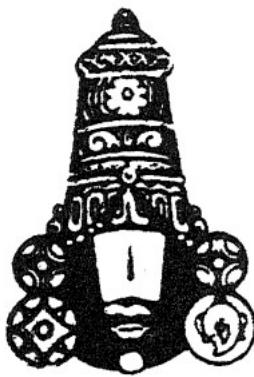

42/297

**TIRUMALA TIRUPATI
DEVASTHANAM**

**THIS BOOK IS PUBLISHED WITH THE
FINANCIAL ASSISTANCE OF
TIRUMALA TIRUPATI DEVASTHANAM
UNDER THEIR SCHEME
AID TO PUBLISH RELIGIOUS BOOKS**

ಸಂಪಾದಕ : ಸು. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ

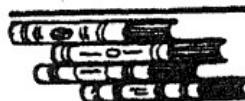

ಕನಾಡಕೆದ ದೇವಾಲಯಗಳು

ವರ್ಣಪತ್ರ :

ಕಾಕೋಳು ರಾಘವೇಂದ್ರ,

ಬೆ. ಗೋ. ರಮೇಶ್

KARNATAKADA DEVALAYAGALU

Editor & Publisher

S. RANGASWAMY

No. 30, 'Sujaya, Binny Layout I Main,
Vijayanagar II Stage, BANGALORE-560 040

Narration : Kakolu Raghavendra & B. G. Ramesh

No. of Copies : 1000

First Edition : 1994

© The Editor

ಮುಖಿಚಿತ್ರ :

ಶ್ರೀ ರಮೇಶ್ ಸುವೇ

ರಕ್ಷಾಪುಟದ ಒಳ ಜಲ ವರ್ಣಚಿತ್ರ :

ಶ್ರೀ ಪಿ. ಆರ್. ತಿಂಡ್ಲೊಂಗ್

ಚೆಲೆ : ರೂ. 80

ಮುದ್ರಣ :

ಸ್ನೇಹಾ ಪ್ರಿಯರ್

ನಂ. 22, ಏರಡನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಅಶ್ವಿಗಂಪ್ಪೆ
ವಿಜಯನಗರ 2ನೇ ಹಂತ, ಬೆಂಗಳೂರು-40.

ನುಡಿ ತೋರಣ

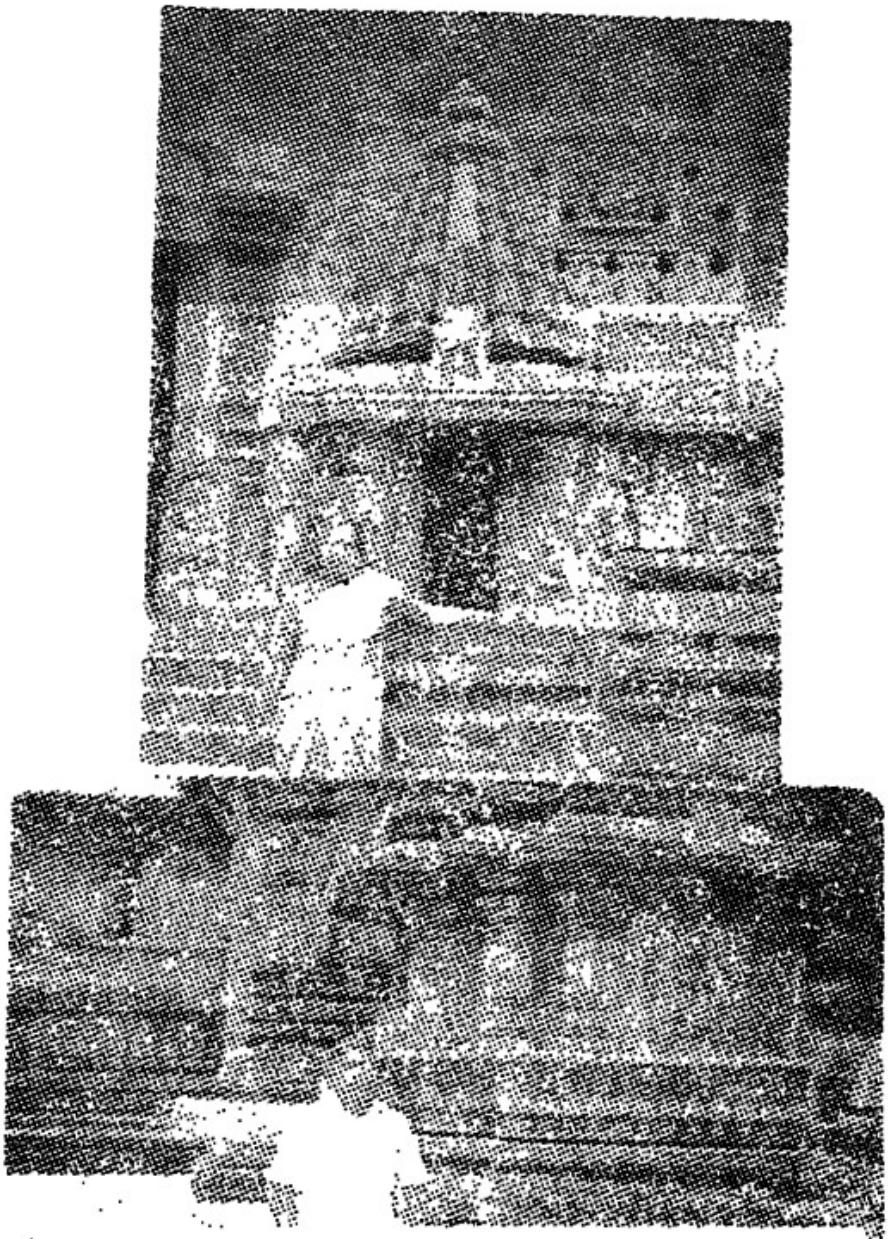
“ಕನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು”—ನನ್ನ ಬಹು ದಿವಸದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳಲ್ಲಾದು. ಇದು ಸಾಕಾರಗೊಳ್ಳಲು ನೇರವಾದ ಇಬ್ಬರು ಲೇಖಿಕೆ ಮಿಶ್ರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು. ನನ್ನ ಅನೇಕ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಬಿರಹದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ಹೊರಬರಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಶ್ರೀ ಕಾಕೋಳು ರಾಘವೇಂದ್ರ, ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಗೋ. ರಮೇಶ್ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ದೇವರು, ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಮ್ಮಿನಿತ್ವ ಜೀವನದ ಅವಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಇಪ್ಪಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಹಲವಾರು ಕಡೆ ನನ್ನ ಮಿಶ್ರ ಲೇಖಿಕರೇ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ 43 ಸಾವಿರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅಪ್ಪಗಳ ಸಮಗ್ರ ಪಟ್ಟಿ ಅಲಬ್ಧ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಲೇಖಿಕರ ಸಾಮಧಾನಕ್ಕನುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಾ ಸಾವಿರಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಇರಬಹುದು. ಪ್ರತಿ ಉರಿನ ಬಡಾವಣೆ—ಬಡಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಇರಬಹುದು. ಹೊಸ ಹೊಸ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥ ಪರಿಪೂರ್ಣ...ಸಮಗ್ರ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಆಸಕ್ತರು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ವಾಗಿದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ವರ್ಣಿತಿ ಹೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಿಕರಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟ ಹೊರತರಬಹುದು.

ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂಭಾಧದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶ್ರೀ ಕಾಕೋಳು ರಾಘವೇಂದ್ರ, ಬಿ. ಗೋ. ರಮೇಶ್, ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ್, ಏ. ಮಹೇಶ್. ರಮೇಶ್ ಸುವೇ ಮತ್ತು ತರರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಮರೆಯಲಾದೀತೇ.

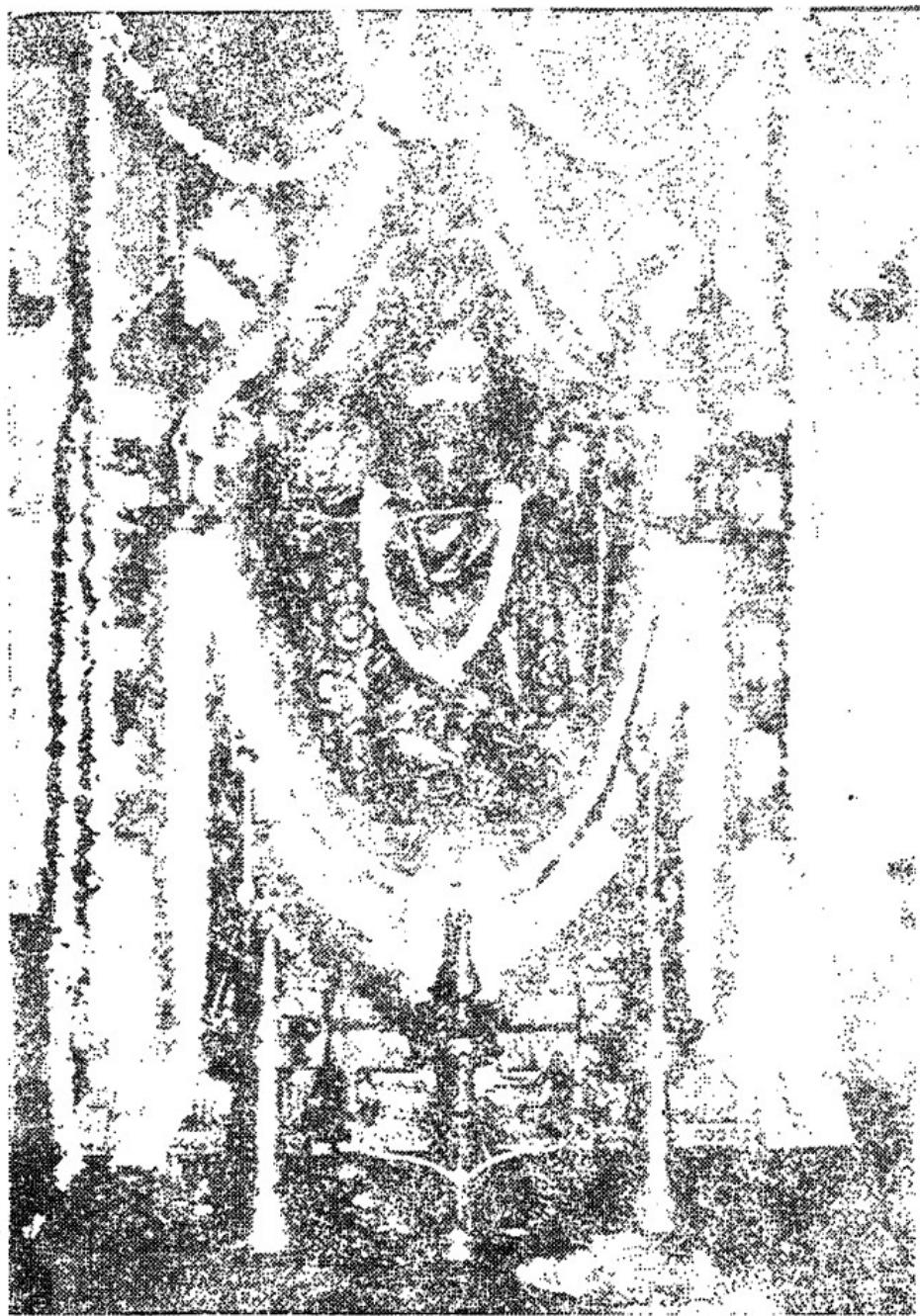
ಪರಿವಿಡಿ

1.	ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ (ನಗರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮಾಂತರ)	1-125
2.	ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ	125-139
3.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ	140-148
4.	ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆ	149-161
5.	ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ	162-196
6.	ಚಿಕ್ಕವಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ	197-217
7.	ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ	218-235
8.	ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ	236-263
9.	ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ	254-289
10.	ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆ	293-297
11.	ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ	298-319
		ಹಾಗೂ 335-338
12.	ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆ	319-335
13.	ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ	342-353
14.	ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆ	353-355
15.	ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ	355-358
16.	ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ	358-362
17.	ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ	362-364
18.	ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ	365-375
19.	ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ	376-379
20.	ಅನುಬಂಧ	380-408

ಕರ್ನಾಟಕದ
ಕೈವಾಲಯಗಳು

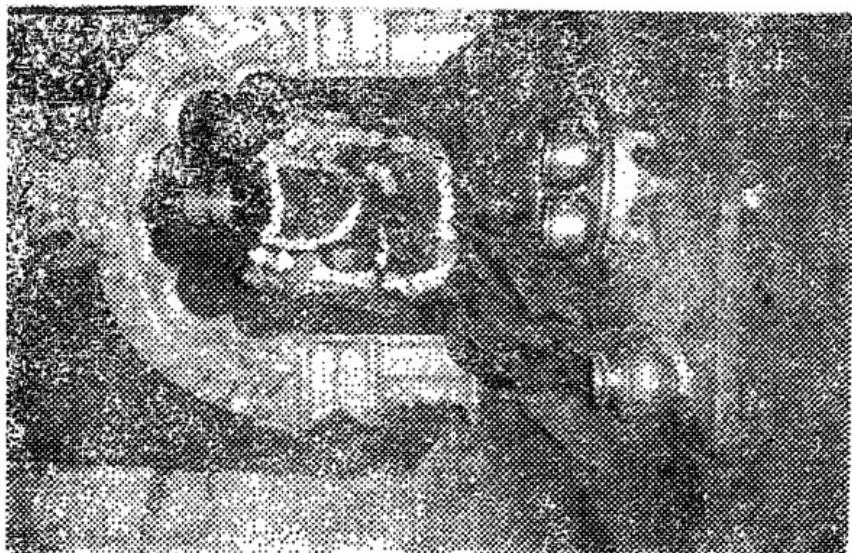
ಬೇಲೂರು ದೇವಾಲಯಗಳು

ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ

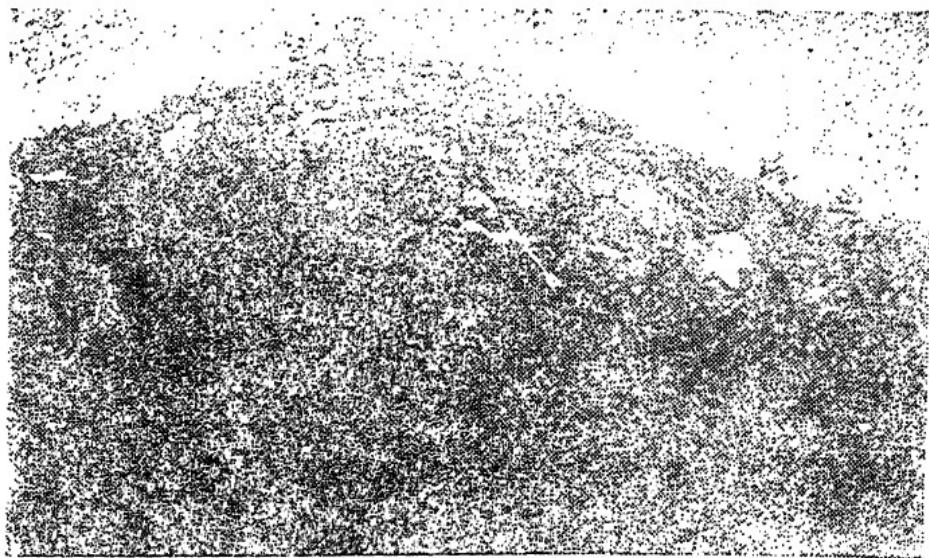
ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ—ವುಳಂಬರು

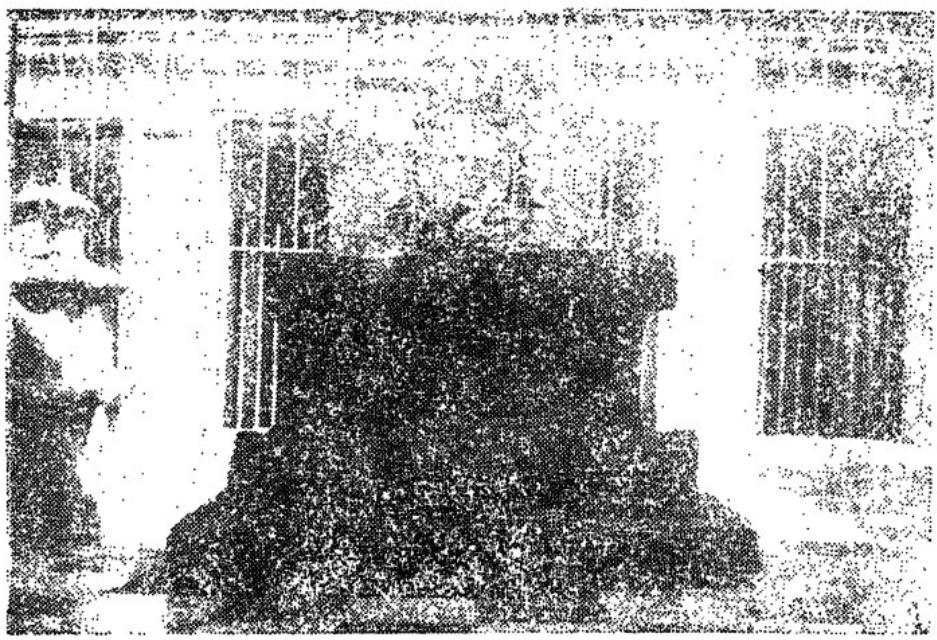

ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾನ್ನಾನಿ—ವುಳಂಬರು

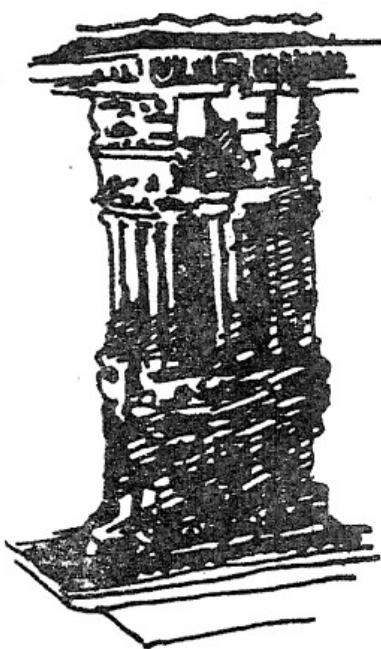
ಶ್ರೀ ಪ್ರಾರುಮೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥರ ಗುಹೆ, ಅಬ್ಜೂರು

ಶ್ರೀ ಬೃಹತ್ತಿರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನ, ಅಬ್ಜೂರು

ಜೀಲೂರು ಶಿಲಾಬಳಿಕೆಯರು

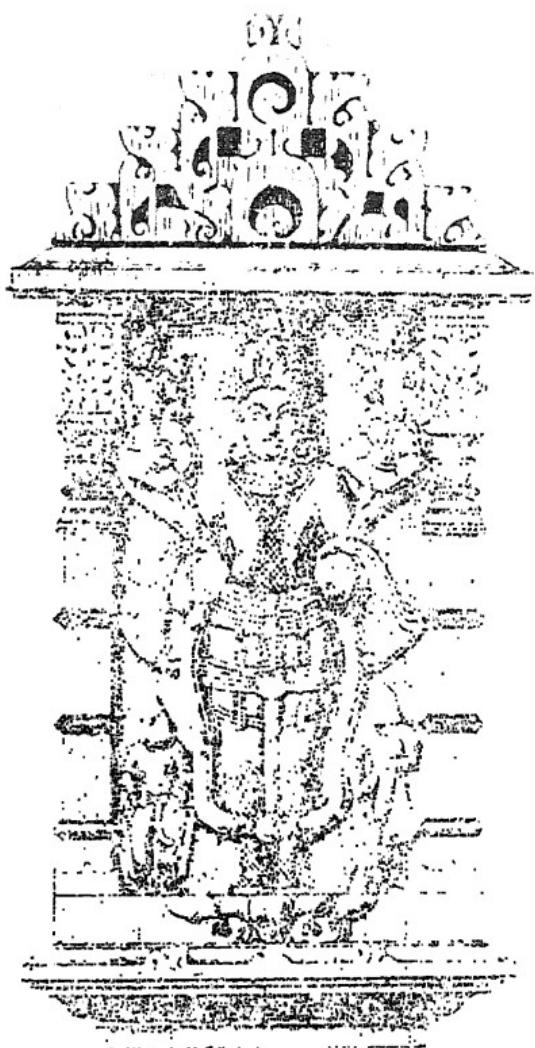
ಹಂಪೆ ಸಂಗೀತದ ಕಂಬಗಳು

ನವೆಂಬರ್ ೧೯೪೮ ನೇತಿ

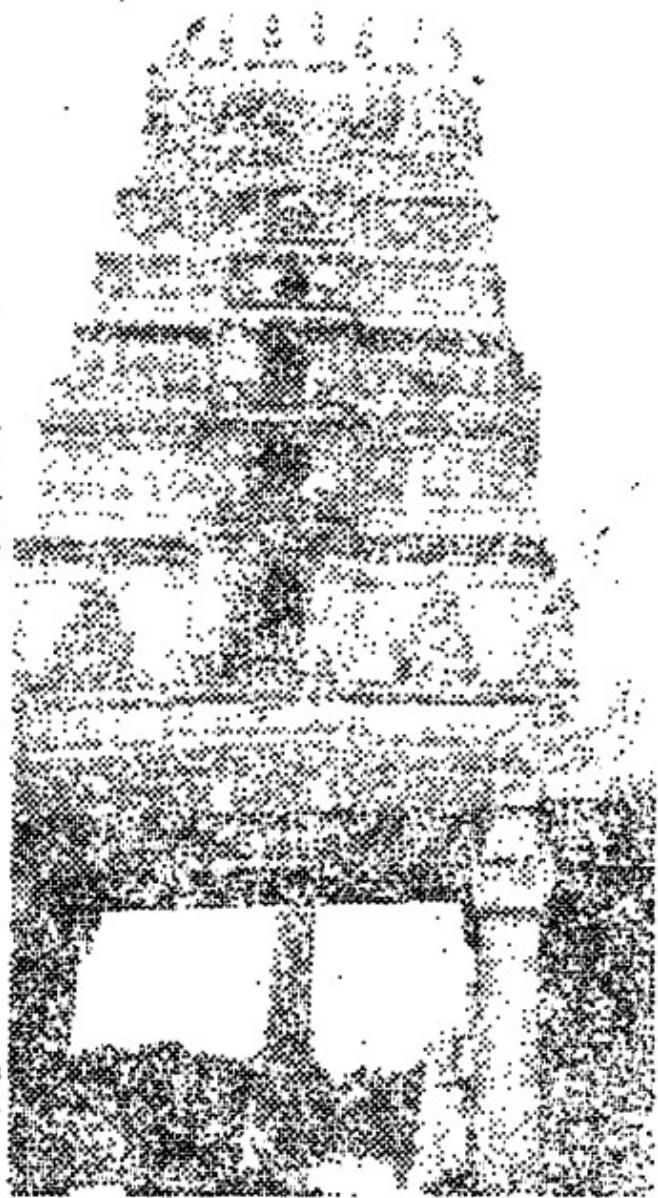

ಕುಕ್ಕೆಗಳು ಹೇಣಂಗೆಗೂಡೆಯಾಲ ಶೃಂಗ್

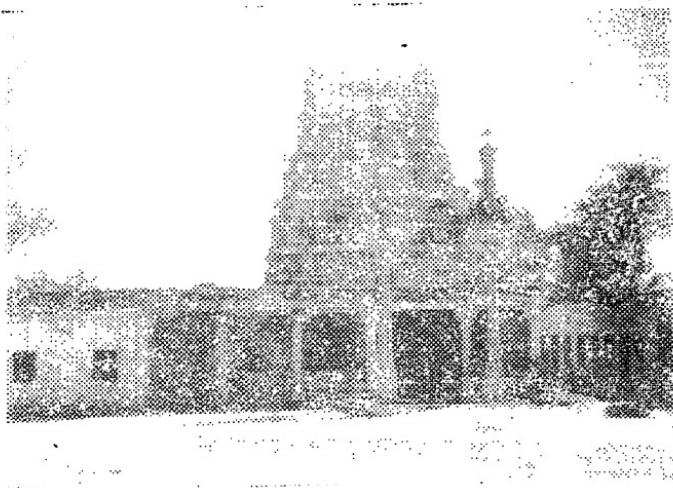

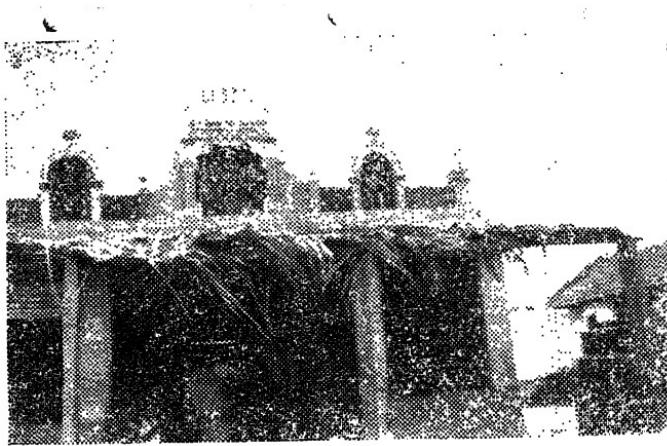
ಸೂರ್ಯದೇವಾಲಯ

ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಕೆಲ್ಲೀಡು

ಅಗಸ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ತಿರುಮಕೂಡಲು, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ

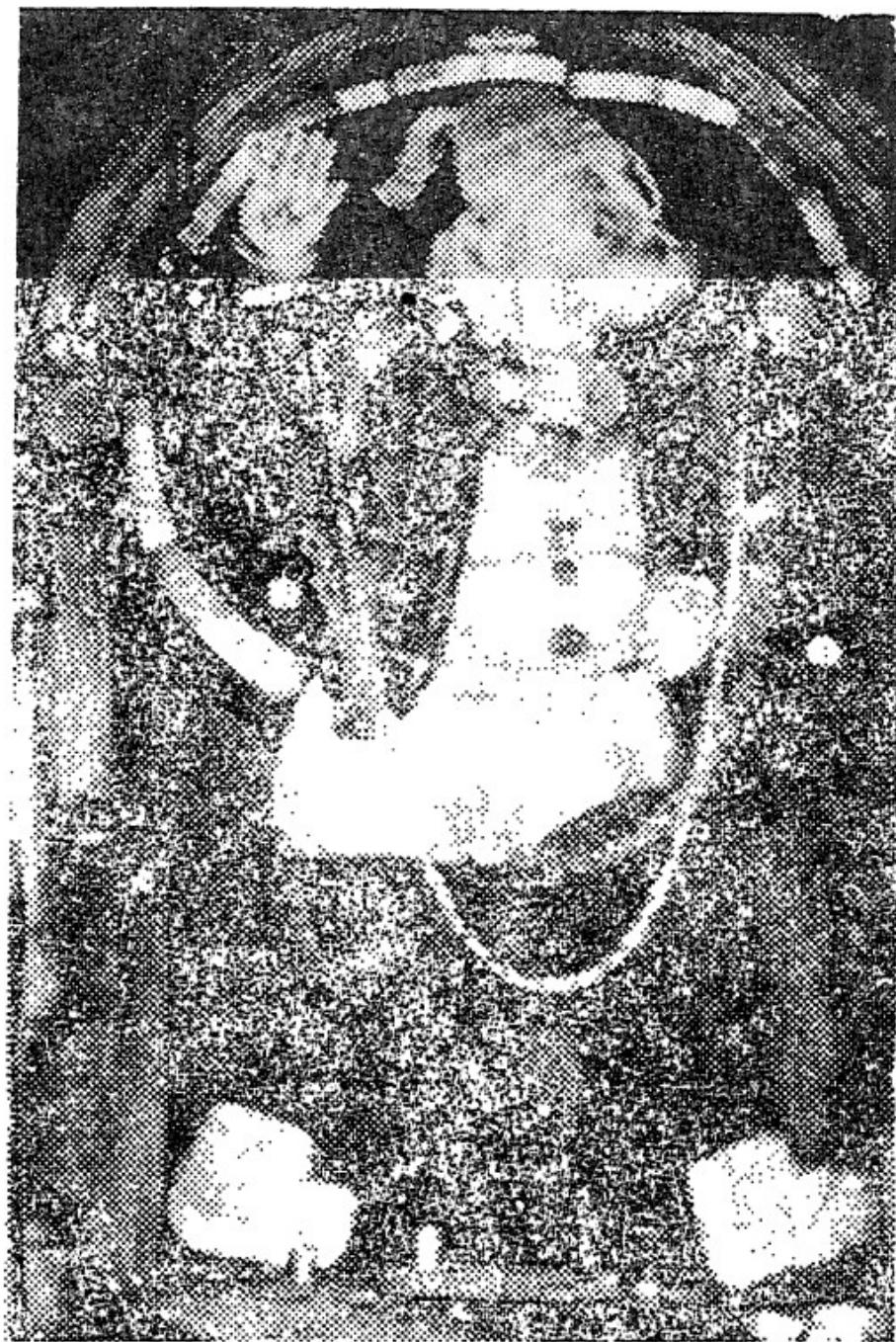

ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರ

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕೆಲ್ಲೋಡು ಅಂಚನೇಯ, ಹೊಸದುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕು

ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿಯೂ, ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಏಳುನೂರ ಬವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣನಗರಿ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಹೊಯ್ಸಳರ ನಾಲ್ಕನೇ ಏರಬಲ್ಲಳಳನಿಂದ ಬೆಂದಕಾಳೂರು ಎಂದು ನಾವಣಾಂಕಿತಗೊಂಡು, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಬೆಂಗಳೂರು ಎಂದು ಪರಿವರ್ತನೆ ಗೊಂಡ ಬೆಂದಕಾಳೂರು ಹಿಂದೆ ಈಗಿನ ಕೊಡಿಗೆನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಿಯಾಗಿದ್ದಿತು.

ಯಲಹಂಕ ನಾಡ ಪ್ರಭುಗಳ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ತನಗೆ ಕಂಡ ಕನಸಿನ ಪ್ರಕಾರ ಹೊಸದೊಂದು ನಗರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕ ತನ್ನ ಶಾಯಿಯ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಉರಾಗಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರು ಎಂಬ ನಾಮಾಂಕಿತವನ್ನು ಈ ನಗರಕ್ಕೂ ನೀಡಿದನು.

ಬೆಂಗಳೂರು ಒಂದು ಸುಂದರ ನಗರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಿ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೆಳೆಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶ ದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ದಾದರೂ ಸುಂದರವಾದ ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಇವು ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಗೋಪುರಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಶ್ನಾತ್ಮಿಗೊಂಡಿವೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು ಹಾಗೂ ಜೀಜೋಫೇದಾರರ ಕಂಡವು.

ಒಂದು ಬೆಂಗಳೂರು ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೂ ಏರಿ ಬೆಳೆದ್ದು, ಕೃಗಾರಿಕೆಗಳ ನಗರ, ಉದ್ಯಾನಗಳ ನಗರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಹವಾವಾನ ದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನಗರವೆಂದು ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಬಸವನಗುಡಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ, ಬಸವಣ್ಣ, ಕಾರಂಜಿ ಅಂಜನೀಯ, ಗವಿ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದ ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಕೋಟಿ ವೆಂಕಟ ರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಅಲಸೂರಿನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ನಗರ ಬೆಳೆದಂತೆ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಾಗ ಬೆಳೆದು ಅದಕ್ಕನುಗಂಭಾಗವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಅಧಿಕಗೊಂಡು ಬೆಂಗಳೂರು ದೇಗುಲಗಳ ನಗರವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಒಂದು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಏರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಇಲ್ಲವೇ.

ಈ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಚಯ ವಾಡಿಕೊಡುವುದೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಬನ್ನಿ ನಗರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ವಾಡಿ ಅವುಗಳ ಪರಿಚಯ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಯಣ.

ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಬಸವನ ಗುಡಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋ ರಾಕ್ (ಕಹಳಿಗೋಪ್ತರ) ಗುಡ್ಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದ್ವಾರಿರುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಯಂತ ಕಲಾ ಚರ್ಚರಾದ ಪಲ್ಲವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕೃ ಚಳಕದಿಂದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ಗಣಪತಿಯು ಸುವರ್ಣಾರು ಎಂಟು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳದ್ವಾಗಿದೆ.

ಬಯಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಗಣಪತಿಗೆ ಕೆಂಪೇಗೌಡರು ಗಭ್ರಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಮುಖಿ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು.

ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಗಣಪತಿಯು ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ದ್ವಂದು ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಮಾಂಡವ್ಯ ಖುಷಿಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ತಪಸ್ಸನಾಜರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಗುಡ್ಡ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಾಂಡವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀಜೋದಾರ ಕಾರ್ಯ ಇದೀಗ ಮುಗಿದಿದೆ. ತಾ॥ 7-4-73ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ತೃಂಗೇರಿ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಮದಭಿನವ ವಿದ್ಯಾತೀಥರ್ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಅಮೃತಪನ್ನಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀಜೋದಾರ ಕಾರ್ಯದ ಶಂಕಸ್ಥಾಪನೆ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ನೂತನವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ರಾಜಗೋಪುರದ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವು ತಾ॥ 29-1-1988ನೇ ಶುಕ್ರವಾರ ಶ್ರೀ ಶಿವಗಂಗಾ ಮತಾಧಿಕಾರಿ ರಾದ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಅಭಿನವ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಭಾರತಿ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರಿಂದ ನೆರವೇರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಗಣಪತಿ ಸತ್ಯವಾದದ್ವಂದು ಆನೇಕರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹರಕೆಹೊತ್ತು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಆದೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಪೂಜೆ ವಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹರಕೆಯಂತೆ, ಕಾಣಿಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಪರೀಕ್ಷಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಜಾತ್ರೆಯೇ ನೆರದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಗಣಪನನ್ನು ವಿದ್ಯಾಗಣಪತಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಕಾರಂಜಿ ಆಂಜನೇಯ

ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆಲವೇ ಗಜಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾರಂಜಿ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಕೆರೆ ಅಂಗಳವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಉಕ್ಕೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದು ದರಿಂದಲೂ, ಇದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಇದ್ದು ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಂಜಿ ಅಂಜನೇಯ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಬಂದಿದೆ.

ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಪಲ್ಲವ ಶಿಲ್ಪಗಳೇ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂಜನೇಯ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿ ವಸುವಿವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಾಪ್ತಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾರಂಜಿ ಅಂಜನೇಯ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ, ಸೌಧ್ಯ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

ಇಂದ್ರಚೀತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, ಅವನ ಕೃಗಳಿಗ ಬೇಡಿ ತೊಡಿಸಿ ರಾವಣನ ದಬಾರಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಅಂಜನೇಯ ಲಂಕಾದಹನ ಮಾಡಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೀತಾ ದೇವಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಚೂಡಾಮಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ರಾಮನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಫುಟನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವಂತೆ ಈ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಜಿತ್ತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಂಜನೇಯನ ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಗಳ ಗುರ್ತಿದೆ ; ಹಾಗೂ ಎರಡೂ ಕೃಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚೂಡಾಮಣ ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಸುವಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ಅಪ್ಪೇ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಪ್ರಭಾವಳಿಯನ್ನೂ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾದರೂ, ಸತ್ಯಾಂಶ ಅನ್ವೇಷಣೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಶಿಲ್ಪಯೊಬ್ಬ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಡಿಸಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ದೇಳಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಣದವರಿಗೆ ಗಭ್ರಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಬಂಘತ್ತು ಅಂಕಣಿದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವು ಹಿಂದೆ ಅತಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಈಗಿನ ಬಿ.ಎಂ.ಎಸ್. ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರದೇಶವೂ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೇಂಪೇಗೌಡರು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ದಶ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ರಾಮದೇವರ ಆಲಯ

ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು, ಎಡಭಾಗದ ಪ್ರಕಾರದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ಆಲಯವಿದೆ.

ಪ್ರಾಣದೇವರು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಹವಾಗಿದ್ದು, ಅವರು ಸದಾ ರಾಮನ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ರಾಮದೇವರು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಹವಾಗಿದೆ.

� ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಾವಿರದ ಒಂಬ್ಬೆ ಸೂರಹನ್ನು ರದನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಬಿರಟಣ್ಣ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಲೀಸ್ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತ ಮುಕ್ತೋಜಿರಾವ್ ಎಂಬುವರು ಭಗವತ್ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ದೇವಾಲಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಗೂ ಸೀತಾ ಅಮೃತವರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸುವರ್ಣಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ರಾಮದೇವರ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸೀತಾದೇವಿ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣರಿದ್ದಾರೆ. ಸಾವರ್ಣಾಸ್ಯವಾಗಿ ರಾಮದೇವರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕಾಲಿನ ಸಮೀಪ ಹನುಮಂತನಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮನ ವಿಗ್ರಹದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಸೀತಾ ಹಾಗೂ ಅಂಜನೇಯರ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿದ್ದು, ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ ಇತ್ಯಾದಿ ದಿನಗಳಿಂದು ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ಅಲಂಕಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಪೂಂಡವ್ತ ಶ್ವೇತವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಮೇಜರಾಯಿ ಸರ್ವಯರಾಗ ಪೂಡಿ ಅದರ ದೋಷ ಪರಿಹಾರಾಧ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನಾಡುಕರಿಸಿದನು. ಒಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರಂಜಿ ಅಂಜನೇಯಾ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಒಸವಣಿನ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹಿಂದಿನ ಬಸವನ ಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಸುಂಕೇನ ಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶವೇ ಈಗಿನ ಬಸವನಗುಡಿ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಕಹಳೇ ಗೋಪುರದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ದಾಢಿ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಬಸವಣಿನಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಸವನಹಳ್ಳಿ ಏಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದೊಡ್ಡ ಬಸವಣಿನ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ದಂತಕಥೆ ಇದ್ದು ಅದು ಈ ರೀತಿಯದಾಗಿದೆ :-

ಆರುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಬಸವನಗುಡಿ ಪ್ರದೇಶವು ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯವಾಗಿದ್ದತು. ಈ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಆಡಿ ಎತ್ತರದ, ಬೃಹದಾಕಾರದ ಬಸವನ ಗೀರುವಾದಿದ್ದತು. ಈ ಬಸವ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ನಿಜ ರೂಪ ತಾಳಿ, ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತರು ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕಡ್ಡುಕಾಯನ್ನು ತಿಂದು ಬೆಳಗಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಶಿಲೆಯಾಗಿ ಕೂಡಾತ್ತಿದ್ದನು. ತಾವು ಬೆಳೆದ ಕಡ್ಡುಕಾಯನ್ನು ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ಒಂದು ತಿಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಬಸವ ರೈತರಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಿಸಾದ. ಹಿರಿಯಿರ ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಬಸವನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ, ಶಿಲೆಯಾಗಿದ್ದ ಬಸವಣಿನ ಬಳಿ ಒಂದು “ಅಯಾ ಬಸವ, ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ನಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಕಡ್ಡುಕಾಯಿ ತಿಂದು ಬೆಳೆ ನಾಶ ಪರಾದಿದರೆ ನಮ್ಮ ಜೀವನ ಹೇಗೆ ಸಾಗಬೇಕು? ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡು-ನಿನಗೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಕಾತ್ಮಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡುಕಾಯಿ ನೈವೇದ್ಯ ವಾಡುತ್ತೇವೆ ಏಂದು ಹರಕೆ ಹೊತ್ತರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಬಸವ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಕಡ್ಡುಕಾಯಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೇವಲ ಕಡ್ಡೆ ಕಾಯಿ ತಂದು ನೈಮೇದ್ಯ ಮಾಡುಪ್ರದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾದ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾತೀಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ “ಕಡ್ಡೆ ಕಾಯಿ ಪರಿಷೆ” ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಕಾಶೀಕ ವಾಸದ ಕಡೆಯ ಸೋಮವಾರದಂದು ಕಡ್ಡೆ ಕಾಯಿ ಪರಿಷೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಬಸವನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶುತ್ತಮುತ್ತಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸಾಮಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಸೂರಾರು ಕಡ್ಡೆ ಕಾಯಿ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದು ಈ ಗುಡ್ಡದ ವೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡು ಬಂದು, ಒಂದೊಂದು ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೂ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಡ್ಡೆ ಕಾಯಿ ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

1870ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸಾಫ್ತೆಕ ಕೆಯೆಗೌಡನು ಈ ಬಸವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅನೇಕ ದತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟನು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾರವು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಗಭ್ರಗುಡಿಹಾಗೂ ಮಂಟಪದಿಂದ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಗಿ ಇದೆ.

ಬಸವನ ಪಾದದ ಬಳಿ ಇರುವ ತಿಲಾಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ, ಈ ಬಸವನ ಬಲಪಾದದಲ್ಲಿ ವೃಷಭಾವತಿ ನದಿಯು ಹುಟ್ಟಿ, ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿ, ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಹರಿದು ಗುರಿಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರಸ್ಥಾನಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗುಹೆ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕಾಶೀಕ ಮಾಸದ ಕಡೇ ಸೋಮವಾರದಂದು ವೃಷಭನ ಬಲಪಾದದಲ್ಲಿ ಯಥೇಚ್ಛಾವಾಗಿ ಗಂಗೆ ಉತ್ತತ್ಯಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಡುವ ವಿದೇಶಿ ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬರುವ ಯಾತ್ರುಧಿಗಳು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೇ ಭೇಟಿ

ನೀಡುವರು. ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದವರೂ ಸಹಾ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ಶಿವಭಕ್ತ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ದೇವಸ್ಥಾನ

ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ನಾಯಕ (ಚೇಡರು) ಜನಾಂಗದವರ ಅಲಯವಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಗಳು ಬರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಕಹಳೆ ಖಾದಿ ಜನರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ಪಡೆಯಾನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದರು. ಇವರು ಕಹಳೆ ಗೋಪ್ಯರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ರಾಜ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನತ್ತು ಕಣ್ಣ ಹಾಯಿಸಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನಗರವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪಡೆಯ ಗಾಯಕರಾದ ಗುಜ್ಜಲ ಓಬಿನಾಯಕ ಎಂಬುವನು ತಮ್ಮ ಜನಾಂಗದ ಕುಲ ದೇವರಾದ “ಬೇಡರ ಕಣ್ಣಪ್ಪ”ನ ದೇವಾಲಯವ್ಯಾಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಅನುಮಾತಿ ಪಡೆದು, ಬಂಡೆಯೋಂದರ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ಬೇಡರ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ತನ್ನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಹಾಗೂ ಆಸೆಯೋಂದು ಈ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹಾರ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಇರುವ ಕೆತ್ತನೆ ವಾದಾಸಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದೆನು.

ಇಂದಿಗೂ ಬೇಡರ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

ಮಹಾಶಿವರಾತ್ರಿಯಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾನಾ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಈ ಬೇಡರ ಜನಾಂಗದವರು ಈ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಾಟುಂಬ ಸಮೇತ ಆಗಮಿಸಿ ಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು, ಶಿವಭಕ್ತ ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ಜಯಂತಿಯನ್ನು ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಅಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದೆ, ಹರಕೆ ಹೊತ್ತುವರು ಬಾಯಿಗೆ ಬಿಗೆ, ಕಳಸ, ಕನ್ನಡಿ, ಆರತಿ, ಮಂಗಳವಾಡ್ಯ ಕೋಲು ಕುಟೀತ. ತಮಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವೇರವಣಿಗೆ ಸಮೇತ ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ವಶೇಷ ಅಭಿಷೇಕ ಪ್ರಾಜೆ, ಪರಾಪ್ರಾಯ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆ, ಜಾಗರಣ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ

ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಕೌಟಿಲಬಿಕೆ ವ್ಯವಹಾರೆ ಇತ್ತಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲೇ ತೀವ್ರಾನ ವಣಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬೇಡ ಜನಾಂಗದ ಏಕೈಕ ದೇಗುಲವಾದ ಈ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಲು 1981 ರಲ್ಲಿ ಜೀಎಂಡಾರ ಸಮಿತಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯವರ ದೃಷಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಾರ್ಖಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನೆಡಲಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿರುಸ್ತು ಕಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲುಬೆಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಯಿತು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೇಡ ಜನಾಂಗದ ಮೂಲ ಪುರುಷ ವಾಲ್ಯೇಕ ಮುನಿಯ ಕೆಶ್ತನೆಯೊಂದನ್ನು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿಸಿ ತಾತ್ತಾಲಿಕ ಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದೆ.

ಬೇಡ ಜನಾಂಗದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತ ಮಂಡಳಿಯವರ ಕಾರ್ಯ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹದಾಗಿದೆ.

ನಗರದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯ

“ಗವಿಗಂಗಾಧರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ”

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದ ನೈರುತ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಗವಿಪ್ಪರವು (ಈಗಿನ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ನಗರ) ಗವಿಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸ್ವಾಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ.

ಒಂದೇ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪುರಾತನವ್ಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಭರತ ಮಿಂಡಿದ ಸಮ್ಮಾನದಿಂದಾಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಗೌತಮ ಶಿಂಘಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಾನ್ನಿಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ.

� ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಏಕೈಕಿಸಿದಾಗ ಇದು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನದೆಂದು ಖಾಹಿಸಬಹುದಾದರೂ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ವಾಣ ಕೆಲೆಯು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಹಾಗೂ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯಿತು.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಪಲ್ಲವರು, ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಲಾ ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಪ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗವಿಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದು. ಆ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ತೋರಿಸಿರುವ ಅಪರಿಹಿತ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಮತ್ತು ಭವ್ಯತೆ ಬಗ್ಗೆ ತಲೆದೂಗಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕೆಲೆಯು ಆ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ರಲು ಆಗಿನ ರಾಜರುಗಳು ಕಲಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೌಢಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ತಕೀಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದ್ವಾದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದದ್ದು ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಕೆಂಪೇಗೌಡರು ಒಂದಿಗೆ ರಳ್ಳಿ ಈ ಜೀಜೋದ್ವಾರ ವಾಸಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗೋಪುರ ಹಾಗೂ ಹೊರಭಾಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕೆಂಪೇಗೌಡರು ಕಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳ ನಡೆದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕರವಾದ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿವಲಾಂಘನಗಳಾದ ಶ್ರಿಶಾಲ, ದುರು, ಚಂದ್ರಪಾನೆ, ಸೂರ್ಯಪಾನಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವನೂ ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಏಕೈಕಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಮಹಾ ಮಂಟಪವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತೇವೆ. ಮಹಾ ಮಂಟಪದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವ ಷಟ್ಕಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಿವರ್ತ್ರಿ ದೇವರೂಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಾದ ಷಟ್ಕಣಶಿಖಾಮಿ ಹಾಗೂ ಜಲಕಂರೇಶ್ವರನನ್ನು ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ನಾಗ್ರಂತ ಹಾಗೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವ ಅಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮುಂದೆ ನಡೆದರೆ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೇವೆ. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಸಾವಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟರನ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ ಗುಡಿಯು ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಇವೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಣೀಶನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎತ್ತರದ ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ನಂದಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗವೂ ಏಕ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಿಟ್ಟಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಗೆ ಮೂರು ಪ್ರಾಕಾರಗಳಿದ್ದು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ದೀಪ ಪ್ರೊಂದನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಗೌತಮ ಯಂತಿ ಭಾರಥಾಜ, ಚಂಡಿಕೇಶ್ವರ, ಷಟ್ಪಾತ್ಮಿ, ದಕ್ಷಿಣಾ ಮೂರ್ತಿ, ಕಾಲಭೈರವ ಹಾಗೂ ಶತ್ರು ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಎರಡನೇ ಪ್ರಕಾರವು ಪೂರ್ವತೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೌತಮ ಮಹಿಂಗಳು ತಪಸ್ಸು ವಹಾಡಿದ ಮಂಟಪದೋಪಾದಿಯು ಗುಹೆಯೊಂದಿದೆ.

ಮೂರನೇ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಶಿ ಹಾಗೂ ಶಿವಗಂಗಾ ಶ್ವೇತಕ್ರೈಸ್ತ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಎರಡು ಹಾಗ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ವಹಾಶ್ಚ ಹೋಗಬಹುದಾಗಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ಕಡಿದಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡು ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಕಣ್ಣು, ಮೂರು ಪಾದ, ಏಳು ಕೃಗಳಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಮೂರ್ತಿ ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಸಪ್ತ ಕ್ರನ್ಯಕಯಾರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಿ, ವೈಷ್ಣವ, ಮಹೇಶ್ವರಿ, ಕೌವರಾರಿ, ವರಾಹಿ, ಚಾಮುಂಡಿ, ಭವಾನಿ ದೇವಿಯರುಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಇದೇ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಒರಳು ಕಲ್ಲಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ರಘುವಾಗಲೂ ನೀರು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ವೃಶಭಾವತಿಯ ನೀರಾಗಿದ್ದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂಲಕವೇ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರಾಯಣ ಪ್ರಣ್ಯ ಕಾಲದಂದು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳೆಕು ಶಿಟಕಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾದು ಬಸವನ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ಅಶ್ವಯುಕ್ತರವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

೧೫೦೦ ರಲ್ಲಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಂಗ್ಡಿ ಚಿತ್ರಪಾರನೊಬ್ಬ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಚಿತ್ರ ಬರದು ಅದಕ್ಕೆ ಮೂರುವ್ಯಾ ವಾಸ್ತ್ವ ಅಫ್ಫಾ ಬೆಗಳಾರು ಎಂದು

ಕೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು ಮೂಲ್ಯಂಸಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಧರ್ಮರಾಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ

ನಗರಸಭೆ ಕಣ್ಣೀರಿಗೆ ಅತಿ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವು ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಬೆಂಗಳೂರು ಕರಗ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ರಾಜಗೋಪರವು ದ್ವಾರಿತ ಕೈಲಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಲಿನ ಮೇಲೂ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಯಾದಿ ಪಂಚ ಪಾಂಡವರ ಹಾಗೂ ದೌಪದಿ ದೇವಿಯವರ ರಜಾರಿನ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಹಾಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ, ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಮುತ್ತಾಲಮ್ಮೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಇದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರದ ಒಳಹೊಕ್ಕಂತೆಯೇ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ವಿರುವ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ ಮಾನವರು ವಿಗ್ರಹವೂ, ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾಪ್ತಿ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ.

ಮಂಟಪದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನವರಂಗವಿದ್ದು, ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಎರಡು ಅನೆಗಳಿವೆ.

ದದಿನಾರು ಕಂಬಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ನವರಂಗ ಮಂಟಪವು ನಿರ್ಮಿತ ವಾಗಿದ್ದು, ಮೇಲೂ ಭಾಗವನ್ನು ಷಟ್ಕಾಕೋಣಾಕ್ರೋತಿಯ ಕೆವಲಗಳಿಂದ ಕಡೆದಿರುವ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಿಪೂರುಷರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಹಾಗೂ ಗಣೇಶ, ಗರುಡ, ಹನುಮಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಕಂಬದ ಮೇಲೂ ಭಾಗದಲ್ಲಾ ಚಾಚಿರುವ ಕೆವಲದ ಮೋಗ್ಗ

ಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅದಿಶಕ್ತಿ ಪೀಠಿ:—ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರ ವನ್ನು ಹಿತ್ತಾಳಿಯ ಕವಚದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಯ ವಿಜಯರ ವಿಗ್ರಹ, ಮೇಲ್ಬಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಮತ್ತು ಹನುಮಂತನ ಚಿಕ್ಕವಿದೆ. ದ್ವಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ದಶಾವತಾರವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಒಳಭಾಗವತ್ತಿ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಚತುಭುಜ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಗ್ರಹಪೂಜಾದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ “ಅದಿಶಕ್ತಿ ಪೀಠಿ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪೀಠವೇ ಇಲ್ಲಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳ ಮಹಾತ್ಮೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾದ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಭೀಮಾಜುನಾದಿ ಪಾಂಡವರ ಹಾಗೂ ದ್ವಾರದಿ ದೇವಿಯವರ ತಾಮ್ರದಲ್ಪವ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಾರಾಯನಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವುದು “ಅದಿಶಕ್ತಿ” ಯಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಸ್ಥಳ ಮಹಾತ್ಮೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ:

ದ್ವಾರದ ದೇವಿಯವರ ಅವತಾರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅದಿಶಕ್ತಿಯ ಆವತಾರವಾಗಿದೆ. ತ್ರೈತಾಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅದಿಶಕ್ತಿಯು ಸತಿ ನಳಾಯನಿಯಾಗಿ ಆವತಾರವಾಡಿದ್ದಾಗಿ ಈಕೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಲೋಕ ಕಲಾಳಿಕಾಂಗಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಲೆಂದು ಪರನಾತ್ಮನು ಶುಷಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. “ಶರಭಮಹಣ್ಣಿ” ನಾಮಾಂಕಿತನಾದ ಈ ತಪಸ್ಸಿಯು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯೆಯ ಸಹವಾಸ ವರಾಡುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಳ್ಳಿವನಾಗಿ ಅತಿ ಲೋಲುಪ್ತನಾಗಿ ಹಾಗೂ ಕಾಮಕನಾಗಿ ಮಾರ್ಚಿಸ್ತು ಅವರ ಕಾರಣದಿಂದ ಘೋರವಾದ ಕುಪ್ಪುರೋಗ ಪೀಡಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಸಹಾಮಹಾಪತ್ರಿಯಾದ ಸತಿ ನಳಾಯನಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆ ಬಾರದಂತೆ ಆತನ ಶುಶ್ರಾವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಾಯಣೆಯಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಅದೇ ಉರಿನ ಅತಿ

ಚೆಲುವೆಯಾದ ವೇಶ್ಯೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶರಭ ಮಹಣಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪತಿಯ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಈಕೆಯು ಆ ವೇಶ್ಯೆಯನ್ನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಿಸಲು ನಿತ್ಯವೂ ಬಾಪ್ಪಿಗ್ಗೇ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ತಿಳಿಯಂತಹೆಯೇ ಆಕೆಯ ಮನೆಯ ಮಾಂದೆ ಸಾರಿಸಿ ಗುಡಿಸಿ ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕಿ ಸೇವಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ ನಳಾಯಿನಿ.

ಈ ವೃತ್ತಾರ್ಥವು ಹೇಗೋ ಆ ವೇಶ್ಯೆಯ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಈಕೆಯ ಈ ಸೇವೆಗೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ನಳಾಯಿನಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಪತಿಯು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಆ ವೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪತ್ನಿಯಾದವಳೇ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸುಖಿಕಾಗಿ ಇಂತಹ ತಾಗಾವನ್ನು ವಾಡಲು ಸಿದ್ದಾರುವ ಸತಿ ನಳಾಯಿನಿಯ ಸಾಗುಣಕ್ಕೆ ವಾರು ಹೋಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ ಆ ವೇಶ್ಯೆ.

ನಡೆಯಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಂತಹ ಭೀಕರ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹೆಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಆ ವೇಶ್ಯೆಯ ಮನೆಗೆ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸಿ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿಕವಾಗಿಯೇ ಪುನಃ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆತರುತ್ತಿರುತ್ತದ್ದು, ಸೇವೆಯನ್ನು ವಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು.

ಅತ್ಯ ಆ ವೇಶ್ಯೆ ಕೆವಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ಮದಿಂದ ವಾತ್ತ ವೇಶ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ದೇವರಿಗೆ ಅಪಿಸಿ ದೇವರೇ ತನ್ನ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದು ದರಿಂದ ಈಕೆಯು ನಿತ್ಯಳಂಕ ಕಲ್ಪಿತ ರಹಿತ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತ್ಯಾಪ್ತನಾದ ದೇವರು ಈಕೆಯನ್ನು ಉದ್ಘಾರ ವಾಡಲು ಸತಿ ನಳಾಯಿನಿಯ ಪತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವಳ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಕೆಲವು ದಿನ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲು ಒಮ್ಮೆ ನಳಾಯಿನಿಯು ಕತ್ತಲ್ಲಿಯಥಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪತಿಯನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಲೆಯ ವೇಲೆ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿರುವಾಗ, ತಲೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ಮರದ ಕೊಂಬಯೋಂದಕ್ಕೆ ಜೋತಾಡುತ್ತ ತಪನ್ನು ವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾಂಡವ್ಯ ಮಹಣಿಗಳಿಗೆ ಈತನ

ಕೈಗಳು ತಾಕೆ, ಮಹಡಿಯ ತಪಸ್ಸು ಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಪೋದ್ವಿಕ್ತ ರಾದ ಮಾಡೆಚ್ಚ ಮಹಡಿ, ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭಂಗ ತಂದವನ ತಲೆ ಸುಯೋರೇ ವಯವಾದೊಡನೆ ಸಹಸ್ರ ಹೋಳಾಗೆಲೆಂದು ಶಾಪ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಭಯ ಭೀತಿಳಾದ ನಳಾಯಿನಿ ಸೂರ್ಯೋಧಯವಾದರೆ ತಾನೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಶಿರಸ್ಸು ಸಾವಿರ ಹೋಳಾಗುವುದು, ಅಗುವುದೇ ಬೇಡವೆಂದು ತನ್ನ ಪಾತಿವೃತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯ ಆಗದಂತೆ ತಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಇದರಿಂದ ಇಡೀ ಲೋಕ ತಲ್ಲಿಂಷುತ್ತಿರಲು ದೇವತೆಗಳೂ ನಳಾಯಿನಿಯನ್ನು ಘ್ರಾತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಮನ್ಮಂತ್ರ ನಿಂಡಿದ ನಳಾಯನ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ತನ್ನ ಶಾಪವನ್ನು ವಾಪಸ್ಸು ಪಡೆದು ಸೂರ್ಯೋಧಯ ವಾಗುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನದಿ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಮೂರು ಮರಲಿನ ಗಢಗಳನ್ನು ವಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹಿಷ್ಯರ ರನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕ್ಷೇಮ ಚಿಂತನೆಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಶ್ರಮಾರ್ತಿಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಗಿ ಇವಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಆಕೆ “ಪತೀನೋ ದೇಹಿ” ಎಂದು ಏದು ಬಾರಿ ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸಿ ಪತಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಶ್ರಮಾರ್ತಿಗಳು ಇವಳ ಈ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ತಾಯಿ ನೀನು ಏದು ಬಾರಿ ಪತಿಭಿಕ್ಷೆ ಚೇಡಿದ್ದೀರು ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಏದು ಜನ ಗಂಡಂದಿರೂ ಈ ಯಂಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೋರಿಕೆ ನೇರವೇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತಧಾನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆದಿಶಕ್ತಿಯಾದ ಹಾಗೂ ನಳಾಯಿನಿಯಾದ ದ್ವಾಪತಿ ಪಂಚ ಪಾಂಡವರನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯರಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ಕರಗ ಮಹೋತ್ಸವ : ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆದಿಶಕ್ತಿ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಏದು ದಿನಗಳ ಪಯಂತ ಆದಿಶಕ್ತಿಯ ಸನ್ಮಾನ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸಂಪಂಗಿ ಕೆರೆ (ಕೆಗಿನ ಸ್ನೇಹಿಯಂ)ಯು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಮೂರು ಕಳಿಸಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ (ಹರಿಕರಗ) ವಾಗಿ ತಂದು ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಪೂಜೆಮಿಯಂದು ಈ ಕರಗ ವೇರವರಿಗೆ ನಗರದ ಮುಖ್ಯ ಬಿಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿದು ದಿನಗಳ ಪರ್ಯಂತವೂ ಅಂದರೆ ಧ್ವಜಾರೋಹಣಾದಿಂದ ವೊದಲುಗೊಂಡು ವಸಂತೋತ್ಸವದವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಯಜ್ಞ, ಲಕ್ಷ್ಮಾಜ್ಯನೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಡೆದು ಧ್ವಜದ ನೂರ್ ಬಂದು ಗೆಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೆಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕನೇಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಅವಾಹನೆ ಮಾಡಿ ಸಮಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಸಡೆಯುವ ಯಜ್ಞ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹೆಸ್ವನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ, ಅನಂತರ ಶ್ರೀಮಂತಿಗಳಿಂದ ಅವಾಹಿತವಾದ ಕರಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಲಂಕಾರ ಮಾಡಿ, ನೇಮಿ ಷ್ವರಾದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜನಾಂಗದವರಲ್ಲಿ (ತಿಗಳರು) ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಅದಿಶಕ್ತಿಯ ಅವಾಹನೆ ವಹಿದಿ ಈ ಕರಗವನ್ನು ದ್ವಾರಾಪದಿ ವೇತದಲ್ಲಿರುವ ಅಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೇತದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಮ್ಮ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ನಗರದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಭಕ್ತಾಧಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕರಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಗು ಸೇವೆ ಸಡೆಸುವ ಬಂದು ಪಡೆ ಇದ್ದು ಅವರು ಗೋವಿಂದಾ.....ಗೋವಿಂದ ಎನ್ನುವ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಕೂಗು, ಮೇಲಿರುವ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ತಂಲಪುತ್ತಿರು ವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿ ಕರಗ ಖೂಯೋರ್ದಿಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ದೇವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಯಸ್ಥಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಈ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದ ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಉತ್ಸವವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಕರುಣಾನಂದಕರವಾದ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಬಂದರ ಹಿಂದೆ ಬಂದರೆಂತೆ ಬರುವ ದೃಶ್ಯ ನೋಡಲು ಎರಡೂ ಕಣ್ಣಗಳು ಸಾಲದಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಾವೇಕ್ಕಾತ್ಮಕಿ: - ಇಂದಿನ ದೇಶದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವೇಕ್ಕಾತ್ಮಕಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಅತಿ ಗಾರುತರವಾಗಿದ್ದು ; ಈ ಕರಗ ಶಕ್ತಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಸದ ನಗರದ ಪ್ರಮಾಣ ಮಹಿಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗಿದ್ದ ಮಹಿಳೆಗಿಂತ ಸಂತರೂಭ್ರಾದ “ಮಹಾನ್ ಸಾಹೇಬ್”ರ ದರಗಾದಲ್ಲಿ ಈ ಕರಗ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಜೆ ನಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದು, ಹಿಂದೂ - ಮುಸ್ಲಿಂ ಮರ ಸ್ನೇಹ ಕೊಂಡಿ ಯಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದ್ದೀಂದು ಶಾಹಿಸಬಹುದಾದ ಈ ಧರ್ಮರಾಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧದ್ವಾರಾ ಹಾಗೂ ಏಕೈಕಾರ್ಥವಾದೂದೂ ಆಗಿದೆ.

ಸಜ್ಜನೋರಾವ್ ಸರ್ಕಾರ್ ನಲ್ಲಿನ ಹಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು :

ಶ್ರೀ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗಣ್ಯವಕ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಸಜ್ಜನೋರಾವ್ ಎಂಬ ಮಹಿಲೆಯಾಗಿದ್ದ 1934ರ ಸುವಾರಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಪ್ಪರ ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿತು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಭವನಾಮ ಸಂಪತ್ತಿರದ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧದಶಮಿ ಅಂದರೆ 25-6-1934ರ ಶುಕ್ರವಾರದಂದು ಮಾಣಿಕ್ಯಾಜಿರಾಯರ ಗೋತ್ತರೂ, ಜೀವಣರಾಯರ ಪುತ್ರರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಸಜ್ಜನೋರಾವ್ ಎಂಬು ವರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿಯವರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಂದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರ, ನವರಂಗ ಮಂಟಪ ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನೂ ನುಣುಪಾದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಾಜೂಕಾಗಿ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದು; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾಪೂರ್ಕಾರದ ಏರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವರಂಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರದ ಏರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಪ್ಪತಿಯವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ಕಾರದ ಮೇಲಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಭರತ, ತತ್ಯಾಘಣ ಮತ್ತು ಹನುಮಂತರ ಸಮೇತನಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿರುವ ಈ ಚಿತ್ರವು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ ಸಹಿತ ನಾರಾಯಣ

ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಳ್ಳಿ ಕೆಲ್ಲಾಣಿದ ಇದೇ ರೀತಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ್ದು ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮತ್ತು ನಾರದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ, ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತೆರುವ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಮಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ರುದ್ರ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಾಕಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಎದುರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಿಪೀಠ ಹಾಗೂ ದೀಪ ಸ್ಥಂಭಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಎಡಭಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರದ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಷ್ಟು ಶಿಲೆಯ ಶ್ರೀ ಸಜ್ಜಸರಾಯರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ತಾಂಡೆವೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದಿಕೆಶ್ವರ ದೇವರುಗಳಿವೆ.

ಪ್ರಾಕಾರದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕವ್ಯಿ ಶಿಲೆಯ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮುಖಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವ ಈ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೋವಿನಿ ಪರ್ವತವನ್ನು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಾಣಿನ ಕಾಲಿಗೊಂಚಲು ಹಿಡಿದಂತೆಯೂ ಇದೆ. ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗರುಡ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಗರುಡ ದೇವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಾಲಬ್ಯಾರವನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಮೂರಂ ಸಾಗಿದಂತೆ, ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕೆಂಚಿನ ಸಟರಾಜ ವಿಗ್ರಹ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಟರಾಜನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವೇ ನವಗ್ರಹಗಳು. ಕವ್ಯಿ ಶಿಲೆಯ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳು ನೋಡಲು ಸಂದರ್ಭವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಡೆದ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕಲಾ ಚಾರ್ಕಾರ್ಟುದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಮಂಟಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ವಾಮಿಯ ವಾಹನವಾದ ಸವಿಲಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಣೇಶನ ಗೂಡಿ ಇದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ರಾಧಾ ರುಕ್ಷಿಯಿ ಸಮೀತ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರ ಗೂಡಿ ಇದೆ. ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ತಂತ್ರಿವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು

ಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುತ್ತೆ ಕಡೆಯಲಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರ ಪಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗಾಡಿಯ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಲಭಾಗದ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಳ್ಳಿ ದೇವ ಸಮೇತ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮೂರು ಅಡಿ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಎರಡು ಉತ್ಸವಮಾತಿಗಳಿವೆ. ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ರಾಘಾ ರುಕ್ಖಿಣಿ ಸಮೇತ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವರ ಉತ್ಸವ ಮೂರಿಕಳಿವೆ.

ಗಭ್ರಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಳ್ಳಿ ದೇವಸೇನ ದೇವರುಗಳ ಸುಂದರವಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಪ್ರಾವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲಿರುವ ರಾಜಗೋಪರವು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ಮೂರಿಕಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಈ ಸೆಜ್ಜನ್ ರಾವ್ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷ ವಾಗ್ರಾಂತಿಕ ಶುದ್ಧ ಷಟ್ಪಿ ಆಂದರೆ ಸುಭಾಯನ ಷಟ್ಪಿಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ರಥೋತ್ಸವವು ಸದೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ರಥೋತ್ಸವವು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸವಣದಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹಾಗೂ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಶಾರುಗಳಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತರುಧಿಗಳು ಆಗಮಿಸಿ ಉತ್ಸವವನ್ನು ವಿಚ್ಛಿಂಭಣೆಯಿಂದ ಸದೆಸುವ ನೋಟ ಎಂತಹ ನಾಸ್ತಿಕರನ್ನೂ ಆಸ್ತಿಕರ ನಾಗಿ ವಾದುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

1928ರಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಂದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ನಿರ್ಮಾಣ ವಾಯಿತು. ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಪ್ರಮೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಎದುರಿಗೆ ಗರುಡ ಕರಂಬವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಗಭರ್ಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ವು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ ಸಹಿತನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಅಳ್ವಾರುಗಳಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಂಚಲೋಹದ ಉತ್ತಮವಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಸಜ್ಜನ್‌ರಾವ್ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಟ್ಟದಾದರೂ ಚೊಕ್ಕವಾಗಿರುವ ಈ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣಸ್ಥಾವೀ ದೇವಸ್ಥಾನವು 1950ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಜ್ಜನ್ ಸೂರ್ಯ ವಂಶಿ ಎಂಬುವರಿಂದ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿತು.

ಗಭರ್ಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗಢಾ ಪದ್ಮಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣಸ್ಥಾವೀಯು ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ವಿಗ್ರಹವು ಕಣ್ಣನಗಳನ್ನು ತಣಿಸುವಂತದ್ವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣಮೇ ಹಾಗೂ ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಕನ್ಯಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಸಜ್ಜನ್‌ರಾವ್ ಪೃತ್ತದ ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಅಂದರೆ ಕೆಲವೇ ಗಡಗ ಅಂತರದ್ವಾರುವ ಶ್ರೀ ಕನ್ಯಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಅಮೃತವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಂಕಸ್ಥಾಪನೆಯು ತಾ॥ 15-4-1954ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕಾಶನಂದಗಿರಿ ಎಂಬ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಅಮೃತ ಘಸ್ತದಿಂದ ನೇರವೇರಲಿಟ್ಟಿತು.

ಶೋಭಕೃತ ನಾಮ ಸಂಪತ್ತರದ ವೈಶಾಖಿ ಬಹುಳ ಬಿದಿಗೆ ಅಂದರೆ 10-5-1963ರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ದೇವರಾದ ಶ್ರೀ ಕನ್ಯಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ಅಮೃತವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾ ಮಹೋತ್ಸವವು ನೇರವೇರಿತು.

ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರ ಹಾಗೂ ಗೋಪರಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸಂದರವಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರಗನ್ನು ನೀಡಿವೆ.

ಪ್ರಾಕೃತರದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ
ಶ್ರೀ ಪರಸಿದ್ಧ ವಿಜಾಯಕಸ್ತಾವಿರು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಸುಣುವಾದ
ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಈ ವಿಗ್ರಹವು ನಾಲ್ಕು ಕ್ರೀಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದ ನಿಂತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ
ಗಳು ಅತಿವಿರಳವಾಗಿದ್ದ ಕನಾಟಕವಲ್ಲಿ ಗೋಕರ್ಣ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇ
ಬಹುಶಃ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕನ್ಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರ
ಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ನಿರ್ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಅಯಂ ಗ್ರಹಗಳ ಪತ್ತಿಯರ
ಚಮೇತ ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಲಾಗಿರುವುದು.

ಮಂಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಮಂಟಪವಿದ್ದ ನೂರಾರು ಜನರು
ಕೂಡಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರಭಾವಳಿ
ಯಿಂದ ಒಳಗೂಡಿದ ಹಾಗೂ ಕುಶರಿ ಕೆಲಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರ
ವಾಗಿ ಕಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೀ ಕನ್ಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ಅಮೃಸವರ ಅಮೃತ
ಶಿಲೆಯ ವಿಗ್ರಹವು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಲಷ್ಣೀನಾರಾಯಣ
ವಿಗ್ರಹವೂ, ಬಲ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಉವರಾಮಹೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ
ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವೂ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನು
ಗುಣವಾಗಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಲೇಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವು
ಇದಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಿಸ್ಪಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ವಾಸವಿ ಜಯಂತಿ ಇಲ್ಲಿನ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ.

ಸಜ್ಜನೋರಾವ್ ಸರ್ಕಾರಿನ ಪ್ರತೀ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೂ ಕೆಲ್ಲಾಗಳ
ಮಂಟಪಗಳಿಂದ್ದು ವಿವಾಹ ಮಹೋತ್ಸವಾದಿ ಅನೇಕ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯ
ಕ್ರಮಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸತ್ಯಧಾರ್ಶವಣ ಹಾಗೂ ದೇವರ ಉತ್ಸಾಹದಿಗಳನ್ನು

ಸಹಾ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಸಜ್ಞನ್ನಾರಾವ್ ನಕ್ಷಲ್‌ನ ಪ್ರದೇಶವು ನಗರದ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಕಾಶಿ ವಿಶೇಷರಸಾಂವುಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಬಳೇಪೇಟೆ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕಪೇಟೆಗಳ ಚೌಕಡಲ್ಲಿರುವ ಕಾಶಿ ವಿಶೇಷರಸಾಂವುಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ನೂರ ಏಕತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನದಾಗಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗಣೇಶ ನಾ ಎಬ್ಬಾವರು ಕಾಶಿಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ತಂದು, ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಗದ್ದೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಸುಂದರವಾದ ಅಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೀಪಸ್ತಂಖ ಹಾಗೂ ಸಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹ ವಿದ್ದು, ಕಲ್ಲಿನ ಮುಂಟಪವ್ಯಾಂದಿದೆ. ನವರಂಗವು ಅನೇಕ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ ಗಳಿಂದೊಡಗೊಡಿದ ಕೆಂಬಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆಂಬಗಳ ಒಂದೊಂದ ರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಶಿವಭಕ್ತರ ಅನೇಕ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಒಂದು ಸಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಗಭಾಗಗಡಿಯ ವರಡೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಷಟ್ಕಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ವರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗಣೇಶ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾವೃಂಧವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗಭಾಗಗಡಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕುವುದೆ ಸುತ್ತಲೂ ಪೂರ್ಕಾರವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಕಾರದ ವಡ ಬಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವರುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ನೋಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಮೂದಲಿನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ವದುರಿಗೆ ಸಂದಿ ಇರುವುದನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಆಂಜನೇಯಸ್ಥಾನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ, ಶಿವಿ ಬಂಧನ ಮತ್ತು ಎಡದ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ವಾವಿನಕಾಲಿಯು ಗೊಂಡಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಹೊಂಡಿರುವ ಈ ಪೂರ್ಣದೇವರು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜಂದ್ರಪೋಶಿತ ರಸಾಂವುಮಿ ಲಿಂಗವಿದೆ.

ಈ ಚಂದ್ರಮಣಿಶೈಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದರ್ಶನ ಪೂರ್ತಿ ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ಉಗ್ರಾಣ ವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉಗ್ರಾಣ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ನಂದಿ ಇದೆ.

ಬಲಭಾಗದ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ಹಾಗೂ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ್ಯವುನವರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಇದರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚಂಡಪ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಲ್ಮಿ ದೇವರ್ಯಾಸಿ, ಸುಖುಭೃತ್ಯೇಶ್ವರ, ಅಗಸ್ತೇಶ್ವರ ಪೂತ್ರ ಸೂರ್ಯದೇವರ ಪ್ರತ್ಯು ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೇಣ ದೇವರು, ಹುಟಿಪಾ ಸುರ ಮಹಿನಿ ಮತ್ತು ಗಣೇಶನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗೂ ಚಂಡೀಶ್ವರ ದೇವರುಗಳು ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎರಡೂಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವತಿ ಹಾಗೂ ಗಣೇಶನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಕಾರ್ತಿಕೇ ವಾಸದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಇಲ್ಲಿನ ದೀಪೋತ್ಸವವು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ರಾಸೋಕ್ತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕಾಲ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಯ ಪಂಚಲಿಂಗ ದರ್ಶನದಿಂದ ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ವಾಡಿವಷ್ಟೇ ಪ್ರಣಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲಿದ್ದು. ಶಿವರಾಶ್ರಯಂದು ಏರೇಷ ಪೂಜೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವುದರ ಜೊತಗೆ ಜ್ಯೋಷಣೆ ಶುದ್ಧ ಪೂಜೆಯಾಗಿಯ ದಿನ ಬ್ರಹ್ಮ ರಘೂತ್ಸವವು ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಜಣಿಯಂದ ನಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ

ಚಿಕ್ಕಪೇಟೆಯ ಉತ್ತರಾದಿ ಮತ್ತೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿಯು 1916ರಲ್ಲಿ ಸೋಸಲೆ ಶ್ರೀ ವಾಸರಾಯ ಸಂಸ್ಥಾನದ

ವಿದ್ಯಾ ಸೀರ್ಪಾಕಣಾಧಿಕೃತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂದ್ ವಿದ್ಯಾರಥಾಕರ ತೀರ್ಥ ಶ್ರೀ ಪಾದಂಜಲಪರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಕೊಡು.

ಸುಮಾರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಹೇಣು ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಮೂರಿಂಬು ಶ್ರಿಭಂಗಿನುಂಡಿ ನಿಂತಿದ್ದು ಎರಡೂ ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳಳಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಡೆಯುಳಿದೆ.

ಸೋನಲೆ ವಾಸರಾಜ ಮರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅನೇಕ ಭಕ್ತ ಮಂಡಜನಗಳ ಜ್ಯಾನ ಪ್ರದಿನಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಇಂದು ಪ್ರಾಟ್ವಿ ಅಂಜನೇಯರೆ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಸುಮಾರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಈ ಪ್ರಾಣ ದೇವರು ಇಗ್ನಾಥ ತೀರ್ಥಸರ್ವಾಧ ಯಾತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವರಿಗೆ ಘಾಷ್ಯ ದೀಕ್ಷಿಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದಿಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಬ್ರಹ್ಮಾಚರಣವು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕುಂಭಕೋಣದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಗಳು ಗಾಲವ ಖಾಸಿಂಳ ಅವಶಾರವೆಂದು ಪ್ರತಿಂಥಿ ಇದೆ. ಇವರು ಶ್ರೀ ಮಂದ್ರಾಜಾಯಂರ ಘಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ದೀಪಕದನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಘಾಷ್ಯ ದೀಪಕಾರ್ಯರೂ ಎಂದು ದೇವರು ಬಂದಿದೆ.

ಪೂಣದೇವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವ ಗರುಡ ದೇವರ ಹೆಗ್ರದವಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೋನಲೆ ವಾಸರಾಜ ಮರದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗುರಂಗಳ ಆರಾಧನೆ ಪಾಗೂ ದ್ವಾರ್ತ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಅನೇಕನೇತಿ ಯುಕ್ತಿವರಣ್ಯರ ಆರಾಧನೆಯೂ ನಡೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣಾಜಯಂತಿ ಸಂಭಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತೋತ್ಸವಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಪೂಣಪ್ರಸಾದ್ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಫಂಗರದ ರೇಸ್‌ಕೋಸ್‌ ಬಳಿ ಇರುವ ಶ್ರೀ ಪೂಣಪ್ರಸಾದ್ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಹು ಕೆಕ್ಕಿದಾದರೂ ಕಲಾ ಪೂಣ ವಾಗಿದ್ದು, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನೇಕ ಅವಶಾರಗಳು ಹಾಗೂ ರಾವಣಾಯಣ,

ಮಹಾಭಾರತದ ಕೆಲವು ರಸಮಯ ಘಟ್ಟಗಳ ತಿಳ್ಳ ಕಲಾ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಪುರಾಣ ಐತಿಹಾಸಿಗಳ ಸ್ವರ್ಪ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದು ಕೊಡುವುದರ ಜೋಗೆ ಭಾರತೀಯ ಕಲಾ ಕೌಶಲ ಹಾಗೂ ತಿಳ್ಳಕಲಾ ಚಾರ್ತರ್ಥದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಕಮಲದಳದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮೇಲ್ಮಾರ್ಗದ ಗೋಪುರವು ಉತ್ತರ ದೇಶದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಾದರಿಯಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಲ್ಲದೆ, ಗೋಪುರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯಿಂದ ವಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂತ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಕೈತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನಿವ್ಯಾಪಾದವ್ಯಾಗಳಿಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರವಣನೆ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಲ್ಯಾಣ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯ ಕೆಲವು ಅಸಾಧಾರಣ ಕಲಾಕೃತಿಗಳು. ಅತ್ಯಂತ ನಾಜೂಕಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಸುಖಾಪಾದ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ತಳವಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೋಪುರದ ತಾದಿಯರೆಗೂ ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿರುವುದು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮುನ್ದುಡೆಯು ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಏಕ ಶಿಲಾ ತಿಳ್ಳ:— ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಮೇಲ್ಮಾರ್ಗದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಕಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪಣ್ಣಭಿಜೇಕದ ತಿಳ್ಳ ವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಶ್ರೀ ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಭರತ, ಶತ್ಯಫುಣ, ಸೀತಾ ದೇವಿ ಹಾಗೂ ವಶಿಷ್ಠ ಮಹಿಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ತಿಳ್ಳವು ಬಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈಗ್ಯು ಸುಮಾರು ಸೂರು ವರ್ಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಭಗವತ್ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಅವಗಾಹನಿಗೆ ಈ ಪೂರ್ಣದೇವರು ಬರಲಾಗಿ ಆದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಶ್ರೀರೂಪರೂ ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ವಂಶರೂ. ಕೆಲಾಸಿರಿತನ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪುಟ್ಟಾದರೂ ಬಹು ಸುಂದರ

ವಾಗಿವೆ. ಗಾಳಿ ಬೆಳಕುಗಳ ವ್ಯಾಪಸ್ತಗಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿರುವ ಶಿಟಕಿಗಳೂ ಸದಾ ಕೆಲಾಪ್ರೋವಾಗಿದ್ದು ರಾಮಾಯಣದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವನನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಶಿಟಕಿಯು ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಉಷ್ಣವ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

ಬಲಭಾಗದ ಧ್ವಾರದಲ್ಲಿ, ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೇಲೆ ದೈತ್ಯದಿ ಸ್ವಯಂಪರದ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ದೃಪದ ರಾಜನ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಗಾಂಥಿವಧಾರಿಯಾದ ಅಜುನನನು ಮತ್ತು ಯಂತ್ರವಸ್ತು ಭೇದಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವಿಕೆ, ಅದನ್ನು ಕಾರ್ತಾರ್ಥಿಯಿಂದ ಆಗಳಾನೆ ಆಯಾರಿಯಿಂದ ಇಳಿಮುಬಂದು ಕರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಟವಾಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಡಗೊಡಿ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ದೈತ್ಯದಿ ದೇವಿಯಾರು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಮಾಡಬಾರತದ ದೈತ್ಯದಿ ಸ್ವಯಂ ರದೆ ರಸಫೋಟ್ವವನ್ನು ನೇನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ.

ಎಡಭಾಗದ ಶಿಟಕಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಶೇಷಶಯನ ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ ಕವಾಲದಿಂದ ಉಷ್ಣವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕ್ಯಾಮಾಗಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸವು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಗೌಣ.

ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಸೀತಾದೇವಿಯವರಿಗೆ ಅಂಗುಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಚಾಗೂ ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರು ಸೀತಾನ್ನೇಷಣೆಗಾಗಿ ಹಸುಮಂತಸನ್ನ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯಗಳು ರಾಮಾಯಣದ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಘಟನೆಯನ್ನು ನೇನಪ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೀಮ ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನರ ಕಾಳಗ ಅನೇಕ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ಭೀಮಸೇನರು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣದೇವರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿರುವಿಕೆ, ಭೀಮಸೇನರು ದಾರ್ಶಾಧನ ನನ್ನು ಎಷ್ಟೇ ವಿಧವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಲೆತ್ತಿಸಿದರೂ ಪ್ರಾಣ ಹೋಗದ್ದನ್ನು ಕೆಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊರೆಹೋಗುವಿಕೆ, ಕೃಷ್ಣನ ಸೂಚನೆಯಿಂದಾಗಿ

ದುರೀಶ್ವರನವ ತೊಡೆಯೆನ್ನು ಒಡೆದು ದುರೀಶ್ವರನವ ಸಂಹಾರ ಇವು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬದರೀಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಹಿಸುಂಗಳು ಶ್ರೀ ಮಂದಾನಂದಾ ಶಿಫರ ಭಗವತ್ ಪಾದರಿಗೆ ದರ್ಶನಾನುಗ್ರಹ ವಹಾಡಿರುವುದು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ರಾವಣ ರೂಪದ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹಾರ ವಹಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸೀತಾ ಪರಿಗ್ರಹವಾಗಿ ಪ್ರಪ್ರಯ್ಯಕೆ ವಿವಾನದಲ್ಲಿ ಅತಿ ತ್ವರತೆಯಿಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದೇ, ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಅವಧಿಯು ಮುಗಿದರೂ ಸಹಾ ರಾಮು ಚಂದ್ರನು ಬಾರದಿದ್ದನನ್ನು ಕಂಡು ದುಃಖಿತನಾದ ಭರತನು ಅಗ್ನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ವಹಾಡಿ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಿರುವಿಕೆ, ಆಗ ಪೂರ್ಣದೇವರ ಮುಖಾಂತರ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಬರುತ್ತಿರುವ ಸುದ್ದೀಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಂಸಿತನಾದ ಭರತನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಡ್ಗೊಡಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಆಗಮನವನ್ನೇ ಕಾತುರದಿಂದ ಎದೂರು ನೋಡುತ್ತಿರುವಿಕೆ, ಇತ್ತಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡೆ ಈ ಚಿತ್ರವು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕಲಾಕೌಶಲದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಪೂರಾಣಗಳ ನೇನಷ್ಟು:— ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಾವಣಾಯಣದ ಕಥಾಭಾಗಗಳಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯರ ಅಶೋಕ ವನವಾಸ, ಅಂಗಾಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವರಾಡಲು ಸಮಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯತಾತ್ರ ಮರದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ್ತಿರುವ ಹನುಮಂತ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವರು ಮೂರ್ಖಗೊಂಡಾಗ ಸಂಜೀವಿನಿ ಪರವತ ವನ್ನು ಪೂರ್ಣದೇವರು ತರುತ್ತಿರುವಿಕೆ, ಮಹಾಭಾರತದ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪ್ರಪ್ರದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೀಮ ಹಾಗೂ ಆಂಜನೀಯರ ಸಮಾಗಮ, ಶ್ರೀರಾಮದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಂಗಲ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಿಕೆ, ಅಶೋಕ ವನವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಅಂಗಾಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಹಾಡಿ, ರಾವಣನ ಕುಲವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ವಹಾಡಲು ಕಾರಣರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣದೇವರಿಗೆ ಸೀತಾದೇವಿಯರು ಮಾತೃಮಾತ್ರಲ್ಕ ಪೂರಾಣರಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮ

ಒಂದೆ ದೇವರು ತಮಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವಸ್ತುವಿಚಿತ್ವಾವ ಹಾರದನ್ನು “ಚಿರಂಜೀವಿಯಾಗಲೋ ಚಿಣ್ಣ ನೀನು” ಎಂದು ಅಶೇರಾಧ ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಹಾಸ್ತ ದಿಂದ ತಾವೇ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಧಾರಣ ವಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಸೂಕ್ತ ಹಾಗೂ ಪ್ರರಾಣ ಹಿನ್ನಲೆಯಾಳ್ಳ ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಬಿಡಿನ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರು ಹಾಗರ ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದಂತಹ ಕೆಲವೇ ಅಸಾಧಾರಣ ಶಿಲ್ಪ ಕಲಾ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಹೊದಲನೆಯುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ ಜೈಸ ದೇವಸ್ಥಾನದಂತೆ ಕಾಣ ಬರುವ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ಜೊಕ್ಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕಲಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಪಾರವಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ವೀಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ತುಳಸೀ ತೋಟದ ಬೆಣ್ಣೆ ಕೃಷ್ಣ

ಸಗರದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪ್ರರಾಶನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಂದು ಸಮಾಷಪದ್ಲಿರುವ ತುಳಸೀ ತೋಟದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದೂ.

ಹಿಂದೆ ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕ ಲಾಲಿಬಾಗಿನ ಪ್ರದೇಶ ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಇದರ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತುಳಸೀ ವಸವನ್ನು ವಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತುಳಸೀ ತೋಟ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿಶಾಲವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ದೇವರಾದ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಚಿತ್ತಾಕರಣಕರವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃಷ್ಣನ ನನ್ನ ಬೆಣ್ಣೆ ತಾಂಡವ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೃತ್ಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿದ ಮೈಸೂರು ಮಹಾ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯಾರ ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಒಂದು ಬೆಣ್ಣೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಂದು ಅಂಬಿಗಾಲು ಕೃಷ್ಣ ಸನ್ನು ಮತ್ತು ರುಕ್ಣಿಂದೇವಿಯವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ವಾಡಿಸಿದರೆಂದೂ,

ಅಂಬೆಗಾಲಿನ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ರುಕ್ಖಿಣಿ ದೇವಿಯಂತಹ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ತುಳಸಿ ಶೋಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು.

ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖ: ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಈ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದ ಒಂದು ಪತಾರಿಯನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಲಭಾಗದ ದ್ವಾರವಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಶಾಸನದಂತೆ ತಾ॥ 20-10-1844 ರಲ್ಲೂ ಕೋಧಿಕೃತ ನಾಮಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕೇಕ ಶುದ್ಧ ಬುಧವಾರದಂದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ

ಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪ ದೇವಸ್ಥಾನ ವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಸೀತಾದೇವಿಯಾರ ಸುಪೂರ್ವ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳ ಕಟ್ಟಪುತ್ತಿಲೆಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಭಂಗಿಯಾಗಿ, ಕೋದಂಡಪಾಣಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಭಿವುಳಿವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ. ಈ ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು 1908ನೇ ಇಸವಿ ಫೆಬ್ರುವರಿ ನಾಲ್ಕುರಂದು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಯುತ ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಗರುಡಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬುವರ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾಭಿವುಳಿವಾದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ರುಕ್ಖಿಣಿ ದೇವಿಯಾರ ವಿಗ್ರಹವೂ ಹಾಗೂ ಆದರ ವಿರಂಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಲ್ ಸಸ್ನ್ಯಾಧಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಮತಾಚಾರ್ಯರ ಏಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ರುಕ್ಖಿಣಿ ದೇವಿಯಾರ ವಿಗ್ರಹವು ಮೂಲ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣದೇವರ ವಿಗ್ರಹದಂತೆಯೇ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಎಡ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಚಕ್ರಾಂತಾಧಿಮಂಜುಮಿವಾಗಿ ಇರುವ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ಮತ್ತು ಆಳ್ವಿಕೆಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ರಾಮೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ವಿಶೇಷ ಬಹಿಹ್ಯ : ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತರವ ಮೂರ್ತಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಬಹಿಹ್ಯವಿದೆ.

ತುಳಿಸಿರಾಮದಾಸ್ ಎಂಬ ಸಂತರೊಬ್ಬರು ಈ ರಾಮದೇವರ ವಿಗ್ರಹದ ಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಸದಾ ಇಟಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣ ಕಥಾಜ್ಞೀವ ವನನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅನೇತು ಹಿಮಾಚಲಪರ್ಯಾಂತ ಸಂಚರಿಸಿ ಜನತೆಗೆ ರಾಮಾಯಣ ಕಥಾರ್ಥವನಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚಯವನ್ನು ವಾಡಿಕೊಂಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೆರ್ಮೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಧನಸಂಗ್ರಹಕೋಣೆಸ್ವರ ಈ ರಾಮದೇವರ ವಿಗ್ರಹದ ಸಮೀತ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗಿ ಧನಸಂಗ್ರಹಕೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲವಾಗ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಇವರ ಪ್ರಯಾತವನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬಿಬ ಕಲಪು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಡಂಭಾ ಜಾರವೆಂದು ಉದರ ನಿರ್ವಹಕಣಗಾಗಿ ದೇವರ ಹಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಣ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಹೃಷಿಕೋರು ಅರಸರಿಗೆ ದೂರು ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಅರಸರು ಇವರ ಸತ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಧನ ಸಂಗ್ರಹಕೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಕಟ್ಟಿಪ್ಪಣಿ ವಾಡಿದರು.

ರಾಮದಾಸರು ಅರಸರ ಈ ಅಡಬಣಿಗೆ ದುಃಖಿತರಾಗದ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅನೇಕಾನೇಕ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಹಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಫಟನೆ ಹೃಷಿಕೋರು ಅರಮಾನಯ ಕುಲಗುರುಗಳಾದ ಪರಕಾಲ ಮತಾಧೀಕ್ಷರರಿಗೆ ತಿಳಿದು ಅವರು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ನಿರೂಪ ಕಳಿಸಿ, ರಾಮದಾಸರು ಶ್ರೀರಾಮನ ಭಗವಾನ್ ಭಕ್ತರಂದು ಹಾಗೂ ಇರಕಾಲ ಮತದ ಪ್ರಕೃತಂದೂ, ಉತ್ತರಮ ಕಥಾ ಕಾಲಜ್ಞೀವ ನಡೆಸಿ ಜನರನ್ನು ಭಕ್ತಿ ವಾಗಿದ ಕೆಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯುವವರೂ ಆಗಿದ್ದ ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ರಾಜ ಗುರುಗಳ ಈ ಆದೇಶದಂತೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜ ಒಡೆಯಾರ್ಥ ಬಹವಾರ್ಥ ಅವರು ಶ್ರೀ ರಾಮದಾಸರಿಗೆ ಆದ ಅನಾನುಕೂಲಕ್ಕೆ ಮರುಗಿ ಅವರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಮಯಾಂದರ್ಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಥಾಕೂಲಕ್ಷೀವ ನಡೆಯುಬೇಕಂದು ಕೇಳಿ ಕೊಂಡರು.

ತುಳಿಸಿ ರಾಮಾದಾಸರು ಸಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯರ್ಹಸ್ತವಾದ ನಂತರ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪವು ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯಾದಯಾದ ನಂತರ ಗರುಡದೇವನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಮಂಗಳ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಮಾದಾಸರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಹಾಷ್ಯಾಭಾಗಳು ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ತಾಷ್ಣ ಬದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ತಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆಯೇ ರಾಮಾದಾಸರು ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿ ಅರಸರ ಮನಸ್ಸು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು.

ತುಳಿಸಿ ರಾಮಾದಾಸರು ತಮ್ಮ ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ತುಳಿಸಿ ತೋಟದ ದೇವಸ್ಥಾನವಲ್ಲಿ ಕಳಿದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಉತ್ತರದ ಭದ್ರಾಚಲ ರಾಮಾದಾಸರಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಈ ತುಳಿಸಿ ರಾಮಾದಾಸರೂ ಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮಾಗಿದ್ದು, ರಾಮೋತ್ತಮ ಪೂರಂಭಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗ ರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಗ್ರೀವ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಭಾರತದ ಯಾವುದೇ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಬಳಿಪೇಟೆ ಬಳಿ ಈ ಸುಗ್ರೀವನಿಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸುಗ್ರೀವ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಕಾಣಸಿಗದಿದ್ದರೂ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರುಡಗಂಬವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೆಂದು ಶಾಂತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಗ್ರೀವದೇವರ ವಿಗ್ರಹವು ನಗರದ ಕೆಂಪಾಂಬುಧಿ ಕರೆಯಲ್ಲಿ ದೂರೆಯಿತೆಂದಂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಸುವಾರು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಈ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಗ್ರಹವು ಪ್ರಾಣದೇವರ ವಿಗ್ರಹ ದಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಕೋರೆಹಲ್ಲಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಬಹುಳ ಪಂಚಮಿಯಾದು ರಘೂತ್ತಮವನ್ನು ಸಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರೋಚ್ ಹಾಗೂ ಪೌರಾಣಿಕ ಘಟನೆಯು ಪ್ರತಿಕೆವಾಗಿರುವ ಈ ಸುಗ್ರೀವ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆಯು ಅಗತ್ಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ನಗರದ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಜೊಕದಿಂದ ಬಳ್ಳೇಕ್ಷೇಟಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಬಲ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂಲ ಮೂರ್ತಿಯು ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ದಂತಕಥೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

ಹಗರಕ್ಕೆ ಸಮೀಕ್ಷಾಪದ್ಭೂತ ಬನ್ನೇರುಘಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಣಿಮುಖಿ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸುಖಣಿಮುಖಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಕಂಡುಬರುವ ನದಿಯ ಮಾತ್ರಾದ ಕೊಳಿದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ್ದು ಪೆಂದು, ದ್ಯುಮಭಕ್ತ ಮಹನೀಯರೂಭುರಿಗೆ ಸ್ವಾಪ್ತ ಮುಖೇನ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳಿರುವಿಕೆಯು ಗೋಚರವಾಗಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿ, ಒಂದು ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಬನ್ನೇರುಘಟ್ಟದ ಚೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಎರಡೂ ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಮೇಲಿನ ಕಥೆಗೆ ಅಧಾರಪೂರಿತವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಡವ ಬಗ್ಗೆ ಅಂತದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಯಾವುದೇ ಶಿಲ್ಪ ಸೌಂದರ್ಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಭರಗುಡಿಯ ಮಾಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂಟಪ ವೈಂದಿದ್ದು ಮಾಂಭಾಗವಲ್ಲಿ ಗರುಡಗಾಂಭವಿದೆ.

ಗಭರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಶಿಲೆಯ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಅತ್ಯಂತ ಅಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದು ದೇವರನಾಮ ಪಾಶ್ಚಾದ ತೂಡೆಯಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯವರು ಕುಳಿತುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ತಿರುಪ್ಪಾವಡಿ: ವೈಶಾಖಿ ಮಂಷ್ಠದಲ್ಲಿ, ಜಿತ್ತು- ಸ್ವಾತಿನಾಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಂಧಿಯ ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ ಜಯಂತಿಯ ದಿನ ಬ್ರಹ್ಮ ರಥೋತ್ಸವವು ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ “ತಿರುಪ್ಪಾವಡಿ” ಎಂಬ ಉತ್ಸವವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವರವಾದುದು ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷವಾದದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂದರೆ ದೇವರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಾಯೋಗರೆ” ಯಾ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ರಾಶಿಯನ್ನೇ ಹಾಕಿ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ವಹಾಡಿ, ಪ್ರಾಯೋಗರೆಯ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೇವರ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಆವಾಷ ವಹಾಡಿ ಅಡಕ್ಕಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಡೆದ ಮೇಲೆ ನೇರೆದಿರುವ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಆ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹಂಚುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಬಹಂತಃ ಈ ವಿಧವಾದ ತಿರುಪ್ಪಾವಡಿ ಉತ್ಸವವು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಯಾವುದೇ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನರಸಿಂಹ ಜಯಂತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬ್ರಹ್ಮ ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಭಾವಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಸವಾಗಿ ಧ್ವಜಾರೋಹಣಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಷ್ರುತಿದಿನವೂ ದೇವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರಥೋತ್ಸವ ಪರ್ಯಂತ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ “ಪೂರಂಗಿ” ಸೇವೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹದೇವರ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಪಾದ ಮೌಳಿ ಪರ್ಯಂತ ವಿಧ ವಿಧವಾದ ಹೂವಿನಿಂದ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸುವ ಈ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆಯು ತಿರುಪ್ಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ಪೂರಂಗಿ ಸೇವೆಯ ನೆನಪನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಭಕ್ತಾದಿಗಳ ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಸಾತ್ತ್ವಕತೆಯ ಹಾಗೂ ಆಸ್ತಿಕತೆಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಘಾಟಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಕಾಡು ಮಲೆ ಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಲ್ಲೀಶ್ವರದ ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನವೂ ಹಾಗೂ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಫಾಟನೆಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಂತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪುರಾಣ

ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಧಾರ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಷಡೆಡಿ ಮಹಾರಾಜರ ಮಹ್ಕುಳಾದ ಎಕೊನ್ನೇಜಿ ಅಥವಾ ವೆಂಕೋಜಿಯವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿಂತಹ ಕೆಲವು ದಾವಿಲೀಗಳು ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳು ದೂರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಹಿಂದೆ ಈ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಸುಲ್ತಾನರ ಆಡಳಿತಕ್ಕ ಒಳಿಪಟ್ಟು ಮರಾಠ ಸಂಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಶಿವಾಜಿಯವರ ತಂದೆ ಷಡೆಡಿಯವರ ಜಹಗೀರಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ವಾಭಾವಿತ ಅವರ ಮಹ್ಕುಳಾದ ಎಕೊನ್ನೇಜಿ ಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಒಂದು 1669ರ ಸುವರ್ಹಾರಿಗೆ ಎಕೊನ್ನೇಜಿ ಮಹಾರಾಜರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದಾಗ ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾಕಾರ್ಯಗಳು ಆಚಂದೂರ್ಕೆವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿಂದ ಮೇದರನಿಂಗನಹೆಲ್ಲಿ (ಈಗಿನ ತಾತಾ ವಿಜಾಫ್ರಾನ ಮಂದಿರ) ಗೂರುವನ್ನು ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಭೂತವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಫಾಗದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಶಿಲಾಶಾಸನ ಬರೆಹಿದನು. ೧೦ದಿಗೂ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾ ಶಾಸನವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಒಂದು ಮಂಟಪವನ್ನು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

“ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧ ಶ್ರೀಮತ್ ಮಲ್ಲ
ಪ್ರರದ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುಕ್ ದೇವರ ದೇವಣವ್ಯಕ್ತಿ. ಮೇಕೊನ್ನೇಜಿರಾಯನ
ಬೆಂಗಳೂರು ಮಹಾನಾಡು ಕೇಳಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಮೇದರ ನಿಂಗನಹೆಲ್ಲಿಯ
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರು ಉಳ್ಳ
ಕಾಲವು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಕ್ರ ಮಾಡಿ
ದವರು ಕತ್ತೆಯ ಕಾಗೆಯ ಚಂಡಾಲರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿವರು.

ಮುಂಸಲ್ಲಾನರಾದವರು ಮೇಕ್ಕುಲ್ಲಾಲ್ಲಿ ಹೆಂದಿ ತಿಂದ, ಬಾಹ್ಯಣ,
ಚೆತ್ತಿಪ್ಪುಕ್ಕ, ಶೂದ್ರ, ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೋವ ಕೊಂಡ ಪಾಪಕ್ಕ
ಹೋಗುವರು”

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾರಿಶ್ರೀಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಸಂತರ ಸಗರವ ಗೌಡ ಚ್ಯಾಕ್ಟಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಎಲೆಮಲ್ಲಪ್ಪ ಕಟ್ಟಿ ಎಂಬುವವರು ಈಗ ನಾವು ಕಾಣುವ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಾ ವೃಷಣ್ಯ ಪರಾದಿದರು.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿತ ಪ್ರರಾಣದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಅಥಾರ ಕಂಡು ಬರದಿದ್ದರೂ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಒಂದು ಫಟನೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಈಗಿನ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಬಡಾವಣೆಯು ಹಿಂದೆ ಅತ್ಯುಂತ ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೆಟುಂಬವೊಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿನತ್ತು ಬರುತ್ತಿರಲು ಕತ್ತಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎತ್ತರದ ಬಂಡೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಬೀಡು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಅಡಿಗೆ ಪರಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಬಂದು ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತೆರಡು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಲೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಅನ್ನ ಪರಾಡಲು ತಪ್ಪಲೆಯೊಂದಸನ್ನ ಇಟ್ಟು ಸೌದೆಯನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಸೌದೆ ತಂದು ಒಲೆ ಹಜ್ಜುಲು ಹೋದಾಗ ತಪ್ಪಲೆ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೆಂಕಿ ಹಾಕದೆ ತಪ್ಪಲೆ ಹೇಗೆ ಬಿಸಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಪ್ಪಲೆ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅಕ್ಷಿಯು ಹುಲುಸಾಗಿ ಅನ್ನವಾಗಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅಶ್ಚ ಯಂಚಕಿತ ರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಬೆಂಕಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿ ಅನ್ನವಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಈ ಒಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಸಿದಾಗ ಈ ಮೂರು ಕಲ್ಲುಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಲಿಂಗೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದು ಅಕ್ಷಣವೇ ಈ ಪರಾಡವು ರುದ್ರ ದೇವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಆದಂದ್ದ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ವಾಡಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಗುಡ್ಡುದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಲ್ಲಪುರದ ಜನಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳಿಸಿದರು. ಈ ಮಲ್ಲಪುರದ ಜನ ಈ ಉದ್ಘಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪ ಕಟ್ಟಿ ಆರಾಧಿಸತ್ತಾಡಿದರು. ಈ ಲಿಂಗದ

ಪ್ರಭಿಂಬ ಎಕೋಽಜಿರಾಯರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ನಂದಿಯಾಯಿತು.

ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೆಳಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ನಾಗರ ಕಲ್ಲುಗಳೂ ಇವೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಪೊಂಡ್ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹಂತಿ ಹೋಗಬೇಕು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಸಂಪಿಗೆ ರಸ್ತೆ) ಒಂದು ಬಾಗಿಲಿದ್ದು ಅದರ ಮೂಲಕವೂ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದು.

ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರ ವಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಕಾಳಿಭೈರವ, ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಅರುಣಾಚಲ, ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿ ಹಾಗೂ ನವಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನಂದಿಕೆಯ ಹಾಗೂ ಮುಂಭಾಗದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಷ್ಟತ್ವನಾಲ್ಯಂಕಾರ ಕಂಬಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ವಿಫಿರಿಗಾವ ಮುಖಮಂಟಪವಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಉದ್ಘಾವಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಚುನ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಜಂಡಿಕೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಸುಬ್ರಮಣ್ಯಸ್ವಾಮಿಯ ಸ್ವಾಂತಿಕಾದಿ ಇದೆ.

ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಣಪತಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮರಾಂಬ ಅಮೃತವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಅಮೃತವರ ಮುಂದೆ ಕಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಚಕ್ರ ವಿದ್ಧಿ ಇದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ನವರಾತ್ರಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಮಹಾಂತಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಭ್ರಮರಾಂಭ ದೇವಿಯವರಿಗೆ ಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಿಜಯದರ್ಶಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಸಾಯಂಕಾಲ ಕುಂಕುಮಾಚಣನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಚಕ್ರ

ವಿರುವ ಈ ಭೂಮರಾಂಬ ದೇವಿಯವರನ್ನು ಪ್ರಜಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸರ್ಕರ ಕಾರ್ಯಗಳು ನೇರವೇರುವುವು.

ಬ್ರಹ್ಮ ರಘೋತ್ಸವ : ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಚಾರ್ಯನ ಸ್ವಾಮಿ ಲಗ್ಗುದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ರಘೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಧೃತ್ಜಾರೋಹಣ ನಡೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಂದೆ ಪ್ರತಿ ದಿನ ವೃಷಭ ವಾಹನ, ಸಂದಿ ವಾಹನ, ಹಂಸವಾಹನ, ಸಿಂಹವಾಹನ, ಶೈವವಾಹನ, ಗಜವಾಹನ ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ವರಾಂಭ ಬಹುಳ ತ್ರಯೋತ್ಸವ ಅಂದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂದು ಕಲಾ ಕೌಶಲ್ಯವ ನಡೆದು ಚರ್ತುದರ್ಶಿಯಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ರಘೋತ್ಸವವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರರು ಭಕ್ತುದಿಗಳು ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವಾ ದರ್ಶನಾದಿಗಳನ್ನು ವರಾಡಿ ರಘೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಪುನಿತರಾಗುವ ದೃಶ್ಯವು ಮನೋಹರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಭದ್ರತೀರೋತ್ಸವ, ಆಶ್ವರೋಹಣ, ಜೊಣೋತ್ಸವ, ಪುಷ್ಟಿ ಮಂಡಲೋತ್ಸವ ಮತ್ತು ಮಾತ್ರಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕು ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಭೂಮರಾಂಬ ದೇವಿಯವರಿಗೆ ಮೋಹಿನಿ ಅಲಂಕಾರ ಗಜಲಪ್ಪೆ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ವರಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎದುರುಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ (ಇಂದಿನ ದೋಬಿಫಾಟ್) ಜಿಕ್ಕ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಸಂಬುರಹಣ್ಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಮತ್ತು ಶಿರಡಿಸಾಯಿಬಾಬ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇದ್ದು ಈ ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ದರ್ಶನ ಇಹಕ್ಕೆ ಸುಖಿವನ್ನು ಪರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಬಾನಸವಾಡಿ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಬಾನಸವಾಡಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ (ಈಗಿನ ವಾರುತಿ ಸೇವಾ ನಗರ)

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಪಾಲುದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು
ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅದು ಇತ್ತೋಜಿನ
ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದ್ದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ವರಾಹಿತಿ
ಯಾನ್ನು ನೀಡುವ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೆಲ್ಲಿಟ್ಟುವುದು ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ.
ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಾ ಭಾಷಿತಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು
ರಾಜಗೋಪುರಮನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು
ಅಂಜನೇಯ ಪ್ರಾವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಂತಿದೆ. ಸುವರ್ಣಾರು
ಖದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಈ ವಿಗ್ರಹವು ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಹೊರಭಾಗದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗದೆ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ
ಅಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗದ
ಒಂದು ಪ್ರಟ್ಟಿ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ
ದೊಕಟೆಮಣಿಸ್ವಾಮಿ, ಶ್ರೀದೇವಿ. ಭೂಮೇಷಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ
ಎದೂರಾಗಿ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಒಂದುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರ
ವಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ ಹಾಗೂ ಪಂಚಲೋಹದ ಉತ್ತರವ
ಮಾನತೀಗಳಿವೆ.

ರಾಮದೇವರ ಗುಡಿಯು ಪ್ರಾವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯು ರಾಮ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸೀತಾ ದೇವಿಯವರ ಹ್ಯಾಸರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಅಷ್ಟೆ ರಿಯು ಸಂಗತಿ : ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂಲ ಮೂರ್ತಿಯು
ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹನುಮಂದಿ ಜಯಂತಿಯಂದು ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವುದು ಎಂದು
ಯೇಜುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅತ್ಯಾಶ್ವಯುಕರವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೀಗೆ ನೀರು
ಬರಲು ಕಾರಣ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳ ಪ್ರರಾಣ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವಾಗಿ
ಹೀಗೆ ಸೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವುದು “ಅನಂದಬಾಷ್ಟ್ವ” ಎಂದು ಕೆಲವರೂ
“ದುಃಖಾಷ್ಟ್ವ” ಎಂದು ಕೆಲವರೂ ಅವರವರ ಮನೋಧಮಕ್ಕೂನುಸಾರವಾಗಿ
ಅಷ್ಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೈಟ್ಟಿ ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನು ದಿನಪೂ ಅನೇಕರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ಯಾವ ಅಂಶಪೂ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗದೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಪಿಠಾವಾಗಿ ಜೇಳುವುದಾಗಿ ಕೇಳಿದಾಗ ಏಷಾದವೆ ನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾನಸವಾಡಿಯ ಉರಿನ ಪ್ರಮುಖಿರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ಏತಿಹ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ವಾಡಲಾಗಿ ಈ ಕೇಳಿಕಂಡ ಅಂಶಗಳು ತಿಳಿಯ ಬಂದಿತು.

ರೈತರಿಗೆ ದೋರೆತ ಹನುಮಃ:- ಒಮ್ಮೆ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ರೈತಾಷಿ ಜನಗಳು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನತ್ತು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ರಾತ್ರಿಯಾದ ಕಾರಣ ಬಾನಸವಾಡಿ ಬಳಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮುಂಜಾನೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಲು ಗಾಡಿಗಳಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೊಡೆಯಲು ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದಾಗ, ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಯು ಚಲಿಸದೆ ನಿಂತಿತು. ಚಾವಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ಮುಂದೆ ಶಾಗಲ್ಲಿ. ಉಳಿದ ಗಾಡಿಯ ರೈತರೂ ಎತ್ತನ್ನು ಮುಂದುಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ವಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ ಫಲಕೂಡಲ್ಲಿ. ಚಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಸಿಕ್ಕಿಕ್ಕೊಂಡಿರೆಂದೇಕೆಂದು ನೋಡಲಾಗಿ, ಚಕ್ಕೆ ಅಂಜನೇಯನ ವಿಗ್ರಹಪೂಂದಕ್ಕೆ ತಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ. ಗಾಡಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ, ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಸಿದಾಗಿ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಕಪ್ಪಿ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಪೂಜೆ ವಾಡಿ ಬಾನಸವಾಡಿಯ ಜನಕ್ಕೆ ಏಷಾಯ ತಿಳಿಸಿ ನಂತರ ತಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು.

ಬಾನಸವಾಡಿಯ ಜನ ಈ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಒಂದು ಜಿಕ್ಕಿದಾದ ಮಂಟಪ ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸಲೋಡಿದರು. ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ ಹೋಟಿರ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಕ್ಯೆ ಮುಗಿದು, ಶಾಂಕಿ ನೀಡಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಪದ್ಧತಿ ಅಚರಣೆಗೆ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉರಿನ ವಯೋವೃದ್ಧರಾದ ರಾಮರೆಡ್ಡಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದೆ ರೈತರ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಯಾರೋ ದಾನ ವಾಡಿದ ರೆಂದು ನಂತರ ಈಗ ನಾವು ಕಾಣುವ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಕಿ ಪುಣಿಅಯ್ತ್ವರೇ ಎಂಬ ಭಕ್ತರೊಬ್ಬರು ನೂತನ ಗಭ್ರಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಈಗ ನಾವು ಕಾಣಿವ ದೇವಸ್ಥಾನ ವನ್ನು ನಿಮಿಂಬಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿ ಗುರುವಾರ, ಶನಿವಾರ ಹಾಗೂ ಭಾನುವಾರಗಳಂದು ಏತೇಷ ಪ್ರಾಚಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೇರೆದ ಭಕ್ತವೃಂದರಿಂದ ಭಜನೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

ಹನುಮಂದಿರ ಜಯಂತಿಯಂದು ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತ ಜನ, ಅಂಜನೀಯನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಪರದಿಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾ ಭಜನೆ ಅವನ ಸ್ವರಣೆ ವರಾಡುತ್ತಾ ನಿಂತಿರುವ ದೃಶ್ಯ ನೋಡಲು ಎರಡು ಕಣ್ಣ ಸಾಲದಾಗಿ, ನಾಸ್ತಿಕನೂ ಆಸ್ತಿಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು.

ಅಲಸೂರಿನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಜೀಹೋದ್ದಾರ ವ್ಯಾಡಿದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪ್ರವೇಶ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಲಸೂರಿನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದು.

ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡು, ಜೀಹೋದ್ದಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ, ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀಹೋದ್ದಾರಗೊಂಡಿ ರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರಪು ಪೂರ್ವಾಭಿಮಂಬಿವಾಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದಾ ಕಾರಣಾದ ರಾಜಗೋಪುರದಿಂದ ಕಂಗೋಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಲ ವಿನಾಯಕ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಯಾಗ ಶಾಲೆ ಇದೆ. ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಭೀಮೇಶ್ವರಸ್ಥಾನ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಧ್ವಂಜಸ್ತುಂಭ ಹಾಗೂ ಬಲಿ ಪೀಠಗಳಿವೆ. ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪೇಗೌಡನು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಗೋಪುರಗಳ ಮಾದರಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಟಿ ಗೋಪುರ ವಿದ್ದು ಇದರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ

ಮಹಾ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಲವತ್ತೀಂಟಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳ ಅಥಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಒಂದೊಂದು ಕಂಬವೂ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಮೆರಗನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವು ಗಭ್ರಾಗುಡಿ, ಶುಖಿನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಗಭ್ರಾಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣರು ಎರಡು ಅಡಿ ಹೀಗಿದೆ ಮೇಲೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎದುರಿಗೆ ಸಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದು ಪ್ರಾಕಾರವ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಜಾಳಿನ ಸಂಬಂದರ್ಥ, ವಿದ್ಯಾಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಪದ್ಮಾಂಶಾಲ್ಯ, ಅರುಣಾಚಲ, ಮಹಾವಿಷ್ಣು, ನಾಗರಾಜ ನಾಗಕನ್ನೇ, ಸುಖಿಷ್ಯಂತ್ರ, ಜಂಡಿಕೇಶ್ವರ, ದುರ್ಗಾ ದೇವಿ, ಕಾಲಬೈರವ, ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಮುಂತಾದ ದೇವರುಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಟ್ಟದಾದ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಾಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾವಣಕ್ಕಿ ಅಮೃತವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಕಾವಣಕ್ಕಿ ಅಮೃತವರ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ಚಕ್ರವಿದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷ.

ಜ್ಯೇಶ್ವರ ಶಿದ್ಧ ಪೂರ್ಣಮಾಸೀಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ಥಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮರಥೋತ್ಸವವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುವ ಹಾವಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮುಖ ಉತ್ಸವವಾಗಿದ್ದು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಅಲಕೂರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ರಥಾರಂಘವಾಗಿ ಈ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವದ ಹಿಂದೆ, ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದರಂತೆ ಅರ್ಕಫೆಕ್ವೆದಾದ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ, ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೇತ ಬರುವುದು ಒಂದು ಸಂದರ ನೋಟವಾಗಿದ್ದು ಬೆಂಗಳೂರುಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೇ ಈ ಹಾವಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ ಅರ್ಕಫೆಕ್ವೆಯವಾದುದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ಥಾನವಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ವೀಕ್ಷಣಾರ್ಹವಾದುದೂ ಆಗಿದೆ.

ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಅಣ್ಣಿ ಮೃದೇವಸ್ಥಾನ

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಅಣ್ಣಿ ಮೃದೇವಸ್ಥಾನವು ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಪ್ರತ್ಯೇದ ಬಳಿ ಇದ್ದು ಅತಿ ಪುರಾತನವಾದ ಅಲಯವಾಗಿದೆ.

ಅಣ್ಣಿ ಮೃದೇವಿಯು ಅಣ್ಣಿವಾದಿ ಅಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ದೇವತೆ ಯಾಗಿದ್ದು ಸಾಂಕಾರಿಕ ರೋಗಗಳನ್ನು ತಡೆಯಾವ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಾಗಿ.

ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಅಣ್ಣಿ ಮೃದೇವಿಗೆ “ಅಣ್ಣಿವಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದು ನಂತರ ಅಣ್ಣಿ ಮೃದೇವಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾಗಿ. ಅಣ್ಣಿವಾ ಸಪ್ತ ವರಾತ್ಮಕ ಯಾರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು. ಅಣ್ಣಿವಾ, ಮಹಿಮಾ, ಗರಿವಾ, ಪೂರ್ಣಿ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ, ಈಶಾತ್ಕಷ್ಣ ಎಂಬ ಸಪ್ತವರಾತ್ಮಕ್ಕೇರು ರಿಗ್ರಹಗಳು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿವೆ.

ಶುಕ್ರವಾರ ಮಂಗಳವಾರಗಳಿಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಸದೆ ಯುತ್ತವೆ.

ನಗರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ನಗರೇಶ್ವರ ಪೇಟಿಯ ಮುಖಿ ರಕ್ಷೇಯಲ್ಲಿರುವ ನಗರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಬೆಂಗಳೂರಿನಷ್ಟೇ ಪುರಾತನವಾದದ್ದು.

ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಜೀಜೋದ್ದೂರ್ಗೋಂದು ಆತ್ಮಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಂಗೋಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ರಾಜಗೋಪುರವು ಅತಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ನಂಣಿಪಾದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗಭರಗುಡಿ, ಶುಖಿನಾಖಿ, ನವರಂಗ, ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕಂಬಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಆಗಮಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಸದ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಧಾರ್ಮಿಕ ದಚ್ಚಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಾನ ಆಗಮಿಕರಾಗಿರುವ ವೇದ ಬೃಹತ್ ಗುಂಡಪ್ಪ ದೀಕ್ಷಿತರು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ

ಪ್ರಮುಖರಾಗಿರುವುದು, ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಶಿಲ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರವು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ದೊಡ್ಡ ದಾದ ರಾಜಗೋಪವುವಿದೆ.

ನಗರೇಶ್ವರ ಸ್ತಾಮಿಯ ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಪ್ರಾಂತಿಕವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನಗರೇಶ್ವರಸ್ತಾಮಿಯಿಂದಿಗಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೇಶ್ವರಿ ಅಲುಮಿವಿದೆ. ಅತಿಸಂದರ್ಭಾದ ಈ ದೇವಿಯು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದ ಕಪ್ಪಣಿಲೀಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಣೇಶನಿದ್ದಾನೆ. ದಕ್ಕಣಿ ಭಾಗದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ-ಪಾರ್ವತಿ ಸಮೇತನಾದ ಚಂದ್ರತೀಳಿರ ಸ್ತಾಮಿಯ ಪಂಚಲೋಹದ ವಿಗ್ರಹ ವಿದೆ. ಇದರ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ನಟರಾಜ, ಶಿವಕಾಮಿನಿ ದೇವಿ ಹಾಗೂ ಗಣೇಶನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ, ಈ ಉತ್ತಮ ಮೂರ್ತಿ ಮಂಟಪದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಅರು ಮುಖ ಗಳುಳ್ಳ, ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಷಣ್ಣಗಳಿನಿದ್ದಾನೆ.

ಒಂಬತ್ತು ಅಂಕಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನವರಂಗದ ಪ್ರಾವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಶಿಲೀಯ ಜಿಕ್ಕಿ-ಜಿಕ್ಕಿ ಮಂಟಪಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ, ಸಾಗ ದೇವತೆ, ಅಂಜನೇಯ, ದುರ್ಗಾದೇವಿ, ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ಕಾಲನ ಭೈರವನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿಸಿರಿಸಿದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ, ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ, ಉಗಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಜಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ನಗರ್ತರ ಪೇಟೆ ಸರಹದಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಾರ್ಥರ ಹಾಗೂ ಜನಾಂಗದವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಜನಾಂಗದವರ ಹಸರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಂಜನೇಯ	ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದವರಿಗೆ
ರಾಮದೇವರು	ಕೆಂಚಿಟಿಗೆ ಜನಾಂಗದವರದು
ಧರ್ಮರಾಯ	ತಿಗಳು "
ವೇಣುಗೋಪಾಲ	ಗೊಲ್ಲ "
ನಗರೇಶ್ವರ	ನಗರ್ತ್ತ "
ಗಂಗಾಪರಮೇಶ್ವರಿ	ಬಿಸ್ತ್ರ ಜನಾಂಗದವರು
ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ	ಸಾಂಗ "
ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ	ದೇವಾಂಗ "
ಕಾಳಿಕಾ ಕವುಟೇಶ್ವರ	ಅಕ್ಷಸಾಲಿಗ "
ಅದಿನಾರಾಯಣ	ನಾಮಧಾರಿ ನಗರ್ತ್ತ "
ಚೌಡೇಶ್ವರಿ	ತೆಲುಗು ದೇವಾಂಗ "
ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ	ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ "

ಹಿಂಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದವರು ತಮ್ಮ ಜಾತಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿ ಸಹಬಾಳ್ಳೆಯಿಂದ ನಡೆಮಾರ್ಗಾಂಡು ಬರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜಾತಿಯವರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪೇಟೆಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ನಿರ್ವಾಣಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನಗರೇಶ್ವರಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಭಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದು. ಮಹಾದ್ವಾರವು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿ ಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಎತ್ತರವಾದ ರಾಜಗೋಪರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಗಭ್ರಂಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಹಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ, ಮುಡಿಕಟ್ಟಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿನಕಾಯಿ ಗೊಂಚಲು ಹಿಡಿದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸ

ತೀಥರಿಂದ ಇದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ಗೊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರತ್ಯೇ ಅಂಜನೇಯನ ಹಿಂಭಾಗದ ಬಂಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಒರಗಿಸಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಇದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂದಿದ್ದ ಕಂದಕದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದೂ; ವಿಕ್ಷೇಪಿರಿಯಾ ಅಸ್ವತ್ತೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕರಣಕ್ಕೂರ್ ಒಬ್ಬರು ತಮಗಾದ ಸ್ವಷ್ಟಿದಂತೆ ಈ ಅಂಜನೇಯ ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಂದು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹನುಮದ್ವಜಾರ್ಥಿ ಜಯಂತಿ ಮಂಂತಾದ ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾ ದಿಗಳು ನಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಕೋಟಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹಿಂದೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಟಿಯಂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದು.

ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಹೋಲಿಕೆಯಂತೆ ಕಂಡುಬರುವ ಇಲ್ಲಿನ ವೆಂಕಟರಮಣ ಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವು ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಏರಿದು ಅಡಿ ಹೀಗಾಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

1687 ರಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಳಿದ ಅರಸರಾದ ವ್ಯಾಸರಿನ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯಾರು ಕಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ನಗರದ ಗತ ವೈಭವವನ್ನು ಸಾರುವ ಅಳಿದುಳಿದ ಕೆಲವೇ ಸ್ತಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಾಸನ ಪೂರ್ವದು ಕಿಂಗೇರಿ ಹೋಬಳಿ ಕೊತ್ತನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಉರು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ 6 ಅಡಿ ಉದ್ದ್ವಾಷಿತ 3 ಅಡಿ ಅಗಲದ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಶುಭಮನ್ಯಃ ಸ್ತುತಿಶ್ರೀ ವಿಜಯಾಭ್ಯಾದಯ ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ಪಷಣಗಳು 1705ನೇ ಪತ್ರಾವಣಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಪಾಧ್ರಿವ ನಾಮ ಸಂಪತ್ತರದ

ಶಾರವಣಿ ಬುಧ ಅಂಗಾರಕ ಪಾರೆ ತುಭ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಚಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಧಾರಾಜಾಧಿ ರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ (ರ) ಪಲುಧ ಪ್ರತಾಪನ ಪತಿಯ ನರಪತಿ ಆತ್ಮೀಯ ಗೋತ್ರದ್ವಾರಾದ ಮಹಿಳಾರ ಸಗರದ ಶ್ರೀ ದೇವರಾಜ ವಡ್ಡರವರ ಪ್ರತ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಏರಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರವರ ಪ್ರತ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಕಂತಿರವ ನರಸರಾಜ ವಡೇರಯ್ಯಸರು ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣದ ಸಿಂಹಾಸನ ರೂಢ ರಾಗಿ ಪ್ರಥಮೀ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಅಳ್ಳಿಕೆಗೆ ಸಲ್ಲಾವ ಬಿಂಗಳೂರು ಕೋಟಿ ಒಳಗೆ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ನೂತನಪಾಗಿ ಪ್ರತಿಪ್ಪೆ ವಣಿಸಿದಂತಾ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರ ಪಂಡಿತರ ದಿಪಾರಾಧನೆಗೆ ವೇದದ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ-ಬಿಲಪ್ಪನ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಕಂಬವಿದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರ ಹಾಗೂ ನವರಂಗ ಹಾಗೂ ಮುಖಿ ಮಂಟಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇಗುಲವ ಮುಖಿ ಮಂಟಪವು ನೋಡಲು ಅಂದವಾಗಿದ್ದ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ತೆಲ್ಪುದಂತ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಂಸ ಸಿಂಹಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಪಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು ಕಂಬಗಳು ಮುಖಿ ಮಂಟಪಕ್ಕ ಮೆರಗುಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಶಿಲಾ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ತುಳಿದು ಮಾನಂದಿನ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲತ್ತಿ ನೆಗೆದಿರುವ ಸಿಂಹಗಳ ಮೇಲೆ ಕಡಿವಾಣಿ ಹಿಡಿದು ಸಾರಿ ವಾಡುತ್ತಿರುವ ಮಹಾತ್ಮಗಳನ್ನು ಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳು ಹಾಗೂ ಒಂಭತ್ತು ಅಂಕಣಗಳು ಈ ಮುಖಿಮಂಟಪ ನವರಂಗ ಮಂಟಪದಂತಯೆ ಇದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯಾಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಮತ್ತು ಕೆರೀಟ ಮಂಟಪದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ವಂಕಟರಮಣಸ್ಥಾಮಿ, ಶಂಖಿಚಕ್ರಗಾಢಾ ಪದ್ಮಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ತಿರುಪತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ನೆನಪು ವಣಿಕೆಳಡುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಈಶಾನ ಮೂಲಯಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲಿವೆ. ಎತ್ತರ ಮಾದ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ವೈಕುಂಠದ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೇಲೆ

ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಪರವಿದೆ. ಉತ್ತರಾಯಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಕಾಲ ವೈಕುಂಠ ಏಕಾದಶ, ಮುಕ್ತಾಂತಿ ದಾಖಲೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಾ ದತ್ತ, ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯುವದು.

ಗಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೊಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ವಿರೂಪ ಗೋಪರವ ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನಗಳ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಲಾಂಛನ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಗಭಗುಡಿಯ ಹೊರ ಪ್ರಕಾರದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣಗಳ ಚೃತ್ಯ ಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಶಿವದೇವಾಲಯದ ನೆನಪನ್ನು ಚಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ನಂದಿಬೆಟ್ಟದ ಭೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರಿಂತಿಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಗಳಿಸೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೃಷಭ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಿಂತಿಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಭಗುಡಿಯ ಎಡಭಾಗದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸದ್ಗುಣತೆಯವರ ಅಲಯವಿದೆ. ಕೂತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಮೃತವರ ವಿಗ್ರಹವು ಚಿತ್ರಾಕಾರಕವಾಗಿದೆ.

ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾನಿನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಅತ್ಯುಂತ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನೂ ಲಗ್ನಿಸಿದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಗತಃ್ಯಭವದ ಮೂಕಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ.

ಒಂಶಂಕರಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

1915ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಒಸಪ್ಪತೆಟ್ಟರು ಎಂಬುವರಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶ್ರೀ ಒಂಶಂಕರಿ, ಹಾಗೂ ಜಯನಗರ ಬಡಾವಣೆಗಳ ವಿಭಜನೆಯ ರಸ್ತೆಯಾದ ಬೆಂಗಳೂರು ಕನಕಪುರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀತಾಯಂಗದಲ್ಲಿ ದೇವಾಸುರರುಗಳ ಪರಮ ವೈರಿಯಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಿಳಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂಡು ಲೋಕಕ್ಕೇಮನ್ನುಂಟಿರುವುದಿಂದು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹಿಳ್ಳರ ಅರಿಕಿಯಂತೆ ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ಮೂಲಾದ

ಅದಿಶಕ್ತಿಯು ಅಶ್ವೇಜ ಶುದ್ಧ ಆಪ್ತವಿಯಂದು ಜಸ್ತಿತಾಳಿ ರಾಕ್ಷಸರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟು ವಹಾಡುತ್ತಾಳಿ. ಅದೇ ಅದಿಶಕ್ತಿಯು ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಬನಶಂಕರಿ ಎಂಬ ನಾಮದ್ಯೇಯಾದಿಂದ ಅವತಾರ ತಾಳಿ ತ್ವಾಳಿ. ಈಕೆಗೆ ಶಾಕಾಂಬರಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಪೂರ್ಣಸೇರುತ್ತೆ ತನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ಶಾಶ್ವಾಹಾರಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಪಡಾಡಿ, ಮಾಲೆ ಬೆಗಳಿಗಲ್ಲಿದೆ ಕಂಗಾಲಾಗಿದ್ದ ಜನಗಳನ್ನು ಮೃಗಪಣ್ಣಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾಳಿ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಈಕೆಗೆ ಶಾಕಾಂಬರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬನಶಂಕರಮೈನ ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ, ಬಾಗಲಕೋಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಸ್ಥಳವೇ ದೇವಿ ಅವತರಿಸಿದ ಮೂಲಸ್ಥಾನವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಪ್ರದೇಶ ಹಿಂದೆ, ದಂಡಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಚಂಪಕಾವನವೇ ದೇವಿಯ ಅವತಾರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಕನಾಟಕದಿಂದ ನಾನಾ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರುಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ತಾಯಿಯ ಸೇವೆ ವಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಬೋಷಣ್ಣನವರ ಬಸವಪ್ಪತ್ತಿರು ಎಂಬುವರ ಮನೆ ದೇವರು ಈ ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಿಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಯಾತರು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಎರಡು ಭಾರಿಯಾದರೂ ಬಾದಾಮಿಗೆ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿ ಯಲ್ಲಾಗಲಿ ತೆರಳಿ ಕುಲದೇವತೆಗೆ ಪೂಜೆ ವಹಾಡಿ ಹರಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ತುಂಬಾ ದ್ಯುವಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಯಾತರು ಹೀಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಬಾದಾಮಿಗೆ ತೆರಳಿ ಪೂಜೆ ವಹಾಡಿ ದೇವಿಯ ಮುಂದೆ ಕರೆ ಜೋಡಿಸಿ “ತಾಯಿ, ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ನಾಷ್ಟ ಇಷ್ಟ ದೂರ ಬರಬೇಕೆ? ನಿನ್ನ ದಶನ ನಮಗೆ ಸದಾ ದೊರಕುವಂತಾಗಬಾರದೆ” ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಅಲ್ಲೇ ತಂಗಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಸ್ವಷ್ಟದಲ್ಲಿ “ಇವು ನನ್ನ ದಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಶ್ರಮ ಬೇಡ. ನಾನು ನೀಮ್ಮುಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಉರಿನ

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೊತ್ತಿಯೋಂದು ಬೆಳೆಗುತ್ತಿದೆ. ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ವಹಾಡು”-ಎಂದು ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇವರಿಗೆ ಆಯಿತು.

“ತಾಯಿ ಕರುಣಾಮಯಿ, ನಮ್ಮ ಹೇಳೆ ನಿನಗೆ ದಯೆ ಬಂತೇ, ನಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆ” ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರಾಗಿ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ತಾಯಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕುರುಹಾವಿ ನಂತೆ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ವಹಾಡಲು ಉದ್ಯೋಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬ ಹಾಗೂ ಬನಶಂಕರಿದೇವಿಯ ಭಕ್ತ ಸಮಾಜದ ನೆರವಿನಿಂದ ತಾ॥ 15-5-1915 ರಲ್ಲಿ ಬನಶಂಕರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು.

ಬಸಪ್ಪತೆಟ್ಟಿರ ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರಾದ ಸೋಧುಜ್ಞ ಶಟ್ಟರು ಹಾಗೂ ಶಂಕರಪ್ಪ ಶಟ್ಟರು ಎಂಬಿವರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗೆ ಮೂಲಕಾರಣ ರಾಗಿದ್ದು, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರಿಂದ ತನಕ ಪೂಜಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಲು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಮೂವತ್ತು ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಎಕರೆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಧಿಕಾರವು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಹೊರ ಉರುಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜನ ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಂಡು, ದೇವಸ್ಥಾನದ ನ್ಯೆಮುಲ್ಯಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಕಪ್ಪ ಶಿಲೆಯ ಬನಶಂಕರಿದೇವಿ ಸೌಮ್ಯ ಮುಖಿದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖಿಮಂಟಪವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ, ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಬಲ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಡೆತನನ್ನು ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಅಮೃತಶಿಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚೌಡೀಶ್ವರಿ, ಶಾಕಾಂಬರಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಗಭ್ರಗಾಡಿಯ ಮೇಲೊಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋಳಾಕಾರವಾದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೊಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ ಬನಶಂಕರಮೃನವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪುಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ ಪೌರ್ಣಿಮಾಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ರಾಹುಕಾಲ ಶೂಚಿ :— ಮಂಗಳವಾರ, ಶುಕ್ರವಾರ ಹಾಗೂ ಭಾಸುವಾರಗಳಂದು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರಾಹುಕಾಲ ಪೂಜೆಯು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿದ್ದು ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಭಕ್ತುದಿಗಳು ರಾಹುಕಾಲವನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಾರು, ಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತು ತಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂಬಿಹಣ್ಣನ ಸಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ಬತ್ತಿಗಳ ದೀಪವನ್ನು ದೇವಿಯ ಮುಂದೆ ಹಚ್ಚಲು ಕಾತೆರವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮೈ ರೋಹಂಚನಗೊಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬೇರೋಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯುತ್ತದೆ.

ರಾಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಿಗೆ ಆರತಿ ಬೆಳಗಿದರೆ ಆವರವರ ಅಭೀಷ್ಠಗಳು ನೆರವೇರುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಮಂತ್ರಿಸಿದ ನಿಂಬಿಹಣ್ಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೊಂಡೊಯುದು ತಮ್ಮ ಮನಗಳ ದೇವರ ಮನಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ದಿನಪೂ ಧೂಪ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಭಕ್ತುರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಹದಿನಾರು ವಾರಗಳ ಕಾಲ ವಹಾಡಿದರೆ, ಆವರ ಇಪ್ಪಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದೇವಿ ನೇರವೇರಿಸುವಳು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಸಹಾ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಈ ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಏರಡನೇ ಬನಶಂಕರಿ ಅಮೃನವರ ಆಲಯವಾಗಿದ್ದು ಅನುದಿನಪೂ ಅನೇಕ ಭಕ್ತುದಿಗಳನ್ನು ಆಕಾರಸುತ್ತಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ.

ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಮೈಸೂರು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಟರಾಯನ ಪ್ರರದ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅತಿ ಪುರಾತನವಾದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.

1852ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧಿಕೃತರೂ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣ ತೀರ್ಥರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಟರು ಅದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಾತ್ಸರಾಜ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಚನ್ನಪಟ್ಟಿಂದ ಬಳಿ ಇರುವ ಅಭ್ಯಾಸಿನಿಂದ, ಮುಳು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ವೃಷಭಾವತಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀದು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೋತಿಗಳ ಹಿಂಡೇ ಬಂದು ಇವರನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದಂತೆ ಕಾಣಿತ್ತುದೆ. ಈ ಘಟನೆಯಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಣ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹತ್ತಿರದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಬದು ಅಡಿ ಅಗಲದ ಬೃಹತ್ತಾದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮಾನಿದ್ದು, ಆತನ ಎರಡೂ ನೇತ್ರಗಳ ದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯ ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ಅವನ ಪ್ರಾಣ ಕಟ್ಟಿ ಇವರ ಮೇಲೆ ಆಗುವಂತಿದೆ.

ಪ್ರಾಣದೇವರ ಒಂದು ಕೈ ಸೊಂಟದ ಮೇಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕೈ ವಿಜಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ್ದು ಅಭಯ ಹಸ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಂಜನೇಯನ ಪಾದದ ಕಳೆಗೆ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈತ ರಾವಣನ ಮಗ ಅಕ್ಷಯಕುವರಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸೀತಾನ್ಯೇಷಣೇಗಾಗಿ ಸಮುದ್ರ ಹಾರಿ ಲಂಕಾ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೆಂಡು ನಂತರ ಲಂಕಾ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಪರಾಡಿದಾಗ ಇವನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಬರುವ ರಾವಣನ ಮಗ ಅಕ್ಷಯಕುವರಾರನು ಹೊಟ್ಟಿ ಮೊದಲನೆಯವನಾಗಿ ಅಂಜನೇಯನ ಕಾಲ ತುಳಿತಕ್ಕ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಘಟನೆಯಾಗಿ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ, ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಭಕ್ತಿವೃಂದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯದಾತನಾಗು, ಅವರ ಉಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನೇರವೇರಿಸು, ಬಿಸಲು ಮಳಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ ನಿಂತಿರುವ ನೀನು “ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯನಾಗಿ” ಭಕ್ತರ ಭಯ ಭೀತಿಗಳನ್ನು ಹೊಗಲಾಡಿಸು ಎಂದು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಈ ಅಂಜನೀಯ ಸಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರುತ್ತೇ ಈ ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯ ಇಂದಿಗೂ ಗಾಳಿ ಸೋಕಿದವರಿಗೆ, ಭಯ ಭೀತಿರಾದವರಿಗೆ, ಪರಮ ವೈದ್ಯ ನಾಗಿ, ಕೃಪಾ ಕರ್ಕಾಕ್ಷನಾಗಿ ಅವರ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನಿರಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಅತಿ ಸುಂದರವೂ ಆಕರ್ಷಣೀಯವೂ ಆಗಿ ಭಕ್ತಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಈ ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಇದ್ದು, ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿರುವಂತಿದೆ. ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಾಣಿದೇವರು ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿದೇವರುಗಳಲ್ಲಾ ಈ ತರಹದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಸುಖಾರು ಆರನೂರ ಮುಂದುತ್ತೇದು ಪ್ರಾಣಿ ದೇವರುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದು ಈ ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯ ಆರನೇಯವನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಧಾರಕ್ಕೆ ಏರಡು ಬಾರಿ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಸಿಂಧೂರ ಲೇಪನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಿಂಧೂರ ಲೇಪನ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಯಾವುದೇ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿಸ್ವಾಂಪ ಒಂದರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಅದರ ದ್ವಿತ್ಯಾಂಶಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಾದ್ಯಕ್ಷತೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಗ್ನೇಯದ್ದಿ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರ ಹಾಗೂ ರಾಜಗೋಪುರದ ಕೆಲಸ ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವೆಡನೆ ಎದುರಾಗಿ ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಗಂಭೀರಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗದ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ

ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಈ ಭವ್ಯ ಮೂರ್ತಿ ಸೋಡಲು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು, ಶಂಖ, ಚಕ್ರಗಾಡಾ ಪದ್ಮ ಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಪಾರಭಿಮುಖಿವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ, ಯೋಗಶಾಲೆ ಇದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಸಾನಿಧ್ಯ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತರ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿ ಪೌರ್ಣಮಿಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಪ್ರತಿ ಶನಿವಾರ-ಭಾನುವಾರಗಳಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಭಕ್ತುದಿಗಳು ನರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೀತರಾದವರಿಗೆ ಯಂತ್ರ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಗೂ ಗಾಳಿ ಸೋಕಿದವರಿಗೆ ಗಾಳಿ ಬಿಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅನು ದಿನವೂ ಅನೇಕ ಭಕ್ತುದಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಈ ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತ ರಾಯ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು

	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಒಸವನಗಂಡಿ
1.	ದೊಡ್ಡ ಗಣಪತಿ	"
2.	ದೊಡ್ಡ ಬಿಂಬಿಳಿನ	"
3.	ಕಾರಂಜಿ ಅಂಜನೇಯ	"
4.	ಬೇಡರ ಕಣಿಪ್ಪ	"
5.	ಗವಿ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ	ಕೆಂಪೇಗೌಡ ನಗರ
6.	ಕೋಟಿ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಟಿ
7.	ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"
8.	ಕೋಟಿ ಗಣಪತಿ	"
9.	ಸುಭೃತ್ಯೈಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	ಸಜ್ಜನೋರಾವ್ ವೈತ್ತಿ
10.	ಕನ್ಯಾಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ	"
11.	ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ	"
12.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"
13.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ	ಬಳೇಪೇಟೆ
14.	ಸುಗ್ರೀವ	"
15.	ನರಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿ	"
16.	ಶ್ರೀವಿಷಾಂಕ	"
17.	ಧರ್ಮಾರಾಯಸ್ವಾಮಿ	ತಿಗಳರವೇಟೆ
18.	ತುಳಸೀ ತೋಟದ ಬಿಂಬಿ ಕೃಷ್ಣ	ತುಳಸೀ ತೋಟ
19.	ರಾಮದೇವರ	"
20.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"

21.	ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಸಾದೋ	ಅಂಜನೇಯ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ರೇಸೋಕೋಸೋರ್ ರಸ್ತೆ
22.	ಕಾಡು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ		"	ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ
23.	ಸುಬ್ರಹ್ಮಣೀಶ್ವರ		"	"
24.	ಶ್ರೀ ನೃಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ		"	"
25.	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವರಗುಡಿ		"	"
26.	ವ್ಯಾಂಟ್ ಗಣೇಶ		"	"
27.	ಅಂಜನೇಯ		"	"
28.	ಕನ್ಕಾಪರವೇಶ್ವರ		"	"
29.	ಅಣ್ಣಾಮ್ಮಡೆವಿ		"	"
30.	ಅಂಜನೇಯ		"	ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ರೈಲ್ವೆ ನಿಲಾಳಣ
31.	ಅಣ್ಣಾಮ್ಮಡೆವಿ		"	ಕೆಂಪೆಗೌಡ ವೃತ್ತಿ
32.	ಗಾಳಿ ಹನುಮಂತರಾಯ		"	ಮೈಸೂರು ರಸ್ತೆ
33.	ಬಂಶಂಕರಿ		"	ಬಂಶಂಕರಿ ಬಡಾವಣೆ
34.	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ		"	"
35.	ಹುಂಡುನಾಥೇಶ್ವರ		"	"
36.	ಬಾಸಸವಾಡಿ ಅಂಜನೇಯ		"	ಬಾಸಸವಾಡಿ
37.	ಸೋಮೇಶ್ವರ		"	"
38.	ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ		"	ಅಲಸೂರು
39.	ನಗರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ		"	ನಗರ್ತರ ಹೇಟೆ
40.	ಅಂಜನೇಯ		"	"
41.	ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ		"	"
42.	ಗಂಗಾಪರಮೇಶ್ವರಿ		"	"
43.	ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ		"	"
44.	ಪಾಹಿಶಾಸುರ ಮಂಧಿನಿ		"	"
45.	ಕಾಳಿಕಾ ಕಮಲೇಶ್ವರಿ		"	"
46.	ಅದಿ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ		"	"

47.	ಚೌಡೆಶ್ವರಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ನಗರತರ ಹೇಣಿ
48.	ರಾಮದೇವರ	"	ಕುಂಚಿಟಗಿರ ಹೇಣಿ
49.	ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಗೊಲ್ಲರ ಹೇಣಿ
50.	ರಾಗಿ ಗುಡ್ಡದ ಅಂಜನೇಯ	"	ಜಯನಗರ
51.	ರಾಗಿ ಗುಡ್ಡದ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ	"	"
52.	ಪಂಚಮುಖಿ ಗಣಪತಿ	"	ಹನುಮಂತ ನಗರ
53.	ಕುವಣಿಸ್ವಾಮಿ	"	"
54.	ಉದ್ದ್ವಪ ಅದಿಶಾಪ	"	"
55.	ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ದೇವರ	"	ಶ್ರೀನಗರ
56.	ಪ್ರಕಣಸ್ವಾಮಿ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ	"	ಅಲಸೂರ ಹೇಣಿ
57.	ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ	"	ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ನಗರ
58.	ಪ್ರಕಣಸ್ವಾಮಿ ಗಣಪತಿ	"	ಕಸ್ತೂರಿಬಾ ರಸ್ತೆ
59.	ಕರ್ಕಾಲ್ ವಾರಮೃತ	"	ತಾತಾ ಜ್ಞಾನಮಂದಿರ ಪ್ರತ್ಯೆ
60.	ಕೋಡಿ ಅಂಜನೇಯ	"	ಲಿಂಕ್ ರಸ್ತೆ
61.	ರಾಮ ದೇವರ	"	ಶೇವಾದಿಪುರ
62.	ಕೃಷ್ಣರ ದೇವಾಲಯ	"	"
63.	ಮಾರುತಿ	"	ಪ್ಯಾಲೆಸ್ ಗುಟ್ಟಹೆಲ್ಲಿ
64.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
65.	ಸುಭ್ರಹ್ಮಣೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	"	"
66.	ಅಂಜನೇಯ	"	ಕೆಲಾರಿ ರಸ್ತೆ
67.	ಗಣಪತಿ	"	ಅನಂದರಾವ್ ಪ್ರತ್ಯೆ
68.	ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ	"	ಚಿಕ್ಕಹೇಣಿ
69.	ವಲ್ಲಭರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ವಸಂತ ಪುರ
70.	ಸಂಪರ್ಗಿರಾಮಸ್ವಾಮಿ	"	ಬನ್ನೀರು ಘಟ್ಟೆ
71.	ಗಾಯಿತ್ರೀ ದೇವಸ್ಥಾನ	"	ಯಂತವಂತ ಪುರ
72.	ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	"	"
73.	ಕೃಷ್ಣರ	"	ಮತ್ತಿಕೆರ ಬಡಾವಣೆ

74.	ಕರ್ತೃರೆ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಸದಾಶಿವ ಸಗರೆ
75.	ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ	"	ರಾಜಪುರೆ ವಿಲಾಸ್
			ಬಡಾವಣೆ
76.	ಸುಖುಮ್ಮೆಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	"	ಕುರುಕುರೆ ಪಾಕ್ರೀ
77.	ಬೈಲಾಂಜನೇಯ	"	ಹಳೇ ವಂದುಪ್ರಸ್
78.	ನರಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಓಲ್ಲೊ ಪೂರ್ಣಾಹೋಸ್
79.	ಧರ್ಮರಾಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಶೈವಾಚಿ ನಗರೆ
80.	ಮೀನಾಕ್ಷಿ	"	"
81.	ಅಂಗಾಳೇಶ್ವರ	"	"
82.	ಪಾಂಡುರಂಗ	"	ಕ್ಷಾತ್ರಲರಿ ರಸ್ತೆ
83.	ಮಹಿತಾಲಮ್ಮ	"	ಸ್ವೇಷ್ಪಿಂಗ್ಸ್
84.	ರಾಮದೇವರ	"	ವಿಜಯ ಸಗರೆ
85.	ಕರ್ತೃರೆ	"	"
86.	ಗಣಪತಿ	"	"
87.	ಕನ್ಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ	"	"
88.	ಶನಿದೇವರ	"	"
89.	ಮಂಜುನಾಥೇಶ್ವರ	"	"
90.	ಕೋತಿ ಬಂಡೆ	"	"
	ಅಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	"
91.	ರಂಗಸಾಧ	"	ವೆಸ್ಟ್ ಅಫ್ ಕಾಡ್ರೀ ರಸ್ತೆ
92.	ಗುಹಾಂತರ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ	"	ಹಂತಿರಾವು
93.	ಅಂಬಾ ಭವಾನಿ	"	ಸುಖುಮ್ಮೆಶ್ವರ ಸಗರೆ
94.	ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ	"	"
95.	ಪಂಡವುಳಿ ಅಂಜನೇಯ	"	"
96.	ವೆಂಕಟರಮಣ ಸ್ವಾಮಿ	"	"
97.	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ	"	ಶ್ರೀರಾಂಪುರ
98.	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ	"	ಗೋಕುಲ ಬಡಾವಣೆ

99.	ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ದಾಸತ್ವಮು ರಾಜಾಜಿನಗರ
100.	ಪುರಂದರ ವಿಶಲ	"	"
101.	ವೆಂಕಟರಮಣ ಸ್ವಾಮಿ	"	"
102.	ಕೃಷ್ಣರ	"	"
103.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ	"	ಪದ್ಮನಾಭನಗರ
104.	ಗಣೇಶ	"	"
105.	ಸುಖರಹ್ಮಣಿ ಸ್ವಾಮಿ	"	"
106.	ಶ್ರೀವಿಗೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಲೋಟೆಂ
107.	ಗಣೇಶ	"	ತಾಗ್ರಿರಾಜ ನಗರ
108.	ರಾಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಚಾಮರಾಜ ಪೇಟೆ
109.	ಪ್ರಸನ್ನ		
	ವೀರಾಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಪುರೆ
110.	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ	"	"
111.	ಲಕ್ಷ್ಮಿ	"	ಕುವರಾರ ಪಾಕ್ರೆ
112.	ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಸವಣ್ಣ	"	ನಗರೆಕರ ಪೇಟೆ
113.	ಅಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಮೈಸೂರುಬಾಂಕ್ರೆ ವೃತ್ತ
114.	ಶ್ರೀ ದತ್ತತ್ವತ್ರೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಹೊಸಕೆರೆ ಹಳ್ಳಿ
115.	ಜಲಕಂಠೇಶ್ವರ	"	ಕಲಾಸಿ ಪಾಳ್ಕಿ
116.	ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ	"	ಚಾಮರಾಜ ಪೇಟೆ
117.	ನಾಗಲಿಂಗೇಶ್ವರ	"	ನಾಗೇಂದ್ರ ಬಳ್ಳಾಕೆ ಶ್ರೀನಗರ
118.	ಶ್ರೀ ತನೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಹನುಮಂತ ನಗರ
119.	ಗುಡ್ಡೆ ಅಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ವಿಲ್ನೊ ಗಾಡನೊ
120.	ಶ್ರೀ ದತ್ತತ್ವತ್ರೇಯ ಸ್ವಾಮಿ	"	ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ
121.	ಶ್ರೀ ಅಂಡಾಳ್	"	ಜಯ ನಗರ
122.	ಕೋಡಿ ಅಂಜನೇಯ	"	ವಯಣಿಲಿ ಕಾವಲ್
123.	ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ	"	ಜಯನಗರ 3ನೇ ಹಂತ

124.	ರಾಗಿ ಗುಡ್ಡದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನ	ಜಯಂನಗರ
125.	ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ	" ಬನಶಂಕರಿ 2ನೇ ಹಂತ
126.	ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ	" ಗಿರಿನಗರ
127.	ಶ್ರೀ ಏದ್ಯಾ ಗಣಪತಿ	ಹನುಮಂತನಗರ
128.	ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ	ಶ್ರೀನಗರ
129.	ಶ್ರೀ ಆಂಜನೇಯ ಸ್ಥಾವಿ	ಆಸುದ ಮಿಲನಾದ್ರಿ, ಗುಡ್ಡ
130.	ಶ್ರೀ ಭೋಗ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ	ಮಿನವ್ ವೃತ್ತ
131.	ಶ್ರೀ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯ	ಪರಾವಳಿ
132.	ಶ್ರೀ ಮಂಗಳ ಕರಿವಹಾರಿಯಮ್ಮೆ	ಪಂಹಾಲಸ್ತ್ರೀ ಪ್ರೇರ
133.	ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	ರಾಜಾಜಿನಗರ
134.	ಶ್ರೀ ಕೋದಂಡ ಪಾಣಿ	"
135.	ಶ್ರೀ ಏತೋಬಿ	"
136.	ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ	ಪ್ರತಾಂತನಗರ
137.	ಶ್ರೀ ಪಾರಿ ಅಮ್ಮೆ	ಶೀವಾಚಿ ವೃತ್ತ
138.	ಶ್ರೀ ಪಂಚಮುಖಿ ಗಣಪತಿ	ಪಂಹಾಲಸ್ತ್ರೀ ಪ್ರೇರ
139.	ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	ಗೌಂದರಾಜನಗರ
140.	ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	ಅಸ್ವಿನ್‌ ಟೊನ್
140.	ಶ್ರೀ ದ್ಯುಪದಿ ಅಮ್ಮೆ	"
142.	ಶ್ರೀ ಆಂಡಾಳ್	"
143.	ಶ್ರೀ ರಾಜ ರಾಜೇಶ್ವರಿ	"
144.	ಶ್ರೀ ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವನಾಥ	ವಿವೇಕನಗರ
145.	ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ಗುಡಿ	ಚಿಕ್ಕಬೇಟೆ
146.	ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ	ಅರಳೇ ಪೇಟೆ

ಕಾರ್ಕೋಳು ಗ್ರಾಮದ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಉತ್ತರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಕೋಳು ಗ್ರಾಮ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಮೂವತ್ತು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅತಿ ಪುರಾತನ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಕೋಳು 1900ಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಈಗಿನ ಹೆಸರುಫಟ್ಟು ಘಾರಂ ನಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1330ರಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಕೋಳು ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆಸರು ಫಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿವರಗಳು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೆಸರಫಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಶಿವನ ಸಮುದ್ರನಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅದು ಕಾರ್ಕೋಳು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದುತ್ತೇ. ಹೆಸರುಫಟ್ಟುದ ಚಂದ್ರಪರೋಕ್ಷರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದ ಗೋಡೆಯು ವೇಗೆ ನಮುದಿಸಿರುವ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನವೂ (1530) ಇದೇ ಹೊಳೆತ್ತಿದ್ದು ಕಾರ್ಕೋಳು ಸ್ಥಳವು ಜೀಳೂರು ಘಾವಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಸಾಮಂತ ನೊಬ್ಬನು ಈ ಕಾರ್ಕೋಳು ಸ್ಥಳದ ಅಧಿಷ್ಟ್ಯ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದು ಹೆಸರು ಫಟ್ಟದ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೋಳರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿತು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕಾರ್ಕೋಳನ

ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನ. 1480ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧಿಕ್ಷರರೂ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, ತೀರ್ಥರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂಬದ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆ ಬೆಂಕಿ ಪಾರಮಾನಂದ ಗುಡಿಯೂ ಇದೇ ಸುವಾರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡಿತು.

ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ಮತ್ತೆರಡು ದೇವಸ್ಥಾನ ವೆಂದರೆ ಬೀರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ಇವು ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದವರ ಕುಲದ್ವೈವರ್ಗಾಗಿವೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲಾ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸಮನ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ವಾಡಲು ಹೆಸರುಫುಟ್ಟಿದ ಬಳಿ ಅಕಾವತಿ ನದಿಗೆ ಸೇತುವೆ ನಿವರ್ಣಣ ವಾಡಿ ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಅಕಾವತಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜನ ಈ ನೀರನ್ನು ಅಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆಂಬ ಬಿಂಳಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮೀಞ್ಣ ಸಕಾರವು ಅಪುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ತೀವ್ರಾನಿಸಿತು.

1896ರಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಮುದರ್ಜೆರಿ ಘಾರಂನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಕೋಳೆಂ ಗ್ರಾಮವೂ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲಾಗಿತು ಈಗ ನಾವು ಕಾಣಿವಂತೆ ಆಧುನಿಕ ಗ್ರಾಮವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿತು. ಐದು ಪ್ರಥಾನ ರಸ್ತೆ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಮನೆಗಳು ಒಂದೇ ಸಾಲಾಗಿ ಇದ್ದು, ಗಾಳಿ ಬೆಳಕುಗಳಿಗೆ ಅದ್ಯತೆ ನೀಡಿವೆ. ಹಳೇ ಕಾಕೋಳೆ ನಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಹೊಸ ಉರಿಗಿ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವು. ಬೀರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಮಾತ್ರ ಹಳೇ ಕಾಕೋಳನಲ್ಲೇ ಉಳಿದು ಪಾಕು ಬಿದ್ದು ಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾಗಿದೆ. ಹಳೇ ಉರಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಬೂದಿ ಮಣ್ಣ ಪ್ರತಾತನ ಮಾಡಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ದೂರೆಯುತ್ತವೆ.

ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಕಾಕಾಸುರ ಪಟ್ಟಣ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇದ್ದಿತೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಕಾಕಾಸುರ ಎಂಬಾವನು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದು

ಅವಕ್ಕೆ ಸಮಿಧಪಟ್ಟಿ ಶೈತಾಯುಗದ ಫೂಟನೆಯೊಂದು ಈ ರೀತಿ
ಇಡೆ : -

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ರಾಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಿನಿದ್ದು ಸುಗ್ರೀವನು
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿದೆ. ವನವಾಸ
ಕ್ಷಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರವನ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಈ ಬೆಟ್ಟದ
ಮೇಲೆ ತಂಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅಯಂಕಾರದಿಂದ ಒಳಲಿದ ಶ್ರೀರಾಮ
ಸೀತೆಯ ತೊಡರು ಮೇಲೆ ತಲೆ ಇಟ್ಟಿ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರನೆ
ಹಂಗನಾದ ಜಯಂತನು ಸೀತಾದೇವಿಯ ಅಪೂರ್ವ ರೂಪ ರಾಶಿಯನ್ನು
ನೋಡಿ ವುಂತ್ರಮುಗ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಕ್ಷಣವೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಸುರೀಭಾವವು
ತಲೆದೋರಿ ತಾನು ಇಂದ್ರನ ಹಂಗನೆಂಬುದನ್ನೂ ಮಾರೆತು ಜಗನ್ನಾತೀಯಾದ
ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಆಕೆ
ಶಾಪ ಕೊಣ್ಣಾಳಿಂದು ಹೆದರಿ, ಯಾವುದೇ ರೂಪದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅವಳನ್ನು
ಸ್ವತ್ವಾಸಚೇಕಿಂದು ಕಾವಣಾಂಥನಾಗಿ ಕಾಗೆಯ ರೂಪತಾಳಿ ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ
ಕುಕ್ಕಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದನ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗತಾರದಂತೆ ಸೀತಾದೇವಿ
ಮೋಹನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಳ್ಳಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತಾಳೆ.

ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅರಿ
ವಾಗಿ ಕುಪಿತಗೊಂಡು ಆ ದ್ಯೋಹಿ ಕಾಕಾಸುರನ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣ ರಕ್ಷಣೆನಾಗಿ ಕಾಕಾಸುರ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯಂತನು
ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕು ಅವರಿಂದ ಪರಿತ್ಯಜಿ
ಸಲ್ಪಟಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು
ಜಯಂತನಿಗೆ ಶರಣಾಗತ ವಶಲನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೊಗಿ ಕ್ಷಮೆ
ಯಣಾಚಿಸುವಂತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ಜಯಂತನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಲ್ಲಿದೆ
ಜೀವಸಹಿತ ಬಿಟ್ಟರೂ ತಾನು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವೂ ವ್ಯಧಿವಾಗಬಾರದಿಂದು
ಕಾಕಾಸುರನಾಗಿದ್ದ ಜಯಂತನ ಒಂದು ಕಣ್ಣನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ಕಿತ್ತು ಹಾಕು
ತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕಣ್ಣ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಹೀಗೆ
ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜಯಂತ ದೇವ ವರಾನವನಿಂದ ಅಸುರ ರೂಪ

ಹೊಂದಿ ಮತ್ತೆ ಇಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಿಯುಸದೆ ರಾಮಗಿರಿಬ್ಬ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಕಾವಶಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪಟ್ಟಣಿ ನಿರ್ವಿಫಸಿಕೆಂಡು ಪಾಸಿಸತೋಡಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಇದೇ ಕಾಕಾಸುರ ಪಟ್ಟಣಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿತು. ಈ ಪಟ್ಟಣವೇ ಇಂದಿನ ಕಾಕೋಳು ಪ್ರಮೇಶ.

ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಕಾಕೋಡು, ಕಾಕಾಪುರ ಪಟ್ಟಣಿ, ಶಾಕೋಳು ಸ್ಥಳ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ಕಾಕೋಡು ಎಂದರೆ ಸುಪಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂದ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಕೋಳು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ತಮ್ಮ ಖಾರ ದೇವರುಗಳಾದ ಮುಖುಸೂದನ ಹಾಗೂ ವಿರಭದ್ರ ದೇವರ ಸಮೇತ ದ್ವಿಕ್ಷಿದತ್ತ ವಲಸೆ ಬಂದು ಈಗಿನ ಅಕಾವಶಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೇಡು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಟಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನೇ ಸಾಫಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಖಾರಾದ ಕಾಕಳೆ ಎಂದೇ ಹೆಸರಿಟ್ಟರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಅಧಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕುನೂರ ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳೂ ಹಿಂದಿನಂದಲೂ “ಕಾಕೋಳು” ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಾಖಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಿಲಾಗಿ ದ್ವಾರೂ ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ “ಕಾಕೋಳ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಿಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾದ ದಂತ ಕಥೆಯಿಂದು ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದು ಅದರ ಸಾರಾಂಶ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಹೆಸರು ಘಟ್ಟದ ಚಂದ್ರಪರೋಣಿಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಶಾಸನ ಒಂದರೆ ಪ್ರಕಾರ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮಾಜ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಕೋಳು ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿಂದೂ, ಈಗಿನ ಹೆಸರು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಶಿವನ ಸಮುದ್ರ ನಾಡು ಅಧ್ಯವಾ ಅಗ್ರಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರಿದ್ದು ಅಂದು ಕಾಕೋಳು ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಪಾಡಿಕೆ ಇತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶೋಕ್ತಿ ಚುಕ್ಕಣರೊಬ್ಬರು ಇದ್ದರೆಂದೂ ಇವರು ಅಕಾವಶಿ ನದಿಯ ಬಯಲಿ

ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶ್ರೀತಾಯುಗವ ಘಟನೆಯೊಂದು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ :—

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ರಾಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟೆವಿದ್ದು ಸುಗ್ರೀವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ರಾಮಯೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿದೆ. ವನವಾಸ ಕಾಗ್ಗಿ ಕಾಮ್ಯಕವನ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಈ ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ತಂಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಳಲಿದ ಶ್ರೀರಾಮು ಸೀತೆಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ತಲೆ ಇಟ್ಟು ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಜಯಂತನು ಸೀತಾದೇವಿಯ ಅಪೂರ್ವ ರೂಪ ರಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮಂತ್ರಮಂಗಳನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಕ್ಷಣವೇ ಆವನಲ್ಲಿ ಅಸುರಿಭಾವವು ತಲೆದೊರಿ ತಾನು ಇಂದ್ರನ ಮಹನೆಂಬುದನ್ನೂ ಮರೆತು ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹನಾಳ್ಳಿತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈನ್ನ ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಆಕೆ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಾಳೆಂದು ಹೆಡರಿ, ಯಾವುದೇ ರೂಪದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅವಳನ್ನು ಸೃಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾವಣಾಂಥನಾಗಿ ಕಾಗೆಯ ರೂಪತಾಳಿ ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮುಚಂದನ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗತಾರದಂತೆ ಸೀತಾದೇವಿ ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಳ್ಳಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತಾಳೆ.

ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅರಿ ವಾಗಿ ರುಷಿತಗೊಂಡು ಆ ದ್ಯೋತಿ ಕಾಕಾಸುರನ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಣ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಕಾಸುರ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯಂತನು ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮೊರೆ ಮೊಕ್ಷ ಅವರಿಂದ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜಯಂತನಿಗೆ ಶರಣಾಗತ ಪತ್ನಿಲನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕ್ಷಮೆಯಾಡಿಸುವಂತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ಜಯಂತನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಲ್ಲಿದೆ ಜೀವಸಹಿತ ಬಿಟ್ಟುರೂ ತಾನು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವೂ ವೃಧ್ಢವಾಗಬಾರದಂದು ಕಾಕಾಸುರನಾಗಿದ್ದ ಜಯಂತನ ಒಂದು ಕಣ್ಣನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ಕಿಂತು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜಯಂತ ದೇವ ವನಾನವನಿಂದ ಅಸುರ ರೂಪ

ಹೊಂದಿ ಮತ್ತೆ ಇಂದ್ರಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಿಯು ಸದೆ ರಾಮಗಿರಿಯು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರ್ಜಾವತಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪಟ್ಟಣ ನಿರ್ವಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸಿನೆತೋಡಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಇದೇ ಕಾಕಾನುರ ಪಟ್ಟಣ ಎಂದು ಹೇಳರು ಗಳಿಸಿತು. ಈ ಪಟ್ಟಣವೇ ಇಂದಿನ ಕಾಕೋಳು ಪ್ರದೇಶ.

ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಕಾಕೋಳು, ಕಾಕಾಪುರ ಪಟ್ಟಣ, ಕಾಕೋಳು ಸ್ಥಳ ಮುಂತಾದ ಹೇರುಗಳಿಂದಾಗಿ ಯಾಂದ ಕೊಡಿದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂದ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಕೋಳು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ತಮ್ಮ ಉರಿ ದೇವರುಗಳಾದ ಮಧುಸೂದನ ಹಾಗೂ ಏರಭದ್ರ ದೇವರ ಸಮೀಕ್ಷೆ ದಕ್ಷಿಣದತ್ತ ವಲಸೆ ಬಂದು ಈಗಿನ ಅರ್ಜಾವತಿ ನದಿಯ ದಂಡಯು ಹೇಳಿ ಬಿಡು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಾಮವನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಉರಾದ ಕಾರ್ಕಾಳ ಎಂದೇ ಹೇಸರಿಟ್ಟಿರುಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರವರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕುನೂರ ಐವತ್ತ್ರ ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ “ಕಾಕೋಳು” ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಾವಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಿಲಾಗಿ ಧೂರೂ ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ “ಕಾಕೋಳ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾದ ದಂತ ಕಫೇಯೋಂದು ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದು ಅದರ ಸಾರಾಂಶ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಹೆಸರು ಘಟ್ಟದ ಚಂದ್ರವೂಳಿಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಶಾಸನ ಒಂದರ ಪ್ರಕಾರ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಕೋಳು ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ, ಈಗಿನ ಹೆಸರು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಿವನ ಸಮುದ್ರ ನಾಡು ಅಥವಾ ಅಗ್ರಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರಿದ್ದು ಅಂದು ಕಾಕೋಳು ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಪಾಡಿಕೆ ಇತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತೋಳಿ ಬೃಹತ್ಪಣರೊಬ್ಬರು ಇದ್ದರೆಂದೂ ಇವರು ಅರ್ಜಾವತಿ ನದಿಯ ಬಯಲಿ

ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಕಾಸುರನ ಕೊಳೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮರಳು ಬಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಾನ ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಾಗ್ರಿ ನೀರು ತರುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಒಮ್ಮೆ ತಪ್ಪು ಸ್ವಾನ ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಈ ಕೊಳೆದ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಿಗೆ ನಾಯಿಯೊಂದು ಅದ್ಭುಂದು ಇವರ ನಡಿಗಿಗೆ ಅಡಚಣೆ ತರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೇ ಬಾರಿ ಓಟಿಸಿದರೂ ಈ ನಾಯಿ ಇವರ ಮುಂದೆ ಅದ್ವಾದಿದ್ವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಾತ್ರ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಿನನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ಬಿಡದೆ ತಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣಿಗೆ ಇದು ಒಂದು ಅಶಾಭ ಸೂಚನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರೂ, ಆ ನಾಯಿಯನ್ನು ಹೊಡಿದು ಓಡಿಸಿ ಕೊಳೆದತ್ತ ನಡೆದರು. ಆದರೆ ಇವರಿಗಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಹೋಗಿದ್ದ ನಾಯಿ ಅಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊಸಳೆ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನನ್ನು ಈ ಮೊಸಳೆ ಬಾಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಲು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆತ್ತ ಈ ನಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಿನಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪ ಮಾಡಿ ಈ ನಾಯಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸದ್ಗುತ್ತಿ ದೊರೆಯಲಿ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ತಾನೂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವರಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದೂ ಈ ಘಟನೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಕೊಳೆದ ಹೆಸರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು “ಕಾಕೋಳ ಸಂಸ್ಥಾನ” (ಕಾಕಾಸುರನ ಕೊಳೆದ ಅಪಭ್ರಂಶ) ವೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಬಂದು ತದನಂತರ “ಕಾಕೋಳು” ಎಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ, ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಈ ಕಾಕಾಸುರನ ಕೊಳೆವನ್ನು ನೋಡು ಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಆದನ್ನು ಈಗ ಮರಳು ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನದಿ ಬತ್ತಿದಾಗಲೂ ಮರಳನ್ನು ಸರಿಸಿದರೆ ನೀರು ದೊರಕುತ್ತದೆ. ಕಾಕೋಳು ಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಕೊಳೆದಿಂದ ನೀರು ತಂದು ಪೂಜಾ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಂದಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸ್ಥಾಪಕ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಗಂಡ ಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ವರಾಧವಭಟ್ಟರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ವರಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಏರಣ್ಣ ಎಂಬ ಯಂವಕ ಇವನ

ಮಿಶ್ರನಾಗಿ ಅವನ ಜೀವನಪರ್ಯಂತ ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಧೀಮಂತ ಶಾರ ಯಾವ ಕ ಈ ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಾಮದವನೇ ಆಗಿದ್ದು ಆತನ ವಂಶಸ್ಥ ಮನೆತನವಾದ ಪಾಳಿಗಾರರು ಇಂದಿಗೂ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇದಿಪ್ಪು ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಾಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಯಿತು. ಇನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿನ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಗಳ ಪರಿಚಯ ವರ್ಣಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಗುಂಪಿನ ತೋಷಿದ್ದು, ವರಾವು, ಬನ್ನಿ ಮಂತಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು, ದ್ವಾರ್ಣಿ ತೋಟಗಳಿದ್ದು ಬನ್ನಿ ವೃಕ್ಷದ ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಕೋಳಿನ ಮೂಲ ದೇವರುಗಳಾದ ವೇಣು ಗೋಪಾಲ, ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳನ್ನೊಳ್ಳ ಗೊಂಡ ನಾಮಫಲಕವಿದ್ದು ಕಾಕೋಳು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಗತ ಎಂದು ಕೋರುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ರಸ್ತೆಯ ಇಕ್ಕೆಲ್ಲಾಗಳಿಲ್ಲ ಬೃಹದಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುವ ಅರಳಿ ಹಾಗೂ ನಿಂಬಕ ವೃಕ್ಷಗಳಿದ್ದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಟ್ಟಿಯ ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಗಳನ್ನೂ ವರಾಡ ಲಾಗಿದೆ.

ಅರಳಿ ಕಟ್ಟಿಯ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವುದೇ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ.

ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹಳೇ ಉರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಹೊಸ ಉರಿಗೆ ತಂದು ಅಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಲಯ ಕಟ್ಟಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಹಳೆಯದಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಿರ್ಮಿಸ

ಲಾಗಿದೆ, ದೇವರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಡೆದು ಆ ಸಮಯೆ ದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ನೇರೆದಿದ್ದರು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರವೇಶ ದಾಖಲೆ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗೆ ಒರಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಬಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಭಕ್ತರುಗಳು ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿಯ ನರ್ತನಾತ್ಮಿಕೀರುವ ಕತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅಪಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇವು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಪಾಠ್ಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಂತೆ ಕರಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದಾಖಲೆ ಮೇಲೊಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ, ಗಣೇಶ ಹಾಗೂ ಷಟ್ಕಾಳಿ ಸಮೇತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸುಂದರವಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ವಿಶಾಲವಾದ ನವರಂಗ ಹಾಗೂ ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯ ವದುರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಆಗಲದ ಗೂಡೆಯಂದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಗೂಡಿ ನಲ್ಲಿ ಬಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಆಗಲ ಹಾಗೂ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನಾಗರ ಕಲ್ಲಿದೆ. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವಾಗಿದ್ದು, ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಎಡಭಾಗದ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಮೂರು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ನಾಗರ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಕೆನಕದಾಸರ ಭಾವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಇದೇ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಬಲಭಾಕ್ಷಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯ ಮೇಲೊಭಾವಣೆ ಅಷ್ಟ ಕೋಣಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಜಳ್ಳಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಉತ್ಸವ ಮೂರೀ ಶಿವಕೋಟಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಯಾರಿ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸಲಾಗುವುದು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀರೂಪರಂಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಕರಿಯಪ್ಪ ಎಂಬುವರು ಈ ದೇವರ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು, ಇವರೇ ಈ ಸೂತನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂಲ ಕಾರಣಕರ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಭಕ್ತಿ ಲೀಗೆಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತರು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಸಾವಿರಾರು ಕುಟುಂಬ (ಹಾಲು ಒಕ್ಕಳು ಮನೆತನ) ಗಳಿಷ್ಠಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಾಗಿ ಸೇರಿ ಐದರಿಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಭಕ್ತಿಲೀಗೆಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಹಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಿರಿ ಉಚ್ಚಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಜರಗುತ್ತದೆ. ಸಾವಿರಾರು ಸಂಪ್ರಯುಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಈ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಈ ಜಿಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮ ಕುರುಬು ಜಾವಾಂಗದವರಿಂದ ತುಳಿ ತುಳಿಕುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾನಾ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಗೊದವಾಗಳು ಆಧಿಕ ಸಂಪ್ರಯೋಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹಾಡಿ, ಕುಣಿದು ತಮ್ಮ ಕುಲ ದೇವರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಹಳ್ಳೀ ಉರಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೀರಲಿಗೆಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನವಲ್ಲಿ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾಳು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಶಿಲಾಕೃತಿಗಳು ಅನಾಧವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಗೊರವರ ಕುಣಿತ, ಬೀರಗಾಸೆ ಕುಣಿತ ನರಕಿಂತಾರ ನಾಟ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಅಪೂರ್ವ ಕಲಾ ವೈಭವವುಳ್ಳ ಶಿಲಾ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದು ಅವೆಲ್ಲವೂ ವಿಜಯ ನಗರ ಸಾವಾಂಪ್ರಯಾದ ಅಡಳಿತ ಕಾಲದಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಬೀರದೇವರ ಒಕ್ಕಳು ಮನೆತನದವರೂ ಸಾವಿರಾರು ಸಂಪ್ರಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ದೂಡ್ಯಂ ಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೊನೆ ಘಟ್ಟ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬೀರದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೀರದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಈ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಸುವ ವೋದಲು ಮೂಲ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇರುವ ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಗಮಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ವಂಗಳಾರತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ನಂತರವೇ ಕೊನೆ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಕಾಕೋಳು ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಬೀರದೇವರ ಭಕ್ತರು ಕೊನೆ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನ ದಳ್ಳಿದ್ದ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಉಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕರಿಯಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಕಾಳೇದಮ್ಮ ಎಂಬ ಗುಡಿಗಳಿದ್ದು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸೋದರಿಯರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಶಾಲವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು 1971ರಲ್ಲಿ ಜಿಎಫ್‌ಆರ್‌ಡಾಫ್ ಮೂಡಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಅಲಯದ ವಾರುವ್ಯ ಮತ್ತು ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಳಿಯಂತೆ ತೋರುವ ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿಯಮ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾಳಮ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮೂರ್ತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಬದಲು ಎರಡೆರಡು ಕಳೆಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅರವಟ್ಟೆಗೆಗೆ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಜಾತ್ರೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ.

ಭಕ್ತಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಬೀರೇಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಕರಿಯಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಕಾಳಮ್ಮನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಲ್ಲವೂ ಕುರುಬಿ ಜನಾಂಗದವರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಕಾಕೋಳು ಆಜನಾಂಗದವರ ಪ್ರಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಕಾಕೋಳಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವೇ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ. ವಿಶಾಲವಾದ ಆವರಣ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದೊಡನೆ ಎದುರು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವೆಡೆ ಪ್ರಾಣದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಅದರ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಅಡಿ ವ್ಯಾಸದ ಕಂಬದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಕಂಬದ ಅಂಜನೇಯ ಏಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಂಜನೇಯ ಹಳೇ ಉರಿನಿಂದ ತಂದದ್ವಾಗಿದ್ದು ನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನದೇಂದು ಉರಿಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದೇ

ಕಂಬದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಪುಂಬಿವಾಗಿ ಗರುಡನಿದ್ವಾನೆ. ಉತ್ತರದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಂಬಿ-ಚಕ್ರಗಳಿವೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಂಬದ ಅಂಜನೇಯ ಹೆಸರಫಟ್ಟಿ ಘಾರಂನಲ್ಲಿರುವ ಹಾರೋಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ಎರಡೂ ಅಂಜನೇಯರನ್ನೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧಿಕ್ಷರರೂ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣಿತೀರ್ಥರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಟರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೇಗೊಂಡಿದೆ.

1908 ರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ (ಕೆಗನ ಕಾಕೋಳು) ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ, ಹೇಳೇ ಕಾಕೋಳನಿಂದ ತಂದ ಪ್ರಾಣ ದೇವರನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣ ಬಹಳ ಸತ್ಯ ವಾದ ದೇವರಾಗಿದ್ದ ಈತನನ್ನೂ ಸೇವಿಸಿದವರಿಗೆ ಅದರ ಕಷ್ಟಗಳ ನಿವಾರಣೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಈ ಅಂಜನೇಯನ ಸಮುಳಿದಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ. ತಪ್ಪು ನುಡಿದವರು ಮತ್ತು ತಾಪು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಿದವರು ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕ್ಳಿನ್ ಕಂಬದ ದೀಪಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ.

ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಉತ್ಸವಮಾತ್ರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಣದೇವರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಪೂನಾದಲ್ಲಿದ್ದು ಇದೇ ಶಾರಿನವರಾದ ಶ್ರೀ ವರಹಾಮಾತ್ರಿ ಎಂಬಿವರು ಈ ಉತ್ಸವಮಾತ್ರಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಸೇವಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ, ಹನುವರಾನ್ ಜಯಂತಿಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

1915 ರಲ್ಲಿ ಶಾರಿನ ಶಾಸ್ವಾಂಭೋಗ್ ಶ್ರೀ ನರಸಣ್ಣನವರಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಕಂಡೆಂತೆಯೂ ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಕರೆದು

ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಆದೇಶ ನೀಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಕೆಡ ಸ್ಥಳ ಅಕಾವತಿ ನದಿ ಬಯಲುದರೂ ನಿವಿರವಾದ ಸ್ಥಳ ತಿಳಿಯದಾಯಿತು.

ಶ್ರೀಯಾತ ನರಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಇವರ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀ ಶೈವಗಿರಿ (ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ) ರಾಯಾಗಿರಿ ಈ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಚಿಂತ ಹತ್ತುತ್ತೊಡಗಿತು. ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಕಳೆದ ನಂತರ ಚಿಕ್ಕದಾಪುರದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೃಂದಾವನ ಇರುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಬಂದಿತು. ಆ ಕ್ಷಣಿಯೇ ಸೋದರರಿಬ್ಬಿರೂ ಚಿಕ್ಕದಾಪುರಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಆನಂದಭರಿತರಾದರು. ತಕ್ಷಣವೇ ಈ ತಳಿಸಿ ಬೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ಉತ್ತರಕ ರಾದರೂ ಸರ್ಕಾರದ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿ ಇಲಾಖೆಯವರೆಂದನೆ ಪತ್ರ, ವ್ಯವಹಾರ ಪೊಡಿ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಇವರ ಮನವಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀಡಿದ ಎಂದೇನ್ನು ಮೇಂಟ್ ಕೆವಿಜನ್ಸೆರವರು ತಮ್ಮ ಆದೇಶ ನಂ 030 ಆಫ್ 17-18 9-4-1920 ಹಾಗೂ ಸಿ 1239/9-4-20ರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಬೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀಡಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗ್ರಾಮಸ್ಥರೇ ಕಟ್ಟತ್ತಕ್ಕದೆಂದು ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಸಹಾಯ ದೂರೆಯಾದೆಂದು ಆದೇಶ ನೀಡಿದರು,

ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿ ಇಲಾಖೆಯವರಿಂದ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲವನ್ನು ಕಾಕೋಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಬಂಗಳೂರು ಉತ್ತರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅವ್ಯಾದಾರರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಈ ವೇಣುಗೋಪಾಲನ ಪ್ರಾಜೆ ಅಡಂದ್ರುಕ್ಕವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಾಗಲು ಸಾಗುವಳಿ ಜಮಿನನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಭೋಧ ನರಸಣ್ಣನವರ ಕೋರಿಕೆಯ ಮನ್ವಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಅವಲ್ ದಾರ್ಶಾರವರು ಸಾಗುವಳಿ ಜಮಿನನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಆದೇಶ ಪತ್ರದ ವಿವರ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಅಪೆಂಡಿಕ್ಸ್ ಏ

ನಮ್ಮೊನೆ ನಂಬರ್ 2

(x x ನೇ ರೂಲ್‌ನ 28ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು)

ಬೆಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಅಫೀಸಿನಿಂದ ಜರ್ಮಿನ್‌ನ ಹಿಡುವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡು
ಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಲಿಖಿತ ಮೂಲಕವಾದ ವುಂಡೂರು ಹುಕುಂ ನಮ್ಮೊನೆ 58ನೇ
ಸೈಕ್ಸ್‌ನ್ ಮೇರೆಗೆ ಅಮಲ್‌ದಾರಿಂದ ಸೂಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಬೆಂಗಳೂರು ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಬೆಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕುಕೋಳು ಗ್ರಾಮದ
ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಂತಾಭೋಗ್ ನರಸಣ್ಣನ
ವರಿಗೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಚೋಕ್ಕನ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವ
ನಂಬರ್ 42ನೇ ಪ್ರೋಡು 53ನೇ ನಂಬರ್ 10 ಎಕರೆ 7 ಗುಂಟು ಆಕಾರ
16-8-0 ಉಳ್ಳ ಜರ್ಮಿನನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಸಾಗುವಳಿ ವ್ಯಾಡಿಕೋಳ್ಳಲು
ಮಂಡೂರು ಹುಕುಂ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ತಾ॥ 15ನೇ ನಮ್ಮೆಂಬರ್ ಪೂರ್ವ
ಅಪ್ಯಾಯ ರೂಪ ಸನ್ 1921 ನೇ ಇಸವಿ. ಮೊಕ್ಕಾಂ ಬೆಂಗಳೂರು.

ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿ ಇಲಾಖೆ ಹಾಗೂ ಅಮಲ್‌ದಾರಿಂದ ಬೃಂದಾವನ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅದೇಶ ಪಡೆದ ಸೋದರರಿಬ್ಬರೂ ಹಾಗೂ
ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು, ಹಾಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಎರಡು
ಗಭ್ರಗಂಡಿಗಳನ್ನೂ ನವರಂಗ ಹಾಗೂ ಮುಖಿ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ ವಿಶಾಲ
ವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಪ್ರಮೋದನಾಮ ಸಂಪತ್ತರದ ಜೀವು
ಶಾಂತಿ ಪಂಚಮಿ ತಾ॥ 1-6-1930ರ ಭಾಸುವಾರದಂದು, ಚಿಕ್ಕದಾಪ್ತರದಿಂದ
ತಂದ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ಸನ್ನಿಧಾನವಿರುವ ತಳೆಗ್ಗೀ ಬೃಂದಾವನ
ವನ್ನೂ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗದ ಗಭ್ರಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿ
ಸಲಾಯಿತು. ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ.

ಬದು ಅಡಿ ಎತ್ತರ. ಮೂರು ಅಡಿ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ಮೂರು ಅಡಿ
ಉದ್ದೇದ ವ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಈ ಬೃಂದಾವನವು ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಮಧ್ಯ
ಭಾಗದ ಶಿಲೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ವೇಣು

ಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುವಾದನಕ್ಕೆ ಮನಸೋತೆ ಎರಡು ಗೋಪಗಳು ಈವಿ ನಿರ್ವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃಷ್ಣನತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಈ ಸುಂದರ ದೃಶ್ಯ ಎಲ್ಲರ ಮನವನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸುವೆಂತಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಎಡ-ಬಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ತಂಖು-ಚಕ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ಬೃಂದಾವನದ ಕೆತ್ತನೆಯು ನೈವೃಂಣಾತೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನದೆಂದು ಉಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತುಳಿಸಿ ಬೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿಯೇ ಬೃಂದಾವನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ನನ್ನ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಅಪ್ರಾವರ್ಪ್ಯಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಈ ಕಾಕೋಳಿನ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಬೃಂದಾವನ.

ದೊಡ್ಡ ಬಳ್ಳಾಪುರದ ಆಗಮಿಕ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರತಿ ಷಾಸ್ತ್ರಪನಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದ ಈ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರಧನ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಅನಂದ ಪಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಶ್ರೀ ನರಸಣ್ಣಿ ಹಾಗೂ ಶೇಷಗಿರಿ ರಾಯರದಾಗಿ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನೊತನ ರಥ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯಿತು. 1933 ರಲ್ಲಿ ಸೂತನ ರಥದ ನಿರ್ವಾಳಿವಾಗಿ, ಪ್ರಥಮ ಬ್ರಹ್ಮರಥೋತ್ಸವ ವನ್ನು ಅಂಗೀರಸ ನಾಮ ಸಂಪತ್ತರದ ಪಾಲುಣ ಶುದ್ಧ ನವಮಿ ಭಾನುವಾರ ತಾ॥ 5-3-1933ರಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಯಂಭಜಣಿಲುಂದ ನಡೆಸಲಾಯಿತು.

ಎರಡನೇ ವರ್ಷದ ಬ್ರಹ್ಮ ರಥೋತ್ಸವವು 28-3-1934ರ ಚೈತ್ರತುದ್ದಿ ಪಂಚಮಿಯಂದು ನಡೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದಿಚೆಗೆ ಚೈತ್ರತುದ್ದಿ ಪಂಚಮಿಯಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ.

ತದಿಗೆಯಾದು ಅಂಕುರಾರ್ಚನದೊಂದಿಗೆ ಪಾರ್ಪಂಭವಾಗಿವೆ ರಥೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಶ್ರೀರಾಮನವಮಿ ಪಯ್ಯಂತ ಸಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸರುಗಳು ಕಾಲಿಗೆ ಗಿಂಡಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡಿ ಕುಟುಂಬಾವುದು, ನಾದಸ್ವರಗಳ ಮಂಗಳಗಾನ, ತಮಿಣಿ ಸಂಗಾರಿ, ಕೊಂಬುಗಳ ಭೋಗರೆಯವಿಕೆ, ರಥದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರುಣಣ ರುಣಣ ಶಬ್ದ ವರಾಡುತ್ತಾ ಬರುವ ಪಾನಕದ

ಗಾಡಿಗಳು, ರಥದ ಮುಂದೆ ಉತ್ತರ ಯಾವಕರೆ ಕೋಲಾಟಿ, ಕುಣಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನ್ನು
ಬೇರೆಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಬೃಂದಾವನವು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಾಗಿದೆ.
ಅಂಜನೇಯ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ
ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭಿಮುಖಾಗಿರುವ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಹುತ್ತಿರು
ಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಅಂಜನೇಯ
ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭಿಮುಖಾಗಿ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ ಹಾಗೂ ಗರುಡ ಕಂಬವಿದೆ.
ಗರುಡ ಕಂಬದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಿಪೀಠದ ವೇಲೆ ಇಡಲಾಗಿರುವ ಶಾಲಿ
ಯಾನವನ್ನು ಸಂತಾನಾಪ್ತಿಕ್ಕಿಗಳು ಸೇವಿಸಿರೆ ಸಂತಾನ ಭಾಗ್ಯ ಪಡೆಯುವರೆಂಬ
ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಾಂತರದಾಗಿ ಈ ವೇಣುಗೋಪಾಲನನ್ನು ಸಂತಾನ
ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ರುವುದೇ ಯಾಗಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ರಥದ
ಮನೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏರಡು ಸುರುಬನ್ನೆ ಹೂವಿನ ಮರ
ಗಳಿದ್ದು ಅವು ಸದ್ದಾ ಸುವಾಸನೆ ಬೀರುತ್ತವೆ.

ಜೀಜೋರ್ಡಾರ : ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮರಥವನ್ನು ವಿಕ್ರಯ ವಹಿ
ದ್ವಿರಿಂದ ನೂತನ ಬ್ರಹ್ಮರಥ ವಹಿಸುವ ಮೂಲ ಉದ್ದೀಕ್ಷೆದಿಂದ
“ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ಸೇವಾ ಸಮಿತಿ” ಎಂಬ ಒಂದು ಭಕ್ತಿ ಮಂಡಳಿ
ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿ ಇವರ ಶ್ರಮದ ಫಲವಾಗಿ ನೂತನ ಬ್ರಹ್ಮರಥವು ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ
ಗೊಂಡಿತು. 1972ರ ಸುವರ್ಣಾನಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪವೂ ಈ
ಸಮಿತಿಯವರಿಂದಲೇ ಹಾಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

1985 ರಿಂದಿಚೆಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ಥಾಪಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಶಾಸನ
ಭೋಗೋ ನರಸಣ್ಣನವರ ಮೊಮ್ಮೆಗ ಕಾಕೋಳು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಹಂತ
ಹಂತವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀಜೋರ್ಡಾರ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸಿಮೆಂಟ್ ಘ್ರಾಸ್ಟಿಗ್ ವಹಿ
ಉಂಟು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ರಿಪೇರಿ ವಹಿ ಸಿಂಗರಿಸಲಾಯಿತು. ಭದ್ರತೆ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ಪಾಳುಬಿದ್ದ ದ್ವಾರ
ಯಾಗ

ಮೆಂಟೆಪೆವನನ್ನು ಸಿಮೆಂಟ್ ಇಟ್‌ಗೆಗಳಿಂದ ಮುತ್ತು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ರಥ್ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮನೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣಿದ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಯಿತು. ಮುಂರಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಉತ್ತರವ ಮೂಲತ್ವ ಕೂಡಿಸುವ ಪೀಠವನನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣಿದ ವಲಾಕೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಅಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶೆಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಖ ಮಂಟಪವನ್ನು ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಲೇಪನದಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೊಲಾಪ್ಪಿಲಾಗೇಟ್ ಅನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸಲಾಯಿತು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದ ಮೇಲ್‌ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಗೋಪುರ ನಿವಾರಣ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಗೋಧಿನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೇಳಳಲನ್ನು ತುರ್ತಿರುವ ಕ್ರಷ್ಣ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ತಾಪಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್‌ಭಾಗದ ಎರಡೂ ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ಗರುಡರ ಏಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಸಿಗರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತಿಗೀತ ಸುಷ್ಪೃಭಾಂಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಸಲುವಾಗಿ (ಸ್ವಿರಿಯೋ ಸೆಟ್, ಟೇಪ್‌ರೇಕಾಡರ್, ಅಂತಿಫೋನ್‌ರ್‌ ಅನ್ನೂ ಒದಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಾಕೋಳು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಸೇವಾ ಘರವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ವೇಣುಗೋವಾಲಸ್ಸುವಿಯ ಪರಮ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಇದೇ ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಣ್ಣ ಪ್ರವಾಣದ ಕಾಖಾನೆಯನ್ನು (V.C.R. Electric Service) ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೂಸ ರೂಪ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರೇ ಮೂಲ ಕಾರಣರು. ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಇ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್‌ರವರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಡಪಾಹಾಸುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಡಿ. ಎ. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋವಾಲನಿಗೆ ಕವಚ ವಚ್ಚುಗೊಂದಿ ವರ್ಣಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಂತೆ ಅನೇಕ ನೇತಿ ಭಕ್ತ ಮಹನೀಯರುಗಳು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮರಥೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಭಕ್ತಾಧಿಗಳ ಸಂಂಪರ್ಕ ಖಚಿತಗಾಗಿ ತಾ॥ ನರಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಇವರ ತಮ್ಮ ತೇಣಿಗಿರಿರಾಯರು ತಮ್ಮದೇ ಅದನ್ನು ತಹಿತ ಹೂಲಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಿಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿದೇವರ ದರ್ಶನ ಪೂಜೆ ಇವಕ್ಕೆ ಸುಖಿವನ್ನಾಗು ಪರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಾಗು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ.

ಹೆಚ್ಚೇ ಕಾಕೋಳಿನಲ್ಲಿ ಚೋಳರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಂಗಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲುಟ್ಟಿ ಈ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಹೊಸ ಉರಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಹಳೇ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸಾಬೂಸುಗಳನ್ನೇ ತಂದು ಹೊಸ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಏಂತ್ತು ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಾಣ ಘಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು 1905 ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಾಂತರಗೊಂಡು ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರನರ್ಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಕಾಯ್ದ ನರವೇರಿಸಲಾಯಿತು.

ಗಭ್ರಗುಡಿ ಶುಲಿನಾಶಿ, ಸರಂಗ ಹಾಗೂ ಮುಖಿ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಶಿಲಾಧಿನಾಸ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಒಂದೊಂದು ಕಂಬದಲ್ಲಾ ಅನೇಕ ಮುನಿಗಳು, ಗಣೇಶನ ಬಸವ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಾಗು ಅನೇಕಾನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಆರು ಅಡಿ ಉದ್ದ, ಎಂಟು ಅಡಿ ಅಗಲದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಾಣಿ ಹೀಗೆ ದೇವರ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ರುಂಡಗಳ ಸರವಾಲೆ ಇದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ, ಖಿಡ್ಗ, ಬಿಲ್ಲಾಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ದಾಷ್ಟರ ನಿಗ್ರಹನಾಗಿ ರಿಷ್ಟರ ಸರಕ್ಕಿನಾಗಿ ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಈ ವೀರಭದ್ರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದಾಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರರೂಪಾಕೃತಿ ಇದ್ದು. ಕುರಿ ಶಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ವೃಕ್ಷದ ದಕ್ಷಿಣಾಗಿದ್ದಾಗೆ.

ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಂತಾರ ಪೂಡಲೆಂದೇ ಏರಭದ್ರನ ಅವತಾರ ತಳಿದೆ ರುದ್ರ ದೇವರು ದಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಅಂತಿಮ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಸಾನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಈ ಏರಭದ್ರ ನರುನ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.

ಏರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಮಹದೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಎರಡು ಕಂಚಿನ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆ. ಈ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಗೋಪರ ದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಭಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೂಡಿದ ಈ ಚಿತ್ರಗೋಪರವನ್ನು ಹೊರಲು ಕಟ್ಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು ಜನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಈ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬದಲಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಉತ್ಸವ ನಡೆಸಲಾಗುವುದು.

ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವ ಕಲಾಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಚಿತ್ರಗೋಪರವು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಅಗಲವಿದೆ. ಹನ್ನೆರಡು ಚಿಕ್ಕ ಕಂಬಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇದು ಗೋಪರಗಳನ್ನಾಗಿ, ಹನ್ನೆರಡು ಕಳೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಳಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಅಪರೂಪದ ಚಿತ್ರಗೋಪರವು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮತ್ತಾಪುದೇ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ ಈ ಚಿತ್ರಗೋಪರವು 1916ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಶಾಸನ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

“ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರ್ಷ ೧೮೩೪ಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಳನಾಮ ಸಂಪತ್ತರದ ಅಶ್ವಿಜ ಶುದ್ಧ ೧೦ ಶುಕ್ರವಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು, ಕಾಕೋಳು ಶ್ರೀ ಏರಭದ್ರದೇವರ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ದೂಡಿ ರಪ್ಪ ಹಂಚ್ಚುಪ್ಪನವರ ಮಗ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಧರ್ಮಕರ್ತ ರುದ್ರಪ್ಪ ಸಹಾ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿ ಚಿತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೇವಾ ೧೯೧೬ನೇ ಆಕ್ಷೋಬರಾನಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸವರಾಜದಲ್ಲಿನ ಬೇಧ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ‘ಕಾಯಕವೇ ಕೃಲಾಸ’, ‘ಮನುಕುಲ ಒಂದೇ’, ‘ಅಡಂಬರದ ಜೀವನ ನಶ್ವರ’, ‘ಈಶನ ಸೇವಯೇ ಶಾಶ್ವತ’ ಎಂದು ನುಡಿದ ಸವರಾಜ ಸುಧಾರಕ ಜಗತ್ತೋತಿ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಅವತಾರ ದಿನವನ್ನು ಬಸವ ಜಯಂತಿ ಎಂದು ಆಚರಿಸ

ಲಾಗುವುದು. ಈ ಬಸವ ಜರ್ಯಂತಿ ಹಿಂದೆ ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ರಥೋತ್ಸವ ಜರುಗುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳ ವೈಭವ, ವೀರಗಾನ ಕುಣಿತ, ನಂದಿದ್ವಜ ಕುಣಿತ, ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಕಾಕೋಳನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬಸವ ಜರ್ಯಂತಿ ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಗೇ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಿತ್ತು.

ರಥ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮಾತ್ರ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಉಂಟಿನ ಎಲ್ಲಾ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿ ಆರತಿಗಳ ಸಮೇತ ಸುಮಂಗಲಿಯರು ವಾದ್ಯ ಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ, ದೇವರಿಗೆ ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ ಹೋದನಂತರ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಉರಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬೀದಿಗೂ ಕೊಂಡೊಯ್ದಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಇಬ್ಬರು ದೀಪಕನ್ನುಕೆಯರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪೂಂದಿದೆ. ಈ ಅಶ್ವದ ಮೇಲೆ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ ಇಡಲು ಅಸನ, ಇದರ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇರುವ ಉತ್ಸವಮೇತ ಇಲ್ಲಿಯ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗೋಪುರದ ಎದುರುಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.

ನವೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಲ್ಲಿನ ಉತ್ಸವ ಪೀಠ ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಪರಾಡಿದ್ದ ಮೇಲ್ಮೈಗಳೆ ಹಲಗೆ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ ಅಳ್ಳಾಡದಂತೆ ಸಟಪ್ಪ ಬೋಲ್ಗಾಗಳನ್ನು ಅಳ್ವಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಉದ್ದ ಮೂರು ಅಡಿ ಅಗಲವಿರುವ ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಉತ್ಸವ ಪೀಠಪ್ರ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಕೋಳು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಖಮಂಟಪದ ಮೇಲ್ಬಾಗಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಏಗ್ರಹವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೀಪಸ್ಥಂಭವಿದೆ. ಇದರ ಕಳ್ಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನ

ವಿಗ್ರಹಪಿದ್ದು ಈತ ತನ್ನ ಏರಡೊ ಕೈಗಳನ್ನು ಸೋಡಿಕೆಂಡು ಸದ್ಯಾ ಏರಭದ್ರಧೇವರ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯಂತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಮಂಕಾಲು ಎಕರೆ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಬಸವನ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಏರಭದ್ರ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ದಷ್ಟಿಜಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿದ್ದು, ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರಡು ಅಡಿ ತೀರದ ಮೀಲೆ ಮೂರು ಅಡಿ ಉದ್ದು, ಅಷ್ಟೇ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ಏರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರ ವಿರುವ ವೃಷಭನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಗಜ್ಜೆಗಳಿಂದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಡೆಯುಳಾಗಿದೆ.

ಮಂಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಯಾಗಾದಿ, ಬಸವ ಜಯಂತಿ, ನವರಾತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಕಾತೀಕವರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅಭಿಷೇಕ, ಪೂಜೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಚೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಲೇಬೇಕಾದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಏರಭದ್ರಧೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಬೆಂಕಿ ಮೂರಮ್ಮನ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಬೆಂಕಿ ಮೂರಮ್ಮನ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವತೆಯ ಪೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹಳೇ ಕಾಕೋಳಿನಿಂದ ತಂದದ್ದಾಗಿದೆ.

1908ರಲ್ಲಿ ಸಾಫ್ ಪನೆಗೊಂಡ ಈ ಗುಡಿಯು 1924ರಲ್ಲಿ ಜಿಂಬೋರ್ ದ್ವಾರಗೊಂಡಿದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿ ಹಾಗೂ ನವರಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏಕ ಶಿಲೆಯ ಪೀಠ ಹಾಗೂ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವರ್ತತೆ ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ದುರ್ಗಾ, ಕತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟೇಯಬಾತ್ರು ಹಿಡಿದು ರೌಢ್ಯ ರೂಪ ತಾಳಿರುವ ದೇವಿ ಉರಿಗೆ ತಗ್ಗಾಲಿರುವ ಸಾಂಕುರಿಷಿಕ ರೋಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಡೆದು

ಗ್ರಾಮರಸ್ತೋಕಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ, ಒಂದು ಕೈಲಿ ಅಕ್ಷಯ ಪೂತ್ರ ಹಿಡಿಬಿರುವ ದೇವಿ ದುಭಿಸ್ತ್ರೀ ಹೊಗಲಾಡಿಸಿ ಸುಭಿಸ್ತ್ರೀ ನೀಡುವ ವರಪ್ರದಾಯಿನಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಚೈತ್ರ ವೈಶಾಹಿಮಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ಜರಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಉರ ಸುಮಂಗಲೀಯರು ತಂಬಿಟ್ಟು ಅರತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಗುವರು.

ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವ

ಉರಿನ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿಯ ಹತ್ತಾರ್ಥ ದಿನಗಳು ದೇವರಾಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುವುದು.

ವಿಜಯ ದಶಮಿಯಂದು ವೇಣುಗೋಪಾಲ, ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಬೆಂಕೆಮೃನ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನೂ ಉರ-ಮಂಬಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬನ್ನಿ ಮಂಟಪಕ್ಕಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾಗಾಗಿ ಕರೆದೂಯ್ಯಾಲಾಗುವುದು. ಹಿಂದೆ ಈ ಉತ್ಸವ ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಶ್ವ ಸಮೇತವಾಗಿ ಬನ್ನಿ ಮಂಟಪಕ್ಕಿ ಹೋಗುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದಿತು.

ನಾಗಷ್ಟರ, ತಮಜಿ, ನಗಾರಿ ಕೊಂಬು ಕಡಲೆಗಳ ಮಂಗಳ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೇತ ಸೂರಾರು ಜನ ಉತ್ಸವದ ಹಿಂದೆ ಬನ್ನಿ ವೃಕ್ಷದತ್ತ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಉರ ಪ್ರಮಾಖಿರಲ್ಲಿ ಬಬ್ಬರು ಬನ್ನಿ ವೃಕ್ಷದ ಬಳಿ ನೆಡಲ್ಪಟ್ಟಿ ಬಾಳಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕತ್ತಲಿಸಿ ಬಲಿ ದಹನ ಹಾಡುವುದು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಾಕೋಳು ಕೇವಲ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರದೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರಸ್ವತಿಯ ಬೀಜೂ ಅಗಿದೆ. ಹೆಸರಾಂತ ಕಾಂಬರಿಗಾರ್ತಿ ಕಾಕೋಳು ಸರೇಂಡರಾವ್, ವಿಮಲಾ ರಾಘವೇಂದ್ರ, ಕಾಕೋಳು ರಾಮಯ್ಯ, ಕಾ.ಪೀ.ಚಿ ಕಾವ್ಯನಾಮಾಂಕಿತರಾದ ಚಿಕ್ಕ ರಾದ್ರಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಾನೇಕ ಸಾಹಿತೆಗಳೂ ಕಲಾವಿದರೂ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಪದ್ಮಾಧರ ಯಾವಕರು

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದ್ದ ಇವರು ನಡೆಸುವ ಗಣೇಶನ ಉತ್ಸವ ಚೆಷ್ಟವ ಪ್ರಾಣಿವಾಗಿದ್ದು ಇವರ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಭಾವಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಕಾಕೋಳು ಗ್ರಂಥ, ದೇವಾಲಯಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಾಹಿತೀಗಳ, ವಿದ್ಯಾಪಂತರ ಬೀಂಡೂ ಅಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಬಾತ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹಿಂದೆ ಹೆಸರುಫಟ್ಟಿ ಘಾರಂನಲ್ಲಿದ್ದ ಉರಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಾತ್ಯವೂ ಒಂದು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಮುವರ್ತು ಕೆಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರು ಒಂದು ಮಾದರಿ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಹಳೇ ಬಾತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ ಹಾಗೂ ಪೂಜಮ್ಮೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ದೇವತೆಯನ್ನು 1900ರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಉರಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲಾಯಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಉರಿನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸ್ತುದ್ದು ಉತ್ತರಾಭಿಮಾನಿ ವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಅಡಿ ಏಂದೆ ಮೇಲೆ ಉಪಸ್ಥಿತಾಗಿರುವ ದೇವಿ ಸೌಮ್ಯ, ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸತ್ಯವಾದ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದು ಲೇ.

ವರ್ಷಕ್ಕೂಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಏತೇವ ಪೂಜೆ, ದೇವಿಗೆ ಆಗ ಸಮಾಂಗಲಿಯಾರಿಂದ ತಂಬಿಟ್ಟಿನ ಆರತಿ ನಡೆದು, ಕೊಂಡ ಹಾಕೆಲಾಗುವುದು. ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತರು ಬರಿಗಾಲಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಹೋಗುವುದು ಒಂದು ಪವಾಡವೇ ಆಗಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಪೂಜಮ್ಮೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ದೇವತೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಬಾತ್ಯದ ಪೂಜಮ್ಮೆ ಹಾಗೂ ಕಾಕೋಳಿನ ಬೆಂಕಿ ಮಾರ್ಪು ಅಕ್ಕು-ತಂಗಿಯಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪೂಜಮ್ಮೆನ ಪರ್ಬತ್ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಾತ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ಯವಾದ ವರಾತೆಯಾಗಿದ್ದು ಆಕಿಯ ದರ್ಶನ ಸದಾ ನಮ್ಮನ್ನು-ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ.

“ಬಿವರ ಕಂಡಪುರದ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು”

1100 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ....ರಾಜ್ಯವಾಳಿದ ಚೋಳರ ರಾಜನಾದ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಚೋಳರ ಅಧಿನದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಬಗಂಡಪುರವು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ, ಇಷ್ಟತ್ತೆಯದು ಕೆಲೋವಿಂಟರ್ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹೆಸರಫುಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮೀಕ್ಷಾಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಪೌರಾಣಿಕ ಹಾಗೂ ಹೆಸರುಫುಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮೀಕ್ಷಾಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಪೌರಾಣಿಕ ಹಾಗೂ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಗಳಿಂದೊಡಗೊಡಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಬಿವರ ಕಂಡಪುರ ಎಂದು ಇದ್ದ ಹೆಸರು ಕ್ರಮೇಣ ಬಗಂಡಪುರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಹಳ್ಳಿ ದ್ವಾರವರೆಯಾಗದ ಪಂಚಪಾಂಡವರಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಅಶ್ರಯದಾತವಾಗಿತ್ತು.

ಪಂಚ ಪಾಂಡವರು ಅರಗಿನ ಮನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ದಂಡಕಾರಣ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಅಕಾರವತ್ತಿ ನದಿ ದಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ತಂಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಜಾಳಪಕಾಥಕವಾಗಿಯೂ ಹಾಗೂ ತಮಗ್ಗಾಯಿ ನೀಡಿದ ಸ್ಥಳ ಪುಣಿ ಶ್ವೇತಪಾಗಲೆಂಬ ಬಯಕೆಯಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಪಾಂಡವ ಸೋದರ ನಾಮಧೀರುವಳ್ಳ ಲಿಂಗಗಳು ಹಾಗೂ ಕುಂತಿಲಿಂಗ ಬಂದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ಈ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧರ್ಮಶ್ವರ, ಭೀಮೇಶ್ವರ, ನಕುಲೇಶ್ವರ, ಸಹದೇಶ್ವರ, ಹಾಗೂ ಕುಂತಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿವೆ.

ಈ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಲಿಂಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಅಜ್ಯಾನೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈಗ್ಗೆ ಅರವತ್ತೂ ಪ್ರವರ್ತಗಳ ಹಿಂದೆ ನದಿ ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ (ಅಗಿನ ಹೆಸರುಫುಟ್ಟ ಕೆರೆ) ಈ ಲಿಂಗ ಕಂಡು ಬಂದು, ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ತಂದು ಈ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳ ಸಮೀಕ್ಷಾಪದಲ್ಲೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಲಿಂಗದ

ಮುಂದೆ ವೃಷಭದ ವಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ಇತರೆ ಲಿಂಗಗಳ ಮುಂದೆ ವೃಷಭ ನಿದ್ದಾನೆ.

ಅಜುರನ ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಿದ ಲಿಂಗವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆರು ಶಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟಗೆರೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಸೋಗಸಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಏದ್ದು ಇತರೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಂಟಪದೋಪಾದಿಯ ಅಲುಯಗಳಿವೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಜೀಣೋದ್ದಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವು ಪ್ರಾವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಲಿಂಗದ ಎದುರಿಗೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹವು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪ ವನನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು ಲಿಂಗದ ಹೀತದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಜೋಳರ ಕಾಲದ್ದಂಡ ಉಂಟಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕುಂತಿದೇವಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಒರಳು ಕೆಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಒನಕೆ ಕೆಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಕುಂತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿವೆ. ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪಂಚಲಿಂಗ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಇದ್ದವರು ಈ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರಷ್ಟೆ ಫಲ ದೂರೆಯಾವುದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏರಡು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಇದರ ಸಮೀಕ್ಷದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಅಂಜನೇಯ ಸ್ತಾಪಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಹೆಸರ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ಐವರ ಕಂಡಪ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಅಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯ ಹೋಲಿಕೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು; ವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೇಲ್ಮೈಗಳೆ ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳು, ಎಡಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ವಹಾವಿನಕಾಯಿ ಗೊಂಚಲು ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಯೂ ಹಾಗೂ ಜಾಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವೆಂತೆಯೂ ಇದೆ. ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಬೃಹತ್ಪ್ರಾತೀಧರ ಶಿಷ್ಟರಾದ ವಾತಾಸೀಧರಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಗ್ರಹ

ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಈ ಅಂಜನೇಯು ನನ್ನೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಈ ಅಕಾರವತ್ತಿ ನದಿ ದಂಡಯ ಪೇಶೆ ಆಶ್ರಮ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ಕೆಲ ಕಾಲ ತಂಗಿದ್ದರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಐವರ ಕಂಡಪ್ರರೆ ಸಮೀಕ್ಷೆದ ಹಳ್ಳಿಗೆ “ವ್ಯಾಸರ ಘಟ್ಟ” ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದು ಕಾಲ ಬದಲಾದಂತೆ ಹೆಸರಘಟ್ಟ ಎಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ. ಐವರ ಕಂಡಪ್ರರೆದ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ವೈಕ್ಕನಾಥರು ಸ್ಥಳಪಾರಿದ್ದ ತಳಪಾರಾದ ಒಂದೆಡೆ ನಮೂದಿಸಿರಂತೆ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಶ್ರೀ. ಕ. 1022 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯಸ್ಥಾಮಿ ಇದ್ದು ಅದು ಶಿಳಿಗೋಂಡ ನಂತರ ಅಂದರೆ ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವರನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಂಗಳೂರಿನ ಸ್ಥಾಪಕ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಇದೇ ಉಪಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ವರಾದಿದ್ದು ಈಗಿನ ಗುರು ವರಾಧಭಟ್ಟರ ಗುರು ಕುಲವು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತು.

ಚಾರಿಶ್ರೀಕವಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಐವರ ಕಂಡಪ್ರರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಶೋಧನೆ ಇಲಾಖೆಯವರ ಕಣ್ಣಗೆ ಬೀಳದಿರುವುದು ಒಂದು ಕೊರತೆಯಹಾಗಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿ ಇಲಾಖೆಯವರು ಇತ್ತು ಗಮನಹರಿಸಿ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಐವರ ಕಂಡಪ್ರರವನ್ನು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರುಸ್ಥಳವನ್ನಾಗಿ ವಾರ್ಷಿಕೆನಿಂಬಹುದಾಗಿದೆ.

“ತೋಟಗೆರೆಯ ಅಜನೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ”

ಐವರ ಕಂಡಪ್ರರದಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿರುವ ಅಜನೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವು ಹೆಸರಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಲಿಂಗವೂ ಇತರೆ ಲಿಂಗಳಂತೆಯೇ ಇದ್ದು; ಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ವೃಷಭನಿದ್ವಾನೆ.

ತೋಟಗೆಯು ಸಮೀಪದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚೆಯು ಗುರುತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೆಚ್ಚೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ತರಹದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಚ್ಚೆಯನ್ನು ನೆಲಮಂಗಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶ್ವರೆ ಭಕ್ತರ ಬಳಿಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

“ಹೆಸರಫುಟ್ಟುದ್ದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ”

ಹೆಸರಫುಟ್ಟು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರು ಕಿಲೋ ಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಉರಿಗೆ ವ್ಯಾಸರ ಫುಟ್ಟು ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. 1532ರ ಮುಂಚೆ ಈ ಉರಿಗೆ ಶಿವನಿಸಿದ್ದು ಅಗ್ರಹಾರ ಎಂದು ಇಡ್ಡಿತ್ತೆಂದು ಕಾರ್ಕಾಳು ಸ್ಥಳದ ಶಾಸನ ಒಂದರ ಪ್ರಕಾರ ತೀಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀಧರ ಶಿವರಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀಧರ ಅಕಾವತಿ ನದಿಯ ದಂಡರು ಮೇಲೆ ಕುಟೀರ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಇಪ ತಪ ಅನು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಾತ್ಮಿದ್ದು; ಇಲ್ಲಿಯ ಖವರ ಕಂಡಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಉರಿಗೆ ವ್ಯಾಸರ ಫುಟ್ಟು ಎಂದು 1532ರ ನಂತರ ಕರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕ್ರಮೇಣ ಹೆಸರಫುಟ್ಟುವಾಗಿದೆ.

ವಿಜಯನಗರದ ಆರಾಸರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ್ವಾರೆಯ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ದೂರಾಸೆರು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರದ ಕೆತ್ತನೆ, ನಾಗಬಂಧ ಇತಾಯಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಯ ವಿಜಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಅತಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿವೆ. ಪಾಲ್ಗುಣ ವರಾಸದ ಹೊಣಿಪ್ಪಿ ಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಜಂಡ್ರಮೊಳೆಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು 1532ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತ ಪಾಯಿತೆಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ ಒಂದರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಸರಫುಟ್ಟು ಜೀಳೋರು ಚೂವಡಿಗೆ ಸೇರಿತೆಂದು ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಆಶಾಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬರು ಪಾರಿಷಾಸಿಯಿಂದ ಕಾತೀಲಿಂಗವನ್ನು ತಂದು ಜಂಡ್ರಮೊಳೆಶ್ವರ, ನಂದಿಕೆಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಶ್ವರನ ಜೀಳತೆಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು 1976ರಲ್ಲಿ ಜೀವೋದ್ದಾರ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಜಂಡ್ರಮೊಳೆಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೀಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಅಲಯ ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವರಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದ ರೆಂದು ಉಂಟಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹೆಸರಫುಟ್ಟುದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿದೆ ಕಾಳಿಕಾ, ದಂಡಿಕಾಂಬ, ವಾರಮ್ಮಾ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಮಹಿಮಾದೀರು ಮಹಿಡಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಉರಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಮಹಿಸ್ಯಂ ಬಾಂಧವರು ಒಟ್ಟುಗೆ ಸೇರಿ ಅರೆಸುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಭಾವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಹೆಸರಫುಟ್ಟುದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳು ಪೊಟರೆಗೆಂದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳು ತಪಸ್ಸು ವರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಕಾರವತ್ತಿ ನದಿಗೆ ಅಣೆಕಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಚೆಂಗಳೋರಿಗೆ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಡ್ಯಾನಿಷ್ ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಕೋಣ ಸಾಗಾಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಹಣ್ಣು ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳವೂ ಆಗಿರುವ ಹೆಸರಫುಟ್ಟು ಉತ್ತಮ ವಿಹಾರ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿದೆ.

ಮಂಜೂರಿನ ಶ್ರೀ ತಿಪ್ಪಮೇರು ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಕಣ್ಣ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ನರು ಮನೋಹರವಾದ ನಿಸರ್ಗದ ಚನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಏರಡು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಾ ಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಸಂದರ್ಶಿಸಬೇಕಾದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಂದಾಗಿದೆ.

ಈ ಸ್ವಾಮಿಕ್ಕೆ ಮೊಳತೂರು ಎಂದು (ಮೊಳತೆ+ಉರು) ಹೆಸರಿದ್ದು ನಂತರ ಮಂಜೂರಾಗಿದೆ. ಮೊಳತೂರು ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಒಂದು ದಂತ ಕಢಿ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ :

ಹೀಯ ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ಪ್ರದೇಶ ಗಂಗರಸರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಗಂಗ ಅರನೆನಿಗೆ ಸಾರಂಗಧರ ಎಂಬ ಬಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದನು. ಈತನ ಶಾಯಿಯ ಮರಣಾ ನಂತರ ಆ ರಾಜನು ಚಿಕ್ಕ ವರ್ಯಸ್ವಿನ ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದನು.

ಈ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ಸಾರಂಗಧರನ ರೂಪ ಯಾವನಕ್ಕೆ ಮೋಹಗೊಂಡವಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಹೈಮಿಸಿದಳು. ಇದನ್ನರಿತ ಸಾರಂಗಧರನು ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮೃನಾದ ಆಕೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿ ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ವಣತ್ವಸವಾನಳಿಂದ ಗೌರವಿಸಿ ಆಕೆಯ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಕೊಪಗೊಂಡ ರಾಣಿಯು ಸಾರಂಗಧರನೇ ತನ್ನ ವಣನಭಂಗ ವಣಾಡಲು ಪ್ರಯುತ್ತಿಸಿದನೆಂದು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸಿದಳು. ಇದರಿಂದ ಕುಪಿತನಾದ ರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗನ ತಪ್ಪಿಗೆ ಈತನ ಕೈ ಕಾಲು ಕತ್ತಲಿಸಿ ಹಾಕುವಂತೆ ಆಚಳ್ಳಿಸಿದನು. ರಾಜಭಟ್ಟರು ಸಾರಂಗಧರನನ್ನು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಆತನ ಕೈ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲಿಸಿ ಹಾಕಿವರು. ಹೀಗೆ ಕೈ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಸಹಾ ಅಖ್ಯಾರಿಗೆ ಏರಡು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು ಬಂಡೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಸಾರಂಗಧರನ ಗಂಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಕೃಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸಾರಂಗಧರನು ನಿರಪರಾಧಿಯೂ ಮತ್ತು ದೈವಪರಾಯಣನೂ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಕಣ್ಣ ಬುಷಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹವಾಗಿ ಕಣ್ಣ ನದಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಈಗ “ಮಳೋರು” ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾವಾಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೃಪಾ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಭೃಹತ್ಸೂತೀಧಾರ ಸ್ವರ್ವದಿಂದ ಈತನೆ ಕೈ ಕಾಲುಗಳು ಮೊತ್ತಿತು ಮೊದಲನಂತಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ರಾಜನು ಸಾರಂಗಧರನು ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ತೀವ್ರಾನಿಸಿ ಈ ಕುಟಿಲ ತಂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ರಾಣಿಯನ್ನು ಸುಣ್ಣಿದಲ್ಲಿ ಬೆಯಿಸಿದನು. ಸಾರಂಗಧರನಿಗೆ ಕೃಕಾಲುಗಳು ಮೊತ್ತಿತ ಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮೊಳತ್ತಾರು ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಇದರ ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ಮಳೋರು.

ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿ : ಇಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯು ವಿಗ್ರಹವು ಸುವೂರು ಒಂದು ಮುಖರ್ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ತಂಬಿ-ಚಕ್ರ ಗದಾಧಾರಿಯಾಗಿ ಪದ್ಧತಿಸ್ತನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸ್ವರ್ಯಂ ವ್ಯಕ್ತ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳ ಪೂರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಲಭಾಗದ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯನ್ನು ಕಾಬಿಹಿಯಿದು. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ ಮಹಿಳೆಗಳು ಆಶ್ರಮ ಸ್ವಾಂಸಿಕಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೆಂದೂ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಕ್ರೀತಾಯಿಗದಲ್ಲಿ ವಸವಾಸ ಮಾಡುವ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಅಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನೆಂದೂ ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಾಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಸ್ಥಳ ಪೂರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಕೃಲಾಶೀಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ :

ಶ್ರೀರಾಮಾಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೃಲಾಶೀಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಚೊಂಕರು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಭಾಗದ ಗೊಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಆನೇಕ ತಮಿಳು ಶಾಸನಗಳು ಕಾಣಬಂತ್ತಾಗೆ.

ಸುಖಿನಾಶಿಯ ಎದುರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಜೀಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿದ್ದ ಅಪ್ಯ ಜಗದೇವರಾಯ ಹಾಗೂ ಅತನ ರಾಜೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸುಖಿನಾಶಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಎಡಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆಂಬಡಲ್ಲಿ ಅಂಜನೀಯಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಉದ್ದವ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬೃಹದಾಕಾರದ ರಾಯಗೋಪುರವಿದೆ.

ಪ್ರಕಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತಾ ಜೊಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಈ ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅಂಬೆಗಾಲಿನ ಕೃಷ್ಣ :

ಪ್ರಕಾರದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿನ ಬೆಣ್ಣೆಕೃಷ್ಣನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಸಾಲಿಗ್ನಾಮು ಶಿಲೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಈ ಮುದ್ದುಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸೀಂಥರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನುಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ್ಯ ವರಾದಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮಂಜೂರಿಗೆ ಅಗಮಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮಾಪ್ಯೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಈ ಬೆಣ್ಣೆಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು ಮಂಜೂರಿಗೆ ಅಗಮಿಸಿ, ಅಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಈ ಬೆಣ್ಣೆಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. “ಆಡಿಸಿದಳು ಯಾಶೇಇದೆ ಜಗದೋದಾಧಿನ” ಎಂಬ ದೇವರನಾಮು ಇಲ್ಲೇ ರಚನೆಯಾದದ್ದು. ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ಈ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅತ್ಯಂತ ಚನೋಹರವಾಗಿರುವ ಈ ಅಂಬೆಗಾಲು ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಏತಿಹ್ಯ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ :

ಮೈಸೂರು ಅರಸರಾಗಿದ್ದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯರು ಒಮ್ಮೆ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಭೇಟಿಕೊಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಣ್ಣೆಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಮೋಹಿತರಾಗಿ ಅನ್ನು ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಕೋಟಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದರಂತೆ. ಇದೇ ಸಂಭಾಧಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದು ಅನಾಹತವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ, ಸ್ವಾಪ್ನ

ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಃ ತನ್ನನ್ನು ಮಂಜೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಡೀತೆ ನೀಡಿನಂತೆ ಅಗಿ, ತಕ್ಷಣ ಈ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮಂಜೂರಿಗೆ ತಂದು ಪ್ರಸರ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ವಹಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ದೇವರ ಮಹಿಮೆಗೆ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ ಗಳವರು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾರಾಜೆ ಯವರು ತಮ್ಮ ಕೊರಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸರ, ಪದಕ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ಅಂಬಿಗಾಲು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಕೃಳಿಲ್ಲದವರು ಈ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಕೃಷ್ಣನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿಲು ಕಟ್ಟಿತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಅನೇಕ ಮರದ ಹಿತ್ತಾಳಿಯ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಶಿಧರ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಶರೋವರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಸುವಾರು ಒಂದು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ ನದಿಯ ದಂಡೆಯಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನದಿ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸುವಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಕಪ್ಪಿಲೆಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಆಸೀನಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೂ ಈ ನೃಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಮರದ ಮಂಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದಕ್ಕೆ ವೇಣಿಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಸೀತಾದೇವಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸುವಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಏಂದೆ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮಂಡಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಇಳಿಟ್ಟಿರುವರು ಕಡೆಯಿಲಾಗಿದೆ. ಎಚ್ಚಾಗದ ಒಂದು ಪ್ರಟಿ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣಿಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ರಥೋತ್ಸವ :

ವೈಶಾಖಿದ ಬಹುಳ ಹಸ್ತಾ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಯೋದಶಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರದ್ವಾತ್ಸವಿ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ರಥೋತ್ಸವವು ಅತಿ ವಿಜೃಂಭಣಿಲಿಂದ ಸಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಸುಮಾರು ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಭದ್ರಾಚಲ ವಾಸಿಯಾದ ತಾಯಿಮ್ಮೆ ಎಂಬಾಕೆಯು ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆತ್ಮಿಕಾರ್ಥಿಗಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪಾಡುತ್ತಾತ್ಮ ಯಾಜನಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯು ಕಿರಿಟಿ. ಕಾಲುಗಿಜ್ಞ ಇತಾದಿ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ವಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಳ್ಳೂರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ರಾಜೀಂದ್ರಸೀಹನಗರ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದ ತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ “ಮಿತಾಂಕರಿ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ವಿಜಾಧನೇಶ್ವರಿ ಯೋಗಿಯು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದೂ. ಈತನು ಶ್ರೀರಾಮಾಪ್ರಮೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ಭಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಚೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪವಿತ್ರ, ಪ್ರಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ವಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜನ್ಮಷಟ್ಟಿನ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಳ್ಳೂರು ವೀಕ್ಷಣಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಪ್ರಣ್ಯಪದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಮಾಗಡಿಯ ಪುರಾತನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು

ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ರೂಪಿಯಾದ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ

ಮಾಗಡಿಯ ಬೆಟ್ಟ ತಪ್ಪಲುಗಳ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಸ್ವಾಂತಿಕಾದಿ ಪರ್ವತ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದೆ, ಈ ಮಾಡವ್ಯ ಮುಂಗಳು ಭಗವಂತನ ಆದೇಶದ ವೇರೆಗೆ ಗಾಢವಾದ ಶಪಥನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆಂದು, ಭಗವಂತನು ಇವರಿಗೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ರೂಪಿಯಾಗಿ ದರ್ಶನವಿಶ್ವಿಸಿಸಿದೆ ಸ್ಥಳಪೂರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದು

ಬರುತ್ತದೆ. ಮಾಂಡವ್ಯ ಖುಷಿಗಳು ಇದ್ದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಾಂಡವ್ಯಕುಟಿ ಎಂದು ಇದ್ದ ಕಾಲಕ್ರಮೆನ ವಣಗಡಿಯಾಗಿದೆ.

ವಣಗಡಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ನಲವತ್ತೈದ್ದು ಕೆಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ವಣಗಡಿಗೆ ಏರದು ಕೆಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲೆ ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಇದೇ ಸಾಲಿಗ್ನಾಮರೂಪಿಯಾದ ರಂಗನಾಥನ ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿರುವ ಸ್ಥಳ. ಸಾಲಿಗ್ನಾಮ ರೂಪಿಯಾಗಿ ವಣಂಡವ್ಯ ಖುಷಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನ ವಿತ್ತ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅನೇಕ ವರ್ಜಣಗಳು ಮಾಂಡವ್ಯರು ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಾಲಿಗ್ನಾಮಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ವಣಗಡಿದ ನೀರು ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿದೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾಗಿದೆ.

ರಂಗನಾಥಸ್ಥಾನೀ ಸಾಲಿಗ್ನಾಮದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾಂಡವ್ಯ ಖುಷಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ವೆಂಕಟಾಚಲಪತಿ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಏರದು ಮಹಾದ್ವಾರಗಳು ಬೃಹದಾಕಾರವಾದ ಗೋಪುರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಗೋಪುರವು ಸನ್ಯಾಸಿಯೊಬ್ಬರ ಅದೇಶದಮೇರೆಗೆ ಹುಸೇನ್ ಶಿಬಾನ್ ಎಂಬ ಮಹಮದಿಯ ಖಿಲ್ಲೆದಾರರಿಂದ ಕಟ್ಟಿಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ರಂಗನಾಥಸ್ಥಾನೀಯ ಪರಮ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಗರುಡ ಆಳ್ವಿಕ್ರೋ ಎಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನಿದ್ದು ಅದರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿ ಅವ್ಯಾನವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಎಂಟು ಆಳ್ವಿಕ್ರುಗಳ ಅಲಯವೂ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮುಖ ಆಚಾರ್ಯರಾದ ವೇದಾಂತ ದೇಶಿಕರ್ ರವರ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ. ಯಾಗಶಾಲೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿ ಸಹಿತನಾಗಿ ಬಲಗ್ಯೆಯನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು. ಏಳು ಹೆಡೆ

ಸರ್ವದ ಮೇಲೆ ಪುಲಿರುವ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಕುಲಶೇಖರ ಅಳ್ವಾರ್, ತಿರುಪಟ್ಟಿ ನಂಬಿಯಾರ್ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಮಂಟಪವೂ ಇದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಉದ್ದವರುಂತ್ರಿಯಾದ ಈ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯು ದಿನಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಏದು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ವದ ಮೇಲೆ ವೊಣಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತ ಬಲಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಪುಡಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಪುಲಿರುವ ಈ ವಿಗ್ರಹವು ಈಗ ಸುವರ್ಣಾರು ಪೂರು ಅಡಿ ಉದ್ದವಿದೆ.

ಮತ್ತು ಇಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಾದರೆ, ದನಕರುಗಳು ಓಡಿಹೋದರೆ ಅಥವಾ ಏನಾದರೂ ಅನಾನುಕೂಲವಾದರೆ ಈ ಉರಿನ ಜನ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಈ ರಂಗನಾಥನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ತುಪ್ಪದ ದೀಪ ಹಟ್ಟಿ ಹರಕೆ ಜೂತುಕೊಳ್ಳುವರು. ಈ ರಂಗನಾಥನ ದರ್ಶನಭಾಗ್ಯ ಪಡೆಯಂದೇ ಇದ್ದರೆ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದರ್ಶನದ ಪ್ರಣಾಫಲ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಕೋಟಿ ರಾಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ

ಕಂಪೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರಿಂದ ಮಾಗಡಿಯು 1728ರ ವರೆಗೆ ಅಳ್ವಲ್ಪಟ್ಟಿ ಅನೆಂತರ ವೈಸೂರು ಅರಸರ ಪಶ್ಚಾಯಿತು. ಕಂಪೇಗೌಡನಿಂದ ನಿರ್ವಿಶರಣಾದ ಕೋಟಿ ಈಗ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದ ಕೋಟಿಯು ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವರಾತ್ಮ ನೋಡಬಹುದು. ಈ ಕೋಟಿಯಾಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ರಾಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವು, ಪರಶುರಾಮರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾಗಿದ್ದು, ಲಿಂಗದ ಹಿಂದೆ ಕೊಡಲಿ ಏಟಿನಿಂದ ಹೊಡಿದ ಹಾಗೆ ಗುರುತಿದೆ.

ದೇ ವ ಸಾಫ ನ ದ ಪಾರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳಿವೆ. ಪಾರ್ವತಿಯ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೆಲವು ವರ್ಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಅಷ್ಟರಿಯ ಗೆಜ್ಜೆ – ಗಂಟೆಂ:

ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನಂದಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೆಜ್ಜೆ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳಿವೆ. ಈ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಬಡಿದಾಗ ಗೆಜ್ಜೆ ಶಬ್ದವೂ, ಗಂಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಬಡಿದಾಗ ಶಾದ್ವಾದ ಕಂಚಿಯ ಗಂಟೆಯ ಶಬ್ದವೂ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಬಸವನ ಮೇಲಿರುವ ಇತರ ಯಾವ ಗೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಬಡಿದರೂ ಸಹಾ ಈ ವಿಧವಾದ ನಾದ ವರಾಧ್ಯಯು ಕೇಳಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅಷ್ಟರಿ.

ಶ್ರೀ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ

ವಾಗಡಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೆಲೊಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕೆಂಪೇಗೌಡರಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲ ದೇವರೂದ ಶ್ರೀ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಇವರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಮಾಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದಾಗಿದೆ.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಸ್ತಿಭಾರಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿ ಪ್ರಾವಾದಿಕ್ಕೆಗೆ ಇಂದ್ರ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏಷ್ಟೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿ, ಪ್ರಾಚಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ನಂತರ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿಭಾರವನ್ನು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಇದಿಗೂ ಪ್ರಾವಾದಿಕ್ಕೆನಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ವಿನಾಯಕನನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸುಂದರವಾದ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕೆನಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳು ಬೃಹದಾಕಾರವಾದ ರಾಜಗೌಪುರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆದು ಈಗ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರ ಮಂಟಪವು ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಮಂಟಪವಾಗಿದ್ದು ಬಲಭಾಗದ ಮಂಟಪವು ತಾಪ ಮಂಟಪ ಅಂದರೆ ದೇವ

ದಾಸಿಯರು ನರ್ತನ ಮಾಡುವ ಹಜಾರವಾಗಿದೆ. ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕಗಳನ್ನು ಚಿಕ್ಕಸಲಾಗಿದ್ದು ಕಲವನ್ನು ವಹಾತ್ರ ಈಗ ಸೋಡಬಹು ದಾಗಿದೆ. ಈ ಹಜಾರದ ದ್ವಾರೆ ಕೆಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪುರುಷಾಕೃತಿಯು ನಾಲ್ಕಿಂದು ಮೇಲೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವೆಂತೆ ಚಿಕ್ಕಸಲಾಗಿದೆ. ನರ್ತಕಿಯರ ಹಜಾರದ ಒಂದು ಕೆಂಬದಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಅದಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದ ರೂಪ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೂರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಾಲ್ಕಣ ಇದೆ. ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಸವನ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಆ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸುಂದರವಾದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಅತಿ ದೂಡಿಂದಲೂ ಕಾಣಬಹು ದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ “ಶಿಖಿರ ದೇವಸ್ಥಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಚಕರಿಗೆ ಕೆಂಪೇಗೌಡರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉಂಬಳಿಗಳು ದೂರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಚಕರ ತಾಮ್ರದ ಶಾಸನದ ತಗಡುಗಳಿಂದ್ದು ಕೆಂಪೇಗೌಡನ ವಂಶಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಚಕರ ಬಗ್ಗೆ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ಈ ರೀತಿಯ ದಾಗಿದೆ.

ಪಾಫ್‌ರ್‌ದರ್ಶನ : ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಮಹಾಪ್ರಭುವು ಸಾವನದುಗ್ರಾವನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖ, ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿದಿನ ವರ್ಣಗಡಿಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ತಿರುಮಲೆಯ ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಕೊಟೆಯ ರಾಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಬೆಟ್ಟಿನೀಡಿ, ದೇವರೂಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಜೆ ಒತ್ತಾದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಅಚಕರು ಒಬ್ಬರೇ ಆಗಿದ್ದು, ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮುಂಡಿಯೇ ಅಚಕರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಗೌಡನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಗೌಡ ಅನೇಕದಿನಗಳ ಕಾಲ ಅಚಕರು ಈ ಪವಾಡದ

ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಿದ್ದ. ತಾನು ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿ ಹೋದರೂ ರೂಪದೇ ಪಾಹನವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಅರ್ಚಕರು ತನಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತರುವುದು ಹೇಗೆ? ಇದನ್ನು ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲೀ? ನಿಪ್ಪಾವಂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೋಪಗೊಂಡರೆ? ಎಂದು ಸುಮೃದ್ಧಾಗುತ್ತಿದ್ದನು.

ಒಮ್ಮೆ ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ “ಇಂದು ಕೇಳಿಯೇ ಬಿಡೋಣ” ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು “ಸ್ವಾಮಿ ನನಗೊಂದು ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಂದಿದೆ. ತಾವು ಅದನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕೋರಿಕೆ ನನ್ನದು” ಎಂದನು. “ಅಳುವ ಪ್ರಭುವಿಗೂ ಸಂದೇಹ ಸಮಸ್ಯೆಯೇ. ಅದು ಏನೆಂದು ತಿಳಿಸು. ನಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಬಗೆಹರಿಸೋಣ” ಎಂದರು. ತಪ್ಪೋಣಿದ್ದ ರಾದ ಅರ್ಚಕರು. “ತಾವೊಬ್ಬರೇ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೂ ಪೂಜೆ ಕ್ರಂಕರ್ಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ; ನಾವು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನೀವು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಮ್ಮ ಬರುವಿಕೆಗಾಗಿ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ನನ್ನ ಬಳಿ ಕುದುರೆ ಇದೆ; ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಯಾವುದೇ ಪಾಹನವಿಲ್ಲ, ಇದೇ ನನ್ನ ಸಮಸ್ಯೆ” ಎಂದನು.

ಅರ್ಚಕರು ಹಾಸಿಗೆ ನಕ್ಕು “ಗೊಡ ಬಂದು ಕ್ಕೊ ಕೊಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿಕೊ ನಮ್ಮ ವಾಹನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ” ಎಂದರು ಗೊಡ ಭಯ ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಚಕರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೊಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ. ತರುವಾಯಾ ಅರ್ಚಕರು ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಸಿದ್ದಿಯಿಂದ ಬಂದು ವಾಷಪುವನ್ನು(ಹುಲಿ)ಸ್ವಾಷಿಸಿ ಕೆಂಪೇಗೌಡನನ್ನು ಕೊಣ್ಣ ಬಿಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಘೋಜನ್ಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರುವ ವಾಷಪುನನ್ನು ನೋಡಿ ಭಯಭೀತನಾಗಿ ಗೊಡ ಕ್ಕುವೆ ಯಾಚಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರ್ಚಕರತ್ತ ನೋಡಲು ಅರ್ಚಕರು ನಮ್ಮ ನಗುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪೋಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ವಾಷಪುನನ್ನು ತಾವು ಸ್ವಾಷಿಸಿ ಅದರ ವೇಲೆ ಬರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದರು.

ಕೆಂಪೇಗೌಡನು ಈ ಘಟನೆಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಅರ್ಚಕರಿಗೆ ಅನೇಕ ಉಂಬಳಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದನು. ಈಗಲೂ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರ್ಚಕ ಮನೆತನ ಈ ಉಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಿಠೆ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹಾಗಡಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಹಾರು ಆರು ಕೆಲೋಮೀಟರ್‌ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಾತನೂರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟನ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಕೆಂಪೇಗೌಡನ ಕಾಲಕೊಳ್ಳು ಹಿಂದಿನದಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ರುವ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟವೂತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎರಡೂ ಕ್ರಿಗೆಜನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಮತ್ತು ಕೊಳೆಲು ಹಾಗೂ ಎಡಗೈ ಯಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಿ ಮತ್ತು ಚೀಲದಂತಹ ಕೊಳೆಲು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಿ ಮತ್ತು ಚೀಲದಂತಹ ವಸ್ತು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಈ ದೇವರನ್ನು “ಪಿಠೆ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ” ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡ ಪ್ರಭು ತನ್ನ ರಾಣಿಯರಾದ ಕೆಂಪಮ್ಮೆ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಾವತಿ ಎಂಬುವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಗಡಿಯ ದಣ್ಡಿನ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಂಪಮ್ಮೆ ರಾಣಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಲಾದ ಕೆಂಪು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಘಟನೆಯನ್ನು ಈ ತೂಬಿನ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಆದು ಈ ರೀತಿಯ ದಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಪು ಸಮುದ್ರದ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುಂತೆ ಒಂದು ಬುಹತ್ತಾದ ತೂಬಿನ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಣುಪಾಡ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಾಡಿ ತೂಬಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಲು ಸಿದ್ಧ ವಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕೆಂಪು ಸಮುದ್ರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸಾತನೂರಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಬೆಳಗಿನ ಶಾಂಕಾಂಗಿ ಕರೆ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಸೋಗಸಾದ ಕಲ್ಲು ಇದು ನಮ್ಮ ಮನೆ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ತಕ್ಕಣವೇ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ತಮ್ಮ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಲಾರಿಸ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೈಶ್ಯವನ್ನು ತೀಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಬಹುಸಂದರ್ಭವಾದ ಭದ್ರಕಾಳಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಸವರಂಗದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಣಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕೆಂಪೇಗೌಡನು ಈ ಮುಸಿರಿಂದ “ಮೀರ ಭದ್ರ ವಿಜಯ” ಎಂಬ ಚಂಪ್ರಾ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಸಿದ್ದನೆಂಬ ಪ್ರತಿಃತಿ ಇದೆ.

ಶ್ರೀ ಏರಭದ್ರಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ ಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕವ್ಯಪ ಶಿಲೆಯ ಎರಡು ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಉದ್ದವ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಖಾರು ಬಹು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಉಗ್ರ ನರಸಿಂಹ ಸ್ಥಾಮಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಭಯಭಿತರಾದ ಜನಕ್ಕೆ ಈ ಉಗ್ರ ನರಸಿಂಹ ಪರಮ ವೈದ್ಯನಾಗಿ ಅವರ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಪರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಹುಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

1310ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಆರಸರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಬ್ಬಿ “ಹಂಲಿಕಲ್ಲು” ವರಾಗಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಮಲಿಂಗ ಬೆಟ್ಟಿದ ಬುಡದಲ್ಲಿ “ಗುರಿಯ ಚಿಂತ” ಎಂಬ ಸನ್ಯಾಸಿಯು ಕುಟೀರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದೆನು. ಒಂದು ದಿನ ಈತನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ವೃಷಭದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಹುಲಿಯು ಬಿದ್ದಾಗ ಈ ವೃಷಭವು ಆ ಹುಲಿಯೋಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಆ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಹಾಕಿತು. ಈ ಆಶ್ಚರ್ಯಾಕರವಾದ ವಿಷಯವು ಹೊಯ್ಸಳ ಅರಸರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಈ ಸ್ಥಳ ಪೂರ್ಶಸ್ಥಿವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಅವನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಈ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕೊಳಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ “ಹಂಲಿಕೊಲ್ಲು” ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಹುಲಿ ಕೊಲ್ಲು ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಹುಲಿಕೊಲ್ಲಿದೆ.

ಹೊಯ್ಸಳರ ನಂತರ ಈ ಸ್ಥಳವು ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಬೈಜಿಗೌಡನ ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಈತನ ಪಂಶಸ್ಥರು ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಅಶ್ರಿತರಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಳ

ವನ್ನು ಆಳಿದರೂ. ಸಂತರೆ ಇದು ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನಿಂದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳ ಪಟ್ಟಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಿಥಿಲವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಿಥಿಲವಾದ ಕೋಟಿಯ ಹಾಗೂ ಅರಮನೆಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇವು ಸುಂದರವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಕಲ್ಲಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಉಂಟಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೆಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಹಳ್ಳಿಶ್ಲೋರ ಸ್ಥಾಪಿತ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಬಿಕ್ಕೆದಾದರೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಗತ ವ್ಯೇಭವದ ಮೂಕ ಸಾಕ್ಷೀಯಾಗಿ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಗಳಿಗ್ನಹ, ಸುವಿನಾಶ, ಹಾಗೂ ನವರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಮೇಲಾಭಿವರ್ಣಿತ ಕವುಲದ ಹೂವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದ ಎರಡೂ ಪಾಶ್ಚಾಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ಭೀರವನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಹಂಲಿಕಲ್ಲಿನ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಈಗೇ ವಿಷ್ಟತ್ವ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕೆಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಹಾಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕಾಮಧೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಬದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಶ್ರೀ ಮೇಣಗೋಪಾಲಸ್ಥಾಪಿತ ವಿಗ್ರಹವೂ ಹಾಗೂ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನಾರಾಯಣ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ ದೇವನ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನಾಶವಾಗಿದ್ದ ಕಾಮಧೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ತಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೇಣಗೋಪಾಲಸ್ಥಾಪಿತ ವಿಗ್ರಹವು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ಕಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಂಪಮ್ಮೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಒಂದು ಬಣ್ಣದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಏರಗಲ್ಲನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ದ್ವಾರ್ಡಣ ಕಾಶಿ ; ಶಿವಗಂಗಾ ಕ್ಷೇತ್ರ

ಒಮ್ಮೆ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಗೆ ಬಹುಳವಾಗಿ ಬಾಯಣರಲು ಆಕೆ ತಿಪನನ್ನು ಆಶನ ವಸುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ತಿಪನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಪಾರ್ವತಿ ಕಾಳಿಯ ಅವತಾರವಾದ ಹೊನ್ನಾದೇವಿಯ ರೂಪ ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಬಂಡೆಯೋಂದಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದು ಅದರಿಂದ ನೀರನ್ನು ಹೊರ ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಲ್ಲೇ ನೆಲಸಿದಳು. ಬಂಡೆಯಿಂದ ಹೊರಬುದ್ದ ನೀರು ಕೋಳವಾಗಿ ಪರಿಣಿತಿ “ಪಾತಾಳಗಂಗೆ” ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಿತು. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಇದಿನ “ಶಿವಗಂಗಾ ಕ್ಷೇತ್ರ”.

ಶಿವಗಂಗೆಯು ನೆಲಮಂಗಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಖವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ “ಕಾಕುದ್ದಿರಿ” “ದ್ವಾರ್ಡಣ ಕಾಶಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು. ಇಲ್ಲಿನ ಗಿರಿಯ ಶಿಶಿರಪು ಸಮುದ್ರದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು 4559 ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ದೂರದಿಂದ ಈ ಬೆಟ್ಟ ಪನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ವೃಕ್ಷದಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ದ್ವಾರ್ಡಣಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಕಾರ ವಾಗಿಯೂ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಗಣೇಶಾಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸರ್ಪಾಕಾರ ವಾಗಿಯೂ ಕಾಣಿತ್ತದೆ.

ಹೊಯ್ದಿಳೀಶ್ವರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಮಹಾರಾಣ ಶಾಂತಭಾದೇವಿಯು ಪ್ರಾಕಾರಣೆ ವಹಿದಿದ ಸ್ಥಳವೂ ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಉತ್ತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೆಂಪೇಗೌಡನಿಂದ ನಿರ್ಮಾತವಾದ ಅನೇಕ ಪವತ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ಕೆಂಪೇಗೌಡನು ಅನೇಕ ದಿನ ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಭೈರವ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿ ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದು ದೇಶಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬಂದ ಕ್ಷಾಮವನ್ನು ಪಾರು ವಹಿದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಿವಗಂಗೆಯ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಂದರೆ ಹೊನ್ನಾದೇವಿ ದೇವ ಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಗಂಗಾಧರೀಶ್ವರಸ್ಥಾಪು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ

ಎಂಟು ಕೊಳಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಪಾತಾಳ ಗಂಗೆ. ಈ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿಯೂ ಹಾಗೂ ಮಳಿಗಾಲ ದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಪಾತಾಳಗಂಗೆಯಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ಕೆಲ್ಲುಭಾಗಿಲು ಎಂಬ ದ್ವಾರ ವಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಕೆಲವೇ ಗಜಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ “ಕಣ್ಣ ತೀರ್ಥ” ಎಂಬ ಬಾವಿ ಇದೆ. ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು 1652ರಲ್ಲಿ ಶಿವಾಚಿರು ಶಂದೆಯಾದ ಪಹಜ್ ದ ಕಟ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಇಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದಂತೆ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಿದಾದ ರಸ್ತೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ “ಒನಕೆ ಗಂದಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ವ್ಯಾಸಾರಿನ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಮಹಾರಾಜರವರು ಹತ್ತೊ೦ಬತ್ತು ನೂರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಶಾಸನವಿದೆ. 1388ರ ಸುವರ್ಹಾರಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆದಿರಬಹುದೆಂದು ಶಾಹಿಸಲಾಗಿರುವ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಇದಕ್ಕೆ “ಕೊಡಗೆಲ್ ಬಸವ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಗಿರಿಯ ತಿಖಿರವನ್ನು ತೆಲುಪ್ಪತ್ತಿದ್ದೀರೆ ಏರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೋಡಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಳಬಾಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕೆಬಿನಿವ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿದ್ದು, ಹಿಂದೆ ಈ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಂಗಾರದ ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗುಹಾಕಲಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಷ್ಟ ಕಡಿದಾದ ಹಾಗೂ ತೀರು ಹೋರಬಾಚಿರುವ ಈ ಬಂಡೆಯ ಬುಡ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಅಶ್ವಯಂತಾ? ಯತ್ತದೆ. ಕಂಬಗಳ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಕೆನ್ನಡ ಹಾಗೂ ನಾರಿಃ ಲಿಲಿಯ ಅನೇಕ ಯಥಾತ್ಮಕಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಿಇಪಸ್ಟಂಫ್ವೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಮೌಲಿನ ನರಸಿಂಹ ಅಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಸು ಬಸವಣ್ಣ ಎಂಬುವನಿಂದ ನಿಮಿಂಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತುದು ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಿಲಾ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಮೇಲ್ಕೊ ಗಪಿ ಮತ್ತೆ. ಕೆಳಗಿನ ಗವಿ ಮತ್ತೆಗಳಿಂಬ ಮತ್ತೆ ಗಳಿವೆ, ಈ ಮತ್ತದ ಸುತ್ತು ಬರುವಾಗ ಬರಳು ತೀರ್ಥಾವಿದೆ. ಪಾಠಾಳಗಂಗೆ ತೀರ್ಥಾಕ್ಷೇ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೀರಶೈವಗುರುಗಳ ಗದ್ದುಗೆ ಗಳಿವೆ.

ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಹೊನ್ನಾದೇವಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸುಂದರವಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಗಳು, ಪ್ರಮೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಜಾನೆ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ, ಇಲ್ಲಿಯ ಹರಿಹರ. ಸುಭುತ್ತಣ್ಣ, ಮಹಿಷಾಸುರ ಮಧ್ಯನಿ, ನಾರಾಯಣ. ಭೈರವ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಜಕಣಾಚಾರಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದವ್ಯಾಗಚಿಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಬುಡೆಯೋಂದನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು 1140ರ ಹೊಯ್ಸಳೇಶ್ವರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾನಿಂದ ಜೀಜೋದ್ವಾರವಾಯಿತೆಂದು ತಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನವರಂಗ ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮೂಲದೇವರಾದ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಹಣ್ಣಿ ಮಂಗಳಾರ್ತಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಅದು ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಿಸುತ್ತದೆ ಇದು ಅಚ್ಚರಿ ಸಂಗತಿ.

ಹೊನ್ನಾದೇವಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಏದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ, ದೇವಿಗೆ ಎಂಟು ಕೃಗಳಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೋಂದು ಕೈಯಲ್ಲೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಂಟೆ. ಶಂಖು, ಚಕ್ರ, ರಾಂಡ. ಪಾಠ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಎರಡು ಕೃಗಳು ಬರಿದಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸ್ವಣಾಂಬಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನಮ್ಮೆ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರವ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಟು ಕೃಗಳಿವೆ. ಉತ್ತರವ ಮೂರ್ತಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿರುವ ಬಂಗಾರದ ಪದಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯವಂತೆ ಇದು ಮೈಸೂರು ಅರಸರಾದ ಚೂಮುರಾಜ ಒಡೆಯರ ಮಹಾರಾಜೆಯವರಾದ ದೇವರಾಜಮೃಣಣ್ಯ ಯರುವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡನ ದಜಾರದ ಪ್ರವರ್ವಕ್ಕೆ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಕೊಳೆವಿದೆ.

ಅದರಿಂದ ಹೇಳಲು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ್ ಎಂಬ ತೀರ್ಥದ್ವಿತೀಯ ವಿದೆ. ಅದ್ದೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾತ್ಸು ಪನಾಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ವಹಾದಿದ್ದರಿಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಟಿ ಕರೆಗೆ ಮೈತ್ರೇಯ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಬರು. ಪಶ್ಚಿಮ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗಾ ತೀರ್ಥದ ಬಳಿ “ಪಾಪಧಾರೆ” ಎಂಬ ಒಂದೆ ಇದೆ. ಅದರ ಹೇಳಿಗೆ ಶಿವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯರ ಎರಡು ಜೊತೆ ಹೆಚ್ಚೆಗಳಿವೆ.

ಶಾಂತೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಪುರಾತನವಾದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೊಯ್ದಿಲ್ಲ ಶ್ರೀಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ದೀಪಸ್ಥಂಭವು ಇಪ್ಪತ್ತಿರಡು ಏಂಟಿರು ಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಇದರ ಹೇಳಲುಭಾಗದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ನೇತುಹಾಕಿದ್ದರಿಂದೂ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಗಂಟೆ ಕೆಂಬ ಒಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 1134ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಿಲ್ಲೇಶ್ವರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಮುಡಿಯಾದ ಶಾಂತಜಾದೇವಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾರ್ಥಿ ವಹಾದಿಕೊಂಡಳಿಂದೂ ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ “ಶಾಂತೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬೆಟ್ಟಿದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಮಹಂತರ ಮಾತ ಎಂಬ ವೀರಶೈವರ ಮಾತವಿದೆ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತನಾಲ್ಕು ವೀರಶೈವ ಮಾತಗಳಿಂದ್ದ ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೆಟ್ಟಿದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತವಿದೆ. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಇಲ್ಲಿದ್ದು, ಮಾತದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಶಂಕರ, ಶಾರದಾಂಬ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರವರೋಳೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯಂತಹಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಆಗಸ್ಟ್ ತೀರ್ಥದ ಸುತ್ತಲೂ ನೂರ ಎಂಟು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟಿದ ತಟಿತುದಿಗೆ ಕುಂಬಿ ಬೆಟ್ಟಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂಬಗಳಿಂದ್ದು ಒಂದಕ್ಕೆ ಜಲಸ್ಥಂಭವೆಂದೂ ಹಂತೆಯ್ತಾಂದಕ್ಕೆ ದೀಪಸ್ಥಂಭವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಾತರ ಸಂಕೃಂತಿಯಂದು ಜಲಸ್ಥಂಭದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥ ಉದ್ಘಾವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಣ್ಯಪ್ರರೂಪರ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ ವಾಗಿದ್ದು, ವಿಹಾರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಪಿಹಾರಧಾಮಪೂ ಆಗಿ ಕರ್ನಾಟಕಸ್ತುರುವ ಶಿವಗಂಗಾ ಕ್ಷೇತ್ರದರ್ಶನ ಇಹಕ್ಕೆ ಸುಖಿವನ್ನೂ ಪರಕ್ಕೆ ಪೋಕ್ಕುವನ್ನೂ ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ.

ಬನ್ನೇರುಫುಟ್ಟುದ ಜಂಪಕೆಧಾಮಸ್ವಾಮಿ

ಬನ್ನೇರುಫುಟ್ಟು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತರಡು ಕಿಲೋಮೀಟರ್‌ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬನ ಎಂದರೆ ಕಾಡು. ಫುಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬನ್ನೇರುಫುಟ್ಟು ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಅನೇಕಲ್ಲು ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಈ ಸ್ಥಳವು ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ ವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ “ಜಂಪಕೆಧಾಮ ಸ್ವಾಮಿ” ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ 3271 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರವಿದ್ದ ತಂಪಾದ ಹಂತಾಗುಣ ದಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯಾತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

ಬನ್ನೇರುಫುಟ್ಟುದ ಮೂಲ ದೇವರಾದ ಸಂಪಂಗಿ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ರಥೋತ್ಸವವು ಪಾಲ್ಗೊಳಿಸಬಹುದು ಬಹುಳ ಅಷ್ಟಮಿಯಂದು ಪೂರಂಭವಾಗಿ ಸುವರ್ಣಾರಾ ಹತ್ತು ದಿನಗಳು ಅನೇಕ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾಮಿರಾರು ಭಕ್ತುದಿಗಳು ಆಗಮಿಸಿ ಸ್ವಾಮಿಯ ರಥೋತ್ಸವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಬನ್ನೇರುಫುಟ್ಟುದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಜಂಪಕೆಧಾಮ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸಂಪಂಗಿ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಕಾರಣ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆ ಪ್ರಷ್ಣಾರ್ಜನೆ ಆಗಲೇಬೇಕೆಂಬ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಡೆದು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಿ ದೇವಾಲಯವು ಕೃತ್ಯಾಗದಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ದುರ್ವಾಸಾದಿ ಮಹಾ ಪುನಿಗಳು ಈ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ತ್ರೀತಾಯಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಕ ಮಹಾರಾಜನಿಂದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀವೋದ್ಧಾರವಾಯಿತೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಮಾಹಾದ್ವಾರವೇಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಭವ್ಯವಾದ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭದ ಏರದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮಾಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಹೋದರೆ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯು ಪ್ರಕಾರವಿದ್ದು ವಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗಂಡಿ ಇದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಇಕ್ಕೆಲ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುವರಾರು ಒಂದು ಮಿಂಟರ್ ಅಂದರೆ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಜಯ-ವಿಜಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ ಮತ್ತು ಭೂದೇವಿ ಸಹಿತನಾದ ಚಂಪಕೆಧಾಮಸ್ಥಾಪಿಯ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಚಂಪಕೆಧಾಮಸ್ಥಾಪಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಒಂದು ಅಡಿ ಏರದ ಮೇಲೆ ಸುವರಾರು ಮೂರುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು, ಮೇಲಿನ ವರಡೂ ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖಿ-ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ವರಡೂ ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮಾನಿಕ್ಯಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕಪ್ಪು ತಿಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವರಾಹ, ಕತ್ತಿ ಲಾಂಘನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಜೋಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವೋದ್ಧಾರ ಗೊಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಉಣಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ನೋಡಲು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಿಯರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತಹ ಗರುಡ, ಶೈವ, ಕರ್ಯಾಗಜ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾದನಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ಚೆಟ್ಟಿದ ನರಸಿಂಹ :

ಚಂಪಕೆಧಾಮಸ್ಥಾಪಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಡಭಾಗದಿಂದ ಚೆಟ್ಟಿವನ್ನು ಹತ್ತಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಬೃಹತ್ ಬಂಡೆಯಣಾರದಲ್ಲಿ

ರುವ ಈ ಬೆಟ್ಟಿನನ್ನು ಹತ್ತಿಹೋದರೆ ಮೇಲೆಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪನನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅಷ್ಟೂಂದು ಪ್ರರಾತನಪಳ್ಳದ್ದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಗಭರ್ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಿದ ಶಿಶಿರಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೂಡ್ಣ ಮಣಿನ ಹಣತೆಯನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಜೊತ್ತೀತಿಯನ್ನು ಬಹು ದೂರದವರೆಗೆ ಕಾಣಬಹುದು.

ಸುವರ್ಣಾರುವುಳಿ :

ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಎರಡು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರಹೋದರೆ “ಸುವರ್ಣಾರುವುಳಿ” ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಇಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಟ್ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಪೂರ್ಣದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಗಣೇಶನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಪೂರ್ಣದೇವರ ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಒಂದೇ ಗಭರ್ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ರುಪ್ತುದು ಈ ಸ್ಥಳದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಈ ಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷವಿದ್ದು ಇದರ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಚಚ್ಚೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಸೋಪಾನದಿಂದ ಕೊಡಿದ ನುಣಿಪಾದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿಂದ ಕೊಡಿದ ಒಂದು ಕೊಳವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದೇ “ಸುವರ್ಣಾರುವುಳಿ” ನದಿಯ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ಇಲ್ಲಿಯ ತಿಳಿಯಾದ ನೀರು ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾಗಿದ್ದು ತತ್ವಾಪಿ ಬೇಸಿಗೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಕರ ಹೈನ್ನನ ಗಳನ್ನು ತಣೆಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಈ ನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಪೂರ್ಣದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ಸುವರ್ಣಮಂಜುವಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಬಾಭವಾನಿ ಆಶ್ರಮ ವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಭೂತಗ್ರಹ ಹಿಂಡೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸುವರ್ಣಮಂಜುವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾನ ವರಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಚಂಪಕಧಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ವರಾಡಿದವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಸೆತ್ತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಇದೇ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ವರಾಡಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲಿನ ಸಂಪೂರ್ಣಾಯಿ ವಾಗಿದೆ.

ನಿಬಿಡವಾದ ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಇಲ್ಲಿನ ಸುವರ್ಣಮಂಜುವಿ ಪ್ರದೇಶವು ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ ವರಾಶ್ರಮದ್ದೇ ವಿಹಾರಯೋಗ್ಯ ವಾದ ಪ್ರತಾಂತ ಕ್ಷಳಿಗಳಾಗಿದೆ. ನಗರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಿ.ಟಿ.ಎಸ್. ಬಿ.ಎಸ್. ಸೌಳಭ್ಯವಿದ್ದು ಹೋಗಿರಲು ಅನುಕೂಲವಿದೆ. ರಚಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಿಡುವಿನ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಂಪಕಧಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವು ವಿಶುರಂತಿ ಧಾಮವೂ ಅಗಿದ್ದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಭವ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯ

ಚೆಂಗಳೂರಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹದಿಮೂರು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ “ಹುಲಿಹಾವು” ಪ್ರಾಂತನ ಗುಹಾಂತರ ಶಿಲ್ಬಾ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮ್ಮಾತ ವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಾರು ಅಡಿ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ನೂರಿಷ್ಟು ಅಡಿ ಉದ್ದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞ ಈ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಆಧಾರ ವಿಲ್ಲದೆ ಭಾಚಿಸೊಡು ಸಾಕಷ್ಟು ಗಾತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಕಿತ್ತನೆ ವಹಿದ ಉಳಿ ಏಟಿನ ಗುರುತಂಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ಲಾವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದರೂ ಶಿಲಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧಕ ಬಾ॥ ಎನ್. ಆರ್. ರಾವ್

ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಈ ಗೂಡೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮನುಷ್ಯರು ವಾಸ ವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೆರಿಸಲಾ ಇಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ರಾಶಿಯೇ ದೊರೆತಿದೆ.

ಹುಳಿವರಾವಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅವರೂಪುರ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದಿತೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1652ರ ಒಂದು ದಾವಿಲೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮ್ಮಾ ಎಂದರೆ ವರಾವು ಎಂದು ಅಥವ್ಯಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ವರಾವು ಹುಳಿಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಈ ಉರಿಗೆ “ಹುಳಿವರಾವು” ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು.

ಗುಹೆಯ ಎಡ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಂದಿದ್ದು ಪಾಣೀರೆರದ ವೇಗಲೇ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಗೂ ಸೀತೆಯು ಕಂಟಿನ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ,

ಕಾತೀಕ ವರಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪರ್ಯಾಯತ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಗುಹೆಯ ಹೊರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗದ್ದುಗೆ ಇದ್ದು ಇದು ಶ್ರೀ ರವಾನಂದಸ್ವಾಮಿಯವರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಗಳವರು ಈಗ್ಗೆ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿ ಸುತ್ತಿದ್ದು ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯ ಬೆಳಕಿಗೆ ಒಂದು ಅನೇಕ ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಅಕರ್ಣಿಸಲೈಡಿಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಸ್ವಾಮೀಜಿಯವರ ಜರುಂತಿಯಂದು ಸಾಮೂಹಿಕ ವಿವಾಹಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಹುಳಿವರಾವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಗರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವ ಸಾಫಿನಿದಿ. ಎತ್ತರವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಗವನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಚೋಳರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಉಹಿಸಬಹುದಾದರೂ ಪಾಣೀರೆರ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ವಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಮುಂದಿರುವ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾವಾರಜ್ಯದ ಪ್ರೋಫೆಸ್‌ಸ್ಟ್ ಡಬ್ಲಿಂಗ್‌ಲಿವ್. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯದೇವನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಭೃತ್ಯ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಏರಡು ಶಿಲಾ ಬಾಲಿಕೆಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ.

ಹುಳಿವಾವಿನ ಇತರೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಂದರೆ ಮುತ್ತಾರಾಯ (ಅಂಜನೇಯ) ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ರಾಮ ಮಂದಿರವೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದು. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬ್ರಂಡಾವನವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷದ ಶ್ರವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥಿರ ಆರಾಧನಾಮಾಹೋತ್ಸವ ಅತ್ಯಂತ ವಿಜ್ಞಂಭಣೆಯಿಂದ ಸಜೆಯುತ್ತದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಲೇಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹುಳಿವಾವೂ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಕೆಂಚೇನಹಳ್ಳಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹನ್ನೊಂದು ಶಿಲೋ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜೇಶ್ವರಿ ಸಗರಪೆಂದು ಹೆಸರಿಡಲಾಗಿದೆ.

1960ರಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುಚೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸ್ತಾಮಿಜಿಯೊಬ್ಬರು ಇಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧಾರಿಸಿ, ಗೋಸರಕ್ಕಣ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಅಶ್ರಮದ ಅಧಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಉತ್ತಮಗೊಂಡು ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಲಾಳು ಕ್ರಿಯವಾಡಿ ಅಶ್ರಮವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ಈಗ ಮಾತ್ರ ಸುಮಾರು ಹದಿಮೂರು ಎಕರೆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನವನ್ನು ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲರುಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದಿನ ಚೋಳರ ಕಾಲದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನೆನಣಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಅತಿ

ವಿಶಾಲವಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮೂರುಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು ಮಹಾದ್ವಾರ, ಮುಖಿಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಬಿಭಾಗಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲೂ ರಾತ್ಯಾಗೋಪ್ತರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖಿಮಂಟಪವು ಅನೇಕ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳ ಸ್ಥಳ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದೆ. ನವರಂಗವೂ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ವಾತೆಯು ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಎಡಗಾಲನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನೀಡಿರುವಂತಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವಾದ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೈಲಾಸಾಶ್ರಮವಿದೆ, ಅಶ್ವಮಹದ ಮಂಭಾಗದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುನೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಹಾಗೂ ಅತಿಥಿ ಗೃಹವಿದೆ.

ಮರದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಗೋಶಾಲೆ ಇದೆ. ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ ತೆಂಗಿನ ಮರ ಇತ್ತಾದಿ ಅನೇಕ ಮರಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲಾಗಿದ್ದು ಇದೊಂದು ತಪ್ಪೇ ವನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸೆನ್ಯಾಸಿಗಳಿಂದ್ದು ಅವರ್ಯಾಗಿರೂ ಕನ್ನಡ ಬರುಪುದಿಲ್ಲ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಮಿಳುನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದು, ಅಶ್ವಮ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದಂತೆ ನಾವು ತಮಿಳುನಾಡಿಗೆ ಹೋದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವವು ಇಲ್ಲಿ ವಿಜೃಂಭಕೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀರಾಮನವಮಿ ಮಹಿಸಂಕಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಮೀಚಿಯವರೆ
ಜಯಂತಿ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಇತರೆ ಸರ್ವಾರಂಭಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಮದ ಮಧ್ಯ ಮತ್ತೊತ್ತಂದು
ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು
ಕಾರ್ಯನಿರತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಭವ್ಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮಂತ ದೇವಸ್ಥಾನ
ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದು, ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರಮಾಣಿಗೆ
ರೆಲ್ಲರೂ ಸಂದರ್ಶಿಸಲೇ ಬೇಕಾದ ಪುಣ್ಯಧಾರುವಾಗಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರು ಉತ್ತರ

1.	ಧರ್ಮೇಶ್ವರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಬವರ ಕಂಡಪುರ
2.	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	"	"
3.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
4.	ಪಾಂಡವರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು	ದೇವಸ್ಥಾನ	ದೇವರಘಟ್ಟ
5.	ನರಸಿಂಹಸ್ಥಾನಿ	"	"
6.	ಚಂದ್ರಪಾನೇಶ್ವರ	"	"
7.	ದನವಿನ ವಾರಮ್ಮ	"	"
8.	ದಂಡಿಕಾಂಬಿ	"	"
9.	ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ	"	ಕಾಕೋಳೆ
10.	ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ಥಾನಿ	"	"
11.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	"
12.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
13.	ಬೆಂಕಿ ವಾರಮ್ಮ	"	"
14.	ಬತ್ತಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ	"	"
15.	ಬಿರೇದೇವರ	"	"
16.	ಕರೆಮ್ಮ	"	"

17.	ಕಾಳಮೃತ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಬ್ರಹ್ಮತ
18.	ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವ	"	"
19.	ಪೂರ್ಣಮೃತ	"	ಶಾಸ್ತ್ರಸುಭೋಗನ ಪಣಿ
20.	ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ	"	"
	ಅಂಜನೇಯ	"	"
21.	ಕೃಷ್ಣರ	"	ಮತ್ತೂರು
22.	ಕೋದಂಡರಾಮ	"	ಬ್ರಹ್ಮಟಿರಾಯನ ಪುರ
23.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಹಾರೋಹಳ್ಳಿ ಪ್ರೋಸ್ಟ
24.	ಚಿನ್ನಕೇಶವ	"	ಬೆಕ್ಕಿಟಾಲ
25.	ಬಿಸವಣ್ಣನ	"	"
26.	ಕೃಷ್ಣರ	"	"
27.	ಗಣೇಶ	"	"
28.	ಅಕ್ಷ್ಯ ಕಂಗಿ ಬೆಟ್ಟದ	"	ಹುತ್ತನ ಹಳ್ಳಿ
29.	ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಕಾಚರಕೆನ ಹಳ್ಳಿ
30.	ಭೀಷೇಶ್ವರ	"	ವರಾಕೆಳಿ (ತ್ವರೆ ಭತ್ತ)
31.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
32.	ಭೂತಪ್ನೆನ	"	"
33.	ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ	"	ಸಿಂಗಾಪುರ
34.	ಕೃಷ್ಣರ	"	ಸೊಂಡೆಕೊಪ್ಪ
35.	ಚಿನ್ನಕೇಶವ	"	"
36.	ಜಂದ್ರಪರಾಳೇಶ್ವರ	"	"
37.	ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಯಲಹಂಕ
38.	ವಿಶ್ವನಾಥೇಶ್ವರ	"	"
39.	ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯ	"	"
40.	ವೀರಣ್ಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
41.	ವಗರೇಶ್ವರ	"	"
42.	ಬಲ ಅಂಜನೇಯ	"	"

43.	ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಯುಲಹಂಕ
44.	ಪಾಂಡುರಂಗಸ್ವಾಮಿ	"	"
45.	ಚನ್ನಕೀಶವ	"	"
46.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಭೃತ್ಯಾಪ್ತರೆ

ಬೆಂಗಳೂರು ದ್ವಿಷ್ಟಿ

47.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಭೃತ್ಯಾಪ್ತರೆ
48.	ರಾಮದೇವರ	"	"
49.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
50.	ಕರಗದಮೃತ	"	"
51.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	ಮಾಡಿವಾಟ
52.	ಸಂಜೀವರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಇಂದಲವಾಡಿ
53.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
54.	ಚಂಪಕ್ಧಾವಸ್ವಾಮಿ	"	ಬನ್ನೋರುಪೆಟ್ಟ
55.	ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	"	"
56.	ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಹಾಂತರ	"	ಹಂತಿಮಾವು
57.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
58.	ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ	"	"
59.	ಮುತ್ತರಾಯ	"	"
60.	ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ	"	ಜಗಣ
61.	ಚನ್ನಕೀಶವ	"	ಹಾರವರ ಗದ್ದೆ
62.	ನಗರೇಶ್ವರ	"	ಬೇಗಾರು
63.	ಚೋಳೇಶ್ವರ	"	"
64.	ಕಾಶಿವೀಶ್ವರ	"	ಬಿದರಹಳ್ಳಿ
65.	ಗುಂಡು ಹನುಮಂತರಾಯ	"	"
66.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"

		ದೇವಸ್ಥಾನ	
67.	ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಬಿದರಹಳ್ಳಿ
68.	ಹುದ್ದಾರಮ್ಮ	"	"
69.	ಸೋಪೇಶ್ವರ	"	ಕಾಚರಕನಹಳ್ಳಿ
70.	ಬೆನ್ನಕೇಶವ	"	"
71.	ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಲಂಗರಾಜಪುರ
72.	ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಮತ	"	"
73.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ	"	ಕಾಡುಗೋಡಿ
74.	ನಂಜನಂಡೇಶ್ವರ	"	"
75.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
76.	ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ	"	ಕೆಂಬೆನಹಳ್ಳಿ
77.	ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ	"	ಕೆಂಗೇರಿ
78.	ಸೋಪೇಶ್ವರ	"	"
79.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
80.	ಗಣಪತಿ	"	"
81.	ಯಲ್ಲಾಮ್ಮ	"	"
82.	ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ	"	"
83.	ಮನೇಶ್ವರ	"	ಕೈತೋಹಳ್ಳಿ
84.	ಮಹಾಬಲೀಶ್ವರ	"	ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ
85.	ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ	"	"
86.	ವಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
87.	ಕಟ್ಟಿ ವಿನಾಯಕ	"	"
88.	ಕನ್ಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ	"	"
89.	ಕೊಡೆ ಅಂಜನೇಯ	"	"
90.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	"
91.	ಕೊಲ್ಲಾಪುರದಮ್ಮ	"	"
92.	ಬ್ಯಾಟರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಮುಂಗಲೂರು
93.	ವಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	ಮುತ್ತನಲ್ಲೂರು

94.	ದಂಡಿನ ವಹಾರಮ್ಮೆ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಮುತ್ತೆನಲ್ಲಿರು
95.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	"
96.	ಅಂಜನೇಯಾ	"	"
97.	ಅನಂತ ಪದ್ಮನಾಭಸ್ವಾಮಿ	"	ಸೋವಂಹಣ್ಣಿ
98.	ಚಿನ್ನರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ವರ್ಕೋರು
99.	ಸೋವೇಶ್ವರ	"	"
100.	ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
101.	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ	"	"
102.	ವಲ್ಲಭರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ವಸಂತಪುರ
103.	ಭವಾನಿ ಶಂಕರ	"	"
104.	ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
105.	ಅಂಜನೇಯಾ	"	ಬಾನಪವಾಡಿ
106.	ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿ	"	ಕೋರಮಂಗಲ

ದೊಡ್ಡ ಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾಲೋಕು

107.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ದೊಡ್ಡ ಬಳ್ಳಾಪುರ
108.	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ	"	"
109.	ಕಶ್ಮಿರ	"	"
110.	ಸೋವೇಶ್ವರ	"	"
111.	ಜನಾಧನ	"	"
112.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ	"	"
113.	ನಗರೇಶ್ವರ	"	"
114.	ಅಕಾರವತಿ	"	"
115.	ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ	"	"
116.	ಫಾಟಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ	"	ಫಾಟಿಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ
117.	ತಿರುವಂಲ	"	ಮಂಧುರೆ

118.	ರಾಮದೇವರೆ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಮಧುರೆ.
119.	ಪ್ರಸನ್ನ ತಿಖ್ಕರೆ	"	"
120.	ಶನಿ ವಹಣತ್ಯದೇವರೆ	"	ಶಾಸಕವಾಡಿ
121.	ನೀಲಕಂಠೀಶ್ವರೆ	"	ಇಸ್ತ್ರುರೆ
122.	ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿ	"	"
123.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
124.	ಕಂಬಲಮ್ಮ	"	"
125.	ತಿಖ್ಕರೆ	"	"
126.	ವೀರಭದ್ರದೇವರೆ	"	ಹುಲ್ಲುಡಿಬೆಟ್ಟ
127.	ಚಿನ್ನಿಗರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ದೊಡ್ಡ ಬೆಳವಂಗಲ
128.	ಅಂಜನೇಯ	"	ಅರಳು ಪಾಲ್ಗಿ

ನೆಲಮಂಗಲ ಶಾಲ್ಕಾರ್ಕ

129.	ಗಂಗಾಧರೀಶ್ವರೆ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಶಿವಗಂಗೆ
130.	ಹೊನ್ನಾವೇದಿ	"	"
131.	ಶಾರದಾಂಬ	"	"
132.	ಅದಿಶಂಕರ	"	"
133.	ಜಂದ್ರವರೋಳೀಶ್ವರೆ	"	"
134.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರೆ	"	ತಾಪುಗೂಂಡ್ಲು
135.	ಜಂದ್ರವರೋಳೀಶ್ವರೆ	"	"
136.	ಪಟ್ಟಾಲದಮ್ಮ	"	"
137.	ಕೋಟಿ ವರಾರಮ್ಮ	"	"
138.	ಹಸುಮಂತರಾಯ	"	"
139.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ	ಬೆಟ್ಟ	ಮಹಿವರಾಪುರ
140.	ಸೋಂಪೋಳೀಶ್ವರೆ	"	ವನನ್ನು
141.	ಕಪಿಲೀಶ್ವರೆ	"	"

	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಮನ್ಮಹಿ
142.	ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರ	"
143.	ಮನ್ನೆ ಅಮೃತ	"
144.	ಸೂರ್ಯರ ಗುಡಿ	"
145.	ಗಣಪತಿ	"
146.	ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ	"
147.	ಅಂಜನೇಯ	"
148.	ಬಸವಣ್ಣ	"
149.	ಮಾರಮೃತ	"
150.	ಗಣಪತಿ	"
151.	ಚನ್ನಕೀಶವ (ಮುಸಲ್ಕಾನರ ಪುರಫ್ರನಾ ಮಂದಿರವಾಗಿದೆ)	"
152.	ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾಥ ತೀರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನ	"
153.	ರುದ್ರದೇವರ	"
154.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"
155.	ಅಂಜನೇಯ	"
156.	ಲಕ್ಷ್ಮಿಚನ್ನಕೀಶವ	"
157.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ	"
158.	ಗಣಪತಿ	"
159.	ವೀರಾಂಜನೇಯ	"
160.	ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ	"
161.	ನರಸಿಂಹಸ್ಥಾಮಿ	"
162.	ಲಕ್ಷ್ಮಿ	"
163.	ಕೋಡಿಯಪ್ಪ	"

ದೇವಸಹಳಿಗಳ ತಾತೋಕೆ

164.	ನಗರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ವಿಜಯಪುರ
165.	ಚೆನ್ನಕೇಶವ	"	"
166.	ವೀರಭದ್ರದೇವರ	"	"
167.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	ವಿಜಯನಗರ
168.	ಚೆನ್ನರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಕೆಂಡನ
169.	ಬಸವಣ್ಣ	"	"
170.	ಕುಶ್ವರ	"	"
171.	ದುರ್ಗವೃ	"	"
172.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
173.	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	"	"
174.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
175.	ಮುತ್ತಾರಾಯ	"	"
176.	ಮಹೇಶ್ವರಮೃ	"	"
177.	ಚೆನ್ನಕೇಶವ	"	ಅವತಿ
178.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
179.	ಕುಶ್ವರ	"	"
180.	ಕನ್ನಿಕಲಮೃ	"	"
181.	ಗೌತಮಗಿರಿ ಶ್ವೇತ	"	ಯೆಂಬಿಹಹಳಿ
182.	ವೇಣಿಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ದೇವಸಹಳಿ
183.	ವೀರಭದ್ರದೇವರ	"	"
184.	ನಗರೇಶ್ವರ	"	"
185.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ	"	"
186.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	"
187.	ಕಾಳಮೃ	"	"
188.	ಅಂಜನೇಯ	"	"

189.	ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಅರ್ಧಶರಹಳ್ಳಿ
190.	ವಂಹೇಶ್ವರ	"	"
191.	ಮುನೇಶ್ವರ	"	"

ಹೊಸಕೋಟಿ ತಾಲೋಕು

192.	ಅವಿಮುಕ್ತೇಶ್ವರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಹೊಸಕೋಟಿ
193.	ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ	"	"
194.	ವಿರೋಭಿ	"	"
195.	ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	"
196.	ಎರಭದ್ರದೇವರು	"	"
197.	ಧರ್ಮೇಶ್ವರ	"	ಕೊಂಡರಹಳ್ಳಿ
198.	ಕೃಷ್ಣರ	"	ನೀಲವಿಲು
199.	ಬನ್ನೇಶ್ವರ	"	ಲಕ್ಷ್ಮಿಂಡಹಳ್ಳಿ
200.	ವಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
201.	ಅಂಜನೇಯ	"	ನಂದಗುಡಿ
202.	ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ	"	"
203.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
204.	ಮುತ್ತಾಲಮಣ	"	"
205.	ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಶಿವನಪುರ
206.	ಭೀಮೇಶ್ವರ	"	"
207.	ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ	"	"
208.	ಗಂಗಮೃ	"	"
209.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	ಸೂಲಿಬೀಲೆ
210.	ನಗರೇಶ್ವರ	"	"
211.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
212.	ಕಾಶಿವೀಶ್ವರ	"	"
213.	ಚೆನ್ನಕೇಶವ	"	ದಳಸಗಿರೆ

214.	ವಿದ್ಯಾಗಣಪತಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ದಳಸರ್ಗೆರೆ
215.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
216.	ಪಟ್ಟಾಲಮ್ಮೆ	"	"
217.	ಬೀರೇದೇವರು	"	ದೊಡ್ಡ ಹಂಲ್ಲೂರು
218.	ಕುಶ್ವರ	"	"
219.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	ಹಸಿಗಾಲ
220.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	ಕವುಸುಂದರು
221.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
222.	ವೂರಿಯವರ್ಹಾ	"	"

ಕನಕಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕು

223.	ಗವಿ ವಂಹದೇಶ್ವರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಅಂಚ್ಚಲು
224.	ಹನುಮಂತರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
225.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	"
226.	ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ	"	ಅರಳ್ಲು
227.	ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
228.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	"
229.	ವಾರಮ್ಮ	"	"
230.	ಕೊಲ್ಲಾಪುರದಮ್ಮ	"	"
231.	ಕಡಿವರೂರಮ್ಮ	"	ಬನವಾಸಿ
232.	ವೂರಮ್ಮ	"	"
233.	ವುಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	"	ಒಡೆರಹಳ್ಳಿ
234.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ	"	ಬಿಳಿಕಲ್ಲಾ ಬೆಟ್ಟೆ
235.	ರಾಮದೇವರ	"	ಹಂಲ್ಲೂರು
236.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	"
237.	ಕುಶ್ವರ	"	"
238.	ಅರುಣಾಕಲೇಶ್ವರ	"	ಹಾರೋಹಳ್ಳಿ

ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು

239.	ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ	ದೇವಸ್ಥಾನ	
240.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	
241.	ಕಬ್ಬಿಲಮ್ಮೆ	"	
242.	ಭೀಮೇಶ್ವರ	"	
243.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ	"	ಕನಕಪುರ
244.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
245.	ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿ	"	"
246.	ವಲಕೋಟಿಮ್ಮೆ	"	"
247.	ಮಹದೇಶ್ವರ	"	"

ಆನೇಕೆಲ್ಲ ತಾಲೋಕು

248.	ಅಮೃತಮಲ್ಲಿಕಾಜುಂನ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಆನೇಕೆಲ್ಲ
249.	ಚೆನ್ನಕೇಶವ	"	"
250.	ಭವಾನಿ ಶಂಕರ	"	"
251.	ತಿಮ್ಮಿರಾಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
252.	ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿ	"	ಸಜಾಪುರ
253.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
254.	ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ	"	"
255.	ಮಹಾದ್ರವಂತ್	"	"
256.	ಬಿಸಿಲು ವರಾರಮ್ಮೆ	"	"
257.	ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ	"	ನಾರಾಯಣ ಘಟ್ಟ
258.	ಕೈಳಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ	"	ಬಿದ್ರೂಗಪ್ಪೆ
259.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	ಮಹಾನೆಹಳ್ಳಿ
260.	ಕರಗದಮ್ಮೆ	"	"
261.	ಕಾಶಿವೇಶ್ವರ	"	"

ರಾಮನಗರ ತಾಲೋಕು

262.	ರಾಮದೇವರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ರಾಮಗಿರಿ
------	---------	----------	---------

263.	ರಾಮೇಶ್ವರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ರಾಮಗಿರಿ
264.	ಅಕ್ಕೆಶ್ವರ	"	ರಾಮನಗರ
265.	ರೇವಣಿಕ್ಕೆಶ್ವರ	"	"
266.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
267.	ಚಾಮುಂಡೆಶ್ವರಿ	"	"
268.	ಬಂಡಿಕಾಳಿಮೃತ	"	"
269.	ಹನುಮಂತರಾಯನ	"	ಹನುಮಂತನಗರ
270.	ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ	"	ಅಕ್ಕೆಕನ ಹಳ್ಳಿ
271.	ಮೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	ಶಿವನ ಹಳ್ಳಿ
272.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಚೆನ್ನಮೃತನ ಹಳ್ಳಿ
273.	ಕವಲೇಶ್ವರ	"	"
274.	ಕಶ್ಮಿರ	"	ಜಡೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರಬೆಟ್ಟೆ
275.	ಭೀಮೇಶ್ವರ	"	ರೇವಣಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರಬೆಟ್ಟೆ
276.	ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ	"	ಜಲಮಂಗಲ
277.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
278.	ಕಂಬಾಲಮೃತ	"	"
279.	ವಾರಮೃತ	"	"
280.	ಮುನೇಶ್ವರ	"	"
281.	ಕೆಶ್ವರ	"	ದೊಡ್ಡ ದಂಗಪಾಡಿ
282.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
283.	ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	"

ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ ತಾಲೋಕು

284.	ಕಂಬದ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ	"
285.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"
286.	ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣ ತೀಥಿರ ಬೃಂದಾವನ	"

287.	ಶ್ರೀ ಪುರುಷೈತ್ರ ತೀಥರ	ಗುಹೆ ದೇವಸ್ಥಾನ	ದೊಡ್ಡ ದಂಗವಾಡಿ
288.	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	"	"
289.	ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ	"	"
290.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
291.	ಪುರಂದರ	"	"
292.	ವಿಜಯದಾಸರ	"	"
293.	ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ	"	"
294.	ನೀಲಕಂಠೈಶ್ವರ	"	"
295.	ಸುಗ್ರೀವ	"	"
296.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	"
297.	ಕನ್ಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ	"	"
298.	ಅಪ್ರಮೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಮಂಜೂರು
299.	ಅಂಬೆಗಾಲು ಕೃಷ್ಣ	"	"
300.	ಅಮೃತೈಶ್ವರ	"	"
301.	ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ	"	"
302.	ವರದಸ್ವಾಮಿ	"	"
303.	ಕೆಂಗಲ್ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	ಕೆಂಗಲ್
304.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	ಮುನ್ನಾಕುಂದ
305.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
306.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
307.	ಅಂಜನೇಯ	"	ದೇವರ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ
308.	ನರಸಿಂಹ ದೇವರ	"	ಕೋರನಗರೆ
309.	ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ	"	"
310.	ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ	"	ಕುಡೂರು
311.	ಮಂಗಲೈಶ್ವರ	"	"
312.	ನರಸಿಂಹದೇವರ	"	"

313.	ಮಂಸವಣಿಮ್ಮು	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಕುಡ್ಲಿರು
314.	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	"	"
315.	ಚಾಮುಂಡೆಶ್ವರಿ	"	ಸಿಂಗರಾಜಪುರ
316.	ಕೃಶ್ವರ	"	ಸೋಗತಿ
317.	ಕೆಂಪಮ್ಮು	"	"
318.	ತಿಮ್ಮಿಪ್ಪನಚೆಟ್ಟಿ	"	"
319.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ	"	ಬೇವ್ಯಾರು
320.	ಉಸಾಲಮ್ಮು	"	"
321.	ಬೊಡೆಶ್ವರಿ	"	"
322.	ಅಕೋಶ್ವರ	"	"
323.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	"
324.	ಬಸವೇಶ್ವರ	"	ಎಗ್ಗಲಪ್ಪರು
325.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
326.	ಬೀರಪ್ಪ	"	"

ವಾಗದ ತಾಲಿಕೆ

327.	ರಾಮದೇವರ ಬೆಟ್ಟ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಹಂಲಿಕಲ್ಲು
328.	ಜನಾರ್ಥನ	"	"
329.	ಹಂಡಿರುಮ್ಮು	"	"
330.	ಕೊಲ್ಲಿಪುರದಮ್ಮು	"	"
331.	ವೀರಭದ್ರ	"	"
332.	ಸಮೀಶ್ವರ	"	"
333.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
334.	ಕಲ್ಲೀಶ್ವರ	"	ಕಲ್ಲು
335.	ಅಂಜನೇಯ	"	"
336.	ಅಂಶರ ಗಂಗೆ	"	ಕುವಣಿರು
337.	ಕುದೂರಮ್ಮು	"	"

338.	ತ್ಯಂತ್ರ್ಯರ	ದೇವಸ್ಥಾನ	ಕುಪ್ಪಾರು
339.	ಸೋಮೇಶ್ವರ	"	ವಣಗಡಿ
340.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ (ತಿರುಮಲೆ)	"	"
341.	ರಾಮಸ್ವಾಮಿ	"	"
342.	ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	"	ಸಾವನ ದುರ್ಗ
343.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ	"	"
344.	ನರಸಿಂಹ ದೇವರ	"	ಸುಗ್ರೀನಹೆಣ್ಣು
345.	ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ	"	ಸುಂಕಿ ಘಟೆಣ್ಣು
346.	ವಿಶಲ ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ	"	ಸಾತನೂರು
347.	ಸ್ವಾಯಂ ಭೇಷ್ಠರ	"	"
348.	ಕಂಬಲಮ್ಮ	"	"
349.	ಶನಿದೇವರ	"	"
350.	ರುದ್ರೇಶ್ವರ	"	ಬಿಸ್ಕೂರು
351.	ಅಕ್ಷಯೇಶ್ವರ	"	"
352.	ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ	"	"
353.	ವಿನಾಯಕ	"	
354.	ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ	"	ಬೈಕಾಪುರ
355.	ಕಳಿಫುಟ್ಟ ಅಮ್ಮ	"	"

ಉತ್ತರ

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಹಲವು ರಾಜಪಂಥಗಳ ಅಳ್ಳಿಕೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲೆಯನಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಿಬ್ಬಿನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೀಜ ಗಳು ದೊರತಿವೆ. ಕೆದಂಬ, ಗಂಗ ಈ ರಾಜಪಂಥಗಳ ಅಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 9-10ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನೋಳಂಬರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಯ್ಸಳರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾರುವೇಕೆರೆ ಹೊಯ್ಸಳ ಒಂದನೇಯ ನರಸಿಂಹನ ರಾಜೀ ಲೋಕಾಂಬಿಕೆಯ ತವರೂರು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರುಗಳ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಅನೇಕ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಡಾಗಲ್, ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿ, ಮಧುಗಿರಿ, ಹಾಗಲವಾಡಿ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾರು ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪ್ರಮಾಣಿರು. ಕೆಲಕಾಲ ಶಿರಾ ಪಟ್ಟಣ ಮರಾಠರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಹೈದರಾಲಿ ಶಿರಾವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸುಬೇದಾರನನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಿದ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮರಾಠರು ಶಿರಾ ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡರೂ ಟಿಪ್ಪುಕುಲ್ಲುನ್ ಮರಳಿ ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಬಡೆದುಕೊಂಡ. ಮುಂದೆ ಮೃಗಾರು ಒಡೆಯಿರ ಅಳ್ಳಿಕೆಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಆಧುನಿಕ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಇಂದು ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು, ಗುಬ್ಬಿ, ತಿಪಟೂರು, ತಂರುವೇಕೆರೆ, ಕುಂಗಲ್, ಪಾವಗಡ, ಕೊರಟಗರೆ, ಮಧುಗಿರಿ ಶಿಕ್ಕಾನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳು : ತಮ್ಮಕೂರು ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀಡಾಪುರದ ಅರಸರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಶ್ರೀಡಾಪುರದ ರಾಜ ಈಶಾರನ್ನು ತಮಕೆ (ಕೋಲು) ಬಾರಿ ಸುವವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಣ ಈಶಾರಿಗೆ ತಮಕೂರು ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ತಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಹಳೆಯವೂ ಇತ್ತೀಚೆನ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಸೇರಿ 40 ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ಶಂಕರಹಂತದ ಗಣಪತಿ. ಶಾರದಾಂಬಾರಗುಡಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಶ್ರೀ.ಶ. 1560 ರಲ್ಲಿ ರಚಿತಪಾದುಧಾಗಿದೆ. ತಮಕೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗೂಡೊರು, ಸಿದ್ಧಗಂಗಾ, ಕೃದಾಳ, ನಿಜಗಲ್ಲು ಶೇಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿ, ಹೆಬ್ಬೂರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳಗಳು.

ಸಿದ್ಧಗಂಗಾ : ತಮಕೂರಿಗೆ ಐದು ಕೀ. ಏಂ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ತಮಕೂರು ಬೆಂಗಳೂರು ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಕಾಡುಸಂಧ್ರ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೀ. ಏಂ. ದೂರಕ್ಕೆರುವ ಗ್ರಾಮ. ಸಿದ್ಧಗಂಗಾ ಒಂದು ವೀರಶೈವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ವಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗುವ ಜಲಬುಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಗಂಗೆ ಎಂದು ಕರೆಯಿಂಬರು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಗಂಗಾವರ ಆರುನೂರು ವರಣಗಳಿಗೂ ಹಳೆಯದು, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೇವೆಗೆ ಈ ಮತ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಡಾ. ಶಿವಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಡಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕृತ ಪಾಠಶಾಲೆ ಇದೆ. ಮತದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುವುದು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಕೃಂಗಾರಿಕಾ ವರ್ಷಾ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೃದಾಳ : ತಮಕೂರಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ 5 ಕೀ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿಂತೆ. ಇದು ಶಿಲ್ಪ ಜಕ್ಕಾಚಾರಿಯ ಜನಸ್ಥಳ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಜಕ್ಕಾಚಾರಿ ಬೇಲಾರಿ ಹಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ಅವನ ಮಗ ಡಂಕಣನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ ಜಕ್ಕಾಚಾರಿಯು ತನ್ನ ಬಲಗೈ

ಕತ್ತುರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈದಾಳ ಸೇರಿದನಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನುಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಜಕಣನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೈ ಬಂತು. ಇದರಿಂದ ಉರಿಗೆ ಕೈದಾಳ ವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಕೈದಾಳದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನುಕೇಶವ, ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಚೆನ್ನುಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಪೇಠಿನ ಗೋಪುರ ಪಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತ ವಾದುದಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಬಿಂದುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರ ವಿದ್ದು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹಸುಂದರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಮೇಲೆ ದಶಾವತಾರ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಬಲ ಬದಿಯ ಕಂಬವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪತ್ತಿ ಸಹಿತನಾದ ಚೆನ್ನುಕೇಶವನನ್ನು ಎಡಗಡೆ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ವಿಡ್ಗಿ ಭೂಷಿತನಾದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯದು. ಇದರ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಕರಿಕಲ್ಲಿನ ನಯವಾದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ತಳಭಾಗದ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲೂ ಶಿವ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಮ್ಮಾ, ಮೊದಲಾದ ದೇವರಂಗಗಳ ಉಬ್ಬಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದ ಗೋಡೆಗಳು ಚಿತ್ರಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಸಾಲಂಕೆತವಾಗಿವೆ.

ಗೂಳೂರು : ಗೂಳೂರು ಗಣೇಶ ಎಂದು ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಕೈದಾಳದ ಸಮಾಪವಿರುವ ಗ್ರಾಮ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಭಾದ್ರಪದ ಚೌತಿಯಂದು ಬೃಹದ್ ಗಣೇಶಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದು ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ವಹಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಗಣೇಶ ವಿಗ್ರಹ ಈ ಬೃಹದ್ ವಿಗ್ರಹದ ಹೊಟ್ಟಿಯೊಳಗಿರುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹ ಎಂಟು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹ ನೋಡಲೆಂದು ಸುತ್ತುವುತ್ತಲಿನ ಜನ ಧಾವಿಸಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಮೂರ್ತಿಯ ವಿಸರ್ಜನೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾಪದಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ನಿಜಗಳ್ಲು :

ತುಮಕೂರಿಗೆ 16 ಕಿ.ಮಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಿಜಗಳ್ಲು ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ 12 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೀರಭದ್ರನ ವಿಗ್ರಹದ ಏಡಕ್ಕೆ ದಕ್ಕನ ವಿಗ್ರಹ, ಬಲಕ್ಕೆ ಭರ್ಮಕಾಳಿ ವೀರಭದ್ರಗಳೂ ಇವೆ. ವೀರಭದ್ರನ ಬುಲಕ್ಕೆ ಒಂದೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಕೇಕೆಸ್ವಾಮಿಯದಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದಾಲಿನ ಹಂಪಣ್ಣನ ವಿಗ್ರಹ ಗುಡಿಯ ಹೊರಗಿನ ದೀಪಸ್ತಂಭದ ಬಳಿ ಇದ್ದು ಅವನನ್ನು ಕೋಡಿ ಯಾವುದೆಂದು ಪೂಜಿಸುವರು. ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ನಿರಿನ ದೋಷಿಗಳಿವೆ. ಸಿದ್ಧರ ದೋಷ ಪೂಜೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಘರೀರ ಇದ್ದು ಹಿಂದುಗಳು ಸೆವ ಅವನ ಸೆರವಿನಿಂದ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವರು, ರಷಸಿದ್ಧರ ಗುಡಿಯ ರಷಸಿನ್ನು ಖುಷಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹಿಂದುಗಳು ಪೂಜಿಸುವರು. ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರ ದೋಷ ಬಳಿ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವೆಂದೆ. ಬೆಟ್ಟೆದ ಇಂತಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಗವಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ತುಮಕೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಾರಳೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವಾಲಯಪೂರ್, ಶಿಟ್ಟುಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯಪೂರ್, ಬೆಳ್ಳಾವಯಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಪೂರ್ ಇದೆ. ತುಮಕೂರಿಗೆ 3 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದ ಬೆಳ್ಗಂಬ ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಪ್ರಣತ್ತೇಶ್ವರ ಎನಿಸಿದೆ. ತುರುವೇಕರೆ ದೇವಾಲಯಗಳು

ತುರುವೇಕರೆ, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಉರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಉರಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗಕ್ಕೆರುವ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಕೇಶವ, ಮೂಲೆಶಂಕರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವು ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದವಾಗಿವೆ. ಮೃಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೋಮನಾಥಪುರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸೋಮಣ್ಣ ದಂಡನಾಯಕನೇ ಈ ದೇವಾಲಯ ಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದೆ. ಹನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗ್ರಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ. ಮುಖಿಮಂಟಪ ಇವೆ. ನವರಂಗ, ಸುಕನಾಸಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಿವೆ. ಮೂಲ

ಶಂಕರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಮೇಶದ್ವಾರ, ಮುಖಿ ಮಂಟಪಗಳು ದ್ವಿತೀಯಾಭಿ ಮುಖಿವಾಗಿವೆ. ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಭೈರವ, ಏರಭದ್ರ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ, ಬೇಟೆರಾಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ತುರುವೇಕೆರೆಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯ ಗುಡಿ. ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಕಾರ. ಶಿವ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಕಲ್ಲಿನ ದೀಪಸ್ತುಂಭವ್ಯಾಂದು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅದರ ಮೇರ ಭಕ್ತ ದಂಪತೀಗಳ ವ್ಯಕ್ತವಿದ್ದು ಕುಶಾಹಲ ಮುಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾತಾಳಾಂಕಣದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ನಂದಿ ಇದ್ದು ಅದರ ಶಿಲ್ಪ ತನ್ನ ಎಂದಿನ ಹೊಳಪನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಬೇಟೆರಾಯ ದೇವಾಲಯ ಉರಿಸ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಗುಡಿ. ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಮಾಣಿಮುಖಿವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಾಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ಹಜಾರ ಇವೆ. ನವರಂಗದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಒಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯದೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಣ ಇವೆ. ದೇವಾಲಯ ದಾರಿದ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಘಾಲ್ಯಣ ವಾಸದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ತುರುವೇಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೊಸಹೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲ ಹೊಯ್ದಿರೆ ಕಾಲದ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ವಾಯಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಯಂಮೃತ, ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರರದಮೃತ ಈ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ರಾಮಸಾಗರ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಪರದರಾಜ ದೇವಾಲಯ ಖ್ಯಾತಪತ್ತಿದೆ. ಕಡಸಾರಿನಲ್ಲಿ ಭೈರವದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಸಂಪಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಸೂಳಿಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ತಿಪಟಿಗಾರು

ತೆಂಗಿನ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಹಸರಾದ ತಿಪಟಿಗಾರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಹಲವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ನೆಲೆಮಿಡಾಗಿದೆ. ತಿಪಟಿಗಾರಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮದೇವತ ತಿಪಟಿಗಾರಮೃತ, ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ,

ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರೆ, ಕನ್ನಕಾಪರೆಮೇಶ್ವರಿ, ಅಂಜನೇಯಾಸ್ತಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಗಳಿವೆ. ಉಳಿದವೆಂದರೆ,

1. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಸ್ತಾಮಿ ದೇವಾಲಯ. ಹೊನ್ನವೆಳ್ಳು
(ಚೋಳರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದೆ)

2. ಶಂಕರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕರೀಗೋಡಿ ಗ್ರಾಮ. ದೇವಾಲಯದ
ಒಳಗೆ ಬುಢು ವಿಗ್ರಹವಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ವಿಷ್ವೇಶ್ವರ, ನಂದಿವಿಗ್ರಹಗಳೂ
ಇವೆ, ಏರೇಶ್ವರ ಪಾಠವ್ಯಂದಿದೆ.

3. ರಂಗಾವುರದ ರಂಗಸಾಧ ದೇವಾಲಯ.

ನೊಣಿನ ಕೆರೆ

ಶಿಪಟುರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿಪಟುರಿಗೆ 13 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ
ಡಳ್ಳು. ಇಲ್ಲಿ ಕಿಲಾವು ಶೈವ ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ವಾತಂತ್ರ
ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಕಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವು ಗಮನಸೇಕೆಯುತ್ತವೆ.

1. ನೊಣಬೇಶ್ವರ : ತುರುವೇಕರೆ ಹೊಗದಲ್ಲಿ ದಿಬ್ಬವ್ಯಾಂದರೆ
ಮೇಲಿದೆ. ಇಮೊಂದು ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟಡ. ಗಭಾಗ್ಯ, ತೆರೆದ ಸುಕನಾಸಿ, ಸವರಂಗ
ಗಳಿವೆ. ಶಿವಲಿಂಗ ಮಧ್ಯಘಾತ್ರದ್ವಾಗಿ ಮೇಲಾಪ್ಯಾಗ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವುದು
ವಿಶೇಷ. ಸುಕನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಸವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು ಅಷ್ಟಕೋನಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದು ಗಂಬೆಯಾಕಾರದ ಕಂಠದ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.
ಸವರಂಗದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಫಲಕಗಳಿವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಪದ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಿಕಲಾಗಿದೆ ದೇವಾಲಯಾದಲ್ಲಿ ಲತಾಪಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

2. ಗರಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ : ನೊಣಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ
ಉತ್ತರಕಿಂದೆ. ಇವರಡೂ ಅವಳ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂತೆ ತೋರುತ್ತವೆ.
ಗರಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ನೊಣಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೋಲು
ತ್ತುದೆ.

3. ಶಾಂತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ : ಇದು ಗರಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ
ಸಮೀಷತದಲ್ಲಿದೆ. ಸುಕನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಹಚ್ಚು ಅಲಂಕೃತ ಕಂಬಗಳಿವೆ.
ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ಚಿನ ಸಂದಿವ್ಗ್ರಹವಿದೆ.

4. ಕಲ್ಲೆ ಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ : 11ನೇ ಶತಮಾನದ್ವಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಗಭರ್ಗೃಹ, ತೆರೆದ ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

5. ವೇಣುಗೋಪಾಲ ದೇವಾಲಯ : ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದ ಶ್ರೀಕೂಟಾಚಲ, ಒಳಗಿನ ನವರಂಗ, ಪಶ್ಚಿಮದ ಸುಕನಾಸಿ, ಮೂರು ಗಭರ್ಗೃಹಗಳು, ಮಹಾದ್ವಾರ ಇವೆಲ್ಲ ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳು. ಉಳಿದಂತೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳಾಗಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಗಭರ್ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮ ಗಭರ್ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ಥನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಹೊಯ್ದಿರ ಶಿಲ್ಪಗಳು.

6. ಬ್ರಾಹ್ಮಿರಾಯ ದೇವಾಲಯ : ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇಯ ಶತಮಾನದ್ವಾಗಿದೆ. ಇದರ ನವರಂಗದ ಕಂಬಪ್ರಾಂದರ ಮೇಲೆ ಗಡ್ಡದಾರಿ ಹಾಗೂ ಟೋಟಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಪುರಾಷ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣಸಿದ ಕೊನೇರಿ ಅರ್ಧುಗಾಯ್ಯರ ಚಿತ್ರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ, ಅವನ ರಾಣಿಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆ ಉಡಲಸವ್ಯ, ಗೊಲ್ಲಮ್ಮ, ಕೋಡಿ ಬಿಸವಣ್ಣನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೋಣವಿನ ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿರಾಯಸ್ಥಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುಸಂತೆ :

ತಿಪಟಿರಿನ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ 16 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ನೋಣವಿನಕೆರೆಗೆ 5 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿರುವ ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಳೇ ಹೆಸರು ಇಗನ ಸಂತೆ.

ಲಷ್ಣಿನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯ. 1286 ರಲ್ಲಿ ಇದು ಹೊಯ್ದಿರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೊಯ್ದಿರ ಶೈಲಿಯ ಶ್ರೀಕೂಟಾಚಲ. ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖಿರ ಸುಂದರ ರಚನೆಯು ಇದ್ದಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಗಭರ್ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ದೇವರು, ಪಶ್ಚಿಮದ ಗಭರ್ಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಲಷ್ಣಿನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಭರ್ಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ

ವೇಳಾಗೋಪಾಲ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯಾಗಿವೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಸುಂದರ ರಚನೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಬಾಲಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಹ್ಮರವ ದೇವಾಲಯ, ಬನಶಂಕರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ವಿಷ್ಣುಸಂತೆ ಗ್ರಾಮದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಯಂತ ದ್ವಾರಿಡ ಶೈಲಿಯ ದೊಡ್ಡ ದೂರ, ಸುಂದರವೂ, ಅದ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ರಾಮೇಶ್ವರ, ಹುಳಿಯಾರು ಅಂಜನೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿ ಅಂಜನೇಯ, ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆ ಹಿರಿವಾವರದಾ ಎಲ್ಲಮ್ಮೆ (ರೇಣುಕಾ) ದೇವಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರೇಣುಕಾದೇವಿಯ ಪತಿ ಜಮದಗ್ನಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹ ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ವಿಗ್ರಹದ ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ತಾತಯ್ಯನ ಗೋರಿ ಎಂದು ಒಂದು ಮುಸ್ಕಿಂ ಸಮಾಧಿ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಉರುಸ್ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು :

1. ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ದಬ್ಬಿಫಟ್ಟೆ. (ಮೂರು ಗಭ್ರಾಗುಡಿಗಳು-ಹೊಯ್ದಿಂದ್ದೇಶ್ವರ, ಬ್ರಹ್ಮಪೈಶ್ವರ, ಮಾದೇಶ್ವರ.)
2. ಪಾತಾಳಲಿಂಗೇಶ್ವರಗುಡಿ, ಹೊಡ್ಡಿ ಬಿದರೆ (ನೂರು ಲಿಂಗಗಳಿವೆ)
3. ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಯಳನಾಡು ; ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಪ್ರತಿಮೆ ಲಿಂಗಾಕೃತಿಯ ಮತ್ತು.
4. ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ, ಹೊನ್ನೆಬಾಗಿ.
5. ಶಾಂತಮಲಪ್ಪ, ಹೆಂಡೆರಪ್ಪ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಒಡೇರಹಳ್ಳಿ.
6. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ, ಕೆಂದಿಕರೆ.
7. ಮರಾಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಗದ್ದಗೆ, ಕುಪ್ಪರು.
8. ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯ, ಪಂಕಜನಹಳ್ಳಿ.

ಹುಳಿಯಾರು :

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನೆನಪಳಿಗೆ 24 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ ಪುತ್ರ
ಪುಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರಂಗನಾಥ ಹೊಯ್ಯಳೆ ಶೈಲಿಯ ಗುಡಿ
ವಿಗ್ರಹ ಏದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಅನಂತ ಶಯನದಲ್ಲಿ ಉರಗಿರುವ ಶ್ರೀ ರಂಗ
ನಾಥನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪಾದದಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿ
ಜಿತ್ತುಣವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ ಒಮ್ಮೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ.
ಪುಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದೆ. ಸರಂಗದ ಒಳಗೆ
ಸುಂದರವಾದ ಪ್ರಷ್ಟಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ.

ಶಿಟ್ಟುಕೀರಿ :

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ 8 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿದೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ
ವರಾಧವ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಜಗತಿ ಸಕ್ಕತ್ತುಕ್ಕಾಳಿ
ರಕ್ಷಿತದೆ. ಮೂರು ಗಭ್ರಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಹೇಣಗೋವಾಲ, ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯನ
ಯೋಗವರಾಧವ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಈ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ
ಸ್ವಾಮಿ, ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಪಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಜಾತ್ರೆಗಳು ಹೆಲವು.
ದಾಸುಡಿಯ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ, ಮುದ್ದೇನಹಳ್ಳಿ ಬಾಗಲ
ಬಸವೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ, ಕರೆಹಳ್ಳಿ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಪಳಿ
ಪ್ರಸನ್ನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ಇವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ.

ಗುಬ್ಬಿ ಚೆನ್ನಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಗುಬ್ಬಿ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಉರಿಗೆ ಅವು ರಗಂಡ
ಚಟಕೆಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಎರಡು ಗುಬ್ಬಿಚೆಗಳು ಹುಲ್ಲಿ
ಕಾಜುನ ಪ್ರರಾಣವನ್ನು ಸದಾಕೇಳುತ್ತಿದ್ದು ಪ್ರರಾಣ ಓದಿ ಮಾಗಿಸಿದ ದಿನ
ಪುರಾಣಬಿಷಪ್ಪವೆಂದೂ, ಉರಿಗೆ ಗುಬ್ಬಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತನ್ನುತ್ತಾರೆ.
ಇಲ್ಲಿನ ಹುಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿಚೆಗಳನ್ನು ವ ಸವಾರಿ ಇದೆ.
ಗುಬ್ಬಿ ಚೆನ್ನಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಉರಿನ ದೂಡು ದೇವಾಲಯ, ಗುಬ್ಬಿ

ಯಲ್ಲಿ ಗಡೆ ಮಲೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾರು ಗಭೋಗ್ಯಹ ಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಂತರ್ರಾಜೀ, ಪಾರ್ವತಿ, ವೀರಭದ್ರ ಇವು ಗಭೋಗ್ಯಗಳಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ವೈಲಪ್ಪ ಅಥವಾ ಒಹಿಲಪ್ಪ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತೆ ಒಹಿಲನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ, ಜನಾರ್ಥನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಚಿದಂಬರಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮಂದಿರ ಇವು ಗುಬ್ಬಿಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕುಣಿಗಲ್ :

ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಹಿಂದೆ ಕುಣಿಗಲುನಾಡು ಎಂದು ಖಚಿತವೆತ್ತಿತ್ತು. ನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಜನಾರ್ಥನನ ವಿಗ್ರಹ, ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ವೆಂಕಟರಮಣ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಶಿವರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗಂಗ ಶೈಲಿಯ ಮಣಿಷಾಸುರಮಂಡಿನಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಎಡಿಯಾರು :

ಇದೊಂದು ವೀರಶೈವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಶೋಂಟದ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸವಾರಿ ಇದೆ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮುಖಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಹಜಾರದ ಚಾವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳ ಜೀವನದ ಪಲವು ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಶಿವನ ಇಪ್ಪತ್ತುದು ಲೀಲಾಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯಾತಿಗಳ ಚಿತ್ರವೊಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗದ್ದಗೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಳ್ಳಿ ಕವಚವುಳ್ಳ ಏಭಾಂತಿ ಲಿಂಗವೂ ಲೋಹದ ಉತ್ಸವ ಮಾರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಎಡಿಯಾರು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ.

ಅಮೃತಾರು :

ಕುಣಿಗಲ್ಲಿನಿಂದ 22 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಚೆನ್ನಕೆಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ, ಕಂಬಗಳು ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದೇ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಘಾಟನೆ ಲಿಂಗವಿದೆ. ದೀಪಸ್ಥಂಭ ಉಯಣ್ಣಲೆ ಕಂಬ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಇತರ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳು.

ಹುಲಿಯೂರು ದುರ್ಗೆ :

ಕುಣಿಗಲಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ 24 ಕೀ.ಮೀ. ನ್ಯಾರಕ್ಕಿಂತ ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಿದ ಹತ್ತಿರ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯವೂ ಬೆಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಕದ ಹೇಮಗಿರಿ ಶಿಲ್ಪ ದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಚಾನ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ವರದರಾಜ ದೇವಾಲಯ ಪೂರ್ವದ ಇಳಿಜಾರು ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ಜಾ ವಿಗ್ರಹ ಗುಂಡಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಮಗಿರಿಯವ್ಯೇ ಎನ್ನುವರು. ದಕ್ಷಿಣ ಇಳಿಜಾರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೈರವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಹುತ್ತಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶಂಕರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅದಿನಾರಾಯಣ, ಏರಭದ್ರ, ಅಂಜನೇಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಮಧುಗಿರಿ :

ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಇದರ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಮಧ್ವಗಿರಿ. ಮಧು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗಿರಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಉರು ಇದ್ದು ದರಿಂದ ಈ ಉರಿಗೆ ಮಧುಗಿರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಭೀಮನ ಬುಗ್ಗೆಯ ಹತ್ತಿರ ಅಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಸ್ತಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಧುಗಿರಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೊಡ್ಡ ದಾಳಿವಟ್ಟಿದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಲಕ್ಷ್ಮಿಸರ-ಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕೋಡಿಗೇನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಬದರಾಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮಿಡಿಗೇಶಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಉರು. ಇಲ್ಲಿನ ಕೋಟಿ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹಿಂದು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಜಿಬಿ ಅಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾದ ಅಂಜನೇಯನ ಉಬ್ಬಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ, ವೆಂಕಟರಮಣ ಗುಡಿ, ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಕೋಟೆಯ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯವೆಂದರೆ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ. ಇದು ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರ ನವರಂಗದ

ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಗೊಪತಿ ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಖದಡಿ ಉದ್ದಿದ ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ವದ ಮೇಲೆ ನತೀಸುತ್ತಿರುವ ಕೃಷ್ಣನ ಶಿಲ್ಪ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಸೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಮಥ್ಯ-ಗಿರಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಮಂಟಪದ ಕಂಬಗಳು ಸಿಂಹಲಾಂಭನವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ದ್ವಾರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಬಲದ ಸಣ್ಣಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಣೇಶ ಮತ್ತು ಎಡದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭ್ಯಾರವನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಶಿರಾ :

ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳ. ಶಿರಾದನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಹೈದರ್ ಅಳಿದ್ದನು. ಶಿರಾದ ನವಾಬರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದವರು. ಬಸಲತ್ತ ಜಂಗನು ಹೈದರೆಸಿಗೆ ಶಿರಾದ ನವಾಬನೆಂದು ಬಿರುದನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನು. 17-18ನೇಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿರಾ ಪ್ರೌಂತ್ಯದಿಂದ ಅಳಿದ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆಕನ ಶಿರಾ ನವಾಬರು. ಹೈದರಾಲಿ 1761ರಲ್ಲಿ ಶಿರಾ ಪನ್ನು ಗೆದ್ದು ತಾನು ನವಾಬನಾಗಿದ್ದನು.

ಶಿರಾದಲ್ಲಿ ಜಾವಣ ಮನೀದಿ ಇದ್ದು ಮಹಮದಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಮಂದಿರವಾಗಿದೆ.

ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸೀಬಿ ಒಂದು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮಾಘವಾಸದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತಾವರಕೆರೆ ಒಂದಿ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ಪಟ್ಟ ನಾಯಕನ ದೇಹ ಗಂಗಬುಷ್ಟೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜಾತ್ರೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಪಾವಗಡ :

ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ‘ಬೆಟ್ಟದ ಅಂಜನೇಯ’ ಎಂಬ ಏಳಿಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಪಾವಗಡದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳ ನಿದುಗಲ್ಲು. ಹಿಂದೆ ಪಾಳ ವಟ್ಟಿನ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಉದಯಾಲ್ಲಿ ಹರಡಿಯ ಪ್ರೋಟ್ಟೆಣ್ಣು

ನಾಯಕ ಕಟ್ಟಿದ ಬಸವನ ಗುಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ ತಿಮ್ಮಣಿನಾಯಕನೇಂಬುವನು ಜೀಜೋದ್ದೂರ ಮಾಡಿದ ಹಳೀಯ ಕಾಳಹಕ್ಕೆಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇವೆ. ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ನಾಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇತರ ಗುಡಿಗಳು. ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೊದಲವಿನಲ್ಲಿ ತಳದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ರಂಗ ಧಾರು ಪುಂಟಿಪವೆಂಬ ಶಿಖಿರವಿರುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನಿಡಗಲ್ಲು ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರ, ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ, ಅದಿನಾರಾಯಣ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ, ಮಲೆ ವಾಲ್ಕಿಕಾಜಾನ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ದುರ್ಗಾದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೇಶ್ವರ(ನಾನ್ಯಾರು ವರ್ಣಗಳಷ್ಟು ಹಳೀಯದು), ಕಾಶಿವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಬಂಗಾರ ನಾಯಕನ ಬೆಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂಬವೇ ಪ್ರಜಾವಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. 13 ಅಡಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬ ಇದಾಗಿದೆ. ಗುಂಡಲಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಕೂರಟಗೆರೆ

ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಲಾರಿನಲ್ಲಿ ಗೋಕುಲದ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮಧ್ಯ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಗೌಗಾಢರೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟಿದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಸವಳ್ಳಿನ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿ ಕೂರಟಗೆರೆಗೆ 6 ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಬೃಂದಾವನವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದ ಕಾಂಪೇನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ಜಾತ್ರೆ ವರ್ಣಕೊಪ್ಪು ನಡೆದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಸಿದೆ. ಅಗ್ರಹಾರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಕ್ಕಿರಾಮ ವ್ಯಾರದಲ್ಲಿ ಹೃದರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನರ್ವಚಿಕಿತ್ಸಾದ ವೆಂಕಟರಮಣದೇವಾಲಯವಿನೆ. ಬೂದಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರ ಬೆಟ್ಟಿವಿದ್ದ ಅಲ್ಲಿ ಗೋಕಲಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸಮಾಧಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಿ ಇರುವ ಬುಗ್ಗೆ ಸುವರ್ಣಮುಖಿಯ ಮೂಲವನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದೇವರಾಯನದುಗಳು

ತುಮಕೂರಿಗೆ 18 ಕಿ. ಮೀ ಈಶಾನಕ್ಷೇತ್ರವು ಗಿರಿಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದೊಂದು ಪ್ರಾಣಾಕರ್ಣಣೇಯ ಕೇಂದ್ರವು ಆಗಿದೆ.

ದೇವರಾಯನದುಗಳ ಬೆಟ್ಟಿದವರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಸಮಯಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದ್ವಾರಿವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯ ವಸ್ತು ಮೈಸೂರರಾಜರಿಧಿ ಒಂದನೇಯ ಕಂರ್ಪೀರವ ನರಸರಾಜ ಒಡೆಯರು 17ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಚೃಷ್ಟಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಹನುಮಂತ ಅಥವಾ ಸಂಜೀವರಾಯನ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಬೆಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮೈಲೆ ಎರಡನೆ ಹಂತದ ಮಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ರಾಮಾರ್ಥಿಧರ ಮತ್ತು ಧನುಸೋತೀಧರ ಎರಡು ದೊಡ್ಡಗಳೂ ಹಾಗೂ ಸಮಿಂಧಲೀ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶಿತೇಯಾರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಒಂದು ಗುಹೆ ಇದೆ. ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲುಗಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ಮಂಬಿಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುಹೆ ಇವೆ, ಗುಹೆಯ ವೇಟ್ಟಿಲುಗಳು ಪಾದತೀರ್ಥಾವಂಬ ನೀರಿನ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ನೀರು ದೇವರ ಪಾದದಿಂದ ಹಾಟ್ಟುವುದರಿಂದ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಪಾದತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಹಸರಿದೆ. ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗರುಡನ ಚಿಕ್ಕಗುಡಿ ಇದೆ. ಇದರ ಬಳಿ ಇರುವ ದೀವಿಗೆ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲೆ ದೀಪಹಚ್ಚಿದಾಗ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗಾದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಾಯದ ಚಿಲ್ಲಾವೆ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು 1696ರಲ್ಲಿ ಈ ದುರ್ಗಾವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೇವರಾಯನದುಗಳ ಎಂಬ ಹಸರು ಬಂದಿದೆ. ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗಾದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಿಂಘಾ ನದಿ ಹಂಟ್ವತ್ತದೆ.

ತುಮಕೂರು ಚಿಲ್ಲಾಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದಗಂಗಾ, ದೇವರಾಯನದುಗಳ, ಗುಬ್ಬಿ ಚಿನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ, ಕೃದಾಳ, ಗೊಳಿಂಗಾರು, ಎಡೆಯೂರು ಸಿದ್ದಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಶ್ರಾವಾತಿವೇತ್ತೆ ಸ್ವಾಲಿಂಗಾಗಿವೆ. ಪ್ರಾಣಾಸಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

ಚಿತ್ರದುಗ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಚಿತ್ರದುಗ್ರ ಖತ್ತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿರುವ ನವ ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುವ ಜಿಲ್ಲೆಯನಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರದುಗ್ರ, ಚೆಳ್ಳಕೆರೆ, ಹಿರಿಯೂರು, ಮೊಕಳ್ಳಿರು, ದಾವಣಗೆರೆ, ಜಗಳೂರು, ಹೊನ್ನಲ್ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಹರಿಹರೆ ಇವು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂಬತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು.

ಚಿತ್ರದುಗ್ರ ಗಂಡುವೆಟ್ಟಿದ್ದ ಭೂಮಿ. ಏರ ಮದಕರಿಸಾಯಕ ಅಳಿದ ಉರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಮೌಯೂ ಸಾವಾರ್ಪ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂಬುದು ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಳಿಕ ಸಾತವಾಹನರು, ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ನೊಳಂಬರು, ಹೊಯ್ಯಳರು, ದೇವಗಿರಿಯಾದವರು. ವಿಜಯನಗರದರೆರು, ಚಿತ್ರದುಗ್ರದ ಪಾಳೆಯಾರರು, ಟಿಪ್ಪು, ಬ್ರಿಟೀಷರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭುತ್ವವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರದುಗ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ಕಾರಕಗಳಿವೆ.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹೊಯ್ಯಳರ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು. ಚಿತ್ರದುಗ್ರದ ಪಾಳೆಯಾರರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಚಿತ್ರದುಗ್ರದ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೂ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ.

ಚಿತ್ತದುಗ್ರ

ಇದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ. ಚಿತ್ತದುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣ. ಬಂಡೆಗ್ಲೈಗಳಿಂದಾವೃತವಾದ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆ ಶಾರು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಂಬ ನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರವನು ಮಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದು ಈ ಶಾರಿಗೆ ಹಿಡಿಂಬ ಪಟ್ಟಣ, ಚಿನ್ನಾಲೂದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಚಿತ್ತದುಗ್ರದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಂಬೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ. ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಶಾರು ಚಿತ್ತದುಗ್ರ, ಚಿತ್ತಕಲ್ಲೆ ದುಗ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು.

ಚಿತ್ತದುಗ್ರದ ಪ್ರಥಾನ ಆಕರ್ಷಣೆ ಕೋಟಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಕೋಟಿ ಏಳುಸುತ್ತಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸುಖದ್ವಿ ಕಟ್ಟಡ. ಮೇಲುಕೋಟಿ ಏರಿ ಹೋಗುವಾಗ ಏದು ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಹಾದು ಹೋಗಬೇಕು. ಏದನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಹಾದುಕೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಿಗಾತ್ತವೇ: ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಶಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ. ಹಿಡಿಂಬೀಶ್ವರ, ಏಕನಾಥೇಶ್ವರ. ಘಲ್ಲುಕೋಶ್ವರ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ಸುಭೂರಾಯ ಮತ್ತು ಬಸವ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹಿಡಿಂಬೀಶ್ವರ, ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಘಲ್ಲುಕೋಶ್ವರ, ಏಕನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪ ಟೀರುವ ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಹೊಯ್ಯಾಳರ ಅಳ್ಳಕೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ನವರಂಗಗಳೂ ಮುಖಮಂಟಪಗಳೂ. ಜಗತೀಗಳೂ ನಿವರ್ಣನೆಂಬವು. ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಬಳಿದ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ, ಗರುವಾಳೆದಂಡನಾಯಕನ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡ. ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಹಿಡಿಂಬೀಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳ ಮುಂದಿನ ಮೂರಂತಸ್ಸಿನ ಗೋಪುರ ದ್ವಾರಗಳು ಉಯಾತ್ತಲೆ ಕಂಬಗಳು ನಿಮಾಣಿವಾದವು ಎನ್ನತ್ತಾರೆ. ಏಕನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಕಾಣುವ ನಲವತ್ತು ಆಡಿಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬ, ಉಯಾತ್ತಲೆ ಕಂಬಗಳು ನಾಯಕರ ಕಾಲದ ರಚನೆಗಳು.

ಕೆಳಕ್ಕೂಡುತ್ತಿರುವುದು ಉಚ್ಛೃತಿಗಿಯವುಷ ದೇವಾಲಯ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ವತ್ತುರಾಮಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಆಗಿದೆ. ಈತ್ತುವಾಂಬ ಎಂದೂ ದೇವಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎರಡಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ ಇರುತ್ತದೆ. ಈತ್ತುವಾಂಬ ಏಕೈಕ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರು ವತ್ತುರಾಮಾದ ಒಂದು ದೀಪದ ಕೆಂಬ ಹಾಗೂ ಉಯಸ್ಕಾಲೆ ಕೆಂಬ ಇದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದ ರಾಗಾಯ್ಯಾ ಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ರಥ ಬೀದಿ ಇದೆ. ಶಾರಿನ ದಢ್ಣೆಣಿಕ್ಕಿ ರಾಮ ಇಸ್ತೇಂದ್ರಮಾ ಗುಂಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಓಬಳಾದೇವಿ ಗೂಡಿ ಇದನ್ನು ದೇವರ ಕುಲನೇವರೆದೂ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚೆತ್ತುಸುಗಾದಲ್ಲಿ ಮುರುಗಿ ಮತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಎರಡಂತಹ ಈ ಕಟ್ಟಾದ ಮೂರು ಅನೇ ಬಾಗಿಲು ಎಂಬ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುರಗಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಗದ್ದಗೆ ಇದೆ.

ಸಿರಿಗೆರೆಯಾಲ್ಲಿ ತರಳಬಾಳು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವೀರಶೈವ ಮತವಿದೆ. ಇದು ಉಜ್ಜ್ವಲೀನಿ ತೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಹರಿಹರ

ಡರಿಕರ ಶಾಲ್ಲಾಕೆ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿನ ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ರಂಕರ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಕ್ರ. ಶ. 11ನೇಯ ಶತಮಾನದ ದೇಶಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಈಗಿರುವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿಂದಿಂತ್ರಿ ಪ್ರಾಣಲಾಳ್ಯ ರಂಡನಾಥನು 1224ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಇದು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ಅರಸರು ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಗಾಂನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹರಿಹರ ಗುಹಾಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ರಾಜಧಾನಿ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪರ ಪಡ್ಡು ಅವನು ಹರಿಯಂದಲಾಗಲಿ ಪರಿಂದಭಾಗಲಿ ಸಾಪ್ತ ಬರಬಾರದೆಂದು ಆ ವರದ ಬಲದಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಪೀಡಿಸಿತ್ತೇಡಿದ. ಆಗ ತಿವ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಒಂದು ಗೂಡಿ ಹರಿಹರ ರೂಪಿ ಏಂದ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದರು. ಹಾಗೆ ಈ ಶಾರಿಗೆ ಹರಿಹರ ಎಂಬ ಹೆಸರು

ಬಂದಿದೆ. ಹರಿಹರ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಗುಹಾರಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ವೆಂತಲೂ ಹೆಸರು. ಕುರಣ, ಸಾಯಂಪ ಹೊದಲು ಗುಹಾಸುರ ಹಾರಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಡೆಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿದ್ದನಂತೆ.

ಹರಿಹರದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ 12 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ನಂದಿ ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಲಿಂಗ ಮಾರ್ಶಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೊಯ್ದಿಂಥಿದ್ದ ಕಾರಿ ಪೂಣಕಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಒಳಗೂ ಹೊರಗಾಗ ಗೋಡೆಯ ಹೇಳಿ ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಾಲಿದೆ. ಮಲೆಬೇನ್ನಾರು ರಂಗನಾಥನ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಜಾಗಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಳೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿರಿಯಾರು

ಚಿಕ್ಕದುಗ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಹೇಡಾವತ ನದಿಯ ಬಲದಂಡಯ ಮೇಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತೇಲುವಂತ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಪ್ರಮೇಶ ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಏದುರು ಉಯಾತ್ಯಲೆ ಕಂಬಿದೆ. ಸುವರಾರು 45 ಆಡಿ ಎತ್ತರದ ದೀಪಸ್ತಂಭವಿನ್ನು ಅದರ ತಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಸುವಾರು ಹತ್ತು ಕೆ.ಜಿ. ಎನ್ನೆ ತಂಬಬಹುದಾವಂತಹ ಎರಡೆರಡು ಕಟ್ಟಿಣಿ ದೊಡ್ಡ ದೀಪಗಳಿವೆ. ವರ್ಣಕ್ಕೆಷ್ಟು ಮೈ ದೀಪಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಶಿವಪಾರಾತಿಯಾರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ನಂದಿಯ ಹೇಳಿ ಕುಳಿತ ಉಮಾ ಮಹಿಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ. ತೇರುವಂತ್ಯೇಶ್ವರ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರತಿವರ್ಣ ಮಾಘವಾಸದಲ್ಲಿ ರಥೋಪ್ನವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಹಿರಿಯಾರಿಗೆ ಕೆಶಾನ್ತಾದಲ್ಲಿ 26 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿರುವ ಅಬ್ಜಿನ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಐಪಂಗಲ ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸುಕನಾಸಿ, ಗಂಭೀರ್ಯವ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ರುಪ ಕೆಲವೇ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಾಯಂಕರ ಕಾಲದ ಶೈಲಿಯವಾಗಿವೆ. ಹಿರಿಯಾರಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ 14 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಭರಮಗರೆಯಲ್ಲಿ

ಕೆಳವೇ ವಾರಪ್ಪುನ ಉತ್ಸವಮಾತ್ರ ಇದೆ. ವರ್ಷಕೊನ್ನೊಮ್ಮೆ ಇದರ ಜಾತ್ಯರೂಪಗುತ್ತದೆ.

ದಾವಣಗೆ

ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಕವಿಪಾಲಿಗೆ ರಂಗರ ಸರಣಿ, ಶಿವಶಿಳಿ ಬರಕೇಶ್ವರ ಸರಣಿ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯ, ನಗರದೇವತೆ ದುರ್ಗಾಚೆ ದೇವಾಲಯ ಇವೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಘಾಲ್ಯಾಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾಮೃಜಾತ್ರೆ (ದುರ್ಗಾಂಬಿ) ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅನ್ಗೋಽಂತು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬಾಡ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆಂಬ್ರಿರು ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರಚಿನ ದೇವಾಲಯ ಅನೇಕಾಂಡದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಹಾಗೂ ಸಂದರ್ಭವಾಗಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳು ಚೀಲೂರಿನ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೇನಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ. ಹೆಡಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಯಗಾರರ ಕಾಲದ ಹನುಮಣಿ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಕೊಡಗದೂರಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು ಹಾಳೆ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಹನುಮಂತ ದೇಶಾಲಯವಿದೆ. ಮಳ್ಳಿಲಕ್ಷ್ಯ ಗ್ರಾಮ ಅಲ್ಲಿನ 1701ರ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಮಾಯಕೊಂಡದಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ಹಾಗೂ ಓಬಳನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ತಂಕರನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವೂ ಇವೆ.

ದಾವಣಗೆ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ 21 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕ್ಕಿಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಿಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಪ್ರಚಿನ ದೇವಾಲಯ. ಕೇತೇಶ್ವರ, ನಾರಾಯಣ, ಮೃಲಾರದೇವ, ಏರಭದ್ರ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕೋಡಿಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಗಭರಗಂಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗ ಪ್ರಾವಃಪಾಗಿ ಮಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇದರ ಹೊರ ನೋಟ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವಸ್ಥಾನ

ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ವರ್ಣತ್ವಕೆಯರು, ಮಹಿಂದ್ರ ಮಧ್ವನಿ, ಚಂಡೀಕೆಶ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಈ ದಿನ ಸ್ವಾನಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಇಮ್ಮಾಡಿಸಿರಿಸಿದೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ವಿಪರ್ಯಾ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಿರುತ್ತದೆ.

ಕೇತೇಶ್ವರ ಬಳಗದ ಕಲ್ಲಿನ ನಿರ್ವಹಣೆ. ಭಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರ ಭೂಪನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಬಳಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗಣೇಶ, ಮಹಿಂದ್ರ ಮಧ್ವನಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಹನೊಳಂದನೆ ಶತಮಾನದ್ವಾರಾದ ಈ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಮೂರ್ತಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರು

ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಜೋಗಪ್ಪೆ ಖೆಂಡಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈ ಗೂರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರೆಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೋಗಪ್ಪೆ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶಾಲ ಕೆಮಂಡಲಧಾರಿಯಾದ ವಾಂಶಾರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಕೆಮ್ಮುವ್ವದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಇನೊಳಂದು ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಬಂಗಿಯ ಒಂದೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಶ್ರೀಶಾಲ ಮತ್ತು ಉಮರುಧಾರಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ದೇವರ ಅರ್ಚನೆಯಿಂದ ಕೆಮ್ಮುವ್ವದ್ದು ನಿಲ್ಲಾವುದೆಂದು ಜನ ನಂಬಿರುವುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಕೆಮ್ಮುವ್ವದ್ದು ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುವಾತ ಎಂಬ ಏರಶೈವ ಮತವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ತೋಟದಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವರ ಗದ್ದಗೆ ಇದೆ.

ಅನಗೋಡು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಿತಕಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ ಹಿಂದೆ ಇದನ್ನು ಅಶೋಕ ಪಟ್ಟಣ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಯಾಂಭೂ ಕಲಿದೇವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಭಾಳುಕ್ಯ ಕಾಲದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ.

ఈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೋಟಿ ಗುಡ್ಡ, ಕಲ್ಲೇ ಇದೇವರಪುರ, ಗುರುಸಿದ್ದಾಪುರ ಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಹಾನೆಯಾದ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರ ಗುಡಿ, ಕಬ್ಬಿರಿನ ಅವಿ ಮಂಕ್ರೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂದಗಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಮಳಲಕೆರಯ ಲಿಂಗ, ಜನಾಧರನ

ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣರನ್ನೇ ಶಗೊಂಡ ತ್ರಿಕೂಟಾಚಲ ದೇವಾಲಯ, ಕೊಡಗಿ ಸೂರಿನ ಸೋಪೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವಾ ದೇವಾಲಯ, ನೀರ್ತಾಡಿಯ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಮೊಕ್ಕಾಲ್ಕೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಗಮನಾಹ ದೇವಾಲಯಗಳು. ನೀರ್ತಾಡಿಯ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಹೂರಗೋಡೆಯ ಪೇಲಿನ ಪೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಶಿಲಾಗೋಪುರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದಾಗಿದೆ.

ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಜಟಾಯುವಿನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೆತ್ತು ದೇವಾಲಯ ಇಟ್ಟಿಗೆಯದಾಗಿತ್ತೇಂದೂ ಇದನ್ನು ಕಿರು ರಾಮೇಶ್ವರ ನಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯವೋದನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಲಿಂಗ ಶಿವಜೀ ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಒಂದು ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 961ರ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ. ಇದು ಮೊಕ್ಕಾಲ್ಕೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕೆ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ರಾಮಸಾಗರದ ಬಳಿ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗವಿಗಳೂ ವಿಕಾಂತ ಶಿಥ್ರದಂತಹ ಸ್ವಾಭಾವಿಕದೊಳಗಳೂ ಇವೆ.

ನೊಳಿಂಬರು ಮತ್ತು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಯ ಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಡಿಗೋಪುರಗಳ ನಿವರ್ಣಣಾವಾಗಿದೆ.

ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ದೊಡ್ಡ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಗೋಪುರ ಈಗ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಒಳಹೊಡರೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮಹಾದ್ವಾರವಿದ್ದು ಅದರ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಗಣಪತಿ ಚಾಮುಂಡಾಂಬಿಕೆಯಾರ ಗಂಡಿಗಳು ಇವೆ. ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಒಂದು ದೀಪಸ್ತುಂಭ ಕಾಲೂತ್ತದೆ. ಇದರ ಎತ್ತರ 40 ಅಡಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪಂಪಾವತಿ ದೇವಾಲಯ ವಿದ್ದು ಅದರ ಶಿಲಿರ ಕದಂಬ ನಾಗರ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಜಂಬುಕೇಶ್ವರನ

ಗುಡಿ ಇತ್ತೀಗೆಯುದು. ಇವೇ ಅಲ್ಲದ್ದೇವಿರಭದ್ರ, ಜನಾಧರನ, ಅಕ್ಕೆಶ್ವರ, ತಪ್ಪೋಲಿಂಗ, ಭ್ಯಾರವ ಮೂರಲಾದ ಸರಳ ರಚನೆಯ ಗುಂಪಳಿವೆ. ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ ಇದರಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳಿವೆ.

ಜನ ಇಲ್ಲಿ ಜಟಾಯು ಪಕ್ಕಿಯ ದೇಹಕ್ಕೆ ರಾಮು ಅಗ್ನಿಷ್ಟತ್ವ ವಾಡಿದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಕಾರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನುಂಕೆ ಭ್ಯಾರವಬೆಟ್ಟ (ಎತ್ತರ 921 ಮೀ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಇದನ್ನು ನುಂಕಪ್ಪನಾಡ್ ಎಂಬೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವ್ಯೇಶಾಖಿದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲುಂಕೆಶ್ವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಡಂಬ ದೂರೆಯೊಬ್ಬ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೊಮ್ಮೆ ಪುಟ್ಟದ ರಾಮದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರ ಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 10ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಗುಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಕುಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾಕಾರದ ನಂದಿ, ವಿಶಾಲವಾದ ಮಧ್ಯದ ಅಂಕಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು, ಸುಕನಾಸಿ, ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಏಗ್ರಹ ಇವೆ. ಹಾಗೂ ಗವಂನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಮುದರಿ ಕಲ್ಲು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬ ಪೆಲ್ಲವರ ಪ್ರಾಂತ್ಯವೊಂದರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 790ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಗವಗಣೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ರಾಣಿ ಗವಗಣಿಸ್ತ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಚೋಕನಾದ ಕಂಬಗಳೂ, ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರಿಗಳಿವೆ.

ತುರುವನೂರು ಚಿತ್ತದುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿರುವ ನಂದಿ, ಲಿಂಗ ಏಗ್ರಹಗಳು ನೊಳಂಬ ಕಾಲದವು. ನಂದಿ ಏಗ್ರಹ ಸುಂದರ ಕಲಾಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಈಗ ಗುಡಿ ನವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತುರುವಪ್ಪನ ಗುಡಿ ಸ್ಥಳೀಯ ನಾಯಕ

ತುರುವಪ್ಪನ ನೆನಪಿಗಿದೆ. ಇದರ ಗಭ್ರಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಲ್ಲುಗಂಡುಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಾಯಕನ ಹಟ್ಟಿ

ಚಳ್ಳುಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಿತಿ, ಚಳ್ಳುಕೆರೆಗೆ 22 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ವಯ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿವಶರಣನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ವಯ್ಯ 250 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಜೀವಿಸಿ ಹಲವು ಪೂರ್ವ ಪಾಡ ಇಲ್ಲಿನ್ನು ಮೇರೆದ ಲೋಕೋಪಕಾರಿ. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರವೇ ಸುಖಾರು 80 ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಇವೆ. ಗೋಪುರ ಹಲವು ಪೌರಾಣಿಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಅರ್ಕಫಿಲ್ಮಸುತ್ತದೆ. ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯ ಈ ಗೋಪುರವನ್ನು ಬಸೆಟ್ಟಿಪ್ಪ ಎಂಬ ಭಕ್ತ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಿಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗೋಪುರದ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಮಹಂತೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಈ ಉರಿನ ಚಿಕ್ಕ ಕೆರೆಯ ಹಿಂದೆ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ವಯನ ಸವಾರಿ ಇದೆ. ಸಮಾಧಿಯ ಸುತ್ತ ವಿಶಾಲವಾದ ಅಂಗಳವಿದೆ. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ವಯನ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪಾಲ್ಗೂಳ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ವೃಭವದಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ಮಲಸಿಂಗನ ಹಳ್ಳಿ

ಹೊಳೆಲ್ಲುಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿನ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ತಿರುಮಾಲ ದೇವರ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತಲೆ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕಾಣಲುತ್ತಾರೆ.

ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಕೋಲಾರ ಕನಾಡಿಕದ ಪ್ರಾವ್ಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆ. ಹಲವು ಬೆಟ್ಟೆ ಶ್ರೀಜಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನಾಡಿಕದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಗಿರಿಧಾಮವಾದ ನಂದಿ ದುರ್ಗವಿದೆ. ಚಿನ್ನದ ನಾಡೆಂದೂ ಕನಾಡಿಕಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಎಂಬಾವುದು ಜನ ಜನಿತ. ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಹೊಡ್ಡಿ ಉದ್ದೇಶ.

ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆ ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯಭಾಗಿಲು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅವನಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಯೋಕಿ ಮುನಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದು ಹೇಳಬರು. ಚಿಂತಾಮಣಿ ಬಳಿಯ ಕ್ಯಾಪಾರ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಚಕ್ರಪುರವಾಗಿತ್ತೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೋಲಾರದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆರುವ ಶತಕ್ರಂಗ ಪರ್ವತ ರೇಣುಕ ಮತ್ತು ಪರಶುರಾಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಗಂಗರು, ನೊಳಂಬರು, ಹೊಯ್ದಿಳಿರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು, ಪಾಳಿಗಾರರು ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಹಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ ಮತ್ತು ಅರುಣಾಚಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ವಾಸ್ತುಕೃತಿಗಳು.

ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹನೊಂದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ. ಚಿಕ್ಕ ಬಳ್ಳಾಪುರ, ಶಿಡ್ಲಾಪುಟ್ಟಿ, ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಬಾಗೇಪಲ್ಲಿ, ಗುಡಿಬಂಡೆ, ಗೌರಿ ಬಿದನೂರು, ಕೋಲಾರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ, ಮುಖ್ಯಭಾಗಿಲು, ಬಂಗಾರಪೇಟೆ ಮತ್ತು ವಹಳೂರು ಇವು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಾಗಿವೆ.

ಕೋಲಾರ :

ಇದು ಬಹೆಳ ಹಳೆಯ ಶಾರು. ಕೋಲಾರಮ್ಮೆ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ. ಕೋಲಾಹಲಪ್ಪರ, ಕುವಲಾಲ, ಕೋಳಾಲ ಕೋಲಾಲ ಇತ್ತೆ ಪ್ರಾಚಿನ ಹೆಸರು ಗಳು. ಈ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೋಲಾರಮ್ಮೆ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯ, ವೆಂಕಟರಮಣ, ಕೋದಂಡರಾಮ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಕೋಲಾರಮ್ಮೆ ನ ದೇವಾಲಯ ಮುಖ್ಯ ಗುಡಿ, ಇದರ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಮಹಾದ್ವಾರವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಚೌಕ ಕಂಬಗಳೊಳೆ ಅನೇಕ ಕುಶಾಹಲಕಾರಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಕಾರಪೂ ಇರದೆ ಮುಂದೆ 14 ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಮತ್ತಾದ್ವಾರವಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕಾರವಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸಪ್ತವರ್ಣಕಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಏರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ, ವಿನಾಯಕಮೂರ್ತಿ ಮೂರ್ತಿ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಜಾವುಂಡಿ ವಿಗ್ರಹದೆಂದು ಶ್ರೀರೂಪತ್ರವನ್ನು ಸಾಫ್ತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯದ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿ ಕವಾಲಬ್ಜೀರವಿ (ಜೀಳಮ್ಮೆ) ಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕೆ ಇದ್ದು ದೇವಿ ಜೀಳು ಕಡಿತ ನಿವಾರಿಸುವಳಿಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಿಡ್ಡ ಕಂಬಗಳ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತವರ್ಣಕೆಯರ ದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಕೋಲಾರಮ್ಮೆನ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಇವೆ.

ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕನಾಟಕದ ಒಂದು ಆಸ್ತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ವಾಸ್ತು ವಿನಾಸ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ, ದಾವಿದ ಶೈಲಿಯ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಕಾರವಿದೆ. ಅದರ ಮುಂದೆ ಮಹಾದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಗೆಯ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡ ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ ಇವೆ. ಮುಂದೆ ಅನೇಕ ಕಂಬಗಳ ಒಂದೂ ಮುಖ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಗಳಿಗೂ, ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪವೂ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೋಡಿಗಳು ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿವೆ; ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಲಂಕರಣ ಕಣ್ಣಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಕೋಲಾರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ರಮಣೀಯ ಪ್ರದೇಶವೊಂದಿದ್ದು

ಅವರ್ನು ಅಂತರಗಂಗೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿಲು ಏರಿ ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನೆಮ್ಮುದಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ತಿಪಸಾನಿಧಿ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀತಿರು ತಾಣವಾಗಿದೆ. ಕಬಿ ಹೃದಯ ಕಂಡು ಏಂದಿಯು ಕೂಡ,

ಅವ ಲೋಕದಿಂ ಅವಮೋಗ್ರದಿಂ ಅವ ವೇಗ ರೂಪಗಳಿಂಬರ್ವೆಯೋ
ಬಂವನ ಬಾಯಿಂದ ನಮಗೆ ಜಲಧಾರೆ ಗೀಗಾವಾತೆ
ಹಿತ, ಪರಿತ್ರ, ದಂತವತೀರಿಪಳು ಭುವನವಿಶ್ವಾತೆ
ಪ್ರದೇಶವೇ ತಾಂ ಕಲ್ಪಾದು. ಅವ ಶಿಲೆಗಂಟೀ ಭಾಗ್ಯ !
ಬಸವನ ಪ್ರಾತ್ ಶಿಲೆಗೆ ಅದಾವ ಜನ್ಮದ ಅವತರಣೆಯೋ ?
ಈ ಅಂತರಗಂತರಗಂಗೆ ಬಾ ತಾಯಿ ಚೇತನದಾತೆ
ಬಸವಳಿದು ಬಾಯಾರಿ ಬಂದ ನಿನ್ನ ವರ ನಿಮಿಷದಿಂ ಸಾಮಿಪದಿಸಿ
ಶ್ರೀಮಾತೆ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೆಟ್ಟಿಲೇರಿ ನಿನ್ನ ನೋಡಬರುವಾಗ
ನಮೋ ಅನಂತಾಯ ಶಿವಾಯ ಗಂಗೋತ್ತಿಧಾರೆ ಸಕಲ ಸಂಪ್ರಿತೆ
ಅಂತರಂಗದ ಬಳಗೆ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಪ ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಗ ಹಿತ
ನಿನ್ನ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಪಾಟಗಳಲ್ಲ, ನೀನಿರ್ವ ನೆಲ ಶ್ವಾತ,

ರೇಣುಕೆ (ವಲ್ಲಮ್ಮೆ)ಯ ನೆನಟಿಗೆ ಕೋಲಾರದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾರಮ್ಮನ
ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಲಾರದ ಬಳಿಯ ಬೆಟ್ಟಪೊಂದರ ಮೇಲಿರುವ ಪಾಪರಾಜನಹಳ್ಳಿ
ಯಲ್ಲಿ ಶಿವ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಉಸ್ಕಾನೋ ಆಲಿಯ ದಗ್ಗಾ ಇವೆ.
ಕೋಲಾರದ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ತೇರುಹಡ್ಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ
ಧರೇಶ್ವರನ ಬೃಹತ್ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಡು ಕ್ರಿ.ಶ. 12-13ನ ಶತಮಣಿನ
ದ್ವಿಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೆಳ್ಳಾರಿನಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವಾಲವೂ
ರಾಮದೇವಾಲಯವೂ ಪೆಕಟಾಪರದಲ್ಲಿ ಪೆಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ವಕ್ಕಲೇಕರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಪರಾಕ್ರಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.
ಇದೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ. ಪ್ರತಿ ವರಾಘವರಾಸದಲ್ಲಿ ಸುಖಾರು

ಇತ್ಯತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮೂರಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲಿನ ದೇವಾಲಯದ ದೃಶ್ಯ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಾಣಿ ರಾಸಿಯ ಇರುಳಪ್ಪ ದೇವಾಲಯ, ಹೋಳೂರಿನ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ಕೋಲಾರದ ದಗ್ಗರ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಗಳ ಹೆಸರುವಾಸಿ. ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲಿನ ಇಸ್ತಾಮೀ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು.

ಶಿಳ್ಳಭೇಟ್ಟ

ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಕೋಲಾರದ ಪಾಯುವ್ಯಕ್ತಿ 48 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. 1526ರಲ್ಲಿ ಹಲಸೂರಮ್ಮೆ ಎಂಬುವಳು (ಉಜ್ಜ್ವಲಿ ಕಂಪೇ ಗೌಡನ ಪತ್ತಿ) ತನ್ನ ವರೈ ಶಿಳ್ಳಗೌಡನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶಾರನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಳು, ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ, ವೇಣಾಗೋಪಾಲ ಸ್ಥಾಮಿ, ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ, ನಗರೇಶ್ವರ. ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಳದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯರ ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳಿವೆ. ವೇಣಾಗೋಪಾಲನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣಾಗೋಪಾಲಸ್ಥಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಆಕ್ಕಪಕ್ಕ ರುಚ್ಯಣಿ ಸತ್ಯಭಾಮೇಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಮುಳಬಾಗಿಲು :

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ತೀರ್ಥ. ಶ್ರೀ ಪಾದರಾಯರ ಬೃಂದಾವನವಿದೆ. ಮುಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಯರ ಮರವಿದೆ. ಬೃಂದಾವನದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಈ ಶಾರಿನ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾಮಿಯ ವಿಶ್ವಾತವಾದದ್ದು. ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಅಂಜನೇಯಸ್ಥಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಅವನಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಿತಿ. ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ

ಅವರಂತಿಕೂ ಶೈತ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಳ್ಳುದ ನೈಮಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯ ಇವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದರೆ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಪಾರ್ವತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಜ್ಯೇಶ್ವರ, ಭರತೇಶ್ವರ, ಶತ್ರಘ್ನೇಶ್ವರ, ಸುಗ್ರೀವೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಶ್ವರ ಮೂದಲಾದುವು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಜ್ಯೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಅಂತ ರಾಳ ಮತ್ತು ನವರಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗುಡಿಯ ಹೊರಗೋಂಡ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಹಲವು ಹತ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಉಮ್ಮೆಮಹೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲೂ ಅಪ್ಪದಿಕ್ವಾಲಕರ ಕೆತ್ತನೆಯಿರುವ ಮನಸೆಳಿಯಾವ ಭೂವನೇಶ್ವರಿ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ್ವಿರಬೆಂಕಿಂದು ಉಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಶತ್ರಘ್ನೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಶ್ವರ, ಭರತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಜ್ಯೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಮಾಡರಿ ಯಾವಾಗಿವೆ. ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಾಲಯ ಸಾವಾನಸ್ತುಕಟ್ಟಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿ. ನವರಂಗ, ಮುಖಿಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ಇಗೋಂದಿದೆ. ರಾಮೇಶ್ವರ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಶಿಲಿರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಏಕಾಂತ ರಾಮಯ್ಯ ದೇವಾಲಯ, ಕಾವಣಾಕ್ಷಿ ದೇವಾಲಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಆವನಿಯ ಶೃಂಗೇರಿ ಮತ್ತು ಬಹುಕ ಹೆಸರುವಾಸಿ. ಆವನಿ ಶೈತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣದ ಗರ್ತಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪಾಲ್ಯೋಕಿ ಪರವತೆದ ಮೇಲೆ ಸೀತಾ-ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಮುಳ್ಳಬಾಗಲು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕುರುಡು ಮಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೂರಾಯಾಳ ಶೈಲಿಯ ಸೋಗಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಎಂಟೊವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅತಿ ಸುಂದರ ಗಣಪತಿಯ ಶಿಲಾಕೃತಿ, ಇದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನೆವಲಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಕುವಣಾರ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕುರುಡುಮಾಲೆ ಮಹಾಗಣಪತಿ ಅತಿ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ ಹಾಗೂ ಮುಖಿಮಂಟಪ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ರುವ ಹೀರು ಕಲ್ಲಿನ ಇಲಿ 2ಅಡಿ ಎತ್ತರ 3 ಅಡಿ ಉದ್ದವಿದೆ. ಕುವಣಾಸ್ವಾಮಿ

ವಿಗ್ರಹ ವಸಿರು ಕಲ್ಲಿನವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದ್ದ ಮುಂದೆ ಎರಡು ಕೆಂಬಗಳಿವೆ. ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ದೀಪ್ತಿ ಚತುರ ಪಾರ್ಶ್ವಾರದ ಹಿತದ ಮೇಲಿರುವ ಅಂಡಾಕಾರದ ಒಂದೂರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಮಹಾಗಣಪತಿ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಕುರುದು ಮಲೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ರೀತಿಯದು. ಗಭ್ರಗೃಹ, ಎರಡು ಸುಕನಾಸಿಗಳು ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಮಂಟಪ ಇದೆ. ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖ ವಾಗಿದೆ. ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ 16 ಶೋನಗಳಿಣಿಗೆ 4 ಕೆಂಬಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗದ ಮುಂಭಾಗದ ಕಿಟಕಿಯ ಹತ್ತಿರ ಮೂರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು ಇವು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಇಕವಂಚಿತಾಯ ಮತ್ತು ಮನ ರಾಣಿಯರದಿರಚೆಗೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ವೊಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು

ವೊಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ವಕ್ಷಲೇರಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ವೊಕ್ಕಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಈ ಉರಿನ ತೋಟಗಳಿಂದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೊವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು ದರಿಂದ ಉರಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಪುರ ಅಥವಾ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಮಾರಿರ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಈ ಉರನ್ನು ರಜಪುತ ಜರ್ಮಿನಿನುದಾರ ಹ್ಯಾದರಾಪ್ರ್ಯಾ ಸಿಂಗ್ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉರಿಗೆ ವೊಲೂರು ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ.

ಶಂಕರನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ, ಬೀರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನ ವ್ಯಾಮುಖ ಗುಡಿಗಳಾಗಿವೆ. ವೊಲೂರು ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಈಶ್ವರ ಹಂಗೂ ಏಷ್ಟು ಇಬ್ಬರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಬಗೆಯು ಅರ್ಥ ಶಂಕರ ಅರ್ಥನಾರಾಯಣ ಲಿಂಗ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪ. ವೊಲೂರಿನ ಧರ್ಮರಾಜ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಪಂಡವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮರಾಯಸ್ವಾಮಿ ಕರಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕತಿರುಪತಿ ದ್ವಿಜಾಕಾಶಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ 40 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪ್ರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಸಾರಿಗೆ ಸೌಲಭ್ಯವಿದೆ. ಅಂಥು ತಮಿಳುನಾಡುಗಳಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾತ್ರಿಕರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರಮ್ಮಾ ಸ್ವಾಮಿ ಅಭಯ ಮಂದಿರದಾದ್ಯಾನೆ. ಕೃಷ್ಣ ಶಿಲೆಯಿಂದ ವಹಾಡಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಮೂರೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದ ಪದ್ಮಪೀಠದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರದೇಶದಾದ್ಯಾನದ ಮೇಲೆ ಸುವಾರು ಎಂಬತ್ತು ಅಡಿಗಳ ಆಕರ್ಷಕ ಗೋಪುರವಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದು ಗುಡಿ ಚೋಳರ ಮಾಸುತ್ತಿಲ್ಲದ ವಹಾಡರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಂಥುದ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಲಾರೆವರು ತಮ್ಮ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಚಿಕ್ಕತಿರುಪತಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಭಕ್ತರು ಇಲ್ಲಿ ತಲೆ ಮುಡಿಕೊಡುವ, ಹಂಟ್ಯುಕೊಡಲು ಕೊಡುವ ಪದ್ದತಿ ಇದೆ.

ವಹಾಲೂರಿಗೆ 19 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲುಬೆಟ್ಟಗಳ ಟೇಕಲ್‌ಗಳು ಗುಢು. ಇಲ್ಲಿ ವರದರಾಜ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ದೊಡ್ಡ ಗುಡಿ. ಅದರ ಮಹಾದ್ವಾರ ದೂರವಿಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿ ಮಂಬಿವಾಗಿದೆ. ತಿಂಗಳ್ವೆರುವಹಾಳ್ ದೇವಸ್ಥಾನ ಉತ್ತಮ ಕಟ್ಟಡ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಪಟ್ಟಾಳೆಮ್ಮು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರಡಿ ಎತ್ತರದ ನಾಲ್ಕು ಕ್ರಿಗಳುಳ್ಳ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯ ದೇವತೆ ಇದೆ.

ವಹಾಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪುರದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮುಡಿವಾಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚೋಳರ ಕಾಲದ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ವಹಾಲೂರಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ತೋರಣ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಷ್ಟಲಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಿ ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಸಷ್ಟೆ ಜಾಧ್ಯ ವಾಸಿಮಾಡುವಳಿಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಚಿಕ್ಕಕಡತೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಏರರ ಗುಡಿ ಗಳಿವೆ. ಭಾರತದ ಹಲವಾರು ಸೂತನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಭೀಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮೊಡ್ಡ ದಾಗಿದ್ದು ಗಭರ್ಗಾಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ಅಧರಮಂಟಪ ಮತ್ತು ರಂಗಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಹದಿನಾರು ಮುಖಿಗಳ ಕೆಂಬಗಳೇ ಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳ, ವೀರರ, ಹೂ ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳ ಜಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸಹದೇವೇಶ್ವರ, ನಕುಲೇಶ್ವರ ಮಂದಿರಗಳು ಸಣ್ಣದಾಗಿವೆ. ಐತ್ತಾರನೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೈಳನ ನಡೆದಮೇಲೆ ಕೈವಾರ ಶೈಲ್ಪ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಪವಾದ ಪುರಾಣರಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ ನಾರಾಯಣ ಯುತೀಂದ್ರರ ಜೀವನ ತಿಳಿದಂಡ್ಡೇ ಆಗಿದೆ. ಕೈವಾರ ನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಕೈವಾರ ಒಂದು ಸಂತ ಶೈಲ್ಪ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ತಿಂಡಿ ತದಿಗೆಯಂದು ಯೋಗಿಗಳ ಅರಾಧನೋತ್ಸವ, ಪಾಲ್ಗುಣ ಬಹುಳ ಪಾಡ್ಡದಲ್ಲಿ ರಥೋತ್ಸವವು ವೈಭವದಿಂದ ನಡೆಯಾತ್ಮಕವೆ. ಕೈವಾರದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣ ಯೋಗಿಗಳ ಆಶ್ರಮ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ.

ಚಿಂತಾಮಣಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಂಬಾಣಿ ದುರ್ಗ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಕೋಟಿ ಹಾಗೂ ತಿಂಬದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕೋನಕುಂಟ್ಲು ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಬಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಷಾಢ ಶುಕ್ಲ ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯಂದು ಮೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಿಂಗಪಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ಏಕಾದಶಿಯಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ವಿದುರಾಶ್ವತ್ತ

ಗೌರಿಬಿದನೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವಿದುರಾಶ್ವತ್ತ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳ. ವಿದುರ ನೆಟ್ಟನಂದು ಹೇಳಲಾದ ಬೃಹತ್ ಅಶ್ವತ್ತ ವೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ನಾಗರ ಪ್ರತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಗಂತೂ ಲೆಕ್ಕಾವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಶ್ವತ್ತ ವೃಷ್ಟಿವನ್ನು ಜನ ಪೂಜಿ ಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಟವ್ಯಾಪ್ತಿ ಉತ್ತರ ಪಿನಾಕಿನಿ ನದಿಯ ಎಡದಂಡೆ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ವೃಷ್ಟಿದ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಈಶ್ವರ, ನವಗ್ರಹಗಳು. ನಾರಾಯಣ, ಶ್ರೀರಾಮರ, ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದ ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜ್ಯೇಷ್ಠವರ್ಷ ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಗೌರಿಬಿದನೂರಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ವಿದುರನು ಪಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನೇಂದು ಇದಕ್ಕೆ ವಿದುರೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತುಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಲಾಲ್ ಬಟಾರಿ ವಲಿಯದಗಾಗ್ ಇದೆ. ನವಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಗ್ರಹದ ಎತ್ತರ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳು.

ಗುಡಿಬಂಡೆ

ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಉರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಒರಲು ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಗುಡಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿ ಅಹೋಬಲನರ ಸಿಂಹಸ್ಥಾನಿಯದಾಗಿದೆ. ಗವಿಗುಡಿ, ಗವಿಗಭ್ರಗುಡಿ ಮತ್ತು ಹೊರ ಅಂಕಣ ವೆಂದು ಎರಡಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಕಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಅಂಕಣದ ಮಂಟಪದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಪಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಮಂಟಪದ ಉತ್ತರದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ವಾಮನ, ರಾಮ, ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ ಈ ಉಬ್ಬಿ ಜಿತ್ತುಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿ ಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದ್ಘವ ಶಿಲೆ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕಬಳಾಪುರ

ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಚಿಕ್ಕಬಳಾಪುರ ಕೋಲಾರಕ್ಕೆ 60 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಉರು ಒಂದು ಪಾಳಿಯಗಾರರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆಷವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯದು. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ನಿವಾಣಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಎನಿಸಿದ ಸುದ್ದೆ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕಬಳಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಗಲ ಗುರ್ಜ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಾ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಜ್ಞಾವರ ಮತ್ತು ಅಣಕನೂರಿನಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಂಟಪಚಲೆ ಗ್ರಾಮದ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ ಪಟ್ಟಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ, ರಂಗಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಕಂದವರದ ಜ್ಞಾರ ಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಜ್ಞಾರಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ನಲವತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗರುಡಗಂಬಿವಿದೆ.

ಸಂದಿದುಗ್ರಂಥ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಸುಸಚ್ಚಿತ ಗಿರಿಧಾರುಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿದುಗ್ರಂಥ ಒಂದು. ಇನ್ನೊಂದು ಕೆಮ್ಮೆಣ್ಣುಗುಂಡಿ ಗಿರಿಧಾರು. ಸಂದಿದುಗ್ರಂಥ ಅಫ್ಫಾವಾ ಸಂದಿಬೆಟ್ಟು ತುಂಬಾ ತಂಪ್ಯ ಪ್ರದೇಶ. ಸುತ್ತಲೂ ಅರಣ್ಯ, ನಿಸಗ್ರ ರಮೇಶೀಯ ಪ್ರದೇಶ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥಕಗಳಿಂದ್ದು ನಂದಿದುಗ್ರಂಥ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ, ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಮಹಾರಾಜರು ಬೋಗಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಂಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ನಂದಿದುಗ್ರಂಥ 60 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ನಂದಿಬೆಟ್ಟುದ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲು ಉತ್ತಮವಾದ ಹೋಟಾರು ವರ್ಣಗ್ರಂಥ.

ಬೆಟ್ಟುದ ಹೇಗೆ ಯೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿರುತ್ತದೆ. ಶಿವ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಉತ್ಸವಗಳು ಜರುಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗುಂಡಿ, ಸುಕನಾಕಿ, ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ಇಗೊಂಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬೋಳಿರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸುಕನಾಸಿಯ ಬಾಗಿಲವಾಡದ ಹಿತ್ತಾಳಿ ಬೋಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಳಿತ್ತರದ ದ್ವಾರ ಪಾಲಕ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಸುಕನಾಸಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಲಂಗೋ ದ್ವಾರ ಮೂರು ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ನಂದಿ ಹಿತ್ತಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಕ್ತಾಂಭ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟುದ ಬುಡದ ನಂದಿ ಹಿತ್ತಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಗನಂದಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನಂದಿಹಿತ್ತಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನಂದಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಗನಂದಿಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಎಂಟನೆಯ ಶತವಾಹಿನಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕಾರದ ಎತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗತೀಧರ, ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಸಂತ ಮಂಟಪ, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲಯಗಳೂ ಕೂಡಿದ್ದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಧರ್ಮ - ಆಚರಣೆಗಳು

ಕೋಲಾರದಲ್ಲಿರುವ ದಗ್ಗಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಮಹ್ಕೆಳಿಗೆ ಕಾಹಿಲೆ ಕಸಾಲೆ ಗೂಡಾದರೆ ಹಿಂಡೊಗಳು ಮಹ್ಕೆಳಿನ್ನು ದಗ್ಗಾಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಏರೋಸಾಹೇಬ ರಿಂದ ಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸಿ ತಾಯಿತ ಕಟ್ಟಿಸುವ ರೂಢಿ ಇತ್ತು. ಕೋಲಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಪ್ಪು ಜಾತ್ರೆಗಳು ಬೇರಾವ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಸೂರಾರು ಜಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಣರಾಸಿ, ಜಿಕ್ಕೆತಿರುಪತಿ, ವಕ್ಕೆಲೇರಿ, ದೇವರಗುಡಿ ಪಲ್ಲಿ, ತಲಕಾಯಲ ಕೊಂಡ ಜಾತ್ರೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಕೋಲಾರದ ಮಹ್ಕಾರ್ಥಾ ಇಸ್ತಾಮೀ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಲಿಯ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಸಂಬಂಧಿಕರ ಗೋರಿಗಳಿವೆ. ವರ್ಷಕೊ೦ಪ್ಪು ಇಲ್ಲಿ ಉರುಸ್ತ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಶಾಧ್ಯಯಾತ್ರಿಗಳ ಎರಡು ಮಂತಗಳು, ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಒಂದು ಮಾತ, ಏರೆ ಶೈವರ ನಾಲ್ಕೆಂದು ಮಂತಗಳೂ. ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾರ ಹಾಗೂ ಕೈವಾರ ಶಾತಯ್ಯಾನವರ ಒಂದೊಂದು ಏರಿಪ್ಪು ಇದೆ. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಹಲವಾರು ದಗ್ಗಾಗಳಿವೆ. ಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಹಸರಾಗಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೋಲಾರ.

ಗಿರಿಯ ಹೇಳಿನ ಗ್ರಾಮ ತೇರುಹೆಳ್ಳಿ

ಕೋಲಾರದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶತಶ್ಯಂಗ ಪರ್ವತದ ಹೇಳಿ ಹಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಿವೆ. ತೇರುಹೆಳ್ಳಿ ಅಂತಹ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಲವತ್ತು ಮನೆಗಳಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿನ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ದ್ಯುವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಿಂಧ ಮಹ್ತ್ಮ ಪಶ್ಚಿಮದ ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳ ಭಿತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಲಿಪಿಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪಾಂಡವ ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಾಗಾದಿ ಆದ ಹೇಳಿ ವರ್ಷಕೊ೦ಪ್ಪು ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಗೋಪುರ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ನಿವಣಣವಾಗಿದ್ದು ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ

ನಿಂದೆ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಸರಾದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಕನ್ನಾಟಕದ ಕೆರಾವಳಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಜಾಲಪು ಜಾಲಪಾತೆಗಳ ಜಿಲ್ಲೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುವರು. ‘ಮಧು ಮಹೋತ್ಸವ ಮಾದೊಡಮೇನನೆಂಬೆ ನಾರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನ್ವುದೆನ್ನ ಮಂಗಳ ಬನವಾಸಿ ದೇಶವಂ’ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ ನಮ್ಮ ಆದಿ ಕವಿ ಪಂಪ. ಕೃ.ಶ. 200 ರಿಂದ ಕೃ.ಶ. 1347ರವರೆಗೆ ಬನವಾಸಿ ನಾಡಿನ ಹೃದಯವಾಗಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ. ಬಹು ಕಾಲ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ಅಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ. ಕನ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವೋಡಲು ಸಾವರ್ಣಿಜ್ಯವನ್ನ ಕಟ್ಟಿದ ಕದಂಬರು ಆಳಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ. ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ರಾಜಧಾನಿಯೂ ಆಗಿತ್ತು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಶೋಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ವಿಜಯನಗರರಸರು, ಬಿದನೂರು ಆಳಿದವರು, ಬಿಜಾಪುರ ಅದಿಲ್‌ಶಾಹಿಸುಲ್ತಾನರು, ಸೋದರ್ಯ ಅರಸರು, ಮರುಭರು ಹೈದರಾಲಿ ಬಿಪ್ಪಸುಲ್ತಾನರು ಕಡೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಯಾರೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಟಿಪ್ಪಣುಲ್ತಾನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಂತೂ ಅವನು ವಿಧಿಸಿದ ತೆರಿಗೆಗಳ ಭಾರ ತಾಳಲೂರದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರವಾರ, ಸೂಪಾ, ಹರಿಹರಳ, ಯಲ್ಲಾಪುರ, ಮುಂಡಗೋಡು, ಸಿರಸಿ, ಸಿದ್ದಪುರ, ಭಟ್ಟಳ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಕುಮರೂರು, ಅಂಕೋಲ ಹೀಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಣ್ಯ ಸ್ಕ್ರೋತಗಳು ಹಲವು. ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿ ಅವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಕರ್ಣ ದ್ವಿಂದಿ ಕಾಶಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ತುಳುನಾಡಿನ ಸಹಸ್ರೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಸಿರಸಿಯ ವಾರಿಕಾಂಬಾ, ಉಳಿಯಿರು ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಜಾಗೃತ ಸ್ಥಳಗಳಿನಿಷಿವೆ. ಕಾರಪಾರ ಕನಾಡಿಕದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಬಂದರು. ಅದೊಂದು ಸುಂದರ ತೀರಪ್ರದೇಶವೂ ಹೌಸ್. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಪತ್ತು ಹಲವು ಹತ್ತು ಉದ್ದಿಮೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ವಾದಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ದಾಂಡೆಲಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದದ ಕಾಶಾನೆ ಇದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಯಂಗಿನೀಸ್ ಲಿನಿಜ ಏಪ್ರೆಲಪಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಳಿನದಿ ಜಲವಿದ್ಯುತ್ತೊ ಯೋಜನೆ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯುತ್ ಯೋಜನೆಯಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಯೋಜನೆ ಆಗಾಗಲೇ ತನ್ನ ಮೊದಲ ಹಂತ ದಿಂದ 910 ಮೊಗಾವಾಟ್ ವಿದ್ಯುತ್ ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗು ಗೋಡಂಬಿ, ಕರಿಮೆಣಸು, ಬಿಕ್ರಿ, ಕಬ್ಬಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅರಣ್ಯಗಳು ಶ್ರೀಗಂಧ, ತೇಗ, ಬೀಚೆ ಮೊದಲಾದ ಅಮೂಲ್ಯ ಮರಗಳಿಂದು ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಹಲವು ವಸ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿವೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳು

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕವನಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಜನತೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರಮೃತೀಗೆ ನೆರವಾಗುವ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ನೀಡುವ ತಾಣಗಳು. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸ ಕಾಲಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಲವು ಇವೆ. ರಾವಣಿಮಿತ ಪಂಚತಿವ್ಯೇಶ್ವರಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಭಕ್ತ ಜನರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸಹಸ್ರೇಶ್ವರ, ಮಹಾಬಲೀಶ್ವರ, ಮೃಡೇಶ್ವರ, ಧಾರೇಶ್ವರ, ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಇವು ಈ ಶ್ವೇತದ್ವಿವಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರ ಗೋಕರ್ಣ ಭೂಕ್ಯೇಲಾಸ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಹಾಬಲೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇತಾಯಂಗಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಾನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯಿವ ಈ ದೇಗುಲದ ಬಗೆಗೆ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವನೆ ಇದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋಕರ್ಣ

ರಾವಣಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಗೋಕರ್ಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಂಪು ದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ 16 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಶ್ರೀಸ್ಥಳಲಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾದ ಮೂರು ಶಿವಕ್ಕೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಕರ್ಣ ಒಂದು. ಉಳಿದವು ಕಾಶಿ, ರಾಮೇಶ್ವರ. ಕಡಂಬರ ಕಾಲದಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಅಳ್ಳಿಕೆಯ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಗೋಕರ್ಣದ ಪ್ರಮ್ಯಾತವಾದ ಮಹಾ ಬಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಅರಸರು ದಾನ, ದತ್ತಿ ನೀಡಿದುದರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಗೋಕರ್ಣದ ಮುಖ್ಯ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಯಾವಾಗ ನಿರೂಪಣಗೊಂಡಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಬಹು ಪ್ರಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈ ದೇವಾಲಯ ಇದ್ದಿರಬೇಕಿಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ರಾವಣನು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಆತ್ಮಲಿಂಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ಘೋರ ತಪಸ್ವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಶಿವನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದನು. ಶಿವ ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ರಾವಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಲಿಂಗವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಎಂದಿಗೂ ಇದನ್ನು ನೇಲದ ಮೇಲಿಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿ. ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಆದಲ್ಲಿ ಅದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದನೆಂದೂ ಲಂಕೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ರಾವಣನು ಸಂಧಾರವಂದನೆ ವರಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಲಿಂಗವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜಾರಿ ರೂಪದ ಗಣಪತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸಂಧಾರ ವಂದನೆಗೆ ಹೋದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದ ಗಡುವಿನೋಳಿಗೆ ರಾವಣ ಹಿಂತಿರುಗದಿದ್ದಾಗ ಗಣಪತಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ನೇಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಕಂಥೆ ಇದೆ. ತುಸು ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ರಾವಣ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೀಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಅದು ಗೋವಿನ ಕವಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತೆಂಬ ಪುರಾಣ ತಿಳಿಕುತ್ತದೆ. ಈ ಲಿಂಗವೇ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಮ್ಯಾತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಲಿಂಗ ಭೂತಲದಿಂದ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ತಿರೋಭಾಗ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಣಿತೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾ

ತ್ತುದೆ. ರಾವಣ ಆತ್ಮಲಿಂಗವು ಕೈಬಿಂಬಿ ಹೋಯಿತಲ್ಲ ಎಂದು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಅವನ್ನು ಕಿಳಿಲು ಹೊಗಾಡಿದಾಗ ಲಿಂಗವನ್ನು ತಯಾರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಂದಿತು. ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಾವಣ ಮುರಿ ವಾರಿ ಪರಿದಿಂದ ದ್ವಾರೆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಗೆದನು. ಈ ಸ್ಥಳವೇ ಮೃಡೆಶ್ವರ ಆಘಾತ ಮುರುಡೆಶ್ವರ ಎಂದಾಯಿತನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಭಟ್ಟಳಿದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ 12 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮುರೆಶ್ವರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯ ಈಗ ಭವ್ಯಪಾಗಿರುವುದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ ಉದ್ಘಾಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಶ್ರಮಾದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅವರೇ ಜಾಲುಕ್ಕೆ ಕದಂಬರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸೌಂದರ್ಯಾರ್ಥ, ಪರಿಸರ ಎಂಥರನ್ನೂ ಸೇರಿಹಿಡಿದು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ವೇಗೆ ಕೆತ್ತಲಾದ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳು. ಇವು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಜೀವಂತ ಆನೆಯಾಷ್ಟೇ ಪ್ರವರ್ಹಣಾದ ಏರಡು ಶಿಲಾಗಜಗಳು ಭಕ್ತಿರಸನ್ನ ಸ್ಥಾಗತಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಖಿಮಂಟಪದ ರಚನೆ ಸಂಂದರ್ಭವಾಗಿದೆ. ಒಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಪಾರ್ವತಿ ಮೂರಲ್ಲಾದ ಪ್ರಟ್ಟಗುಡಿಗಳು, ಹೊರ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ನವಗ್ರಹ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವರ ಗುಡಿಗಳವೆ. ಮುರೆಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ತಂಬಾ ಪ್ರತಿಜೀವನಾದುದೆಂದು ಸಂಶೋಧಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಶಿರಸಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಶಿರಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಟ್ಟಣ. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಶಿರಸಿನಂತಿರುವ ಈ ಉರಿಗೆ ಶಿರಸಿ ಎಂದೇ ಹೆಸಲಾಯಿತು. ಮೂರಲೆಗೆ ಶಿರಸಿ ಕದಂಬರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಸೋದೆ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅಂಗವೂ ಆಗಿತ್ತು.

ಶಿರಸಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಲು ಇಲ್ಲಿನ ಚಾರಿಗುಡಿಯೇ ಕಾರಣ. ಮಾರಮ್ಮು ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆ. ಇವಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಾತ್ಮದೆ ಎಂದು ಜನಪಡ ನಂಬಿಕೆ. ಮನೋರೋಗಗಳು ದೂರಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಜನ ಸಂಖೀ

ದ್ವಾರೆ. ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿನ ವಹಾರಿಕಾಂಬಾ ಗುಡಿ ಭಕ್ತರ ಸೆಚ್ಚಿನ ನೆಮ್ಮೆದಿಯ ತಾಜಾ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಡ್ಡ ಬಿಧ್ವರೂ ಸಾಕು ತಕ್ಷಿಯಿದ್ದ ಯತ್ನಿಂಬಿತ್ತೊ ಕಾಣಿಕೆ ಅರ್ಥ ಸಿದರೂ ಸಾಕು ಆಕೆಯಿದು ಚರದ ಹಸ್ತ. ವಹಾರಿಕಾಂಬೆಯ ವಿಗ್ರಹ ಸುವಹಾರು 11 ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಎಂಟು ಕೈಗಳಿವೆ. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯು ಧಗಳು, ಸುಂದರ ಕಲಾಕೃತಿ. ಸಿಂಹಾರೂಢಳಾಗಿ ಇಡೀ ಗಭ್ರ ಗುಡಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಾಭರಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದಾಗ ನೋಡಿದವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ. ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಪ್ತಾತೆಯನು ಮುಟ್ಟುವರು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು. ಅದೊಂದು ಭಕ್ತ ಸೌಂದರ್ಯ.

ಶಿರಸಿಯ ಬಸ್ಯ ನಿಲ್ದಾಣಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಗುಡಿ ಎದುರಿನ ಸಭಾಗ್ರಹ ದೊಡ್ಡ ಅರವಾನೆಗಳ ಸಭಾಗ್ರಹವನ್ನು ನೇನಷಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ ವಿಶಾಲವಾದ ಚಂದ್ರಶಾಲೆ, ಎದುರಿಗೆ ಗಣಪತಿ ಹನುಮಂತ ದೇವರುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ವಾದರೂ ಸುಂದರವಾದ ಗುಡಿಗಳಿವೆ.

ಉಂಟಾರ ಹೊರಿಗಿನ ಕೆರೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತಂದು ಪೂಜಿಸಿ ದಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗೇ ಮಂಗಳವಾಗುವುದೆಂದು ಭಕ್ತಸೋಭಿಂಬಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಹಾರಿಕಾಂಬಾ ದೇವಿ ತಿಳಿಸಿದಳೆಂದೂ, ಆ ಪ್ರಕಾರ ದೊರೆತ ದೇವಿಯ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತಂದು ಪ್ರತಿಪಾತ್ಸಿಸಿ ಪೂಜಿಗೆ ಬಳಸಲಾಯಿತು ಎಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1689ರಲ್ಲಿ ಸೋದೆಯ ನಂದಿಶ್ವರ ಮರದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅಪ್ಪಣಿ ಕೊಡಿಸಿದ ಮೇರೆಗೆ ಅಂದಿನ ಸ್ವಾದಿಯ ದೊರೆಗಳಾದ ಇಮ್ಮಡಿ ಸದಾಶಿವ ರಾಯರು ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತ್ಸಿಸಿದರೆನ್ನ ಲಾಗಿದೆ. ಮಾರಿ ಕಾಂಬಾ ಜಾತ್ರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಅರ್ಕಣಣಿಯಾಗಿದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನವರಾತ್ರಿ, ದೇವಾವಳಿ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ. ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ ಅಪರೂಪದ ದೃಶ್ಯ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವ ಶಿಶುವಿಹಾರ, ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಇತರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ. ವಹಾರಿಕಾಂಬ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯೂ ಸಾತ್ಮೀಕಾರ್ಯದಾಗಿದೆ. ಕುರಿ ಕೋಣಗಳೆ ಬಿಲಿ ನಿಶಿದ್ಧ. ಕಾಲರಾದಂತಹ

ಗಿಮ್ಮೆ ಗಭ್ರಗ್ಯಾದ ತಿಬಿರ ಅರವತ್ತು ಅಡಿಗಳು ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚೊಡ್ಡಾ ದಂತಿದೆ. ಶಿಖರದ ಹೇಳೆ ದಶಾವತಾರ. ಅಪ್ಪದಿಕ್ಷಾಲಕರು, ನಾಗ ಮೇದ ಲಾದ ತೀಲ್ಪುಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇವೆ. ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ. ಪಾರ್ವತಿ ಮೋದಲಾದ ದೇವರುಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋವಾರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಂದ್ರತಾಲೆಯಿದೆ. ಸಪ್ತ ಕೋಟಿಶ್ವರ ಅಪ್ಪತೀಶ್ವರ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಮೋದಲಾಗಿ ಮೂರವತ್ತು ಶಿವ ಲಿಂಗಗಳಿವೆ. ಕೋಟಿತೀರ್ಥ ಅಗಸ್ತ್ಯತೀರ್ಥ ಮೋದಲಾದ ಮೂರವತ್ತು ತೀರ್ಥಗಳು ಗೋಕರ್ಣದಲ್ಲಿವೆ. ಕೋಟಿತೀರ್ಥ ಆತ್ಮಂತ ದೂಡ್ಡದು. ಈ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತುದಿಗಳು ಶಿವರಾತ್ರಿಯಾದು ಸ್ವಾನ ಪೂರ್ಣಿ ಪೂರ್ಣಿರಾಗಾವರು. ಈ ತೀರ್ಥದ ಆವರಣದೊಳಗೆ ಅಗಸ್ತ್ಯತೀಶ್ವರ, ಪಾಂಡ್ಯತೀಶ್ವರ ಮೋದಲಾದ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಗಳಿವೆ.

ಗೋಕರ್ಣ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ದುಂಡುಶಿಲ್ಪದ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಎತ್ತರ ಸುಪಾರು ಮುಂರು ಅಡಿಗಳು, ಅಗಲ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿಗಳು. ದ್ವಿಭುಜ ಮೂರ್ತಿ, ಗಜಮುಖಿ, ಏಕದಂತ, ವಿಶಾಲ ಭೂಜದ ಗಣ ಪತಿಯ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಗಿಡ್ಡ ಹಾಗೂ ದಪ್ಪ. ತಲೆಯ ಹಿಂಬಿ ಪಾನವನ ತರಹದ್ದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಮೇಲ್ಮೈಗ ಚೋಳಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಾದದ ವರೆಗೂ ಇಳಿಳಿಳುವ ಹಾಗೆ ಗಣಪತಿ ಕಚ್ಚಿ ಹಾಕಿ ಧೋತ್ರ ಉಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹ ಕೀ.ಶ. ಅರನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದಿನದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಗೋಕರ್ಣ ಭಾರತದ ಶೈವತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಪ್ರವಾಸ ಕ್ಷಣಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಳ. ಮಂದರ ಕಡಲತೀರ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಉರು ನಿಸಗ್ರಹ ರಮ್ಯಪೂ ಆಗಿದೆ. ರಾಜನ ನಿರ್ಮಾತ ಪಂಚಿವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಗೋಕರ್ಣ ಉತ್ತರಕ್ಕ ಶಾಲ್ಯಲೀ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಅಫುನಾಶಿನಿ ನದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಮುಡ್ಣೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಟ್ಟಾಳಕ್ಕೆ ಸಮಿಂದರುವ ಮೃಡೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಮುಡ್ಣೆಶ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯ ಸಮುದ್ರದ ನಡೆವೆ ಕಂಗೋಳಿನು

ಭೀಕರ ರೋಗಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ಈ ದೇವತೆಯು ಮಾರಿಯಾಗಿ ತೋರಿದೆ ಮಹಾತಾಯಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಬು. ಸರ್ವ ಶಕ್ತಿಂದೂ ಜನ ನಂಬಿ ವರು. ಶಿರಸಿ ಅತಿ ಜಾಗೃತ ಸ್ಥಳ. ಶಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಕಾರಣ ಮಾರಿಕಾಂಬ ದೇವಾಲಯ.

ಶಿರಸಿಯ ಬಸ್ತು ನಿಲ್ಲಾಣದಿಂದ ನೀಲೇಕಣವೆಗೆ ಹೋಗುವ ಒಳ್ಳಹಾದಿಯ ಹತ್ತಿರ ಶ್ರೀ ಮಹಾಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ರಾಯರಜೇಂದ್ರ ದೇವಾಲಯ ವೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಬಳಿಯೇ ಶಂಕರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮಹಾ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಗಣಪತಿಯ ಬಲ ಮತ್ತು ಎಡದ ಎದುರಿನ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೋದಕ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ನೈಪುಣ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ಥಾದಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ :

ಶಾಲ್ಮಾಲಾ ನದಿಯ ರುಖುಳು ರುಖುಳು ನಾದ. ನದಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಶಿವ ಗಂಗಾ ಜಲಪಾತದ ರಮ್ಯ ನೋಟ, ಸುತ್ತಲೂ ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯ, ಗಂಭೀರ ವಾತಾವರಣ. ನಿಸಗದೇವಿಯ ಆರಾಧಕರಿಗೆ ಹೇಳಿ ವಣಿಕಿದ ತಾಣ. ಮಧ್ಯ ಗಾರುರಾಜ ವಾದಿರಾಜ ಸ್ಥಾವಿಗಳ ಶಿಲಾಪ್ರದಾವನ, ಅಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲೇ ರಮ್ಯ ಶ್ರೀವಿಕರ್ಮ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಇದೇ ಸ್ಥಾದಿ ಅಧವಾ ಸೋಂದ ಪ್ರದೇಶ. ಶಿರಸಿಯಿಂದ 18 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಸ್ಥಾದಿ ಬಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಜಧಾನಿ. ಇಂದು ಅತೀ ಸಣ್ಣ ಹೆಲ್ಮಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಬಿಹಾಸಿಕ ಅವಶೇಷಗಳಾದ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡ ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಲುಗಳು ಗತ ವೈಭವವನ್ನು ಸಾರಾತ್ಮಕ. ವಿಜಯನಗರದ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಪತಿ ಸಾವಾಟಿರ ಸಾಮಂತ ರಾಜ್ಯ ಪೆನಿಸಿದ್ದ ಸ್ಥಾದಿ ಪುಣ್ಯವಶಾತ್ ವಾದಿರಾಜರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಇಂದು ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಅರಸಪ್ಪ ನಾಯಕ ಸ್ಥಾದಿಯನ್ನು ಅಳಿದ ದೊರೆ. ಇವನು ಒಮ್ಮೆ ರಾಜ್ಯಪುಣ್ಯನಾಗಿದ್ದಾಗ ವಾದಿರಾಜರೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಮತ್ತೆ ರಾಜ್ಯ ದೊರಕಿಸಿ ಕೂಟಿರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಸದಾಶಿವ ನಾಯಕ, ಬಿಷಪಲೀಂಗ ನಾಯಕರೂ ಸ್ಥಾದಿಯನ್ನು ಅಳಿದರು. ಶಬ್ದನುಶಾಸನ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ವಾತ್ಯಾಕರೆಣ ರಚಿಸಿದ ಭಟಪ್ಪ ಅಳಂಕರೆವ ಇಲ್ಲಿನ ಗಿಕಳಂಕ ಮತದವನಾಗಿದ್ದೆನು.

ಸ್ವಾದಿಯಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜ ಮತವಿದೆ. ದ್ವೈತಮತ ಸಂಸ್ಕಾರಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮಂಧಾತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಜರಾದ ಶ್ರೀ 108 ಏಷ್ಟು ತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂ-ಗಳವರ ಪರಂಪರೆಯಾದ ಶ್ರೀಸೋಽದೆ ಮತದ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವಾಗಿಶ ತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಶಿಷ್ಟರಾದ ವಾದಿರಾಜರು ಸ್ವಾದಿಯನ್ನು ಪ್ರಣ್ಯ ಶ್ವೇತಪಾಗಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

ಸ್ವಾದಿಯ ರಮಾ ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿಚೆಕ್ಕೆದಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪವಿತ್ರವನೆಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಮಾ ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮ ದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರಯಸೇವಕ ಶ್ರೀಘೂತರಾಜರ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀ ಬರದಿಕಾಶ್ವರಮಹಿಂದ ರಹಣಶ್ರಿವಿಕ್ರಮ ದೇವರನ್ನು ತರಿಸಿ, ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ 18 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ತಾವೇ ಆರಾಧಿಸಿದರು. ದೇವಸ್ಥಾನ ತುಂಬಿ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ 80 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಧ್ವಜಸ್ತುಂಭವೊಂದು ಅದ್ವೃತವೆಸಿದೆ ಸಮಾಪ್ತದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶಿಲಾಬೃಂದಾವನದ ಪ್ರದೇಶ ಪ್ರಣ್ಯಕರವೆಂದು ಈ ಶೈಲ್ದೀಕದಿಂದ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಧಾನಾಮುತ್ತಮಂ ಶ್ರೀರ್ಥಂ

ವನಾನ ಮುತ್ತಮಂ ವನಂ

ಶ್ವೇತಪ್ರಕಾಂ ಮತ್ತಮಂ ಶ್ವೇತ್ರಂ

ಮಮ ಬೃಂದಾವ ನಂದಿಜ

ಪ್ರಣ್ಯತಮವಾದ ವಾದಿರಾಜರ ಪಂಚ ಬೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವದಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಾದಿಯ ಈ ಬೃಂದಾವನ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕೋರಿದ್ದನ್ನು ಕೂಡುವಂಥದಾಗಿದೆ. ಈ ಬೃಂದಾವನದನ್ನು ಪಂಚಮಿ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜಿಂಜವ ಪರಿಪಾಠವಿದೆ. ಬೃಂದಾವನದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ವಾದಿರಾಜರ ಸೇವಕ ಶ್ರೀ ಭೂತರಾಜನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಈ ಶ್ವೇತಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆ ಮೊದಲು ಭೂತರಾಜನಿಗೆ ಬಂದವರು ತಲಾ ಒಂಪರಂತೆ ಉಂಡೆ ತಂಗಿನಕಾಯಿ ಉರುಳಿಸುವ ರೂಪಿ ಇದೆ

ವಾದಿರಾಜರ ಮರತ್ಕೆ ಅನಂತಾಸನ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಮರತದ ಕೆಳಕೆ 'ಧವಳ ಗಂಗೆ' ಎಂಬ ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥವಿದೆ. ತೀರ್ಥದ ಸುತ್ತಲೂ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳೂ, ಒಂದು ಪಟವ್ಯಕ್ಷವೂ ಇದ್ದು ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸ್ವಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ವಾದಿರಾಜರ ಮರದಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಹೆಚ್ಚಿಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಣಿವಲ್ಲಿ ಮರವಿದೆ. ಇದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಾರಿಗೆ ಬ್ರಿಯಾದುದಾಗಿದೆ.

ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಬನವಾಸಿಯ ಸಿರಸಿಗೆ ಸುಮಾರು 24 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರತ್ವದಲ್ಲಿ ವರದಾನದಿಯ ದಂಡೆ ಮೇಲಿರುವ ಷ್ರುಸಿದ್ಧ ಹೈತ್ರ. ಬನವಾಸಿಗೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಸಮಯ ಬನವಾಸಿಯ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಳಿದರೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ದೈತ್ಯ ಸೋದರರಾದ ಮಧುಕೇಶ್ವರರೆಂದೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಈ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಶಿವನನ್ನು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಪಾಹಿಸಿದುರಿಂದ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಾಣ್ಣವನೆಯಾಯಿತು ಎನ್ನಾಗಿದೆ. ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಬನವಾಸಿಗೆ ಖಾತ್ಯತಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಬನವಾಸಿ ಮಹತ್ವವಿರುವ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಚೂಲುಕ್ಕರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಯಾದವರು, ಸ್ಥಾಮಿಯರ ಸರು ಅಳಿದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿಗೆ ಕೌಮಂಡಿ, ಜಯಂತಿ, ವೈಜಯಂತಿಪುರ ಎಂದೂ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕರು ಧರ್ಮಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಬನವಾಸಿ ಕೂಟ ಬಳಳ ಹಳೆಯಾದು. ಪಂಪನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಎಂಟನೇ ಶತವರಾನ ದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಗೃಹಗಳಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಂದು ಬನವಾಸಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯವು ಸುಮಾರು 115 ಅಡಿ ಉದ್ದ 45 ಅಡಿ ಅಗಲವಿದ್ದು ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಗಭ್ಯವುಂಟಿಪ, ಘೂಂಟಾವುಂಟಿಪ, ಸಭಾವುಂಟಿಪ, ನಂದಿವುಂಟಿಪ,

ಸ್ವತ್ವಮಂಟಪಗಳಿಂದು ಆರು ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ದೊಡ್ಡ ಹಜಾರವಿದೆ. ಮಧುಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವೇ 64 ಅಂಗುಲ (ಸುಮಾರು ಏಕೊಪರೆ ಅಡಿ) ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಮಧುವಿನ ಬಣ್ಣಮನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲೂ ಲಿಂಗವು ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಧುಕೇಶ್ವರನೆಂಬ ಪ್ರಸರು ಬಂದಿತನ್ನು ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಸಂದಿ ವಿಗ್ರಹ ಬಹು ದೊಡ್ಡದು. 7ಅಡಿ 4 ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮ, ಶ್ರೀರಾಮ, ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ, ಶ್ರೀದುರ್ಗ, ದುಂಡಿರಾಜ ಗಣಪತಿ, ಆದಿಶೇಷ, ವಂಕಟರಮಣ, ವಾರ್ಯಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ವಹಾರುತಿ ಈ ಸಣ್ಣಗುಡಿಗಳಿಂದ್ದು ಉತ್ತಮದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಎಡ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲು ಕಂಬಗಳು ಕಲ್ಲಿನ ಮಂಟಪಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮಹಾಂಸ್ವತ ಕಲ್ಪಕತ್ವ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಂಟಪನ್ನು ಕೋಣೆಯಂದರಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲುಮಂಟಪ ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪವೂ ಹೌದು. ಕ್ರ.ಶ.1628ರಲ್ಲಿ ಸೋಂಡಾ ಸಂಸಾಫನದ ರಾಜ ರಘುನಾಥ ನಾಯಕರು ಮಧುಕೇಶ್ವರನ ಸೇವೆಗೆಂದು ಈ ಮಂಟಪನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಂಟಪನ್ನು ನುಣಿಪಾದ ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೀಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಶಿವಶರಣರು ಉಳಿದ ಉಳಿವಿ

ಉಳಿವಿ ಮುಕ್ತಿಸ್ತೇತ್ರ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಮುಕುಟಮಣಿಯಾಂತರವ ಉಳಿವಿ ನಿಸಗ್ರಹ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಷಮ್ಯ ಹೆಸರಾಗಿದೆ ದಾಂಡೇಲಿಗೆ ಸಮಿಖವಿರುವ ಉಳಿವಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ವೃಷಭಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಕಾಳಿನದಿ ಮತ್ತು ಯಲ್ಲಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಡಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಘಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿವಿ ಸ್ತೇಶವಿದೆ. ಈ ಸ್ತೇಶದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು ಉಳಿದರು ಎಂದು ಬಹಿರ್ಜ್ಞವಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಢೆ

ಒಂದು ಹೋಸ ಪಂಡವ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿತು. ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲೀಗ್ರಂಥ ಶರಣರಸ್ಸು ಹಿಡಿದು ಬಡೆಯುವವರೆಗೂ ಕ್ರಾಂತಿ ಹಬ್ಬಿತು. ಕಂಗಲಾದ ಶರಣರು ದಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಹಿಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಬಂದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೃ ವಚನಕಾರ ಶಿವ ಭಕ್ತ ಜಿನ್ನಬಸವರೂ ಬಿಬ್ಬರು. ಇವರು ವಚನಕಾರ ಏರಶೈವ ಮತಸ್ಯಾಪಕ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಸೋದರಳಿಯ-ಜಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಫೋರಾರಣ್ಣದ ನಡು ಏನ ಉಳಿಗೆ ಬಂದು ಅಶ್ರಯ ಪಡೆದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಉಳಿವಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ಸಮಾಧಿ ಇದೆ. ಸ್ತಾರಕ ಮಂದಿರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಹಾಷ್ಮ ಶುಕ್ಲ ಹಂತಿನೆಯಾದು ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆಯೇ ನಡೆಯಾತ್ಮದೆ. ಅನುಭವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಉಪನಾಸ್ತ, ಶಿವಕಥೆಗಳು ಜರುಗುತ್ತಾವೆ. ಜಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಂದಿರದಿಂದ ನೈಮಿತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋದರೆ ಸ್ತಾದಿ ಅರಸರ ಅರಮಾನೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಹಲವು ಅವಶೇಷಗಳಿಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸದಾಶಿವ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಉಳಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆರಡು ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಗಳಿಂದರೆ ಅಕ್ಷಮಹಾದೇವಿ ಗುಡಿ, ಎತ್ತು ಕಾಯಾವ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ನಾಗಮುನ್ಯ ಗವಿ, ಆಕಳ ಗವಿ, ಹರಳಯ್ಯನ ಚಿಲುವೆ ಇತರ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳು.

ಶ್ರೀ ಕ್ರೀತ್ರ ಇಡಗುಂಬಿ

ಇಡುಕುಜಾನನಂ ರಹ್ಯಂ ಯತ್ತುವಿಷ್ಣೇಶೋಭಿಷ್ಪದಾಯಕ
ಪೂಜಿತೊ ಮೋಕ್ಷಃ ಪಂಚಮಿದ್ಯಾಸ್ತುತ್ಪಂ ನಿತ್ಯಂ

ಮಂತುಂರವರ್ಮನೆಂಬ ರಾಜನೇಷ್ಟು ವಿನಾಯಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮನ ಇದಾಗಿದೆ. ಇವನು ಕದಂಬ ವಂಸದ ರಾಜ. ಒಮ್ಮೆ ಇವನು ಇಡಾಕುಂಜವೆಂಬ ವನಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಲ್ಲದಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಶಿಯ ಸರಸ್ವತಿ ತೀರದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕಾಟಂಬಗಳನ್ನು ಕರೆದು ತಂದು ಸ್ತಾಪನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಹಂಬಾಸಿ ಎಂಬ ಜಂಡಾಲನ ತೊಂದರೆಯಿಂದಾಗಿ

ಬ್ರಹ್ಮಣಿರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡತ್ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಮುಯುಶವರವರ್ಮನು ಗಣಪತಿಯ ಆರಾಧನೆ ಪೂರ್ಣಿಸಿದನು. ಚಂಡಾಲನೂ ತನ್ನ ಅಶುರೀ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೃದುವಾದನು. ಈ ಪ್ರದೇಶವೇ ಇಡಗುಂಜಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯು ವಿರಾಜವಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದೊಂದು ಮಹಾ ಸಿದ್ಧಿ ಶೈತ್ರ ಎನಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಹಳೆಯ ಗುಡಿಯನ್ನು ಬಸವಾಸಿ ಕದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಟ್ಟಿಸಲಾಯಿತ್ತೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಡಗುಂಜಿ ಪರಶುರಾಮ ಶೈತ್ರ, ಇಡ್ಡಾಕುಂಜಿ, ಗುಂಜಾರಣ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುನಾಶಕನೂ ಶ್ವಿಪ್ರ ಪ್ರಸಾದನೂ ಆದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ನಾರದರೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಶಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಗಣಪತಿ ಮಹಾತ್ಮೆ ದುಂಡು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಹಲಗೆ ಮೇಲೆ ನಿಂತಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಗ್ರಹದ ಎತ್ತರ 83 ಸೆ. ಮಿ. ಆಗಲ 53 ಸೆ. ಮಿ. ಮೂರತಿಗೆ ಏರಡು ದಂತಗಳಿದ್ದು ತಲೆಯ ಮೇಲಾಗ್ಗದ ಮುಂಭಾಗ ಆನೆಯ ಕುಂಭ ಸ್ಥಳದ ಹಾಗೆ ಇದೆ. ಮೇಲೆ ನಹಸ್ತದಳ ಕೆಮಲ ವಿದೆ. ಕಂತಾಭರಣ, ಗಂಟಗಳ ಸರ ಹೊದಲಾದ ಅಭರಣಗಳು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹೋದಕದ ಪಾತ್ರೆಯೂ ಇದೆ. ಸೋಂಡಿಲು ಮೋದಕಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದೆ. ಮುಂಭಾಗ ಆನೆಯ ಪುಣಿಯಿಂದಿದ್ದ ಹಿಂಭಾಗ ಮನಸ್ಸನಂತಿರುವುದು.

ಇಡೆ ಗುಂಜಿ ಹೊನ್ನಾವರದ ಸಮಿಪವಿದೆ. ಭಟ್ಟಿಳಿದಿಂದ 26 ಕ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀ ಶೈತ್ರ ಇಡೆ ಗುಂಜಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವರಾಶಿ ಸಮಯಲ್ಲಿ ಜನ ಅಪಾರವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಯಾಣಿ, ಗೋಕರ್ಣ, ಇಡಗುಂಜಿ ಇವು ಮೂರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿವ ಶೈತ್ರಗಳಿಂದು ಖಾತ್ಯಿತವಿತ್ತಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಆಡಳಿತ ವರ್ಗ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪೂಜೆಗಳು ಹಲವು, ಸತ್ಯ ಗಣಪತಿ ಪ್ರತ, ಚಂದನಾಭಿಪೇಕ, ಗಣಹೋಮ, ತೆಂಗಿನ ಕಾಲಿಗಳ ತುಲಾಭಾರ ಇವು ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಗಳು, ಕಾರ್ತಿಕ ಹಣ್ಣಿ ಮೆಯಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ನಡೆಯುವುದು.

ಯಾಣಿ

ಹಣಿ ಇದ್ದರೆ ಗೋಕರ್ಣ, ಸೋಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಯಾಣಿ ಎಂಬ ಗಾದೆಯೇ

ಯಾಣವಸ್ತು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬರಲು ಯಾಶಿಕರು ಸಾಹಸ ವಹಿಡಬೇಕು. ಯಾಣದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ದಟ್ಟಡವಿ ಇದೆ. ಜನ ಸಂಭಾರ ಬಹು ಕಮ್ಮಿ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾಣಸ್ಟು ಲ್ಲಿ ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಯಾಸುರನನ್ನು ವಿಷ್ಪುವ ಕೊಂಡನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕುಮಣಿದಿಂದ ಸಿರಿಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ವರಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇ ಗುಂಡಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂದು ಯಾಣಕ್ಕೆ 12 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ಬರಬೇಕು. ಆರೇಳು ಕಿ.ಮೀ. ರಸ್ತೆ ಇದ್ದು ಮಾಹನದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು.

ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಜಗನ್ನೋಹಿನಿ ಶಿಲ್ಪ ಶಿಖಿರ ಅಥವಾ ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗಣಪತಿಯ ದರ್ಶನವಾದ ಸಂತರವೇ ಯಾಣದ ದೈವ ಭ್ರೇರವೇಶ್ವರನ ದರ್ಶನ. ಜಗನ್ನೋಹಿನಿ ಶಿಲ್ಪರದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರದ ಶಿಲೆಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಹೆಯ ಮಗ್ನಿಲನ್ನು ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಗಭ್ರಗಾಡಿ ವರೂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಘಾವವಾಗಿರುವ ಭ್ರೇರವೇಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿ ಎದುರು ದೊಡ್ಡದಾದ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಸದಾ ಕಾಲ ನೀರಿನ ಧಾರೆಯು ಬೀಳುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಜಗನ್ನೋಹಿನಿ ಶಿಲ್ಪರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಪಾರ್ವತಿ, ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಶಿವ ರಾಶಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋಕರ್ನದಲ್ಲಿನ ಆತ್ಮಲಿಂಗ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಯಾಣ ದಲ್ಲಿ ಭ್ರೇರವೇಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಇಡಗುಂಬಿಗೆ ಬಂದು ವಿನಾಯಕ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನಮಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಪಾವಗಳೂ ನಾಶವಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಭಕ್ತರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿವರಾಶಿಯಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುವುದು. ‘ಕಾಶಿಕರಾವಾಯಣ’ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಬತ್ತಲೇ ಶ್ವರ ಕೆವಿ ಯಾಣದವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕುಮಣಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಕುಮಣಿ ಕಾರೆವಾದರ್ದಿಂದ 64 ಕಿ.ಮೀ ದಾಸ್ತಿಣಕ್ಕೂ ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ 16 ಕಿ.ಮೀ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕುಂಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದಾಗಿ

ಈ ಉದ್ದೇಶನ್ನು ಕೆಂಬಡಂ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು ದಾಗಿಯೂ ಅದರಿಂದ ಕುಮಾಟವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಇದೊಂದು ಜ್ಯೇಂದ್ರಪೂರಿತ್ತು.

ಕುಮಾಟ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ನಗರದ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯವೂ ಹೌದು, ಶ್ರೀ ಮಹಿ ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊದಲಿಗೆ ಇದು ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯವಾಗಿಸ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಗೋಕರ್ಣಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕುಮಾಟದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಆವನ ಆವಸನ ಕಾಲವೂ ಸಮಾಖಿಸಿತು. ಕಡೆಗೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆ ವಹಾಡುವಂತೆ ದೇವಾಲಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪರೇಗೆ ಕೆನಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣಿಯಾಯಿತಂತೆ. ಸಾಧು ಕೊಟ್ಟಿ ವೆಂಕಟೇಶನ ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ಇಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ. ಸನ್ಯಾಸಿ ಸಹಾದಿ ಹೊಂದಿದ ಕಟ್ಟಿಯೋಂದು ಶ್ರೀ ಬಾಗಿಲ ಜಟಕೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವರ ಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪುರಾಣದ ಸನ್ನಿಹಿತ ಚಿಕ್ಕಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ಕುಂಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಬಸ್ತಿಪೇಟೆ ಬಳಿ ಇದೆ. ಶ್ರೀ ಕುಂಭೇಶ್ವರ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಧಿದೇವತೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪೂರಾಣಕೆ ಹಿನ್ನಲೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯ

ನಲ್ಲಿಕೇರಿ ಬಸ್ತಿ ನಿಲ್ದಾಣದ ರಸ್ತೆಯ ಕೆಳ ಬದಿಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗಣಪತಿ ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಉಪ್ಪು ಸಾಗಿಸುವ ವಾಯಾಪಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಪೇಕ್ಷೆ ನೀಡಿದ ನಂತರ ಗಣಪತಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಹರಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಗಣಪತಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಪತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹುಬಿನ ಮಂಟಪ ಪೂಜೆ ವಿಶೇಷ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಲಸಾ ನಾರಾಯಣ ಶಾಂತೇರಿ ದೇವಾಲಯ

ನಾಲ್ಕು ಸೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ದೇವಾಲಯ. ದೇವಾಲ ಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೆತ್ತಲಾದ ದಶಾವತಾರ, ಮಹಾಭಾರತ, ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಳ, ಜಂಪ್ರಪಂಡಲ ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ದೇವಿಯ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಪದ್ಮಲೋಹದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಶಾಂತೇರಿ, ಶ್ರೀ ಭಗವತಿ ಶ್ರೀ ದಾದ ಶಂಕರ, ಶ್ರೀ ಗ್ರಾಮ ಪುರಾಣ ಪರಿಬಾರ ದೇವತೆಗಳು ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಚತುಭುಜದಿಂದಿದ್ದ ಮೇಲು ಬಲಗ್ಯೇಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಿತೂಲ ಕೆಳಗ್ಯೇಯಲ್ಲಿ ಖಿಡ್ ಹಾಗೂ ಮುಂಡಾಸುರನ್ ಶಿಖೆ ಇದೆ. ಎಡಭಾಗದ ಮೇಲಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅವೃತ್ತಕೆಲಶ ಹಾಗೂ ಕೆಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಾಹುದೈತ್ಯ ಎಂಬುವನ ಶಿರವಿದೆ. ದೇವಿಯ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳು ಚಂಡಾ ಸುರನನ್ನ ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀಶಾಂತಿಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯ

ಕುಮಾರಾದ ಗುಡಿಗಾರಗ್ಲಿಯ ಬಳಿ ಇದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಪರಶುರಾಮ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನ್ನುವರು. ಕುಂಭಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ನೆಲಸಿದುದರಿಂದ ದೇವಿಗೆ ಶಾಂತಿಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತನ್ನು ಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಶಾಂತೇರಿ ಕಾವಾಣಿ ರಾಮನಾಥ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಈ ದೇವಾಲಯ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಾಂತೇರಿದೇವಿಯ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಪಂಚಲೋಹದಿಂದ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ವರ್ಷ-ವಿಡೀ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಯೇಶ್ವರ ಕಾಪೂರ ಕಾವಾಣಿ ಕಾಳಭೈರವ ದೇವಾಲಯ

ರಾಯೇಶ್ವರ, ಕಾಳಭೈರವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವರಂಗಳಿರುವ ವಿಶಾಲದೇವಾಲಯ.

ಬಸ್ತಿಪೇಟೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಶ್ರೀ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಪೂತ್ಪನಾಥ ದೇವ ಬಸದಿ (ಜ್ಯೇಷ್ಠ ದೇವಾಲಯ), ಚಿತ್ತಗಿ ಮತ್ತ ಅಧವಾ

ಶ್ರೀರಾಮ ಚಂದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಕುರುಕ್ಸಿಯೆ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಕುರುಕ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೆರಡಣ್ಣಾಗ್ರಹಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ದೇವಕಿ ಕೈಪ್ಪಣಿ ಮಹಾಲಷ್ಟ್ರೀರವಳಿನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ರಾಮಾತೀಥಿಫ್ರೆ

ರಾಮಾತೀಥಿಫ್ರೆ ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಿಸಗ್ರಹರಮಣಿಯ ಪ್ರದೇಶ, ಇಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡವೊಂದರ ಒಳಗಿನಿಂದ ಎರಡು ರುಧಿರಗಳು ಎರಡು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಸಣ್ಣ ರುಧಿರಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀಥಿ ಎಂದೂ ಮೊಡ್ಡದಾದ ರುಧಿರಗೆ ರಾಮ ತೀಥಿ ಎನ್ನುವರು. ಈನೀರು ಯಾವಾಗಲೂ ಜೀಕ್ಷಿಗೆ ಇರುವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೊಂದು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ದತ್ತತ್ವೇಯ, ಸಂದಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇವೆ. ರುಧಿರ ನೀರು ಖನಿಜ ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದೊಂದೂ ಈ ತೀಥಿ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನ ವರಾಡಿದರೆ ಜರುವಾವ್ಯಾಧಿಗಳೂ ಹುಳ್ಳು ಗುಣವಾಗುವುದೊಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ.

ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಕ್ಷೆ ಪರ್ವತದ ಶಿವಿರದ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ 13 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕರಿಕಾನನ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಜಗತ್ಕಣಿಕರಾದ ಮಲ್ಲಾಸುರ-ಭಂಗಾಸುರರಂಬ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನ ನಾಶ ವರಾಡಿದ ದೇವಿಯಾ ಭಕ್ತರ ಪೂರ್ಣನೆಯ ಹೇಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಇಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ 29 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಡಬಾಳಿ ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೈನ ಗುಡಿಗೋಪರಗಳೂ ಇವೆ. ಹೊನ್ನಾವರದಲ್ಲಿರುವುದೇ 8 ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಳದಿ ಪುರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಗೇರಸೋಪೆ ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ, ಹಿಂದೆ ಇದು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೌರಿತ್ವು. ಆ ಕಾಲಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾರಿ ಬಿಸಿಗಳಿಂದ ಪೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗೆ ಜತು

ಮುಂಚಿ ಬಸದಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನಾಥ, ವರ್ಧಿಪಣಾನ, ನೇಮಿ ನಾಥ ಬಸದಿಗಳು ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಜಕ್ಕುಮುಂಚಿ ಬಸದಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ರಮೇಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬಸದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ಮುಖಗಳು ಒಂದೇ ರಿಂತುವಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಸದಿಯೋಳಿಗಿನ ಕಂಬಗಳು ಅಕರ್ಣಕ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಜ್ಞಾನಲಮ್ಮಿ ದೇವಾಲಯ ಗೇರಸೋಷ್ಯೆಯು ಒಂದು ಜಿನಾಲಯ. ಹಲವಾರು ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಹಂಡ್ತದಲ್ಲಿ ಜಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಅದರ ಹಿಂದೆ ಶೋಭಿಸುವ ಶಿಲ್ಪವಿದುತ್ತದೆ. ಗಭ್ರಾಗುಡಿಯು ಹೊರಗೆ ಏರಿಭದ್ರ, ಜೆನ್ನಬ್ರೈರವರಾಣಿ, ಶೈತ್ಯಪಾಲರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗೇರಸೋಷ್ಯೆಯು ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯ ಶರಾಪತಿ ಎದಿ ದಜದ ಮೇಲಿದೆ.

ಹೆನ್ನಾವರದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗದ ಕೇರಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಗುಡಿ, ಹನುಮಣಿ ವುಂದಿರ, ವಿಶೋಬ-ರಾಮಿಮಾಯಿ ಮಂದಿರ, ರಾಮೇಶ್ವರದೇವಾಲಯ, ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ ಇವೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆಳದಿ ಶಿವಷ್ಟನಾಯಕನ ವಾಗಭದ್ರಪ್ರಣಾಯಕ ಉಂಟಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನೆಂದು ಶಾಸನವೇಂದರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೆನ್ನಾವರದ ಕಾಸರಕೋಡ ತಿರುವಿನ ಬಳಿ ಕಾಸರಕೋಡ ರಸ್ತೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ಶ್ರೀ ಬಟ್ಟೆ ವಿನಾಯಕ ದೇವಾಲಯ ಸಿಗಂಪುರದ್ವಾರಾ ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಸರ ಅಕರ್ಣಕವಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಈ ದೇವಳದಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವಾದುದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ನಾರದರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹವೇದೂ ಹೇಳುವವರು.

ಸಂಗೀತಪ್ರಾರ್ಥಿ

ಭಟ್ಟಳದಿಂದ 20 ಕ.ಮಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಡುವಳಿಯೇ ಹೀಗೆ ಸಂಗೀತಪ್ರಾರ್ಥಿ ಎಂಂದು ಹೆಸರುಗಿದ್ದ ರಾಜಧಾನಿ ಉರು. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು

ಜಿನಾಲಯಗಳಿವೆ, ಬಸದಿಗಳಿವೆ. ಪದ್ಮಾವತಿ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳು ತಂಬಾ ಆಕೆರ್ಸ್‌ಕ, ಹರಿ ಪೀಠದಲ್ಲಿ 24 ತೀರ್ಥಾಂಕರ ರನ್ನು ಒಡೆ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಂಗಡೆಗೆ ಪದ್ಮಾವತಮೃನ ವರ ವಿಗ್ರಹವೂ ಎಡ ಬದಿಗೆ ಶಾರದಾ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸೆಮಿಪ ಪಾಶ್ಚಾನಾಧ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಮೃತಶಿಲೆಯ ಮೂರ್ತಿ, ದೇವಾಲಯದೊಳಗಿನ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ, ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿಯ ಅತಿ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೇಕಾದುದು. ಚಂದ್ರನಾಧ, ನೇಮಿನಾಧ ಮೂರಲಾದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪದ್ಮಾವತಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸ್ಪಳ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ನೇಮಿನಾಧ ಸ್ವಾಮಿಯು ವಿಶಾಲವಾದ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಚಂದ್ರನಾಧ ಬಸದಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಭಟ್ಟಳ ಆದೇ ಹೆಸರಿನ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೆದಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜಿನಾಲಯಗಳು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಕಾವಣಾಟಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಶೇತಪ್ಪಯ್ಯ ಮತ್ತು ಜೋಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಜೋಳಿ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ನೋಡಬೇಕಾದವು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಅಪ್ಪದಿಕ್ಕಾಲಕ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿದೆ. ಜಟಿಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಚಂದ್ರನಾಧೇಶ್ವರ ಬಸದಿ ದೊಡ್ಡ ಜೈನ ದೇವಾಲಯ, ಉದ್ದ 112 ಅಡಿ 50 ಅಡಿ ಅಗಲ ಇದೆ ಏರಡು ಅಂತಸ್ಸಿನ ಈ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತಸ್ಸಿಗೆ ಮೂರರಂತೆ ಅರು ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಶಿಧಿಲವಾಗಿವೆ. ರಾಶಿ ಚೆನ್ನಬೈರಾ ದೇವಿಯ ಸೇನಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಪನು ಜಟಿಪ್ಪನಾಯಕ. ಬಸದಿಯ ವಂಂದೆ ಬಿದು ಕಂಬಗಳ ವರಾನಸ್ತುಭವಿದೆ. ಶೇತಪ್ಪಯ್ಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಕಾರ್ಮೇಷ್ಣ ಯಜ್ಞದ ಶಿಲ್ಪ ಅಪರೂಪದಾಗಿದೆ.

ಅಂಕೋಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರಾವಳಿ ಭಾಗದ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು

ಅಂಕೋಲ. ಅಂಕೋಲ ಒಂದು ಬಹಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟೆಶ್ವರ ಅಥವಾ ರುದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಂಕೋಲದಿಂದ ಎಂಟು ಕಿ.ಮೀ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಅವಸ್ಥಾ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾತ್ಯಯಿನಿ ಬಾಣೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ದೇವಿ ಅತಿಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಆಕೆ ಕವಿ ಕೆಯರಾಗಿರುವಳು. ಬಾಣೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಸ್ವಾರಸ್ಥ ಹೆಂಡರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣೇಶ್ವರನಿಗೆ ಹೊದಲು ಪ್ರಾಚೆ ಶಲ್ಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಕೋಲ ದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗಾವಳಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗಂಗಾಷ್ಟಮಿಯಂದು ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅಂಕೋಲದ ಶ್ರೀ ಕುಂಡೋದರಿ ದೇವಾಲಯ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿದೆ. ಅಂಕೋಲ ಬಸ್ತಿ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಹನುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಟ್ಟಡ. ಈ ದೇವಿಯು ಮೂಲತಃ ಗೌವಾದ ಕುಡತರಿಗ್ರಾಮದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ತಂಡು ಅಂಕೋಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆನ್ನು ಹರು. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತ್ತಿ, ಚಕ್ರಪೀಠ, ರವಳನಾಥಸ್ತುಂಭ ವಹಾರಿಗಣ, ಭೂತ ಗಣ, ನಾಸ, ಶಮಿಂಘ ಹೊದಲಾದವರ್ಗಳಿವೆ. ಹನುಮಟ್ಟಿರಸ್ತೀರ್ಯಾಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗುವ ಪುತ್ತಳ್ಳಂದು ದೇವಾಲಯ ಶ್ರೀ ಆಯಾರ್ ದಾಗ್ರ ದೇವಾಲಯ. ಈ ಗುಡಿ ಸಾತ್ತವನೆಯಾಗಿ 400 ವರ್ಷಗಳಾಗಿವೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮಂಬಿವಿಷಾಗಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ಕಾರದ ಮಹಾದ್ವಾರವು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವುದು. ದೇವಿಮೂರ್ತಿಯು ಪಂಚಲೋಹದಿಂದಿದೆ. ನಿಂತೆ ಭಂಗಿಯ ಮೂರ್ತಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿವೆ. ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಶಿದ್ಧ, ಧಾಲ ಈ ಕೈಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕೂರಳಲ್ಲಿ ವೈಜಯಂತಿ ಪರಾಲೆ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವವು ವಿಜಯಭಕ್ತಯಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಒಂಭತ್ತು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ವಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಹನುಮಟ್ಟಿ ಅಂಕೋಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸಮೀಕ್ಷಾಪದ ಗ್ರಾಮ. ಹನುಮಂತ ಈ ಗ್ರಾಮದ ದೇವರು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ಮಹಾವಾರ್ಯಾ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತ ಸಮಾಜದವರಿಗೆ ಈ ದೇವಾಲಯ

ನೆಚ್ಚಿ ನೆದೂಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಅಕಣ್ಣಕ ದೇವಾಲಯ. ಹುಣ್ಣಾಮಾರ್ಯಾ ಮೂಲಕಿರ್ತಿ ಬಂಗಾರದ್ವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪಣಿತೆಯೋಡನೆ ಭಾಗವತಿ. ಭಾರಾಂಗಣ ಕಂಶ್ಪ್ರರಪಾವತಿ. ಭೂಲಕ್ಷಣಾಧ, ರವಜನಾಧ ಮಹತ್ವ ಶಾಂತೇರಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಇವೆ. ನರರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಸವ ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ವಾಹಾಚಾರ್ಯಾ ದುತ್ತು ಶ್ರೀ ಭಗವತಿ ದೇವಿಯರ ಸಮುದ್ರಿದಲ್ಲಿ ಸಾಂದಿವಾದ್ಯ ಎಂಬ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿ-ಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ದಾಪ್ರರ ತಾಲ್ಲೂಕು :

ಸಿದ್ದಾಪ್ರರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಕರ ನಿರಾಕರಣ ಚೆಳು ವಳಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬಿಳಗಿ, ಇಟಗಿ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ಬಿಳಗಿಯ ಸಿದ್ದಾಪ್ರ ರಾಣಿಯ ಹೇಸರಿನ ಹೇಳೆ ಬಾರಿಗೆ ಸಿದ್ದಾಪ್ರರ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವರೆ.

ಬಿಳಗಿ ಗ್ರಾಮ ಸಿದ್ದಾಪ್ರರಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ 8 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕೋಟಿ ಮತ್ತು ಅರಮನೆ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಬಿಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಶ್ಚಾನಾಧ ಬಸದಿ ಇದೆ.

ಬಿಳಗಿ ಉರು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮುಂದಿರುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ವಾರಿಕಾಂಬಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈಕೆಯನ್ನು ಸೀಮೆದೇವತೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಹೈವನಾಡಿನ ಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಬಿಳಗಿ ಸೀಮೆಯಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಮಾರಿಕಾಂಬಿ ಪ್ರತಿಪಾತ್ನಿ ಪನೆಯಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಾದು. ಕ್ರ.ಶ. 1900ರಲ್ಲಿ ಈಗಿದ್ದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಢಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದ 1926ರ ವರೆಗೂ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಢಿ ಇತ್ತು.

ಸಿದ್ದಾಪ್ರದಿಂದ 19 ಕ. ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿರುವ ಇಟಗಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಮ ಹಾಗೂ ಕಂಶ್ಪ್ರರದೇವರುಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು 1560ರಲ್ಲಿ ಬಿಳಗಿಯ ರಾಜನು ಕಂಶ್ಪ್ರಸಿದನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಮುಂದೆ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ಬುಂದಾಗಿ ಏಕ್ಕಿಲ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯವು 9ನೇ ಶತಮಾನದ್ವಾರಿಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ,

ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಭುವನಗಿರಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮುತ್ತಿಗೆ ಸಿದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ 9 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನವು ಭುವನಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ನಿಸರ್ಗ ರಮಣೀಯ ತಾಳಿ. ದೇವಾಲಯದ ಎಡಬಿದಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಬಳಬದಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಅಭಿಪ್ರೇಕ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಬಿಳಿಗಿಯ ರತ್ನತ್ರಯ ಬಸದಿ ಬಿಳಿಗಿಯ ಉಪರಸ್ತೇಯ ಬದಿಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಗಿ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೌರೆದಿತ್ತು. ರತ್ನತ್ರಯ ಬಸದಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರ ಭಟಪ್ಪಾಕಳಂಕರ ಷ್ವೇರಣೆಯಿಂದ ರಚನೆಯಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1604ರಲ್ಲಿ ನಿವಾರಣಾವಾದ ಬಸದಿಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಘಟೇಂದ್ರ ದೊರೆ ಮಾಡಿಸಿದನೇನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಬಸದಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಸಲು ಅರಂಭಿಸಿದವನು ಇವನ ತಂದೆ ರಂಗರಾಜ. ರತ್ನತ್ರಯ ಬಸದಿ ಶಿಲಾಮಾಯವಾಗಿದೆ. ರಂಗಮಂಟಪ, ಚಂದ್ರಶಾಲೆ ಇವೆ. ಈ ಬಸದಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿಲ್ಲ. ಹಂತ-ವಂತವಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿ ಇಂದು ಭವ್ಯ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಬಸದಿಯ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಘಟೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಅಜ್ಞ ಏಿರಪ್ಪು ಒಡೆಯರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಗಲೆಂದು ನೇಮಿನಾಥನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ತಂದೆ ರಂಗರಾಜನಿಗೆಂದು ಶ್ರೀ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥನ ಪ್ರತಿಮೆ ಹಾಗೂ ತಾಯಿಯ ಸಲು-ವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ವರ್ಧಾಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ರತ್ನತ್ರಯ ಬಸದಿಯ ಬಿಳಿಗಿಯ ರಾಜಮಂಶವನ್ನು ನೇನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ.

ಹಳಿಯಾಳ

ಹಳಿಯಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಉರಿಗೆ ಹಿಲ್ಲಿಯಾಳ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮಂದಿರ, ಈಶ್ವರನಗಂಡಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಹನುಮಂತ, ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವರ ಮಂದಿರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾವಾಸ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಪಾಂಡವರ ವೇಷ

ಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಜೃಂಭಕೆಯಿಂದ ಅಚರಿಸುವರು. ಹಳಿಯಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದಾಂಡೇಲಿ ಒಂದು ಕೃಗಾರಿಕಾ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಕಾಳಿ ನದಿ ದಂಡೆಯ ಹೇಲಿರುವ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದಾಂಡೇಲಿ ಸಮಾಪದ ಕಾವಳಾ ಗುಹೆಗಳು ನೋಡಬೇಕಾದವು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ನಾಶ್ರಮ ಶಿಲೆಗಳು ಲಿಂಗಾಕಾರ ತಾಳಿ ಶಿವ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೇಸರಾಗಿದೆ. ದಾಂಡೇಲಿಗೆ 18 ಕಿ.ಮಿಂ ದೂರದ ಅಂಬಿಕಾನಗರ ಕಾಳಿ ನದಿ ಜಲ ವಿದ್ಯುತ್ಪಾತ್ತಿ ಯೋಜನೆ ಪ್ರದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ರಾಮರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ದಾಂಡೇಲಿಯ ಬಂಗಾರನಗರದಲ್ಲಿ ದಸರಾ ಹಬ್ಬಿದ ಕಡೆ ದಿನದಂದು ರಾಮಲೀಲಾ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದತ್ತಪುಂದಿರಪೂ ಇದೆ. ದಾಂಡೇಲಿಗೆ ಎರಡು ಕಿ.ಮಿಂ ದೂರದ ಅಂಬೆವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಗಣಪತಿ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಕಾರವಾರ

ವಿಶ್ವ ಕವಿ ರವೀಂದ್ರರನ್ನು ಸರೇ ಹಿಡಿದ ಉರು ಕಾರವಾರ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಡಲ ತೀರ, ಕಾರವಾರ ಒಂದು ಬಂದರು. ಕಾರವಾರದ ಹತ್ತಿರವೇ ಸಮುದ್ರದ್ವಾರ್ಥಿನ ಕೂರುಗಡಡಿ ನಡುಗಡ್ಡೆ ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ 60 ಮೀ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ನರಸಿಂಹ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅರಬ್ಬಿರು ತಂದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕಾರವಾರದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮಿಂ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಾರವಾರದ ಕಡಲ ತೀರದ ಸೊಬಗಿಗೆ ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಕಣೆ ಕೂಡಿ ಸಜ್ಜೇಶ್ವರ ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸುಂದರವಾದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಉದ್ಘಾವ ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಅದರ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಹೂರಗೆ ಗಣಪತಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಸಜ್ಜೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಗಿಜ್ಜೇಶ್ವರ ರಾವಣ ನಿರ್ಮಿತ ಶಿವಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ರಾವಣನು ಶಿವನನ್ನು ಬೇಡಿ ತಂದ ಆತ್ಮಲಿಂಗವನ್ನು ಒಂದು ಸಂಜೆ ತನ್ನ ಸಂಧಾರಣಂದನೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ಮಿತ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಣಪತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬರದ

ಕಾರಣ ವಿನಾಯಕನು ಅತ್ಯಲಿಂಗವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟಬಿಟ್ಟನು. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದ ರಾವಣನು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಲಿಂಗದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಚುಂಡಿಯೂರಿ ತನ್ನ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೀಳಲು ಹೊಗಾಡಿದನು. ಅಗ ಲಿಂಗವನ್ನು ತಂದ ಸಂಪುಟವು ಕೈಗೆ ಬಂದಿತು. ರಾವಣನು ಅದನ್ನು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎಸೆದನು. ಅದು ಸಂಪುಟೇಶ್ವರ ಎಂದು ವಿಶ್ವಾತ್ಮವಾಗಿ ಕಾರವಾರದ ಬಳಿ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನಿಸಿತು. ಕ್ರಮೇಣ ಅದೇ ಸಚ್ಚೇಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮಂಜಗುಣೀ

ಮಂಜಗುಣೀ ಸಿರಿಸಿಯಿಂದ ಕುಪಟ್ಟಾಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕದಂಬ, ಕೆಳದಿ, ಸಾಳವ, ಸೋದೆ ವೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ರಾಜಮನೆತನದ ಪರ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದ ಶ್ರೀ ವರ್ಣಕಟ್ಟೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕದಂಬರ ಮರುಗಾರವರವರ್ಗ, ಕೀರ್ತಿವರ್ವರರು ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಾಸ ನಿಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಥ, ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕದಂಬರ ಲಾಂಘನಗಳಾದ ಸಿಂಹ, ಎತ್ತು, ಕಟಿಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ, ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿದ್ದು ಇವು ಸೋದೆಯ ಅರಂಭ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದಾದವು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ವರ್ಣಕಟ್ಟೆಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದೇವರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ದೇವರೇ ಸೂಚಿಸಿದ ಸ್ಥಾಳದಲ್ಲಿ ತಿಮ್ರಲ ಎಂಬ ವ್ಯಶ್ವನು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಿಂಡಾಸರ ಮಧ್ರಿನಿ, ಭೃತ್ಯ, ಪಂಚಲಿಂಗ. ಪಾವಕಿ ಗಣಪತಿ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಕರ್ಣದ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥಾವಸ್ಥನ್ನು ಹೋಲುವ ವಿಶಾಲವಾದ ಕರೆ ಇದೆ. ಅದರ ಮುಂದೆ ದೇವಾಲಯ, ಎದುರಿಗೆ ವರಾಸಸ್ತಂಭ ಇರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಸರವೆಲ್ಲ ಅರಣ್ಯವಯ. ಗರ್ಭಗುಣಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿನ ಶಿಲ್ಪ ಭವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪ ಹಲವು ಪ್ರಣಾಯ ಭಂಗಿಗಳನ್ನೂ ಲಗೊಂಡಿದೆ. ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯಾರು,

ಮಂದಿನಿಕೆಗಳ ವಿವಿಧ ಭಂಗಿಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಬೇಂಗಾರು ಹಳೆಬೀಡು ದೇವಾಲಯ ಗಳ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯಾರೆ ನೇನಪ್ಪ ತರುತ್ತವೆ.

ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಭವ್ಯವಾದ ರಥ ಹಲವು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕುಸುರಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ, ಯಾನಸ್ತಂಭ ಸಂಧರ ಕೆತ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿರುವ ಮುಖ್ಯಾಂಟಪದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಲವು ರೂಪ, ಅವಶಾರಗಳನ್ನು ರಾವಾಯಾಂಜಿದ ಕೆಲವು ಸನ್ನವೇಶಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಕಬ್ಬಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಬರಿವುದು ರೂಢಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಮಂಜುಗಾಣಿಯ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಕಬ್ಬಿನ ಹಬ್ಬ ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾರ್ತಿಕೇಶ ಹುಣ್ಣೆ ಹೇಯಂದು ದೀಪೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಥದ ಮೇಲಿನ ಕಾಷ್ಟಿಲ್ಪ ಗಣನೀಯ.

ರಾವಣ ನಿರ್ಮಿತ ಪಂಚ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಬೇರೂರುವಾತೆ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ ಗೋಕರ್ನ. ಬಹು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ವಹಾಡಿ ರಾವಣನು ಶಿವನಿಂದ ಆತ್ಮಲಿಂಗವನ್ನು ಪಡೆದು ತಂದಿದ್ದನು. ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಲೆಗಳನ್ನೇ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಕಡಿದು ರುದ್ರನಿಗೆ ಆಹತಿ ಮಾಡಿ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಹತ್ತನೆಯ ರುಂಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆಹತಿ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗಲೇ ಶಿವ ಕರುಣಿಸಿದ್ದನು. ವಟುರೂಪಿ ಗಣಪತಿಯ ನೆರವಿನಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಆತ್ಮಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರಣಾಸಣ ಗೋಕರ್ನದಲ್ಲಿ ಸಾಫಿಸುವಂತೆ ವಹಾಡಿದರು. ರಾವಣನಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಕೋಪ ಬಂದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉರಿದ ಲಿಂಗ ವನ್ನು ಕೀಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಲಿಂಗವನ್ನು ತಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವೇ ಕೈಗೆ ಬಂದಿತು ಅದನ್ನು ರಾವಣ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎಸೆದನು. ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣೇಶ್ವರ ಸಚ್ಚೇಷ್ಠರ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಸಂಪೂರ್ಣದ ಮೇಲ್ಮೈಗಾವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬರೆದನು. ಅದು ಗುಣೇಶ್ವರ ಅಧಿವಾ ಗಣವಂತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ

ವಾಯಿತು. ಗುಣವಂತೆ ಗೋಕರ್ಣಕ್ಕೆ 4 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊನ್ನಾ-
ವರಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರನೆಂದು
ಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಪಂಚರುದ್ರಾದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಅಷ್ಟೋರಲಿಂಗ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲಲಿಂಗ ಹೀಗಳ ಕೆಳಗೆ ಜಲದಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ
ಪರಿಸರ ಸಹಜ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ನಿಸರ್ಗ ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ
ಸಮಾಪದ ಅಷ್ಟು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಅಂಬಕ ವಾಸವಾಗಿರುವಳೆಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇದೆ.
ಲುಮೂ ಮಹೇಶ್ವರ ಗುಡ್ಡೆಯಿಂದ್ದು ಅದರ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಗುಹೆ,
ಮುಂದೆ ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ. ಗುಣವಂತೆ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ
ಒಂದು ಕೆರೆ ಇದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಕೆರೆ
ಸದಾ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇಡಗುಂಜ ಕ್ಷೇತ್ರ
ವಿದೆ. ರಾಘನಾ ಆಶ್ರಮಿಂಗರ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುರಿದು
ಎಸೆದನು. ಆ ಸ್ಥಳವೇ ಮೃಡೆಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಸಂಪುಟದ ವಸ್ತುಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ದಾರವನ್ನು ರಾವಣ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಒಗೆದನು. ಆ ಸ್ಥಳ ಧಾರೇಶ್ವರ ಎಂದು ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿದೆ. ಧಾರೇಶ್ವರ ಕ್ಷೇತ್ರ ಗೋಕರ್ಣ
ದಿಂದ 32 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿದೆ. ಧಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ
ಸುಂದರವಾದ ಕಲೆ ಇದ್ದು ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಈ
ದೇವಾಲಯವು ಹಲವು ದೇವರುಗಳ ಸ್ಥಾನವೂ ಆಗಿದೆ. ಧಾರೇಶ್ವರ, ಗಣಪತಿ
ವಂಕಟೇಶ, ಅಮೃತವರು, ನಂದಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ದೇವಾ-
ಲಯದ ಹೊರಗೋಪುರ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಒಳಗಿನ ತಿಳ್ಳುಕಲೆ ಗಮನೀಯ. ದೇವಾ-
ಲಯ ಕರಾವಳಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜ್ಯಾದ್ವಾರಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವುದರಿಂದ
ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಸಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀವನ ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯ

ಶ್ರೀವನ ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಆಡವಿಯ
ಪರಿಸರದಲ್ಲಿದೆ. ವನದೇವತೆ ಎಂದೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ದುರ್ಗೆ ನೀಲಕೋಡ
ಗ್ರಾಮ ನಿಷಾಸಿ. ಕುಬುಟ್ಟಾದಿಂದ 7 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೈರಿ ಸೇತುವೆ

ಸಮಾಪದ ರಸ್ತೆ ಹಿಡಿದು ಕಾಡಿನೋಳಿಗೆ ಸಾಗಿದರೆ ನೀಲಕೋಡಗ್ಗುಂಟು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಶಾಂತ ಪ್ರದೇಶ. ನಿಸರ್ಗದ ವನಷ್ಟಿರಿ ಶ್ರೀಮಂತ ವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಅದಿದೇವತೆಯ ಗುತ್ತು ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ವನಂಗಾದೇವಿಗೆ ಅರಳೆಕ್ಕು ದೇವತೆ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಹಿಂದೆ ಅರ್ಚಕರು ಅಕ್ಕೆ ತೊಳೆದು ನಿರುಹಾಕಿ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಧಾರ್ಗಾ ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತಿಂತೆ. ಅದುದರಿಂದ ದೇವಿಗೆ 'ಅರ ಇ ಕ್ಕಿ ದೇವ ತೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ.

ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಸೋರೆ

ಕರ್ಮಾಂಶ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿರದು ಇದ್ದು, ಏರಡೂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತ. ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇನ್ನು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಸೋರೆ ದಟ್ಟಡವಿಯ ನಡುವೆ ಒಂದು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರ ವಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯ, ಇಲ್ಲಿನ ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹ ೬ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಅಭಯಹಸ್ತ ಚಾಚಿದ ಶ್ರೀ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಮೂರ್ತಿ. ಇಡೀ ದೇವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ರಾವಣಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (ಭಾಗವತ) ಕಥಾನಕಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಅಪೂರ್ವವೇನಿಸಿವೆ. ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿ ವೊದಲಾದವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಗಳ ಗೂಡುಗಳ ಮುಂಟಪದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಿರುಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಹಾಗೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಂದರಿಯರ ಕನ್ನೆಯಿರ ನಾಯಕಿಯರ ಬಟ್ಟಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಬೇಲೂರು ಚಿನ್ನಕೆಶವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರನ್ನು ನೆನಿಸಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗೆ ಅಭರಣಾಲಂಕಾರಗಳು, ಮುಖಾಲಂಕಾರಗಳು ಪ್ರತಿಪ್ರಾಪ್ತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಪರೂಪದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ನಾಟ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಗ್ರಹ ಗಮನ ಸಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಭಯರು, ಚಕ್ರೇ, ಪದ್ಮ, ಸ್ವರ್ಗ, ಶಂಖ, ಘಲ, ಲಂಬ ಹಾಗೂ ದಾಸ
ಪಶ್ಚಿಮಾಂಡ ಈ ವಿಗ್ರಹಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರೂರ ನೃತ್ಯ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ
ದೃವಿಕ ಕೃಷ್ಣಪನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ ಗಿಣ. ಅನೇ, ಹಾವು ಮೊದಲಾದ
ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇಲ್ಲವೇ.

ದೇವಾಲಯದ ಸೋಬಗನ್ನು ಕೆಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಜೆನ್ನಾಗಿ
ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಹಲವು ವರ್ಷ
ಗಳಿಂದ ಜೀಣೋರ್ದಾರವಾಗದಿರುವುದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. 1764ರಲ್ಲಿ
ಹೈದರಾಲಿಯು ಸೋಬೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಅರಸೆ ನದಾತಿವ ನಾಯಕನನ್ನು
ಸೋಲಿಸಿದಾಗ ಇಡೀ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಸೋದೆ ಹೈದರಾಲಿಯ ವಶವಾಯಿತು.
ದೇವಾಲಯದತ್ತ ಗಮನಹರಿಸುವವರು ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. ದೇವಾಲಯ
ವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸೋಬೆಯ ಅರಸರಿಗೆ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ
ದೇವಸ್ಥಾನ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿಕಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯ

ಶ್ರೀ ಶಾಂತಿಕಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯವು ಕುಮಣಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೆಗಡೆ
ಉದಾರಿಸಲ್ಪಿದೆ. ದೇವಿಯು ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಬೀರ ದೇವರು,
ಕೆಂಡದ ಪುಹಾಸತಿ, ಏರಭದ್ರ, ಹುಲಿದೇವರು ಮೊದಲಾದವು ಶ್ರೀ
ದೇವಿಯ ಪರಿಮಾರ ಆಗಿವೆ, ಹೆಗಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ ಹಲವು
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಹೆಗಡೆ ಜಾತ್ರೆ ದಿನ
ವೈಭವದ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗಡೆ ಹೋಮ
ಹಂಸನಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ. ತುಲಾಭಾರದ ಹರಕೆ, ಅರತಿ ಮಕ್ಕಳ ಹರಕೆ,
ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವುದು, ಕೆಂಪು ಮೊಷ್ಣ ಧರಿಸಿರುವ ಹೂವಿನ ಮಕ್ಕಳು
ಇವು ದೇವಾಲಯದ ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದ ವಿಶೇಷಗಳು.

ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯ, ಚಂದಾವರ

ಚಂದಾವರ ಗ್ರಾಮ ಕುಮಣಿದಿಂದ 8 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.
ಸಮಾಧಿ ರಾಮದಾಸರು ಸುವರ್ಣಾರು 300 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿನ

ದೇವಾಲಯದ್ವಾರಿ ಮೂಲತ್ವಯಂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾ ತಿಸಿಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ ಹೇನಾಮಂತ ದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ಬಾಗಿಲ ಜಟಿಕ, ಎಡಬುದಿಗೆ ಪಣಿತ್ತಿ, ಬಲ ಬುದಿಗೆ ಜವಡಿ ಮತ್ತು ಖಂಚಿಸಿ ಮೊದಲಾದ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಹಣಸಮಂತ ದೇವರಿಗೆ ಸೀಂಥರ್ ಸೇವೆ ವಿಶೇಷ. ಈ ಸೀಮೆಯ ಹಾಲಕ್ಕು, ನಾಡವರು, ಪಟೆಗಾರ, ನಾಮಂಧಾರಿ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗದವರು ಹಣನಾಮ ದೇವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವರು. ಅರ್ಚಕರು ಕೋಟಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಜಂದಾವರ ದೇವರ ವಿಶೇಷಪೆರುದರೆ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರು ಸವಾರಿಗೆ ಹೋಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಂದೆ ಒಂದು ಮೂಲತ್ವ ಇದೆ. ಈ ಸವಾರಿ ವಾಡುವುದು ವರಾಗ್ರಾಮದಿಂದ ಅಪಾಧ ಶಾಂತ ದಶಮಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಪಾಧ ಶಾಂತ ಏಕಾದಶಿಗೆ ದೇವರು ಜಂದಾವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರೆಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಮಿಜಾನ, ಹೆಗಡೆ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಯುಗ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಉರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವರು ಸಂಚರಿಸುವುದು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನರ ಕೋರಿಗಳು ಈದೇರುವುದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಕಾಂಚಿಕೊ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯ, ಬಾಡ

ಗುಡೇ ಅಂಗಡಿ ಗ್ರಾಮ ಕುಮಣಿದಿಂದ ಎಂಟು ಕಿ. ಮಿ. ದೂರ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ಹಳ್ಳಿ ಬಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೆನಿಹದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾಂಚಿಕೊ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಅಧವಾ ಬಾಡಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ನಿಸಗರಮಣಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದು ಅತ್ಯಾಂತ ಅಕರ್ಣಣೀಯ ದಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವೆಟ್ಟುಲುಗಳಿವೆ. ಹೌರಾಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಇತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ದೇವಿಯ ಮೂಲತ್ವಯು ಕಾಂಚಿಪುರದ ಕಂಚಿಪುರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲತ್ವಗೆ ಕಾಂಚಿಕೊ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನ ಕಡಲ ತೀರದ ಗುಡೇ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಭ ಖಂಟಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾಪಿಸಿ ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಚೈತ್ರ ಶಾಂತ ದಾಢಿಯಿಂದ ಬದು ದಿನಗಳ

ವರೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಮೇ ಪಾಡ್ಯ ಬಹುಳದವರೆಗೆ ದೇವಿಯ ತೇರು ವೈಭವದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ದೇವಕೀ ಕೃಷ್ಣ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿರವಳಿನಾಥ ದೇವಾಲಯ

ಕುಮಣಿದಿಂದ ಸುವರ್ಹಾರು ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ ದೂರದ ಹೆರವಟ್ಟಾಗುವಾದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕುಳಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ದೇವಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ದೇವಕೀಕೃಷ್ಣ, ಭೂಮಿಕಾ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿರವಳಿನಾಥ, ಮಲ್ಲಿನಾಥ, ನಾರಾಯಣ, ಶ್ರೀ ಭಗವತಿ ಮೂರಲಾದ ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ದಾರು ಭಗತ್, ಪಾಯ ಭಗತ್, ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಗತ್, ಬೀಡಿಭಗತ್, ಮಹಾಮಾತ್ರಿ ಎಂದು ಗಭಂಗ್ರಹದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಲೋಹದ ಪ್ರತಿಖಂಡಗಳಿವೆ. ದೇವರ ಶೊಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹಾಗೂ ಹನುಮಂಡರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಶ್ರುವಣ ವರಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕರಿಕಾನಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯ

ಕರಿಕಾನಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಜಾಗ್ರತ ಸ್ಥಳ. ತಮ್ಮ ಆಶೋಶ್ತರಗಳು ಈಡೆರುವುದೆಂದು ಭಕ್ತರು ಈ ದೇವಿಗೆ ಹರಕೆ ಹೊರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಬಳಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ವಾಲೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಕರಿಕಾನಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯ ಕುಮಣಿದಿಂದ ಹೊನ್ನಾವರಕ್ಕೆ ಹೊಗಾವ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಅರೇ ಅಂಗಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಇದೆ. ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ ಅಲ್ಲಿಯ ರಮ್ಮಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯ ದಿಂದಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯೊಳಗಿಂದ ಮಾಡಿ ಬಂದ ರೋಹಿಣಿ ಇದ್ದು ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಶಂಖಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕತಗಾಲ

ಕುಮಣಿದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕತಗಾಲದಲ್ಲಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿರುವ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹ ಹಳೆಯಂದು. ಇದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲ ದ್ವೀಪದೂ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಹೊಸ ಮೂರ್ತಿಯೆಂದನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹದ ಎಡ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರ ಮಧ್ಯನಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರನ ಮೇಲೆ ದೇವಿ ತನ್ನ ಏರಡೂ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಂಖುಲಂಗೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ ಒಳಗೆ ರೂಪಿಗೆ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿರವಳನಾಥ ಮಹಾಮಾರ್ಯಾದೇವಾಲಯ,

ಅನ್ನೋಟಿ

ಅನ್ನೋಟಿ ಕಾರವಾರದಿಂದ ಸದಾಶಿವಗಡದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಕೆ.ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಭಗತವಾಡ ವ್ಯಾದೀಕದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿರವಳನಾಥನ ದೇವಾಲಯವಿರುತ್ತದೆ. ಗೋಮಾಂತಕ (ಗೋಧಾ)ದ 'ತಳಲವಾಡಿ ಎಲ್ಲೋಪ್ರೋ' ಇದು ಈ ದೇವರ ಮೂಲಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸೂತ್ರಲ ನಿಷಗ್ರ ಸೌಂದರ್ಯ ನಿಷಗ್ರ ಆರಾಧಕರನ್ನು ಸರೆ ಹಿಡಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಶಿಲಾ ವಿಗ್ರಹವಾಗಿರಿ: ವ ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿರವಳನಾಥ ದೇವರಿಗ ಹತ್ತು ಕ್ಷೇಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ, ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಮಾಂಜಾರಿ, ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹ, ವನದೇವಿ, ಶ್ರೀ ರವಳನಾಥ, ಶ್ರೀ ಭೂತನಾಥ ಇವು ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳು.

ಭಾದ್ರಪದ ಚೌತೀಯಂದು ಗಣೇಶೋತ್ಸವವು ವೈಭವದಿಂದ ಜರುಗುವುದು. ಯಂಜ್ಞ ಮುಂಟಪ. ಅತಿಥಿಗ್ರಹ ದೇವಾಲಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರವಳನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಹಿರೇಗುತ್ತಿ

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಕುಮಣಾದಿಂದ ಅಂಕೋಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಪಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯ ಹಿರೇಗುತ್ತಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಗೇ ಇದೆ. ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ದಿನಪೂ ಉತ್ಸವಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ.

ಕುಮರುಡಿದ್ದ 12 ಕಿ. ಮೂ. ದೂರದ ಕಾಗಾಲ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ದೇವಕೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಕೀ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಗೆ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎಡ ಬದಿಗೆ ಮಲ್ಲಿ ನಾಢು, ಬಲಬದಿಗೆ ಗಳಿಪತ್ತಿ, ಭೂಮಿಕಾದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ದಾಡ ಶಂಕರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಿರೇಗುತ್ತಿ, ಕಾಗಾಲಗಳ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ವಾಗಿವೆ.

ದೇವಕೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಣಾಗ್ರತ್ತಿರ ತ್ಯಂತೋದಶಿಯಂದು ಅಗಸರ ಚೆಬ್ಬಿದೆನ್ನು ಆಕರಿಸುವರು. ಈ ಉತ್ತರವದಲ್ಲಿ ಅಗಸಗಿತ್ತಿರುವರು ತಲೆಯು ಮೇಲೆ ಹಣತೆ ಇಟ್ಟು ದೇವರ ಸೇವೆ ವಣಾಡುವರು.

ನಗಿರೆ

ಗೇರ ಸೂಪ್ಯೇಗೆ ನಗಿರೆ, ಹೇಮಪುರ, ಭಿಲ್ಲಾತಕೀ ಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗಳೂ ಇವೆ. ಹಿಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕಾಂವಳಿನ್ನು ನೋಡಲು ನಗಿರೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ನಗಿರೆಯಲ್ಲಿ ಜತಾಮೂರ್ತಿ ಬಸದಿ, ಜ್ಞಾಲಾಯೋಲಿನಿ ದೇವಾಲಯ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನಾಧ ಬಸದಿಗಳು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ.

ಹೊನ್ನಾವರದಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇರುವ ಸಂತಸಾಲ್ಪಾದೋರರ ಇಗರ್ಜೆ ಇದೆ. ಕೃಸ್ತಸ್ತರ ಆರಾಧನಾ ಮಂದಿರಗಳು, ಮಹಾವಿಂಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಸ್ಥಳಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಬ ಇವೆ. ಯಲ್ಲಾ ಪ್ರುರದ ದುರ್ಗಾದೇವಾಲಯ ನೋಡತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳು

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುಣಿ ಶ್ವೇತಗಳಿಂದರೆ ಗೋಕಣ, ಇಡಗುಂಜಿ, ಯಾಣ, ಸಿರಸಿ, ಮಂಡ್ಯೆತ್ತರೆ, ಸೋದೆ ಈ ಶ್ವೇತಗಳು ಪ್ರವಾಸಿಗಳನ್ನು ದಿನ ನಿತ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಬರವಣಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೂರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಪೂರ್ಜಿ ಮಾಡಿದವನು ಅಸಂತ ಘಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಗೋಕಣ

ಬಿಲ್ಲು ಪತ್ತೆ, ಮಹಾಬಲಿ ಲಿಂಗ, ತಿವೆರಾತ್ರಿ ಕಾಲ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಸಿಗುಪ್ರದು ಪ್ರಾಣ ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುವರು. ತಿವರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾಸವು ಕೊಣಿ ಫಲ ನೀಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಸಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ದ್ಯುಮಿಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ತ್ರಯಂಬಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಿರಸಿ ಹಾರಿಕಾಂಬಳ ದಯೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಲರೂ, ಹ್ನೇಗಿನಂತಹ ರೋಗಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಜನ ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಹಾರಿಕಾಂಬಾ ದೇವಿ ಹಿಂದೂ ದೇವತೆಯಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗದವರಿಗೂ ಅರಾಧ್ಯ ದೃಪವಾಗಿರುತ್ತಾಗೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದು, ಮಾಹಿಂ, ಕ್ರಿಸ್ತರೆಂಬ ಭೀದ ಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಜನ ಬರುವರು. ಹಾರಿಕಾಂಬಾ ದೇವಿ ಜಾತ್ರೆ ಈ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಭಕ್ತರು ಜಾತ್ರೆಯಾನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅಚರಿಸುವರು. ಜಾತ್ರೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಂಗಳವಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಿರಸಿ ಪ್ರವಾಸಿ ಕೇಂದ್ರಪ್ರೋ ಆಗಿದೆ.

ಮುದ್ರೇಶ್ವರ ಇಂದು ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರವಾಸಿಗಳನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಬರ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಡೇಶ್ವರದವರೇ ಆದ ಶ್ರೀ ಆರ್. ಎನ್. ಶೆಟ್ಟಿಯ ವರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ನವೀಕರಣ ಹಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯದ ಕಟ್ಟಡ ವನ್ನು ಆರ್. ಸಿ. ಸಿ. ಕೆಟ್ಟಡವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡಕವಾರಿಯ ವಿನೇಕಾನಂದ ಸ್ಕಾರಕ ರಚಿಸಿದ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಭವ್ಯವಾದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಮೃಡೆ ಶ್ರೀರಂಸ ಸುಖಿವಾಗಿಡುವನು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಕಡಲ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕಡಲ ಮಾಧ್ಯಯೇ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಮುದ್ರೇಶ್ವರ, ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಪರಿತ್ವರ್ವಾದ ತೀರಂಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ತಪ್ಪೇಶ್ವರ ಆಕರ್ಷಕ. ಮುಡೇಶ್ವರ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವಾಸಿ ಕೇಂದ್ರಪ್ರವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

ಭೀರವ ಕ್ಷೇತ್ರ ಯಾಣಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರು ಒಂದು ಒಂದು ಸ್ವಾರ್ಥನ್ಯ. ಸೊಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಯಾಣ ಎನ್ನು ವ ಸಾಮಾಂಯಂತೆ ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕಲ್ಲಿನ

ವಾಗ್ವಂಶವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬರಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲಿನ ಏಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಕ್ರಮೇಣ ಅದು ಕಲ್ಲೀಣಾ, ಕಲ್ಲಾಣ ಎಂದು ಆಗಿ ಕಡೆಗೆ 'ಯಾಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಯಾಣ ಪ್ರದೇಶದ ಕಪ್ಪುಮಾಣಿ ನಲ್ಲಿ ಭಸ್ತಾಪುರನ ಭಸ್ತ್ವ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದು ಜನ ನಂಬಿವರು. ಯಾಣ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ.

ಇಡಗುಂಜಿ ಪರುತುರಾಮ ಶೈಲ್ಕೃತ್ಯ, ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಈ ಶೈಲ್ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುಪೆ, ಮುಂಚಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಡೋಂದು ಸಿದ್ಧಿ ಶೈಲ್ಕೃತ್ಯ, ಇಲ್ಲಿನ ಗಹನೀಶ ವಿಶ್ವ ಸ್ವರೂಪಿ, ವಿಶ್ವ ವಾಯಿ. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎರಡು ದ್ವಿಭುಜ ಗಣಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ಸಿದ್ಧಿ ವಿನಾಯಕನ ಉತ್ತರವರ್ಮಾತ್ಮಿಕ ಪಂಚಲೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದ ಬಲಮೂರಿ ಸೋಂಡಿಲಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಪಾತ್ರ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜಾತ್ರೆ ವರಾಘಾ ಶುದ್ಧ ಬಿದಿಗಳಿಂದ ಸವಿಮಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿ ದಿನ ದೇವರಿಗೆ ಪಂಚಕೆಜ್ಞಾ ಯ ನೈವೇದ್ಯವಿದೆ.

ಸೋದೆ ವಾದಿರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ನೇಲಸಿದ ತಾಣ. ಇವರು ಸೋದೆಯ ಅರಸನಾದ ಅರಸಪ್ಪ ನಾಯಕನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ತುಂಬಿದವರು. ಮಂದಿರ ಜಯಃಕಾಲಿಯಾದ ನಾಯಕ ವಾದಿರಾಜರ ಪರಮ ಭಕ್ತನಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊಂಡರು. ಸೋದೆಯ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮ ದೇವಾಲಯದೊರು ತೇರು ಬೀದಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಕರೆ ಹಯಗ್ರೀವ ಸವುದ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದಿದೆ. ವಾದಿರಾಜರು ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ತರೀರರಾಗಿ ಬೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಬೃಂದಾವನಸ್ಥರಾಗಿ ಮುನ್ಮೂರ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳೇ ಕಳೆದಿವೆ. ಸೋದೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಬೃಂದಾವನವಿದೆ. ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅವಸಾನಕಾಲ ಪೂರ್ವವಾದಾಗ ಅರಸಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಬೃಂದಾವನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗೊಳಿಸಿದರಂತೆ. ರಾಜ ಬೃಂದಾವನವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸುತ್ತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹಾತ್ಮರ, ವಾಯುದೇವರ ಬೃಂದಾವನಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದನು. ಕ್ರಿ.ಶ 1600ರಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರು ಬೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು, ಸರ್ತರೀರರಾಗಿ ಬೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಯಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರೇ ಮೊದಲನೆಯವರು.

ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವ ಶಾಸನಗಳು ಏರೆಗಲ್ಲುಗಳು ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರಾಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾಸರತ್ತಿ ನೀಡಿದುದರಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಹಾಗೂ ಏರದ ಸ್ತುತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಕ್ಷತ್ರಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಸದೆ ಬಡಿಯಚೇಕೆಂಬ ಭೇಲದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಕಾಯೋಃನ್ಯಾಖಿನಾದ ಪರಶುರಾಮ ನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಿಂದಲೇ ಏಷ್ಟು ಒದಗಿತು. ಅವನೊಡನೆ ಇರಲು ಅವರಾರೂ ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಪರಶುರಾಮ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಸಮಂಧಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ಬಾಣ ಬಿಡಲಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಡಲ ತೀರ ನಿಮಾಣ ವಾಯಿತು ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಹೈಗ ಹಾಗೂ ತುಳುವ ಪ್ರದೇಶಗಳನಿಸಿದುವು ಹೈಗನಾಡೇ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಸೀಮೆ, ಈ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಪರಶುರಾಮನ ಸ್ವಷ್ಟಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸಿ ಉತ್ತರ ಪ್ರವಾಸಾನು ಕೂಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹಿಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕದ ಸೌಖಗನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಉಂಟು ವರುದಿಕೊಡಬಹುದು. ಗೋಕರ್ಣ, ಸ್ವಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಸಾಕ ಷಣ್ಣೀಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ರೂಪಿಸಿ ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮವನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಸಂಗ್ರಹ ಅಂಶಗಳು

1. ಬನವಾಸಿ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮುಂಚ ದಲ್ಲಿ 16 ಗಳಿಗಳು, ಎಂಟು ಜೋಡಿ ಅನೇ ಮತ್ತು ಸಿಂಹದ ಯಾಳಿ, ಹದಿನ್ಯೇದು ಕಮಲದ ಹಾಗಳು. 34 ಬೇತಾಳನ ಮುಖಗಳಿವೆ.
2. ದಾಂಡೇಲಿಯಂದ 2 ಕೆ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೀರ್ತಾಡ ಗುರು ದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಾದಶಮಿ ದಿನ ನಡೆಯುವ ‘ದಾಂಡೇಲಿ ಅಪ್ಸ’ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಸೂರ್ಯೋಽದಯಾದಿಂದ ಸೂರ್ಯರಾಸ್ತುದವರೆಗೆ ಕಿಂಕ್ಕಿರಿದ ಜನಸಂದರಣೆ ಇರುತ್ತದೆ.

3. ಮುಡ್ಗೆಕ್ಕರ ದೇವಾಲಯದ ಹೇಳೆ ಸಂಪೂರ್ಣರಾಮಾಯಣ ವಸ್ತು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯೇ ತೇಲುವ ರೈಸ್‌ನ್ಯೂರೆಂಟ್ ಇದೆ.
4. ಉರಣ ಪ್ರಯರಿಗೆ ನಿಸರ್ಗ ರೂಪಿಸಿದ ತಾಣ ಯಾಣ.
5. ತಾಡು ಗುಡಿಗಾರುವುದ ಶ್ರೀ ವಾರಿಕಾಂಬಾದೇವಿಯನ್ನ ಶಿರಸಿ ವಾರಿಕಾಂಬಾಳ ಸೋಧರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.
6. ಭಟ್ಟಕ್ಕ ಮಹಿಳೆಗಳ ನಗರೆ ಎಂದು ಖಚಿತವೆತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 42ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಹಿಳೆಗಳಿದ್ದ ಸಾರಿರ ಜನರಿಗೊಂದರಂತೆ ಮಹಿಳೆ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಜನಸಂಖ್ಯೆ 45000.

ಫೋ

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಮಲೆನಾಡು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಒಂದು. ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು ಕಣ್ಣನ ತಣ್ಣುವ ಬೆಟ್ಟು-ಗುಡ್ಡಗಳ ಮಹಾಕಾಶ. ಈ ಸಾಲಿನ ಮಲೆನಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಪ್ಪು ಎತ್ತರಪಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೇರೋಂದಿಲ್ಲ. ನಿಸರ್ಗ ಸಂಪತ್ತಿಗೂ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಗಿರಿವನಗಳ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಏಳು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು, ಕಡೊರು, ತರೀಕರೆ, ಶೃಂಗೇರಿ, ನರಸಿಂಹರಾಜ ಪ್ರರ, ಮೂಡಿಗೆರೆ ಮತ್ತು ಕೊಪ್ಪ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಜಗದ್ಗುರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವಾಂಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಸುತ್ತಲ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮನಸೋತು ಅಳ್ಳಿಯೇ ಉಳಿದೆದ್ದು ಜನಜನಿತವಾದ ಸಂಗತಿ. ಶೃಂಗೇರಿ ಪುಣ್ಯ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅವಿಲಭಾರತ ಖ್ಯಾತಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ನಗರ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜ್ಯೇಂದ್ರಪಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ನಗರದ ಒಂದು ಭಾಗವೇ ಆಗಿರುವ ಹಿರೇಮಗಳೂರಿನಿಂದ ಬಸವನ ಹಳ್ಳಿಯ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಕಿ ಮೀ. ಉದ್ದದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ರಸ್ತೆ ಇದ್ದು ಈ ರಸ್ತೆಯು ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಬಜಾರು ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕಟ್ಟೆ ಮಾರಮ್ಮ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಕಟ್ಟೆ ಮಾರಮ್ಮ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಾಜಾರಂ ಹರಿಜನರು. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಕಟ್ಟಲಾದ ಕನ್ನಿಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರ, ರುಕ್ಣಾಯಿ, ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಹಿರೇಮಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ

ಕೋಡಂಡ ರಾಮು ಮತ್ತು ಪರಶುರಾಮು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕೋಡಂಡ ರಾಮು ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗಂಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಶೈಲಿಯವಾಗಿದ್ದ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳು ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯವು. ಗಭ್ರಗಂಡದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ವಿರೋಹ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರವನ್ನೀ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ, ಸುಗ್ರೀವ, ಆಳ್ವಿಕರಂ, ವರಾಧವ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಇಗ್ನೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಈಶ್ವರ, ಕಾಳೀ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಯೂಪಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಚಿಕ್ಕಮಾಳಾರಿನ ಸಂಗೇನೋ ಮಹಿಳೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಡ. ಬಹು ಹಳೆಯದು.

ಅಂಬಳಿ ಚಿಕ್ಕಮಾಳಾರಿಗೆ 8 ಕೆ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯು, ಲೋಕೇಶ್ವರ, ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಗೋಪಾಲ ಕಟ್ಟಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಏರಡನೆ ಬಲ್ಲಾಳಿ ಶ್ರೀ ಶಿವರಳಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಲೋಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಜೇಶ, ಶಿವ, ಪಾರ್ವತಿ, ಷಣ್ಣಿ, ಸೂರ್ಯ ಮಗ್ನಿಸಿಗಳಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕಮಾಳಾರಿಗೆ ಎಂಟು ಕೆ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿನ ದೇವೀರಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯ ಜನರ ಮೆಚ್ಚುಗಳಿಗೆ ಪೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಉರಿನ ಕೊಪ್ಪಲದ ಕ್ಯಾಪುರ ದಲ್ಲಿ ನಿವಾರಣ ಸ್ವಾಮಿ ಎಬಿ ಪವಾಡ ಪ್ರರೂಪದ ಮತ ಹಾಗೂ ಗದ್ದಿಗೆ ಇವೆ ಮರದ ಗೋಡಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂತರ ಜೀವನದ ಫುಟನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬಾಬಾಬುಡನ್ನು ಗಿರಿ ಒಂದು ಗಿರಿಧಾಮು. ಇಲ್ಲಿ ಇಳಿಕಾರು ಪ್ರದೇಶ ವೆಲ್ಲ ಕಾಫಿ ಗಿಡಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಬುಡನ್ನು ಎಂಬ ಮುಸಲ್ಲಾನ ಘಟೇರರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು ದರಿಂದ ಗಿರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಖಾತ್ರಿ ಗವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಶೀರದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸವಾದಿ ಇದೆ ಎಂದು ಮಂಗಳಿ ಮರೂ, ಅಲ್ಲಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯನ ಪೀಠವಿದೆ ಎಂದು ಹಿಂದು ಗಳು ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಇದು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಬಾಬಾಬುಡನರೇ ಮೋಜ್ಕಾ ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಕಾಫಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಾಫಿ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರೂಢಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೆಳವಾಡಿ

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿಗೆ 29 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹುತ್ತದೆ ಗಣಪತಿ, ಉದ್ಘಾಟ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ವರದ ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬೆಳವಾಡಿಯ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಷೋಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದು ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಚಲ ದೇವಸ್ಥಾನ ಎನ್ನಿಸಿದೆ. ವೀರನಾರಾಯಣ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಹಾಗೂ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ಇವೇ ಆದೇವಸ್ಥಾನಗಳು. ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1206ಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನದು. ನವರಂಗದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಸುಗಲ್ಲಿದೆ. ನವರಂಗದ ದೊಡ್ಡ ವ್ಲಾದೆ ಗಂಟೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ವೀರನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹ ಸುಮಾರು ಏಳು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿದ್ದು ಪದ್ಮಸನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಪ್ರಭಾವಳಿ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ವೇಣುಗೋಪಾಲನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ವೇಣುಗೋಪಾಲನ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿಗೆ 19 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಡುವಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ 8 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಗೌತಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳಳದ ದಡದ ಮೇಲೆ ಗೌತಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಹೊಯ್ದಳಿ ದೇವಾಲಯ. ದೇವಾಲಯ ಗೌತಮೇಶ್ವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತ. ಕಾಲ ಭೈರವ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ವಾತ್ಯಕೆಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಕಳ್ಳಸಾಪ್ತರ

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ 22 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಚೆಲುವ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಹಳೆಯದು. ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಾಂತಿಕ-ಮುಖಿಯಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ. ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಮುಖಮಂಟಪ ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಚೆಲುವ ನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹ ಏಳಡಿ ಇದೆ. ಇದೇ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುರು ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳಿ ಶೈಲಿಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ

ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕನೆಂಬ ಪೂಳೀಗಾರ ಕಟ್ಟಿಸಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿರಂಗನಾಥ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಮೃತ್ಯು ಮತ್ತು ಕರಾಲಮೃತ್ಯು ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಪುರತ್ತೆ

ಚಿಕ್ಕವುಗಳೂರಿಗೆ 12 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಜಳೆ ಕೆರೆಯೊಂದರ ವಾಯುವ್ಯಾಪಕ್ಕಾಕ್ಷೇ ಎತ್ತರವಾದ ಭಾವಿಯ ಮೇಲೆ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಲಾಗಿರುವ ಚಿನ್ನಕೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಚಿನ್ನಕೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿಳಿ ರಾಜ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಸೇನಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಯಾಳ ದಂಡನಾಥ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದ ಇದರ ಗೋಡೆಗೆ ಮೇಲು ಭಾಗ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಒಳಗೆ ಸುಮಾರು ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಚನ್ನಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಪ್ರಭೂವಾಲಯ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಶಿಥಿಲವಾದ ಕಯೇಶ್ವರ, ಭೈರವ, ಕರಾಲಮೃತ್ಯು ದೇವೀರಮೃತ್ಯು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಭೈರವ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಏರಗಲ್ಲಾಗಳು, ಉಯ್ಯಾಲೆ ಕಂಬ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕಮಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಲಸು ಬಾಳುವಿನ ದೇವಿರಮೃತ್ಯು ಮತ್ತು ವಂಲ್ಯಿದೇವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೂಡಾವಲ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಚಿನ ಚಾವಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಓನೇಶ್ವರ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮತ್ತುವರ ಚಿಕ್ಕಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಏದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ವಕನಾಥನ ಬಂದಿ, ಚೌಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹಂಪಾಪ್ತರ, ಮತ್ತಿನಪ್ತರ, ಪಂಡರವಲ್ಪಿ, ಸಿಂದಿಗರೆ, ತೇಗೂರು, ಉಪ್ಪಳಿ, ಕೋಟಿ ಉರು, ಬಿಸಗ್ಗಿಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಬಾಬಾಬುಡನ್ ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಇನಾವೂ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಪಿಂಠವನ್ನು ಹಜರತ್ ದಾದಾ ಹಯಾತ್ ಮೊರ್ ವಿಲಂದರ್ ಮತ್ತು ಇತರ ಸತರ್ಹ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪವತ ಶ್ರೀಣಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಪುರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಗುರು ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾದಿ ಗದ್ದಾಗೇನಾವೂ ಬಿಸಗ್ಗಿ ಮತ್ತೆಂಬ ಏರಶೈವ

ಮತವಿದೆ. ಇದರ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಾ ಲಯವಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯ, ದೇವನೂರು

ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಕವಿ ಪಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉರು ದೇವನೂರು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಡೂರಿಗೆ 20ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ದೇವನೂರು ಹಲವು ಹತ್ತು ಗುಡಿಗಳ ಬೀಡೂ ಇಗಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯ ಹದಿನೆಂಟು ಅಂಕಣ ವಿಕಾರಾದ ಮುಖಿ- ಮಂಟಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗಭಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ಕೈಸಾಲೆಗಳಿವೆ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗುಡಿ ಇದೆ. ಮುಖಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವೈಕುಂಠ ನಾರಾಯಣ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಳ್ವಿರರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ.

ಒಂದಿಂದಿರಿ. ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯ, ವೀರಭದ್ರ, ಅಂತರ ಘಟ್ಟಮ್ಮು ಇವು ದೇವನೂರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ತಾಯಾರು ಕೇಂದ್ರವಾದ ಕಡೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಅಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ-ಕೂಟರ ಕಾಲದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ಚೆನ್ನೆಕೆಶವ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಸಂದರ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಕನ್ನೋ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ವೀರಭದ್ರ ಸ್ವಾಮಿ, ಕೆಂಚಾಂಬ, ವಿಶಲ, ಶ್ರೀ ಗಂರು ರಾಷ್ಟ್ರಪೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬ್ರಂದಾವನ ಇವು ಕಡೂರಿನ ಇನ್ನಿತರ ಗುಡಿಗಳು.

ಕಡೂರಿಗೆ 20 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿನ ಆಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಶ್ರೀ.ಶ. 1205ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಳ ರಾಜರ ಮಂತ್ರಯೋಬ್ಜ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರೇ ಅಲ್ಲಿದೆ ಕೀಶವ, ಸದಾಶಿವ, ಜನಾಧರನ ಮೊದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಚಂಡಿಕೇಶ್ವರ, ಗಂಗೇಶ್ವರ, ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ, ರೇವಣ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ

ಬೀರ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಪರ್ವಗಳಿಗೆ ಬೀರ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರಸ್ಥಾಮಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಕೆಂಡದಚನೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು.

ಕಡೂರಿಗೆ ಸರ್ವಿಷಪದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮುದ್ರ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿನ ನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕ್ರ.ಶ. 1172ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳೆ ರಾಜನ ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಆಚೀರಾಜನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನ್ನಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಗಳು ಅತ್ಯಾತ್ಮಮವಿದ್ದ ಗರುಡ ಪೀಠದ ಹೇಳೆ ನಿಂತಿರುವ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹೊಯ್ದಳೆ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದಾದ ಹೇಳುಗೊಂಡಿ, ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ, ಗಣಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಕಡೂರಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಕೆ.ವಿ.ಶ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಲ್ಯೇಶ್ವರಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಂತಾಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಸ್ವಾಂತಾಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಮತ್ತು ವೈಕುಂಠದ್ವಾರ ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ದೇವರಿಗೆ ಮಲ್ಲೀಶ್ವರದಮ್ಮ ಎಂದೂ ಹೇಸರಿದೆ. ಇದೇ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎದುರಿಗೆ ಕೆಂಚಮ್ಮ, ಚೌಡಮ್ಮ ಹಾಗೂ ದುರ್ಗಮ್ಮರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಮಚೇರಿಯ ಕೇಶವ ಹಾಗೂ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ, ತುರುವಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಭೈರವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಹಿರಿಯಂಗಳದ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಬೃಹತ್ ಲಿಂಗವಿರುವ ಶಿವಾಲಯ, ಹಿರೇನಲ್ಲೂರಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯ, ಪಟ್ಟಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಯಗಡಿಯ ಏರ ನಾರಾಯಣ, ಬಸವೇಶ್ವರ, ಗಣಪತಿ ಗುಡಿಗಳು, ಯಳ್ಳಿಂಬಳಸೆಯ ಕೇಶವ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಸಲಿರಾಯ ಪಟ್ಟಣದ ಶಕುನಿ ರಂಗನಾಥಸ್ಥಾಮಿ ಹಾಗೂ ಜತುಭೂಜ ರಾಮ ವಿಗ್ರಹಗಳಿರುವ ದೇವಾಲಯ, ಪುರಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಸನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಸ್ಥಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಕಡೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ನಗರಾವತಿ ಕಡೂರಿಗೆ ಏಳು ಕೆ.ಮಿ.ಆ. ಪೂರ್ವದ್ವಾರ್ಪ್ರದ್ವಾರ್ ಇಲ್ಲಿ ನಗರೇಶ್ವರ, ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ, ಬಳ್ಳಕ್ಕಿ ಸರಸಿಂಹ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಹೊದಲಾದ ವಿಜಯನಗರ ಹಾಗೂ ಹೊಯ್ಯಾಳರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಬೀರೂರು ಕಡೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎರಡನೆಯು ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣ, ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಈ ಶಾರು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ಯಾಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಖ್ಯ ಶ್ರೀಪಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ ಕವಿಕಾರಪೇಶ್ವರಿ, ರಾಮ ದೇವರು, ವೀರಭದ್ರ, ಅಂಜನೆಯ, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ಹೆಸರಾದುದು. ಅಂತರ ಫೆಟ್ಟಿನ್ನು, ಮೈಲಾರ ಲಿಂಗ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಪಂಚನಹೆಣ್ಣಿ ಚೆಕ್ಕಮಗಳೂರು, ಹಾಸನ, ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕರುದುರ್ಗ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಕಂಧಿಸುವ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಈಶ್ವರ ದೇಗುಲಗಳಿವೆ. ಪಂಚ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಬೀರ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ದುರ್ಗಾಂಬ ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇವೆ.

ಸವಿರಾಯ ಪಟ್ಟಣ (ಸಕ್ರೀಪಟ್ಟ)ಕ್ಕೆ ಸಮಿಂಧದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಮರಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀತ ಶಿವಶಿಳಣಾಗಿದ್ದ ಅಜ್ಞಯ್ಯ ಸ್ವಾಮಿ ಸಮಾಧಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಯ್ಯನ ಕೆರೆ ಸಕ್ರೀಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದು ಕೆ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರ ವಿಹಾರ ಸ್ಥಳ. ಇದೊಂದು ಜಲಾಶಯ, ಕೆರೆ ಪರಿಯ ಗುಡ್ಡದ ಹೇಳೆ ಪ್ರಸನ್ನ ಬಿಲಾಲೇಶ್ವರ (ಬಳ್ಳಿಶ್ವರ) ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ, ಕೇಶವ ಹಾಗೂ ಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಕಡೂರು ಬಾಣಾವರ ಮಧ್ಯ ಸಿಗುವ ಕೆರೆ ಸಂತೇ ಗ್ರಾಮದ ವಿಷ್ಣು ಸಮುದ್ರಕೆರೆ ಪಕ್ಕದ ಹೇಮಗಿರಿಯ ಹೇಳೆ ಶಿವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ವೀರಭದ್ರ, ಜನಾಧರನ ಹಾಗೂ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಕಡೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮವಾದ ಬಾಳು ಹಿರಿಯೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಿಳಿರ ಕಾಲದ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಭೋಗ ನಂದಿಶ್ವರ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಕರೀಮ್ ಪಾವಲಿ ಮತ್ತು ಬುಡನ್ ಪಾವಲೀಯ ವರ ದುರ್ಗಾಗಳಿವೆ. ತಂಗಲಿ ಎಂಬ ಅಗ್ರಹಾರ ಗ್ರಾಮವಾದ ಕೇಶವ, ಯೋಗ ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹಗಳಿರುವ ದೇವಾಲಯ ನೋಡತಕ್ಕೂದಾಗಿದೆ.

ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಕಲ್ಲಸ್

ಕಲ್ಲಸ್ ಮೂಡಿಗೆರೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ 60 ಕೆ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಭದ್ರ, ನದಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಬದು ಪುಣ್ಯ ಶೈತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಕಲ್ಲತದಿಂದ ಉಧೃವಿಸಿದ ಅಗಸ್ತ್ಯ ವೀರಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನದಿ ದಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಸಾಂತಾರರ ರಾಣಿ ಕಾಳಲ ಮಹಾದೇವ ಕಲ್ಲಸನಾಥನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಜಾಗಿದ್ದಳು. ಈ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಸವನ್ನು ಸಾಸಿರಸೀಮೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಸೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಉರಿನ ಪ್ರಾವಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡು ದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ಸಾಂತಾರರ ದೂರೆ ಜೀಕೋಽದ್ವಾರ ವರಾದಿದನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿರುವ ಲಿಗೆಪೊಂದು ಗಭ್ರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯ ಕಟ್ಟಡ ವಿಜಯನಗರ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿಯಿದು. ಸುಂದರ ಕತ್ತನೆ ಇರುವ ಭೂಮನೆಶ್ವರಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯೊಂದು ಇದ್ದು ಹೊಯ್ದಿಳಿ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಪಾಲ ದೇವ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಇದರ ಸುತ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶಿಲ್ಪಿ ಸಾಲಿದೆ.

ಶೈತ್ಯಪಾಲ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎದುರಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಸುಂದರಿ ಅಮೃತ ವರು ಎನ್ನಲಾಗುವ ಪಾವತಿ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಕಲ್ಲಸದಲ್ಲಿ ಬಿಂದು ಮಾಧವ ದುರ್ಗ, ಕಾಲ ಭೃತ್ಯೇಶ್ವರ, ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಅಂಜನೇಯ, ಏರ ವಾರಾಯಣ, ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ, ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿ ಮೂರಲಾದ ದೇವಾಲಯ ಗಳೂ ಇವೆ.

ಭದ್ರ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಚಂಡೆಗಳ ನಡೆವೆ ಒಂದು ಮೊದ್ದೆ ಜೋಕಾಕಾರದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಮಧ್ಯಾಷ್ಟಾಯೂರ ಬಂಡೆ ಅಥವಾ ಭೀಮನ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಷಾಯೂರು ಒಂದೇ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿಯ ತಂದು ಕೂರಿಸಿದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಕಳಸದಿಂದ ಆರು ಕೆ.ಮೋ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೊರನಾಡು ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕೀತ್ಯಾ, ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ಅನ್ನಪೂಜೆಶ್ವರಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ನಿಂತ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಈಚೆಗೆ ಕಟ್ಟಲಾದ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಹಳೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನ ಶಿಳಿಲಹಾಡ್ ರಿಂದ ಸೂತನವಾಗಿ ಗುಡಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ನಪೂಜೆಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ದೇವಿಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳು ಹೆಡೆ ನಾಗೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಹೆಡೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗಿರುವ ತ್ವರಿತ ಕುಶಾಹಲಕಾರಿ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನದಾನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ವಾಸಂತಿಕಾ ದೇವಾಲಯ, ಅಂಗಡಿ

ಅಂಗಡಿ ಮೂಡಿಗೆರೆಗೆ 18 ಕೆ.ಮೋ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರುಹೊಯ್ದಿಳಿ ರಾಜರ ಮೂಲಕ್ಕಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಸಳಿನೆಂಬು ವನು ಸುರದತ್ವಾಚಾರ್ಯ ಗುರುಗಳ ಆದೇಶದಂತೆ ಪರಷಿಡಕವಾಗಿದ್ದ ಹುಲಿಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂಡದ್ದು ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ್ದ ರಿಂದ ಸಳಿನ ವಂಶ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ವಂಶ ವೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಂಗಡಿಗೆ ಸೌಸೆವಾರು, ಶಶಪುರ ಎಂದೂ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಉರಿನ ಮುಖ್ಯದೇವತೆ ವಾಸಂತಿಕಾ ಅಥವಾ ವಸಂತಮ್ಮ. ಹೊಯ್ದಿಳಿರುವನೆ ದೇವರು ಈಕೆಂಬೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾಸಂತಿಕಾ ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬದು ದೇವಿಯರ ದೊಡ್ಡ ಆಕೃತಿಗಳಿದ್ದು ನಡೆವಿನ ದೇವತೆಯೇ ವಾಸಂತಿಕಾ. ದೇವತೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆ ಬಿಟ್ಟಿದ ಏಳು ಹೆಡೆ ಹಾವಿನಾಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಹೆಂಚು ಹೊದಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಅಂಗಡಿಯ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಕೇಶವ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ವಾಗಿದೆ. ನಿಂತೆ ಭಂಗಿಯ ಈ ಮಂಟಪ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಮೂರ್ಕೆಯ ಹೊಯ್ದಳಿ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಪಾತಾಳರುದೇಶ್ವರ ಮಲ್ಲಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮಕರ ಜಿನಾಲಯ ಹಾಗೂ ನೇಮಿನಾಥ ಬಸದಿಗಳೂ ಈ ಶಾರಿನಲ್ಲಿವೆ. ನೇಮಿನಾಥ, ಚಂದ್ರನಾಥ, ಗೋಪ್ಯಾಶ್ವರ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಅಷ್ಟು ದಿಕ್ಕುಲಕರ ಆಕೃತಿಗಳು, ಯಾಕ್ಕೆ ಯಾಕ್ಕಿಯಂತಹ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇದ್ದು ಕಂತಾಹಲ ಪೂರಿಸುತ್ತವೆ.

ಗೋಣಿಬೀಂಡು

ಮೂಡಿಗೆರೆಯಂದ 12 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ ಗೋಣಾಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಸ್ವಾಮಿ ಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳಿರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದು ಗೋಣಿಬೀಂಡಿಗೆ 2 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಷರಾವತಿ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಮೂಡಿಗೆರೆಯ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಪರಿಮಳಮೃತೇವಸ್ಥಾನ ಗಳು, ದೇವರ ಮನೆ ಗ್ರಾಮದ ಭೈರವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಬಜಿಸಿ ಗ್ರಾಮದ ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ದುರ್ಗಾದ ಹಳ್ಳಿಯ ಕಾಲಭೈರವ ದೇವಾಲಯ, ವಲ್ಲಿಶ್ವರ (ಕುದುರೆ ಪುಣಿ)ದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಮಂದಿರ ಘಲ್ಲು ಶಿಯಲ್ಲಿನ ಕಾಲನಾಂಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಮೂಡಿಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಘಲ್ಲುಗಳು, ಕಳಸಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ರಥೋತ್ಸವಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಹಳ್ಳಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಯನ್ನು ನಾವಿಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಗೋಣಿ ಶಿಲ್ಪರ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಗಲಮೃತ, ಮೆಣಸಮೃತ, ಬಾಕುಮೃತ ವರಾರಮೃತ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮಾಣಿ ದೇವತೆಗಳ ಗುಡಿಗಳಿದ್ದು ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವರ್ಷಾಕಾಲ ಪೂಜೆ ನೈವೇದ್ಯಗಳು ನೆರವೇರುತ್ತವೆ.

ಸರಸಿಂಹ ರಾಜವೃತ್ತ

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಗ್ರ-ಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮತ್ತು ಉಮಾ ಮಹಿಳೆಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಗುತ್ತಮೈ ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನ ಇತರ ಗುಡಿಗಳು. ಉರಿನ ರಸ್ತೆಯ ತುದಿಗೆ ಇರುವೆ ಸಿಂಹನ ಗದ್ದೆ ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಪವಿತ್ರ ಯಥಾತ್ಮ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಬಸದಿಗಳೂ ಒಂದು ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಇವೇ ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎರಡುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಪ್ಯತೀಲೆಯ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸರಸ್ವತಿ ಗಂಧರ ಪಾದ ಮೊತ್ತ ಶ್ರೀತ ಈ ಲೋಹ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಚಂದ್ರನಾಥ ಯೋಗ ಮುದ್ರೆಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಂತೇಶ್ವರ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳ ಮಾದರಿಯ ಶಾಂತಿನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಯಂಕ್ಕ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾಲಾಪಾಲಿನಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಸುಖಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಆತ್ಮಂತ ಸಂದರಭಾಗಿವೆ. ಜ್ಞಾಲಪಾಲಿನಿ ವಿಗ್ರಹ ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಾಗಿದೆ.

ಬಾಳಿಹೊನ್ನಾರು

ಭದ್ರಾದಿ ಪಶ್ಚಿಮ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಬಾಳಿಹೊನ್ನಾರಿನ ಸಮಾಪದ ಬಾಳಿಹೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ರೇಣುಕಾ ಚಾರ್ಯಾರ ಸಾಫಿಸಿದ ಮರವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ರಂಭಾಪುರಿಜಗದ್ವಿರುಗಳ ಮತ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಮತಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ದ್ವಾರಿವ ಶೈಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನ ದೊಡ್ಡ ಪೂಕಾರ ವೆಸ್ತು ಹೊಂದಿದೆ. ಸವರಂಗದ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಾಗ ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ಸವರಂಗದಲ್ಲಿನ ಕೆಂಬಗಳು ದಪ್ಪನಾಗಿದ್ದು ಒಂದಕ ಆಕಾರವಾಗಿವೆ. ಕೆಂಬ ಗಳ ಮೇಲಾಗಿದಲ್ಲಿ ಸಂದಿಯ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಬಲಭಾಗದ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಎಡಭಾಗದ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಶೂಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಲೋಹದ ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಭದ್ರಕಾಳಿಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಉತ್ಸವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರ

ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಫಾಲ್ಗುಣ ಪಾಸದಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ವಿಜೃಂಭಕೆಲುಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಶಾಂಡ್ರ

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಾಮ ನರಸಿಂಹರಾಜ ಪುರಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಕೆ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಭದ್ರಾ ನದಿ ದಡದ ಮೇಲಿದೆ. ಖಾಂಡ್ರ ದೇವ ದಾಸ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಪಾಳಯ, ದೇವದಾಸ ಎಂದರೆ ದೇವಸ್ವಾನವೋಂದಕ್ಕೆ ದಾಸಪಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ, ಖಾಂಡ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮೃಕಂಡು ಮುನಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ವನಾದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಖಾಂಡ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ವಾರ್ಕಂಡೇಯನ ಸ್ವರಕಾಂತ ಪಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ಥನ ಮತ್ತು ವಾರ್ಕಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿವರ್ಣಣಾಪಾಗಿವೆ. ವಾರ್ಕಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅರಣ್ಯದ ನಡುವೆ ಇದ್ದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು 16ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಳದಿ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರಬಹುದು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗ ನಾಲ್ಕು ಕಣ ಶಿಲೆಯ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಆವುಗಳ ಮೇಲೆ ಗರುಡ, ಬ್ಯಾರವ, ಹನುಮಂತ ಹೊದಲಾದ ದೇವರುಗಳ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಖಾಂಡ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕೇಶ್ವರ, ನರಸಿಂಹ ಹೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಉರು ಪವಿತ್ರ ಸ್ತಾಳಪಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಜನ ಕಾಗಲೂ ಸತ್ತವರ ಅಸ್ಥಿಯನ್ನು ತಂದು ಭದ್ರಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಚಿಸುವುದುಂಟು.

ಹೆಚ್ಚೆ

ಭದ್ರಾ ಜಲಾಶಯ ನಿವರ್ಣಣದ ಅನಂತರ ಅದರ ಹಿನ್ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವೆ ಮುಳುಗಿಡೆಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿನ್ನೀರು ಇಲ್ಲದಿರುವೆದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯವಾದ ಭವಾನಿ ಶಂಕರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇದು ಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಗಿದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹೇರಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದ್ದಾರೆ.

ಕೊಪ್ಪೆ

ಚಿಕ್ಕ ಮಾರ್ಕೋರುಚಿಲ್ಲಿಯು ಬಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಪಟ್ಟಣ ಹಿಂದೆ ಮೇಲುಕೊಪ್ಪೆ, ಕೆಳಕೊಪ್ಪೆ, ಮತ್ತು ಬಾಳಿಗಡಿ ಎಂಬ ಮಾರು ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಹರ ಪುರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಾ ಯಂಜ್ಞ ವ್ಯಾಧಿತ್ವದ್ವಾಗಿ ಅಹಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅವಶ್ಯಾನಿತನಾದ ಶಿವ ಏರಭದ್ರಸನ್ನು ಯಂಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಕಳುಹಿಸಿದ. ಅಂತೆಯೇ ಸೆಡೆಕೊಂಡ ಏರಭದ್ರ ಮಹಾಕೋಟದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲ್ಸಿದ ಉರು ಕೊಪ್ಪೆ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಈ ಉರಿಗೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು ಕೋವ.

ಮೇಲುಕೊಪ್ಪೆದಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರನ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಗಭಗ್ನಹ, ಸುಕನಾಸಿ ಮತ್ತು ಮುಖಿಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಹೊರೆ ಗೋಡೆ ಶಿವನ ಲೀಲಾಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಕಾಶವಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರಿದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ತ್ವರಿತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಶಿವನ ಬಳಿಗಡೆ ಮಂಯಾರದ ಮೇಲಿರುವ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಈಶ್ವರಪಾರ್ವತಿಯರು ನಂದಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಚಿತ್ರ ಇದೆ.

ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ

ಕೊಪ್ಪೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಹರಪುರದಿಂದ 2 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಹಳ್ಳಿ ನೀಲಕಂಠಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯ ವಾದರೂ ಶಿಲ್ಪ ಕೆಲೆ ಗಮನಾರ್ಹ. ದೇವಾಲಯದ ಉದ್ದ ಕೇವಲ 10 ಅಡಿ ಅಗಲ ಎಂಟು ಅಡಿ. ಗಭಗ್ನಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ ಮತ್ತು ಎರಡು ಕಂಬಗಳು ಮುಖಿಮಂಟಪ ಇವೆ. ಶಿಲಿರ ಚಿಕ್ಕದು. ಗುಡಿ ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯದ್ದು ಒರಟು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುಪುದು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಿ ಮತ್ತು ಪತ್ತಿ ಮಂಬಾಗದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ ಶಿಲಾಸುವ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ, ಶಿವಲೀಲೆ, ಯಂತ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗುವ ಹಿಂಸೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇವೆ. ಸುಕನಾಸಿಯ ದ್ವಾರದ ಎಡಕ್ಕ

ದುಗಾ, ಚಂದ್ರಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಬಲಕ್ಕೆ ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಗೋಪಾಲರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿದ್ದು ಈ ಇಡೀ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಹರಿಹರಪುರ

ತುಂಗಾನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲರುವ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಹಾಗೂ ಶಾರದಾ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶಿಲ್ಪರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತರ ಒಂದು ಮತ್ತಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡೇ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹರಿಹರಪುರಕ್ಕೆ 4 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಬಂಡಿಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ತರೀಕರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ತರೀಕರೆಯ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ಕೇಶವ ಎಗ್ರಹದ ಎತ್ತರ ಸುವರ್ಹಾರು 5 ಅಡಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಸುಭುಹ್ಯಣ್ಣ ಗುಡಿ. ತಾಲ್ಲೂಕನ್ನಾಳಿದ ಸಚಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಲಾದ ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಉರಿನ ದ್ವಾಂಶಕ್ಕಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ಹೊಳೆ ದಡದ ಅಕ್ಕೆ ನಾಗಮೃನವರ ಗದ್ದಗೆ ಇದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಕೆರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಂತ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಗದ್ದಗೆ ಇದೆ.

ತರೀಕರೆಗೆ 22 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾಂಪುರ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ, ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಅಮೃತಪುರ, ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಹೋಬಳಿ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನೋಡಬೇಕಾದುದು. ಇದನ್ನು ಕ್ರ.ಶ. 1196ರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಏರ ಬಳ್ಳಳಿನ ಸೇನಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ನಾಯಕನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ತೆಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು, ಹಳೆಬೀಡು ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾದರಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದ ತೀರದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸುಕನಾಸಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಡಿಸಿರುವ

ಹೊಯ್ದಿಂಥ ಲಾಂಛನೆ, ಮಹಿಳೆ ಪುರ್ಣಿಮೆ, ಗಜಾಸುರ ಸಂಹಾರ, ಗಣೇಶ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಯೆಗಳು ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತವೆ. ಕೆಲವ್ಯಾಂದು ಗೋಪುರಗಳ ಮೇಲ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟು ಗಾತ್ರದ ಬಸವನನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಚಾರ್ಕಾಯ್ದವನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬೇಲೂರಿನ ಚಿನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗುವ ತಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರಂತೆ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಾಳಮದ್ದಲೆ ನುಡಿಸುವ ಸುಂದರಿಯರು, ದರ್ಶಕ ಸುಂದರಿಯರು, ಸ್ತಾನ ಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸುಂದರಿಯ ವಸ್ತುವನನ್ನು ಕಟಿ ಸೇಳಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಭಾಲಿಕೆಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಿಷಿಣಿ ಕಟಾಂಜನದ ನವರಂಗದ ಗೋಡೆಯಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ಲೀಲಾಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪದ ಶಿಲ್ಪ ಸಮೂಹ. ಉತ್ತರ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಷ್ಟು ಕಥೆಗಳ ಬಗ್ಗೆಯಾಗಿ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಇರುವ ನಾಟ್ಯವುಂಟದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಜ್, ವಾರಾಹಿ ರುಕ್ಷಿಣಿ, ಭೃತ್ಯಿ, ನಾಗದಂಪತಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿದ್ದು ಗಭ್ರ-ಗುಡಿಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಮಂನ್ಯಧರ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಮೃತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವನ್ನು ‘ಅಗ್ನಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆ’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಮೊದಲ ರಶ್ಮಿ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ಕುತೂಹಲ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನವರಂಗದ ಅಲಂಕಾರ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಭಂಗಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಕೆತ್ತನೆಯಂತೂ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕಮಲದ ದಳಗಳ ನಡುವೆ ಶಿವಲಿಂಗ ಹಾಗೂ ನವಗ್ರಹಗಳು, ದ್ವಾದಶರಾಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಪ್ತ ಅಶ್ವಗಳು.

ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ ಏಶಿಪ್ಪ ವಾದುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬಗ್ಗೆವೆಲ್ಲು

ತರೀಕೆರೆಯಿಂದ 24 ಕ.ಮೂ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕಂಟಾಚಲ

ವಹಾದರಿಯ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಮೂರು ಗಭ್ರಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯಾದರೂ ಶಿಶಿರ ಒಂದೇ.

ಪ್ರಪೇಶಿಸಿದಾಗಲೇ ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಕೇಶವಸ್ವಮಿ ವಿಗ್ರಹ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಕ, ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹ ಇವೆ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿದ್ದು ಇದು ಅಪರೂಪ ಎನಿಸಿದೆ. ಒಳಗೆ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಈಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಎದುರಿಗೆ ದಶಾ ಪತಾರ ಚಿತ್ರಗಳರುವ ಪ್ರತಿಭಾವಳಿ ಹೊತ್ತು ಇರುವ ಯೋಗ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಬಗ್ಗೆ ವಳ್ಳಿ ಭಾಗವನ ಅಶ್ವಯಾಗಿತ್ತೆನ್ನ ಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರೇಣುಕಾಂಬಿಯ ಗುಡಿಯೂ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಗ್ರಹ ತುಂಬಾ ಕಲ್ಪತೃಕವಾಗಿದೆ.

ಮುದಿಗಿರೆ

ತೆರಿಕೆರೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ 30 ಕ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿನ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದುಂಡನೆಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಚೆಳ್ಳಾಂದರ ಮೇಲೆ ಶ್ರಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುದ ಭೃತ್ಯರವರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿತ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ಇದೆ. ಹರಿಹರ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ನಂದಿ ಹಾಗೂ ಗರುಡರ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ.

ಹಕ್ಕೆ ಗುಡ್ಡದ ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥಸ್ವಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಬುಕ್ಕಾಂಬುದಿ ಯಲ್ಲಿ ಬುಕ್ಕರಾಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಚೆನ್ನಕೇಶವೆ, ಮಾರುಕ್ಕಾಂಬುದಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಕಾಲಭೃತರವ, ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳೂ ಲಿಂಗದ ಹಳ್ಳಿಯ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಹಾದಿಕೆರೆಯ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ, ಗೋಪಾಲ ಗ್ರಾಮದ ಬಲ್ಕಾಂಬುದಿ ಶ್ರೀ ಹಕ್ಕೆ ದೇವಾಲಯಗಳೂ,

ಸೋಮಪೂರ್ವ ಪ್ರಸನ್ನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಮಂಡಪ್ಯಲ್ಲಿನ ಶಿವ ದೇವಾಲಯ, ಕಲ್ಲುತ್ತಿಗಿರಿಯ ಒಂದೇ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರೆದಿರುವ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ತರೀಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಸೋಮಪೂರ್ವ ಭದ್ರ ನದಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಏದು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸನ್ನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಭಗ್ನಹ ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಮುಖ ಮಂಟಪಗಳಿದ್ದು ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಲಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಂಧ್ರವಿದ್ದು ಅದರ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದಾಗ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮೂರ್ತಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಲುಶ್ರಿಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯದು ಒಂದು ಗುಹಾಲಯ. ಈ ಅಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಅನೆಯ ಶಿರಪುಣಿ ಬಂಡೆ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಬಸವ ಹಾಗೂ ದುರ್ಗಾ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಶೃಂಗೇರಿ

ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಶೃಂಗೇರಿ ತಂಗಾ ತೀರದ ಒಂದು ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದೊಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿದೆ. ಶಾರದಾಂಬಾ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಏಸ್ಟರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವಾಲಯ ವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ.ಶ. ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ತಾನ ಕ್ಷಾಗಿ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಪ್ರವಾಸ ಕ್ಷೇತ್ರದಿದ್ದಾಗ ಅದಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಶೃಂಗೇರಿಗೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ತಾನ ಕ್ಷಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಅವರ್ಣಾಯ ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಶೃಂಗೇರಿಯೂ ಒಂದು.

ಶೃಂಗೇರಿ ಶಾರದಾಂಬಾ ದೇವಸ್ಥಾನ ಶಂಕರ ಮರದ ಅವರೂದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಂಜಾವೂರು, ಬೋಂಬಾಯಿ ಹಾಗೂ ರಜ ಪುತಾಣಗಳಿಂದ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳು ಬಂದು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗಭಗ್ನಗಂಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳನ್ನೂ ಉಗೋಂಡಿದೆ.

ನವರಂಗ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಮಹಿಷ ಮದಿನಿ, ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ, ಶ್ರೀ ದೇವಿ, ಪದ್ಮಪಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಪ್ರತಿಲಾ ಸ್ತುಂಭವಿದೆ. ಎತ್ತರ 35 ಅಡಿಗಳು, ಹಿಂಭಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ತುಂಗಾನದಿ ದಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಣ್ಣು ಖಿ ಸ್ಥಾಪಿತ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಮತದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಕಣ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯ. ಹೊಯ್ದಿಳಿ, ಚಾಳುಕ್ಯ, ದ್ವಾರ್ವಿದ ಹಾಗೂ ಇಂಡೋ ಆರ್ಯನ ಶೈಲಿಗಳ ಸಂಪುರ್ಣ ಶೈಲಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಆರು ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಒಂಟೆ, ಸಿಂಹ, ಯಷ್ಠಿ-ಯಷ್ಠಿಃಯರು ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳು ಇವುಗಳ ಕಿರುವೆ ಇವೆ.

ಪ್ರಾವಾಣಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಇಂದ್ರ, ಲಾಂಕಾಗರುಡ, ಕೆಲ್ಕಿ. ಬುಧ ಮೊದಲಾದ 104 ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಡೆದು ನೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರವೇಶದ ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಬಳಗಡೆ ವ್ಯಾಸರ ಪ್ರತಿಪೆ ಎದುರಿಗೆ ಶಂಕರ ಅಚಾಯರ ವಿಗ್ರಹ ಇವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ನವರಂಗ ಭವ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿನ 12 ಕಿರುನೆಯ ಕಂಬಗಳು ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾರಸ್ಯದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಸಿಂಹಗಳ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸಬಹುದಾದ ಗುಂಡುಗಳಿವೆ. 12 ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಮೇಲೂ ಹನ್ನೆರಡೂ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ದ್ವಾದಶರಾಣಿ ಕಂಬ ಎಂದೇ ಇದಕ್ಕೇ ಹಣಸರು. ಈ ಕಂಬಗಳ ಜೋಡಕೆ ಅಪೂರ್ವ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸೌರವನಾಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಾಯ ಶಿರಣವು ಆಯಾ ತಿಂಗಳು ಆಯಾ ರಾಶಿ ಕಂಬದ ಮೇಲೆಯೇ ಬೀಳುವಂತೆ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ರಾಶಿ ಕಂಬಗಳ ನೆರಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ನವರಂಗದ ಕೆಳಗೆ ಗರೆ

ಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಲಂಡ ಕೆತ್ತನೇ ಇದ್ದು ಸುಂದರ ಪಾಗಿದೆ.

ಪಿದ್ದು ಶಂಕರ ಎನ್ನಲಾಗುವ ಲಿಂಗವು ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇದರ ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು ಒಂದೂ ಕಾಲಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿದ್ವಾ ಗಣಪತಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಶಂಕರ ಹಾಗೂ ದುರ್ಗಾಯಿಗಿಂದು ಏದು ಗೂಡುಗಳಿವೆ.

ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಶೃಂಗ ಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟೆದೆ ಚೋಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಲಿಂಗ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಲಹಾನಿಕೆರೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಈ ಗುಡಿಯು ಪೂರ್ವಕೆತ್ತಣಿನ್ನು ದೇವಾಲ್ಯಾನವಿದ್ದು ಇದೊಂದು ಸುಂದರ ರಚನೆ. ಸಮಿಂಧ ದಲಿ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹೊನ್ನೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ ಇರುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ವಾಶಂಕರ ದೇವಾಲಯ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಜನಾಧರನ ದೇವಾಲಯ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕೃ.ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನದ ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸುಕೆನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕ ನವರಂಗ ಇವೆ. ಜನಾಧರನ ವಿಗ್ರಹ 4 ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಇದೆ.

ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಮರದ ರಕ್ಷಣೆಗಳಿಂದು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ದೇವರಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದರೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಕಾಲಭ್ರಿರವ, ದಾಗೂ, ಹನುಮಂತ ಹಾಗೂ ಕಾಳಿಕಾ ಇವು ಆ ಮುಂತಿಗಳಿಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿದ್ವಾ ಶಂಕರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಾಧಿ ಗುಡಿಗಳು, ಸಮಿಂಧದಲ್ಲಿ ಕೋಡಂಡ ರಾಮ, ಶಂಕರನಾರಾಯಣ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಭಾರತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸ ಮೂರಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಶೃಂಗೇರಿ ಜ್ಯೇಂದ್ರಪೂರ ಅಗಿದ್ದಿಂದು ಗಮನಾರ್ಹ, ಇಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ವನಾಥ ನಾಥ ತೀರ್ಥಾಂಕರರ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಪಾಶ್ವನಾಥ, ಅನಂತನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ, ಜಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಆ ಮಾರು ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರೀ.ಶ. 1150ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟ ಮಂದಿರ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಚೋಡಿ ಸರ್ವ

ಗಳು ಏಳು ಜಡೆಯಿಂದ ತೀರ್ಥಂಕರನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ. ಪದ್ಮಾಂಶತ್ವಿ ಅಮೃತವರ ಮಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಕೆಂಚಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇಲ್ಲವೇ.

ಶ್ರೀಗೋರಿಗೆ ಒಂದೂಪರೆ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಪುರದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕರರ ಪ್ರತಿಪೆ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಗೋರಿಯು ಉಪಗ್ರಹವಾದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪುರದಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಶ್ರೀಗೋರಿಗೆ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಗ್ಗಂತಿ ಅಥವಾ ಖುಷ್ಟಶ್ರೀಗ್ಗಂತಿರದಲ್ಲಿ ಖುಷ್ಟ ಶ್ರೀಗೋರಿಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿ ದ್ವಾರದ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಮಹಿಷಮಂದಿನಿ ದೇವರುಗಳಿರುವ ಚಿಕ್ಕಗುಡಿಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿಂಗ ಮದನ, ನರಸಿಂಹ ಯಾರು ಅಂಗದೇಶಕ್ಕೆ ಖುಷ್ಟ ಶ್ರೀಗನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಿತಿರುವ ಶಿಲ್ಪ, ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ ಈ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಗಭ್ರಗ್ಗಂತಿರದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿದೆ. ಸ್ವಾರಸ್ಯ ವೆಂದರೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಾರು ಕೋಡುಗಳು ಇವೆ. ಒಂದು ಖುಷ್ಟ ಶ್ರೀಗನ ಹೆಚ್ಚಿ ಶಾಂತಿಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತೆರಡು ಅವನ ಶ್ರೀಗಳನ್ನೂ ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಗೋರಿ ಶಾಲ್ಲಾಕಿನ ಸಿಂಹಗಿರಿ ಅಥವಾ ಹಳೆ ಶ್ರೀಗೋರಿಯಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಗುಡಿ, ಬೆಟ್ಟೆ ಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ತನಿಕೋಡು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಶಾಲ್ಲಾಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾ ತೀರ್ಥ, ಭಾರತಿ ತೀರ್ಥ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ರಣ್ಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳಾರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂತರೂ, ಭೂರವನ ಕೋಟಿ, ಮತ್ತು ಅವರ, ಸಂಸ್ಥೆ, ಮಲ್ಲೀಶ್ವರ, ಉಲಸೆ, ಜಯಪುರ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಜನ ಬಸದಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಗುಂದ (ಕೊಪ್ಪ ಶಾಲ್ಲಾಕು)ದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪೂಜೆನ ಬಸದಿ ಇದೆ.

ಗಂಗಾ ಮೂಲ ಮೂಡಿಗೆರೆಗೆ 16 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಹ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತುಂಗಾ ಭದ್ರಾ ಹಾಗೂ ನೇತ್ರಾವತಿ ನದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಭಗವತಿ ಕಾಡಿನ ನಡುವೆ ಭಗವತೀ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿನ ಗುರುತ್ವಾಲ್ಪಿ ಪರಾಹ ಮೂರ್ತಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಗಂಗಾ ಮೂಲ ಎನ್ನುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಖ್ಯಾಶ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬವ್ಯಾಂದರಲ್ಲಿ ಉದ್ದ್ವಷ್ಟ ಗಣಪತಿ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕ ಮಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗೇರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನೂ ನೋಡಲೇಬೇಕಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ನೆಲೆವಿಜೂ, ಅದಿತಂಕರರ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೂ, ತಪಸ್ಸಿಗಳ ತವರೂರು ಆದ ಶೃಂಗೇರಿ ಖಂಡಶೃಂಗರ ತಪ್ಸೇ ಭೂಮಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಷವಿಡೀ ಯಾವುದಾದರೂ ಉತ್ಸವ ಜರುಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಶಾಕರ ಜಯಂತಿ ಉತ್ಸವ, ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ, ಶಾರದೇಶ್ವರ, ಮಲಹಾನಿಕರೇಶ್ವರ ರಥೋತ್ಸವ, ಗುರುಗಳ ಆರಾಧನೆ ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಇಡೀ ಭರತ ಖಂಡದಲ್ಲಿಯೇ ಶೃಂಗೇರಿ ಹಿಂದು ಶ್ರೀಷ್ಠಿ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಶಿವಮೋಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಶಿವಮೋಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮಲೆನಾಡು, ಅರೆ ಮಲೆನಾಡು ಹಾಗೂ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂಬತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವರಿಸಿರುವ ಶೀಥಿಜಾಲಿ, ಹೊಸ ನಗರ, ಸಾಗರ ಮತ್ತು ಸೇರಬಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶ. ಶಿವಮೋಗ್ಗ, ಭದ್ರಾವತಿ ಹಾಗೂ ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಅರೆ ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶ, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಹೊನ್ನಾಳಿ ಮತ್ತು ಚನ್ನಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಮೈದಾನ ಇಲ್ಲವೇ ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದೆ.

ಪೈಪಿಧ್ಯಕೆ ಹೆಸರಾದ ಜಿಲ್ಲೆ ಶಿವಮೋಗ್ಗ. ನಿತ್ಯ ಹರಿದ್ವಾರ ಕಾಡುಗಳು ಏಕೆಂದು ವಿವುಲ ಪ್ರಾಣ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಈ ಮಲೆನಾಡು ಜಿಲ್ಲೆ ಹಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ಲೋಂಡಿದ್ದು ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಆಕರ್ಷಣೀಯವೂ ಆಗಿದೆ. ವಿಶ್ವವಿಶ್ವಾತ ಜೋಗ ಜಲಪಾತ್ರ, ಭಾರತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಕರ್ಷಣ್ಯ ಲಿಂಗನಮಕ್ಕಿ ಅಣಕಟ್ಟು, ಕೈಗಾರಿಕಾನಗರ ಭದ್ರಾವತಿ, ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬಿಜ್ಞಾಪಕ್ಕೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ ಹೊಂಬಾಜ, ಪ್ರಮಾಣ ಕೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಗಂತ್ತ ಇವೆಲ್ಲ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ.

ಶಿವಮೋಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರವೂ ಹೌದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವೂ ಹೌದು. ಕಲೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಪರ್ಧನೆಗೆ ಶಿವಮೋಗ್ಗ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಅವಕಾಶ ವಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಶಿವಮೋಗ್ಗ ದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಸೀತಾರಾಷಾಂಜನೀಯ

ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದು ಪೊದಲಿಗೆ ಕೋಟಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಕೋಟಿ ಈಗ ಇಲ್ಲ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭ್ರಗೃಹ, ನವರಂಗ, ದ್ವಾರಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ತುಂಭಗಳು ಹೊಯ್ದಿಂಥ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ಭೀಮೇಶ್ವರ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾರಾಯಣ, ಗಡ್ಡೇ ಕಲ್ಲು ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಮೂರಲಾದ ಹಳೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇಲ್ಲವಿದೆ. ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹ ಕುತ್ತಾಹಲ ಕೇರಳಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಮೌಗ್ನಿಕಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಎರಡು ಮೃತ್ತಿಕಾ ಬೃಂದಾವನಗಳಿವೆ.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಟ್ಟಣ. ಇಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಗರುಡನ ಹೇಳೆ ವಿಷ್ಣು ಕುಳಿತಿರುವ ವಿಗ್ರಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ.

‘ಕೂಡಲ’ ತಂಗಾ, ಭದ್ರಾ ಎಂಬ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಸಂಗಮಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮಾರ್ಪಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ, ಸರಸಿಂಹ ಹಾಗೂ ರಾಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾಭಾಷಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅವಕಾಶ ಪೂರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮತ್ತೂರು ಶಿವಮೌಗ್ನಿಕ್ಕೆ 9 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ಅಂಜನೇಯ, ಸೋಮನಾಥೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಾಮೃತ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮತ್ತೂರಿನಂತೆ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರ ಪಟ್ಟಣ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪಿಳ್ಳಂಗಿರೆ ಶಿವಮೌಗ್ನಿಕ್ಕೆ 9 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ತಂಗಾನದಿ ದಡದ ಹೇಳಿರುವ ಗ್ರಾಮ ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಪ್ರೇಂದರ ಹೇಳಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಹಾಗೂ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ವರ್ಣಕೋಷಮೈ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕೆಳದಿ - ಇಕ್ಕೇರಿ :

ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳು ಕೆಳದಿ ಮತ್ತು ಇಕ್ಕೇರಿ. ಇವರೊಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಕೆಳದಿ ನಾಯಕರ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಳವೇ ಕೆಳದಿ. ಇಕ್ಕೇರಿ ಕೆಳದಿಯ ಎರಡನೇ ರಾಜಧಾನಿ.

ಕೆಳದಿ ಸಾಗರದಿಂದ 9 ಕ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮೇಶ್ವರ. ಪಾರ್ವತಾಂಬ ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಇವು ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಆಗರವಾಗಿವೆ. ಕೆಳದಿ ದೇವಾಲಯ ವಿಜಯನಗರದ ದೇವಾಲಯವನ್ನನು ಸರಿಸಿದೆ.

ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮಧ್ಯ ಇದ್ದರೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಪಾರ್ವತಿ ಹಾಗೂ ಬಲಕ್ಕೆ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿಂದ ಕೆಳದಿಯ ನಾಯಕಕ್ಕೆ ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಕೌಡಪ್ಪನಾಯಕ ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಇವನ ಪಂಶದವರು ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರಾಗಿ ಅಳಿದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳೆ, ದ್ವಾರಿಷ ಹಾಗೂ ಇಸ್ತಾಮಿ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಗಳ ವಿಶ್ಲಷಣವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ಪಥ, ಮುಂದೆ ಎರಡು ಕೆಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಂಗ ಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಮಾಲಿವಂಟಪ ಇವೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದ ವೇಲೆ ಚೌಕಾಕೃತಿಯ ಶಿಲಾಗೋಪುರ, ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದಿ, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಹದ ಕಲಶ ಇವೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಅದರ ಮೈ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬೇಡರ ಕಣ್ಣಪ್ಪ, ಗರುಡ-ಹಣುಮರ ಕದನ, ಒಂಟಿ, ಅನೇ, ಮೊದಲಾದ ಉಬ್ಬಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೂ. ಗಣಪತಿ, ಮಹಿಷಮರ್ಡನಿಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲ ವೇಲೆ ರಾಮೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ.

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚು ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ಒಂದು ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪ ತಾಂಚಾ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯದಾಗಿದೆ. ಆನೆಯ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ದಪ್ಪ ಕಾಲಾಗಳು, ಆನೆಯ ಸೊಂಡಲಿನಂತಹ

ಕೈಗಳು, ಪಣ್ಣಿಯೆ ಬೆಳ್ಳಿನಂತಹ ದೇಹ, ಸಿಂಹದ ಮುಖ, ನೀಳಗಡ್ಡ ಇರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಸೂಕ್ತ ಏಧನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಇವೆ. ಕೆಲವು ಮೂರ್ತಿಗಳು ಗಳೂ ಇವೆ. ಮುಖಮಂಟಪದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಗೋಡೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದಂತೆ ದ್ವಾಬುಹ್ಯ ಮತ್ತು ಸರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಭವ್ಯವಾಗಿವೆ. ಗಂಡ ಭೇರಂಡ ಇರುವ ಭೂಪನೇಶ್ವರಿ ನಯಿನ ಮನೋಹರ. ಪಾರ್ವತಿಯ ಗೂಡಿ ಚಿಕ್ಕದಿದ್ದು ಮಂಟಪದ ಒಳಭಾಗದ ಮರದ ಕೆತ್ತನೆ ಗಮನಾರ್ಹ. ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ವೀರಭದ್ರ ಮೂರ್ತಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಕೆಳೆದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ, ವೆಂಕಟರಮಣ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ವೀರಭದ್ರ ಪೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಇಕ್ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೇರಿ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಅಫೋರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹಾಸುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಭದ್ರ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಸದಾಶಿವನಾಯಕ ಹಾಗೂ ಭರ್ಮಪ್ರಭನಾಯಕರದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಅಫೋರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ದಿಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಮಂಟಪ ಮಾಡಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ದಿಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಸಾಲಾಗಳ ಅಲಂಕರಣವಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳ ಮತ್ತು ದ್ವಾರಿಡ ಮಿಶ್ರಣ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ, ಒಕ್ಕ ಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ಮುದ್ದಾದ ಎರಡು ಆನೆಗಳು (ಕಲ್ಲಿನ) ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವಾಸಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವಂತಿವೆ.

ಗುಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚತುರಸ್ಕಾರದ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, 25 ಅಂಕಣಗಳ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೋಡೆಯ ಹೇಳಲ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಅಲಂಕರಣವಿದೆ. ಹಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸಾಲು ಚಕ್ಕಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕಣಾಸಿಯಂದ ಗಭ್ರಗೃಹವನ್ನು ಸುತ್ತಿಬಿರಲು ಪ್ರಥಮಿಕಾ ಪಥವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಜಾಲರಂಧ್ರಗಳು ಕಲಾಕಾರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ, ಸಂದಿ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿರುವ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಂಣಾಪ್ರ ಮೈನ ನಂದಿ ಆಕಷಣೆ.

ಅಫೋರೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆರುವ ಪಾವತಿ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆಯೂ ನಂದಿ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಟಂಕಸ್‌ಲೆ ಗಣಪತಿ ಗುಡಿ ಇಕ್ಕೆ ಏರಿಯ ಇನ್‌ಹಾಂಡು ದೇವಾಲಯ.

ಸಾಗರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಕಾಂಬ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವಾಸಿಗಳೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ರಥದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಲಾಗಿರುವ ವಣಾರಿಕಾಂಬ ದೇವಾಲಯವೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ, ಸಿದ್ಧಿ ವಿನಾಯಕ, ಕಾಲಿಂಗಮದನ ಮತ್ತು ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ, ಶಿವದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿವೆ. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ವಣಾರಿಜಾತೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಸಾಗರದ ತಾನ್ಯದಲ್ಲಿ 10 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಕಳಿಸಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದ ಎರಡು ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ್, ಬಿಲ್ಲೆಶ್ವರ, ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಶಿಲ್ಪಕಲಾಕಾರಾತ್ಮಕಾದಿನ ಕೂಡಿದ್ದ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿವೆ. ಸಾಗರದ ಅಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ 24 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದಪುರದಲ್ಲಿ ಶಿವ (ಸಂಂದರ ಶಿವಲಿಂಗಮೂರ್ತಿ), ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಇವು ಇತ್ತೀಚಿನ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಸರಸ್ವಿನಿ ನಲ್ಲಿ ಮಹಂತರ ಮರವಿದೆ. ಸಾಗರದ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ 11 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಿನ ಹಳ್ಳಿ ಕೆಳದಿನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ವರದಹಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ವರದಪುರ ಒಂದು ಅಧಾರತ್ತಿಕ ಸ್ಥೇತಿ, ಸಾಗರದಿಂದ ಅರು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ, ನಿಸಗರ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ರಮ್ಮತಾಣ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲಕಾಲ ನೆಮ್ಮೆದಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಮಹಿಂಷಾಸುರ ಮರ್ದಿನಿಯ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಶೀಘ್ರಸ್ಥೇತ್ತಿಗಳೂ ಇದೆ. ಮಹಾಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಪ್ಯೇನಿರತರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯೇ. ಅವರ ಸವಣಾ, ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು.

ಪಶ್ಚಿಮಾತ್ಮಕ ಜೋಗ ಜಲಪಾಠ ಇರುವ ಜೋಗದಲ್ಲಿ ಚಾಮುಂಡೆ ಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಾಮುಂಡೆಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹವು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಪನೆಗೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಪ್ರಾವ್ಯ ವಿಗ್ರಹ ಏರಡೂ ಬಿದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಾಗಿದ್ದು ದೇವಿಯ ಸೌಮ್ಯ ರೂಪವೂ ರೌದ್ರರೂಪವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಮೂಡಿ ನಿಂತಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ನವರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪೀಠೀಷ ಪೂಜೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಜೋಗದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆಂದು ಕಟ್ಟಲಾದ ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ತಾಳಗಾಪ್ಪ, ಶಿರವಂತೆ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕಾಗ್ರೆಲ್ ನಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಅಯ್ಯಪ್ಪ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರವೂ ಇದೆ. ಜಂಬಾನ್ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೃ.ಶ. 4ನೇ ಶತಮಾನದ ದ್ವಿಭಾಜ ಗಣೇಶ ಬಿಂಬ ಇರುವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗೌಜ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿ ಸುವರ್ಹಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಕ್ರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ವರದಾಮಾಲವೆಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತೀಥಿಗಳೂ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಧ್ವಜ ಸ್ತುಂಭವು ಒಂದು ಶಿಲೆಯ ಭಾಗ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಕ್ಕೆಲೀಯ ಅಫೋರೇಶನ್ ದೇವಾಲಯ ನಿಮಾಣಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯು ಬಹು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಲಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅದು ಮಾರು ತಂಡುಗಳಾಯಿತೆಂದೂ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಸಾಗರದ ಗಣಪತಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಕೆಳದಿಯ ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂತ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವರದಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತ್ತನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿವ ದೇವಾಲಯ, ಗಜ ಪ್ರಮಾತ್ಮಕೃತಿ ವಿನಾಸವುಳ್ಳ ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಗಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಏರಡು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇಕಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಕಲಂಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಐಸ್ಯೇದು ಆನಗಳಿವೆ.

ಹೊಸ ನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾದ ಹೊಸ ನಗರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯ ನಗರ ಶಿಲ್ಪದ ಏರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ವೋಡಲು ಏರಬೆದ್ವಾಪುರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಈ ಉರು ಮಾತ್ರಾಗಡೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಂದು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಜನಾರ್ಥನ, ಮಾರಿಕಾಂಬ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮರಣಾಂದಿದೆ. ಹೊಸ ನಗರಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಕೆ.ಮಿ.ಆರ್. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರು ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಕ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬಿದನೂರು ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದ ನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ನಗರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕೋಟಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಶಿವಪ್ರಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಗರದ ವೈಭವ ಮನೆ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ನಗರದ ಒಳಭಾಗದ ರಚನೆ ಯೋಜನಾ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಹೃದರಾಲಿ ಈ ಉರುನ್ನು ಹೃದರ್ಮ ನಗರ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದು. ನಗರ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೇ ಅಗೂಂಡಿದೆ. ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ, ಪಾರ್ವತಿ, ಗುಡ್ಡದ ಪೆಂಕಟರಮಣ, ನಗರೇಶ್ವರ, ಬಸವಣ್ಣ, ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಉರೋಳಿದ್ದರೆ ಪಂಚಮುಖ ಅಂಜನೇಯ, ರೇಣುಕಾ ದೇವಿ ಗುಡಿಗಳು ಉರ ಹೊರಗಿವೆ. ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಮನೆಗಳಿಂದ ನೆನಟಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದೆ ನ್ನು ಲಾಗಿದೆ.

ಹೊಸ ನಗರದಿಂದ 6 ಕೆ.ಮಿ.ಆರ್. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮಚಂದ್ರಾಪುರ ಒಂದು ವೈದಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಹಷ್ಟಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮರಿದಿದೆ. ರಾಮ ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವರ್ಣಾಶ್ವರ ದೇವರಂಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೊಸನಗರ ಅನಂದಪುರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹರತಾಳು ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಸುಖುಹ್ರಣ್ಣ, ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ, ಗಣಪತಿ, ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ನವಗ್ರಹಗಳ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ನಗರ ಮತ್ತು ಕೊಲ್ಲಾರಿನ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟುವಿನ ಬಳಿ ಸುಳಿಗೋಡು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಪರಮ ದೇವ ಕವಿಯ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಕ್ರಿಸ್ತಿನ ಜ್ಯೋತಿಂತ್ರ ಹೊಂಬುಚೆ

ಹೊಂಬುಚ ಅಥವಾ ಹೊಂಬುಜ (ಹೆಂಜ) ಜ್ಯೇಂಸರ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಸಾಂತಾರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳ. ಹೊಂಬುಜದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ, ಮತದ ಬಸದಿ, ಮಕ್ಕಳ ಬಸದಿ, ಬೋಗಾರ ಬಸದಿ, ಪದ್ಮಾವತಿ ಅಮೃತವರ ಮಂದಿರಗಳಿದ್ದು. ಇವು ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಜ್ಯೇಸ ಧರ್ಮಾರ್ಥರ ದಿಗಂಬರ ಪಂಥದ ಧರ್ಮಾಳಿತವಿದೆ. ಶ್ರೀಶ. 1077ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಪಂಚ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಬವರು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಕರ್ಮೋಭಂಗಿಯ ಬದು ಮೂರ್ತಿಗಳಿರುವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬದು ಗಂಭ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ಗಂಭ್ರಗೃಹನ ಎದುರಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾವತಿ, ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಂದ್ರ ಯಂತ್ರ ಮನೋಹರವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಹೊರ ಬಗಿಲಿ ನಲ್ಲಿ ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ದ್ವಾರ ಪಾಲಕರ ಸುಂದರವಾದ ಶಿಲಾ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾನಸ್ತಂಭವಿದೆ. ಮಾನಸ್ತಂಭದ ವೇದಿಕೆ, ವೇದಿಕೆಯ ಸ್ತರ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಪಂಚ ಬದಿಯ ಅವರಣದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪೂಭ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಯಂತ್ರ ಯಂತ್ರ ಸಹಿತವಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ಇದೆ. ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿ ಬಲಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಲೋಕದ ಬಸದಿ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಾಶ್ವನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಮಕ್ಕಳ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಾಶ್ವನಾಥಸ್ವಾಮಿಯು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಶ್ರೀಮತದ ಬಸದಿ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ ಹೊಂಬುಜದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನ ಹಾಕಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಪಾಶ್ವನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ನಾಲ್ಕುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ, ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯ ಅವರಣದಲ್ಲಿರುವ ತುಲಾಭಾರ ಒಂದು ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ಈ ಬಸದಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾ

ಪತಿದೇವಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಇದರ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಚಿಂಗರುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮರ ಇಂದಿಗೂ ಹಣುರಾಗಿದೆ.

ಚೋಗಾರ ಒಸದಿ ಶಾಂತವೆಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿವೆ. ಗುಡ್ಡದ ಬಸದಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಸದಿ, ವಾರದ ಬಸದಿ ಇವು ಇತರ ಬಸದಿಗಳು. ಹೊಂಬುಜ ಕೇವಲ ಜೈನರಿಗೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಧರ್ಮಾಗಳ ಜನರಿಗೂ ಯಾತ್ರುಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆರೆಕೋಡಿ ಈಶ್ವರ, ಕೆಮೇಶ್ವರ, ಬನಶಂಕರಿ, ವೀರಭದ್ರ, ಅಂಜನೇಯ, ಗಣಪತಿ, ಏಕನಾಥೇಶ್ವರ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೈದಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಹೊಂಬುಜದಿಂದ ಬಂದು ಕೀ.ಮಿ.ಎ. ದೂರದಲ್ಲಿ ನಾಗರಹಳ್ಳಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ, ಬಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವರಾನಿವಾಕ್ಯತಿಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಸುತ್ತ 77 ನಾಗರ ಹೆಡಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಿಲ್ಲೇಶ್ವರ ಹೊಂಬುಜದ ಬಳಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಭಿಲ್ಲರ ನಾಯಕರ ಮನೆವರಾಗಿ ಭಿಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಭಿಲ್ಲರ ರಾಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀ ಭಿಲ್ಲೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ವೀರಭದ್ರ, ಬಂದಂಕಣದ ಚಂಡಿಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ.

ರಿಪ್ಪನ್ ಪೇಟೆಯ ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕ ದೇವಾಲಯ ಚಕ್ರನಗರದ ಗಣೇಶನ ಗುಡಿ ಹೊಸನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ದ್ವಿಂದಿ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊಸನಗರ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಬರಲು ಇರುವ ಘಾಟೋಬಳ ಹುಲಿಕಲ್ಲೊಗ್ನಾವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ

ಸೋರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಿಂದು ಪ್ರವಾಸಿ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಯಾತ್ರುಸ್ಥಳ. ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರೇಣುಕ (ಜಮದಗ್ನಿ ಮಂಜಿಗಳ ಪತ್ತಿ, ಪರಶುರಾಮನ ತಾಯಿ) ನೆಲಸಿದ್ದಾಳೆಂದು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ರೇಣುಕೆಯನ್ನು ಗುಹಾಂಬ, ಗುತ್ತಮುತ್ತಿ, ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗುಹೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು

ಗುಹೆಯ ಮುಂದೆ ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳಿವೆ. ಜಂಡ್ರಗುತ್ತಿಯ ರೇಣುಕಾ ದೇವಾಲಯ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮಾತಂಗಿ, ಪರಶುರಾಮ ದಂಡಿನ ದುರ್ಗ, ಶೂಲದ ಬೀರಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗುಡ್ಡದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಜಂಡ್ರಪೋಳೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಸೋರಬ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕದಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ವಿಜಯನಗರ ಶಿಲ್ಪ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿದೆ. ಸೋರಬದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ, ಅಂತರಾಳ, ನವರಂಗ, ಮಂಬಿಮಂಟಪ ಗಳುಳ್ಳ ಈ ದೇವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಪುಹಾಲಾಢ್ಳಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಆನೆಗಳು (ಶಿಲ್ಪ) ಇದ್ದರೆ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ತುಂಭವಿದೆ. ವಿಶಲ ಮಂದಿರ, ಆಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ, ಸಮಾಪದ ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಸೋರಬದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಸೋರಬದಿಂದ 12 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದ 'ಪುರ'ದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ಸಹಸ್ರ ಮಾತೃಕೆಯರು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಂದಿರೂಢಿನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಈವ ಇಲ್ಲಿ ಜತುಭೂಜನಾಗಿ ಡಮರು, ಕಪಾಲ, ಶ್ರೀಶೂಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಹರಿಭಕ್ತ ಜಂಡ್ರಹಾನನ ಕುಂತಳ ನಗರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿರುವ ಕೆಬಟೂರು ಸೋರಬದಿಂದ 30 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಕಾ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮಂತ್ರಿ ದುಷ್ಪಬುದ್ಧಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ, ರಾಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಚಿಂತಾಮಣಿ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿವೆ. ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಸೋರಬದಿಂದ 15 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕುಪ್ಪಗದ್ದೆಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನೋಡಬೇಕಾದುದು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗಳಿ, ಸುಕನಾಸಿ,

5 ಅಂಕಣದ 24 ಸ್ತುಂಭಗಳೆ ಸಭಾವೆಂಟಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ ಭವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸುಂದರ ಜಾಲಂದ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ಉರಿನ ವೇಣು ಗೋಪಾಲ, ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಕೋಡಕಣೆಯ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ಉದ್ದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿ ಕೋಡಿಪ್ಪರದ ಕೃಟಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಭಾರಂಗಿಯ ಕೆರೆ ಸಮಿಂಧದ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಶಿಕ್ಷಾಪಾಠ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂಳಿಕಾಜುರ್ನ ಮತ್ತು ಬನ ಶಂಕರಿ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಬಂತಸಾಣದ ಹೊಳೆಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ತಲಕಾಲಕ್ಷಣಪ್ಪದ ಸೀತಾರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವಸಥನ ಇವು ಸೌರಬ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಭಾರಂಗಿಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಕಣ್ಣ ಹಾಬ್ಬಿ, ವಿಂಸೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೆತ್ತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಎನ್ನಬಹುದು. ಉಳಿವಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾದ ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿಯ ಪರಶುರಾಮ ತೀರ್ಥದ ದಡದ ಮೇಲರುವ ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಶಿರ ಬಹುಳ ಅವಾವಾಸ್ಯೇಯಂದೂ ಎಳ್ಳುಮಾಸ್ಯೇ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿಗೆ 32 ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದ ಆಗುಂಬೆಯಲ್ಲಿ 14ನೇಯ ಶತಮಾನದ ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹ ಹೊಯ್ಯಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದ ದೂರಾಸಪ್ರರದ ಭೀಮನ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕಾಪೀಠಾಧಿಜರ ಮತ ಹಾಗೂ ಶಿಲಿಗಳಾಂಡ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹಣಗರೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಸ್ಲಿಮರ ದಗೂ ಇದೆ. ಭೂತಪ್ಪ ಚೌಡಪ್ಪ ಗುಡಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಮೇಳಿಗೆ ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಜೆಕ್ಕ ಗ್ರಾಮ. ಇದೊಂದು ಜೈನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಸಾಫ್ತಿ ಬಸದಿ ಇದ್ದು ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ಮತ್ತು ಯಕ್ಕ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಯಕ್ಕ ಒಂದು ಅನೇಯ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಧರ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ವಿಗ್ರಹ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕಿಂದ್ದು ಭವ್ಯದಾಗಿದೆ.

ಕರ್ತೆದುಗ್ರಾಮ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ಬೆಟ್ಟಿದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕಂತೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಮೃಗವಢೆ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಕೆಳದಿ ನಾಯಕರೆ ಕಾಲದ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಜ್ಞಾನ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಸುವರ್ಣಾರು 800 ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಳೆಯದು. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಂಬುತೀಥ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ಇಲ್ಲಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗ, ಗಣಗತಿ ವಿಗ್ರಹ ಇವೆ.

ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ ಮತ್ತು ಬಂಡಳಿಕೆ ಗ್ರಾಮಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಕದಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ಕಳಿಕಾರ್ಯ, ಹೊಯ್ದಿ, ವಿಜಯ ನಗರ, ಕೆಳದಿ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವೇಷಾರ್ಥರವರ ಆಳ್ಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯನ್ನು ದ್ವಿಷಣಕೇದಾರ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ, ಹಂಡಿಲಂಗೇಶ್ವರ, ಕಾಳಿಕಾ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಂಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಅಪ್ರಾರ್ಥ ಎನಿಸುತ್ತವೆ.

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಕಂಠಾಚಲ ದೇವಾಲಯ. ಇದನ್ನೇ ಕೋಡೀ ಮತ್ತೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಗೋಪುರಗಳು ಇವೆ. ಹೊರಗೆ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಎಡಗಡೆ ಶಣ್ಣ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿವಾಸಿವಾದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಉಡುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದೂ ಕರುತ್ತಿರುವ ಗಂಗಾವ್ಯಾಸ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ‘ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರ’ ಜೋಡಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಲಿಂಗ ಇವೆ ಇದು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಾಲಂಧರಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯಿಂತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ. ಗೋಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ಸೋಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಶ್ರೀ ಕಂತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ. ಇವು ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೋಡೀ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಿದ್ದು ಹಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಶಿಕಾರಿಪುರದಿಂದ 35 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬಂದಳಕೆಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಹೊಯ್ಸಳ್ ಹೊಯ್ಸಳ್ ವಿಜಯನಗರದರಶರು ಆಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬನಶಂಕರಿ ಅಮೃತನವರ ದೇವಾಲಯ, ಶ್ರೀಮಹಾತೀರ್ಥಿ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಸೋರೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲಿನ ಜಾಲಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ರಾವರೂಯಿಂ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾನಕಗಳ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಂಡಿ ಇದ್ದು ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಾಥನ ಪುಂಚಿಗೆ ಇದೆ.

ಶಿಕಾರಿಪುರದ ಹುಚ್ಚೆರಾಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಏರಾಂಜ ನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ ಪುಂಚಿಗೆ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳು ದ್ವಾರಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳ್ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಉಡುತ್ತಡಿ ವಚನಗಾತ್ರ ಅಕ್ಷಯಹಾದೇವಿ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ, ಇಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ತಾಳಿಗುಂದ ಶಿಕಾರಿಪುರದಿಂದ 24 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಇದೊಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ, ಇಲ್ಲಿ ಕಡಂಬ ಮನೇಶನದ ಮೂಲ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಂತಿಮರ್ಮನ ಸ್ತೋಂಭ ಶಾಸನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮಹಾಲಿಂಗವಿದೆ. ಹಲವು ರಾಜರು ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ.

ಶಿರಾಳ ಕೊಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ ಸಿರಿಯಾಳ ವಾಸಿಸಿದ್ದ ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಖವೇಶ್ವರ ಚಂದ್ರಮಾಳೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯ, ಸಂಗರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಇವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳಾಗಿದೆ.

ತಡಗಳೆ ಗ್ರಾಮದ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ, ಜೆನ್ನೆವಾಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಗುಡಿಗಳು, ತೊಗರಸೆಯ ವಾಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯ, ಮುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಸಿದ್ಧರಾವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಮಳವಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಇವು ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು, ತಡಗಳೆ ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸುಕನಾಸಿಯ ಬಸವ ಒಳ್ಳೆ ಕೆತ್ತನೆಯ ಶಿಲ್ಪ, ತೊಗರಸೆ

ದೇವಾಲಯದ ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಂಶಹೇಶ್ವರ, ವಿನಾಯಕ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಗಮನ ಸಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಶಿಕಾರಿಪ್ರರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದಳಕೆ, ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಂಬಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿಗನೂ ನೋಡಬೇಕಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಗತ ವೈಭವದ ಕುರುಹಗಳಾಗಿ ಇವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಹೊನ್ನಾಳಿಗೆ ಸರ್ವಿಪದ ಹಿರೇ ಕೆಲ್ಕುತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೀರಶೈವ ಮತ ವಾಗಿದ್ದ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ವೃಷಭೀಶ್ವರ, ಹಾಗೂ ಚೌಡಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹಿರೇ ಕೆಲ್ಕುತಕ್ಕೆ ಏದು ಕಿ.ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ವಣಾರಿಕೊಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಳೆದಮ್ಮೆ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹೊನ್ನಾಳಿಗೆ ಆರು ಕಿ.ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ್ದು ಇದನ್ನು ಹೊಯ್ಯಳ ಬಲ್ಲಾಳ ರಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿದನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಾಲಂಧರಗಳು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲಾರು ಹಳೆ ಬೀಡಗಳ ದೇವಾಲಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಲುತ್ತದೆ. ಬಳ್ಳಿಲಂಗೀಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿನ ದೇವರು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬದ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಆಕರ್ಷಣೀಯಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದೇ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಹೊನ್ನಾಳಿಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಆರು ಕಿ.ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕವಣಿರ ಗಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ ವಿದ್ದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಹೊನ್ನಾಳಿಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ವಡ್ಡನೆ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂಜನೇಯನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ವಿಗ್ರಹ ಅಶ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಿದೆ.

ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿ ದಟದ ಮಲ್ಲಿಕೇಶ್ವರ ಪುಟ್ಟ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಲಂಗವಿದೆ. ವೀಣೆ ಹೊತ್ತಿರುವ ವೀರಭದ್ರ, ಗಣೇಶ, ಭ್ರೂರವ, ನಂದಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯಾವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ.

ಹೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೆಳಗುತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ವಿದ್ದು ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿದೆ. ಕುರುವದ ಗಡ್ಡೆ ಹೊನ್ನಾಳಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿದೆ. ಇದೊಂದು ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ತೀರದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಲಂಗ ಪೂಜಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ದೇವಾ

ಲಯದ ಸೂರ್ಯಾ, ವೀರಭದ್ರ, ಗಣೇಶ, ದುರ್ಗಾ, ಮಹಿಳೆ ಪಂಡಿನಿ, ಮುಂತಿರಿಗಳ ಶಿಲ್ಪ ಸೋಬಗಿನಿಂದ ಕೊಡಿದೆ. ಹೊನ್ನಾಳಿಗೆ 26 ಕೆ.ಮ್ಮೆ. ದೂರದ ತೀರ್ಥ ರಾಮೇಶ್ವರ ಒಂದು ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಪಿರುವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬತ್ತನ ಚಿಲುಮು ಗಂಗೆನ್ನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಬೃಹತ್ಪೂನ ವಿಶ್ವಾಸ ಕುತ್ತಾಪಲ ಮುಂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ ಬೃಂದಾವನ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬೃಂದಾವನವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ವೇತಪೂರ್ಣಾ ಅಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅದಿಕೇಶವನ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹ ಪೋಂದಿದೆ.

ಅರೆ ಪಂಚನಾಡು ಪ್ರದೇಶವಾದ ಭದ್ರಾವತಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳ ನೇಲೆ. ಭದ್ರಾವತಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಭದ್ರಾ ನದಿ ದಡದ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಹೇಳಿ ನಗರದಲ್ಲಿ 13ನೇಯ ಕತವುಷದ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಯ ಶ್ರೀಕೋಟುಬಳ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜಾರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ನಕ್ಷೆತ್ರಕಾರದ ಮುಂಟಪದ ಹೇಳಿಲೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ ದೇವರಿದ್ದು ತೊಡೆಯ ಹೇಳಿಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಇರುವಂತೆ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ದೇವರು. ಏಡ ಭಾಗದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಷೋತ್ತಮ ಅಧಿವಾ ಚನ್ನೆಕೆಶವಸ್ತ್ವಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬಲ ಭಾಗದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣು ಗೌಪ್ಯಾಲಸ್ತ್ವಮಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಗೋವಾಲಕರೇ ಮೂದಲಾದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿಳಿರೆ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ವೀರನಾರಸಿಂಹ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರ, ಅಂಜನೇಯ, ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ, ಕಾಳಿಗ ಮಂದಿನ, ಕೃಷ್ಣ ಮೂದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಏರಡು ಕಡೆ

ಗಳ್ಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಣ್ಣೆ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಶಾರದಾ ದೇವಿಯರ ಸುಂದರವಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಭದ್ರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಬಸವೇಶ್ವರ, ಬನಶಂಕರಿ, ಏರಭದ್ರ, ಅಂಜನೇಯ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕನ್ನಿಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರ, ಗಣೇಶ, ಭೂತನ ಗುಡಿ, ನ್ಯಾಟೋನ್ ವಹಾರಿಯಮ್ಮೆ, ಹುತ್ತುಕಾಲೋನಿ ಅಂಜನೇಯ, ಪೇಪರ್ ಚೌಣಿನ ಚಂದ್ರಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಹಮ್ಮದೀ ಯರ ಮಾಸೀದಿಗಳೂ ಕೈಸ್ತರ ಚರ್ಚೆಗಳೂ ಇವೆ.

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ, ಸಂಜ್ಞಾದ ಹೆಳ್ಳಿ, ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಅಂತರ ಗಂಗೆ, ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಸಿದ್ಧಿ ರ ಕಲ್ಲಹೆಳ್ಳಿ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ನಾಗಲೆ ಬೆಳಗಲು, ಕಂಚಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಚಮ್ಮನ ಗಡ್ಡ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ, ಸಿದ್ಧಿಪುರ.

ಚನ್ನಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಶವಾದರೂ ನಿಸರ್ಗ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದೆ. ಚನ್ನಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿಯ ಕಟ್ಟಡ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಭರಗೃಹಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮಂಬಿವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಐದಡಿ ಎತ್ತರದ ಕೀಶವ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪೂರ್ವಾಭಿಮಂಬಿವಾಗಿದ್ದು ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕಲಾತ್ಮಕ ಕಂಬ ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಮೂರೆಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಚನ್ನಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವರ ಹೆಲ್ಮಿಯ ಉಲ ಮರಡಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆಯೂ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವರನ್ನು ಉಡುಪರಡಿ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಎನ್ನ

ತ್ವಾರೆ. ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಉಡಗಳಿದ್ದ ಯಾರೂ ಅವುಗಳ ತಂಡೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹ ಶಂಖ ಮತ್ತು ಚಕ್ರಾರುಂದು ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಂಡನೆಯ ಲಂಗವೂ ಇದೆ.

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಸೆವಾ ಪಟ್ಟಣ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಇದು ಜರುಧಿರು ಮಂತ್ರಾಲಯ ಎನಿಸಿದೆ. ದುರುಗಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವೊಂದಿದೆ. ಸಂತ ಬೆನ್ನೂರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಿಥಿಲಪಾದ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಹಿರೇ ಕೋಗಿಲು, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಹೋಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ.

ಸೂಳೆಕರೆ (ಶಾಂತಿ ಸಾಗರ) ಚನ್ನಿಗಿರಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟುತ್ತು ಕೀ.ವಿ.ಆ. ದೂರವಿದ್ದ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಾವತಿ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರೆ ವಿಕ್ರಮರಾಯನ ವಾಗಳು ಶಾಂತವೇ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳಿಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಪೂರ್ವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದರ ನೈಯುತ್ತಕ್ಕೆ ದುರ್ಗ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಗುಡ್ಡದ ಬೆನಕನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿನ ಲಂಬಾಂಗರ ಕುಲ ದ್ವೇವ ಸೇವಭಾವ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಹೋಸಕೆರೆಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದಲಿಂಗ ಶಿವಾಜಾಯಾರ ಸವರಾಧಿ, ಸಲ್ಲೂರಿನ ಬಳಿ ಮಂಟರಗಟ್ಟೆ ಎಬಲ್ಲಿನ ಜುಂಜೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಮೌದಲಾದವು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ಗುಡಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಒಟ್ಟೂರೆ ಶಿವಮೋಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲಾಂಕಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಸಾವಣ್ಣಿಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಅರಸರು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ನೆರದಾದರು. ಅಲ್ಲವು ಪ್ರಭು, ಅಕ್ಷಮಹಾದೇವ ಮೌದಲಾದ ಶಿವರಣಿ ಶರಣೆಯರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯರೇ ಆಗಿದ್ದ ವೀರಶ್ವರ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರವೂ ನಡೆಯಿತು. ಹಲವು ಹೋಯಸ್ಲಿರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಮೃದ್ಧಿ ಕಂಡಿತು. ಹಲವು

ರಾಜ ಮನೆತನಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹುಮುಳಕದ ಸಾಂತಾರರು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಗೆ ತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾಣಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಕೆಳದಿ ಅರೆನರು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಕಾಣಕೆ ಗಮನಾಹವಾದುದಾಗಿದೆ. ನೂರಾರು ದೇವಾಲಯಗಳ ನೆಲೆಯಾದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಪವಿತ್ರ ನದಿಗಳ ಬೀಡೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರೆ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಇಂದ್ರಾಂಜಿಲಿ

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ನೆಲೆವಿಡಾದ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಪ್ರತಿಕೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಎಲ್ಲ ಶಾಖೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬಾಳಿದವು ಹಾಸನ್‌ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ವಿಶ್ವವಿಶ್ವಾತ ಬೇಲೂರು ಹಳೆಬಿಡು ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಶ್ರವಣ ಬಿಳಿಗೊಳಿದ ಗೂಮ್ಮಟೆಷ್ಟರ ಮೊದಲಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳ ಜಿಲ್ಲೆ ಹಾಸನ, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ಮೃದಾನ ಪ್ರದೇಶ ಎರಡೂ ಇವೆ. ಮಲೆನಾಡಿನ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಮೋಗ್ಗ ವಸ್ತು ಬಿಟ್ಟರೆ ದೊಡ್ಡ ಅಡಳಿತ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಸನ ಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊದಿದ್ದು ಹಾಸನ, ಅರಕಲಗಾಡು, ಅರಸೀಕೆರೆ, ಅಲೂರು, ಚನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ, ಬೇಲೂರು ಮತ್ತು ಸಕಲೇಶಪುರ ಇವು ಈ ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಾಗಿವೆ.

ಹಾಸನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಿಂಹಾಸನಪ್ತರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನನ ಮೊಮ್ಮೆಗ್ಗ ಜನವೇ ಜಯ ಮಹಾರಾಜನ ಸ್ಥಳ ಇದಾಗಿತ್ತೇಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಹಾಸನಾಂಬ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಈ ದೇವಾಲಯ ಪಾಳಿಯಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದದ್ದುನ್ನಾಗಿದೆ. ಹಾಸನಾಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲ್ಲಿ ಅದೂ ಅಶ್ವಯಾಜ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾರ ಕಾಲ ವಿಷ್ಠಿತ

ದಿರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಥೋಽಂತ್ರವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯೇ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಿಗೆರೆ ಎಂಬ ಕೊಳೆವಿದ್ದು ಅದರ ದಡದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಲು ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಮಂದಿರ ಅಲ್ಲದೆ ಹೊಯ್ಯಳ ದೊರೆ ಒಂದನೇರು ನರಸಿಂಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಹೆಗ್ಗಡೆಲಕುಮಾರು ಎಂಬುವನಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಜನ್ಮಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಭಾವಣೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಳೆಯ ವಾಸಾಚಿಕ್ರಿಗಳಿದ್ದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿವಾళ ವಾಜಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯ ಈ ಶಿವಶರಣರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿರುವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಸುವರ್ಣಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವೆಂಕಟ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಎಂಬುವವರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದೆನ್ನಲಾದ ಮಾಲೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಉತ್ತರ ಬಡಾವಣೆಯ ಸೀತಾರಾವಾಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ, ಏದ್ಯಾರ್ಥಿ ರಣ ಜೀವೋಽದ್ಧಾರ ವಾಡಿದ್ದೆನ್ನಲಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ, ಹೇಟೆಯ ಕನ್ನಿಕಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಗುಡಿ, ಜೈನ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಹಾಸನದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಜೈನ ಬಸದಿ ಸುವರ್ಣಾರು 900 ವರ್ಷಗಳೆಷ್ಟು ಹಳೆಯದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಂಕರ ಮತ್ತೆಂದಿದೆ.

ಹಾಸನದಿಂದ 18 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗದ್ದವಳಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಲಷ್ಣೀಕ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಶ್ರೀ.ಶ. 1113ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಳ ದೊರೆ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ವರ್ಣಕ ಶ್ರೀಷ್ಟನಾದ ಕುಲಹಣರಾಹುತ ಮತ್ತು ಅವನ ಪತ್ನಿ ಸಹಜಾ ದೇವಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಭಿನವ ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇತ್ತು. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಏಳು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಯಿದೆ. ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಮಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವಂತೆ ಇರುವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ 16 ಕಂಬಗಳೂ ಏಳು ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳೂ ಇವೆ. ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಅದು ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಲಕರು, ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಹೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿ

ಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದುದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಪ್ರಥಾನ ದೇವಾಲಯವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಒಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಶಿವರಗಳಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ಶಿವರಗಳ ಮೇಲೂ ಹೊಯ್ದಳಿ ಲಾಂಘನವಿದೆ. ಶಿವರಗಳು ಕದಂಬನಾಗರ ಶೈಲಿಯವು. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಥನ, ಹೊದಲನೆಯ ನರಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದವರ ಶಾಲದ ದಾನ ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಪ್ರಥಾನ ದೇವತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಗ್ರಹ ಒಂದು ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ ನಿಂತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳಿ ರೀತಿಯ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಟ್ಟಡ.

ಹಾಸನದಿಂದ ಸುವರ್ಣಾರು 20 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮುದುಗೆರೆ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳಿ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿದ್ದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಯೋಗ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ದುದ್ದು ಹೋಬಳಿಯ ಹರಗು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ದಲ್ಲಿನ ಕೇತ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ನೋಡಬೇಕಾದುದು. ದೇವಾಲಯದ ಕಲಶ ಸೋಗಸಾಗಿದೆ. ನವರಂಗ ಚಾವಣಿಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ದಳಿ ಶೈಲಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯ ಇಂದಿಗೂ ಸುಖಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕವತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾನಾಧ ಬಸದಿಯೂ ಇದೆ.

ಹಾಸನದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ 13 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಂತಿ ಗ್ರಾಮ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದನ್ನು ಹೊಯ್ದಳಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಥನ ರಾಜೀ ಶಾಂತಲಾದೇವ ಸಾಫಿಸಿದಳಿಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಸೌಪರ್ಣಿಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ದೂಡುದಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಉತ್ತೇವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ತಿರುಗೆಲ್ಲೇಲಿಯಿಂದ ತರಲಾಯಿತ್ತನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಯೋಗ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಭಗ್ರಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಮುಖ ಮಂಟಪ ಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಕುಸರಿ ಕೆಲಸ ತುಂಬಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಶಾಂತಿ ಗ್ರಾಮದ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಎರಡು ಗುಡಿಗಳುಳ್ಳ ಅವಳ ದೇವಾಲಯ,

ಪ್ರಾರ್ಥಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರಿದೆ. ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿರುವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪುಹಾಕಾಳಿಯು ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಜೈನ ಬಸದಿಯನ್ನು ಶಾಂತಲಾ ದೇವಿ ಶಾಂತಿನಾಥನಿಗೆ ಅರ್ಭಸಿದ್ಧ ಇಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಉರಿಗೆ ಗ್ರಂಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಚೂಪದ ಮಹಾಭಾರತ ಸ್ತುತಿ ರಂಗನಾಥ ಸ್ತುತಿ ದೇವಾಲಯ ಸಾಧಾರಣವಿದ್ದು ಜೈನ ಬಸದಿ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ಒಂದು ಸುಂದರ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಎರಡನೇ ಬಲ್ಲಾಳ ದೂರೆಯೇ ಮಂತ್ರಿ ಬೂಚಿವುಯ್ತು 1173ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಸನಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ 13 ಕೀ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೊಸಳೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಾಗೇಶ್ವರ ಮಹತ್ವ ಚನ್ನಕೇಶವ ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಬಳಿಪದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಇವು ಅವಳ ದೇವಾಲಯಗಳು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳು ಸುಂದರ ರೇಖಾ ವಿನಾಸ ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ನಾಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದವರೆಗೆ ಬದು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿನ ಎರಡು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ವಿವಿಧ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ, ದೇವಾಲಯದ ಕಲಶ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಗಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಲಿಂಗವಿದೆ.

ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಹೇಳಿವೆ ಕೇಶವ, ಗರುಡ, ಅವಿರಾಧ್ಯ, ಅಚುತ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಜನಾರ್ಥನ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಹೊದಲಾದ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಶಿಶುರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಬಾಗಿಲು ವಾಡದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಿದ್ದು ಸುಕನಾಸಿಯು ಭುವನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಉಗ್ರ ನರಸಿಂಹನ ಗಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕೇಶವ ಏಗ್ರಹಿ ಗಮನಾರ್ಹ ಈ ದೇವಾಲಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಹೆಂದರೆ ಹಿಂಭಾಗದ ಕೊರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿರುವುದು.

ಹಾಸನದಿಂದ 11 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬಸ್ತಿ ಹಳ್ಳಿ ಜ್ಯೇಶ್ವರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಶೈಲಿಯ ಪಾಶ್ಚಾಂತಿಕ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯದ ಸಭಾ ಭವನದಲ್ಲಿ 14 ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಇವು ಕರಿತಲೆಯವು ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ಸುಂದರ ಮುಂದಿನ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ 32 ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳು ವಿವಿಧ ಗಾತ್ರದವು. ಪ್ರದೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಲ್ಲಿನ ಅನೇಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಾಂತಿನಾಥ ಬಸದಿ ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಬಸದಿ.

ಕೋರವಂಗಲದ ಬೂಟೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯನ್ನು ಎರಡನೇ ಬಲ್ಲಾಳರಾಜನ ಮಂತ್ರಿ ಬೂಟಿಮಯ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೇನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸುಂದರವಿದೆ. ಇದು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯ ವಾದರೂ ರಚನೆ, ವಿನ್ಯಾಸ ಉತ್ತಮ, ದೇವಾಲಯದ ಹೊರ ಮುಖಿದಲ್ಲಿ 100ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೂರಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಅಂಜನೀಯ ದೇವಾಲಯ, ಕೋರವಂಗಲ ಹಾಸನದಿಂದ 10 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಹಾಸನದಿಂದ 17 ಕಿ.ಮೀ. ಮೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಂಡಜ್ಞ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬಲ್ಲಾಳನಾಥನ ದೇವಾಲಯ ವೆಂದೂ ಹೇಳಬರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 14 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ. ಹೇವೂನದಿ ತೀರದ ಗೊರೂರು ಅಥವಾ ಗೊರೂರು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ವೇತ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಕ. 1586ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ಯೋಗ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಹೇವೂನತಿ ಎಡ - ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದೆ. ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಈ ವಿಗ್ರಹ ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಹೀಗಾಗೆ ಮೇಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾರಿಸಲ್ಪಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ಹೊಗೂಡೆ ಎಂಬುವನು ಶ್ರೀಕೂಟ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೂಟ ಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಸುಂದರವಿದೆ. ಗರ್ಭ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಶೈಲಿಯ ಗಣಪತಿ, ಮಹಿಷಮಂಡಿನೆ,

ಸೂರ್ಯಾ ವುತ್ತು ಸಪ್ತಮಾತ್ಸೈರುರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಉರಿನ ಮಧ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಪಾಸುದೇವ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇದನ್ನು 16ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ದೇವಾಲಯದ ಮೂಲ ಪಾಸುದೇವ ವಿಗ್ರಹವು ಹೊಷ್ಟು ಶೈಲಿಯ ಸುದರ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿವೆ.

ಹಾಸನ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ಹೊಷ್ಟು ಶೈಲಿ ಸಂಪುರ್ಣ ದಾಯದವು. ಆ ಕಾಲದ ದೊರೆಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲು ತೊಡಗಿ ದುದರಿಂದ ಆ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಿ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೂವನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಚನ್ನಕೇಶವ, ಶ್ರೀದೇವಿ, ರಾಮದೇವರು, ಶಿವಲಿಂಗ ಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಅರು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಹಾಸನದಿಂದ 30 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅರಕಲಗೂಡು ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳ. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಗೌತಮ ಖಣಿಗಳು ಸೂರ್ಯಾನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉರಿಗೆ ಅರಕಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಅರಕಲ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿಧಿಲ ವಾದ ಕೋಟೆಯೊಂದಿದ್ದು ಇದರ ಒಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ, ಅಮೃತೇಶ್ವರ, ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ, ಪಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ. ಕಲೆಗೂರಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವು ಅಪ್ಪೇನೂ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದವುಗಳಲ್ಲ. ಅರಕಲಗೂಡಿಗೆ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾಶೀಪುರ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಳೆಯುದಾದ ಕ್ಲೀನ ಕೋಟೆ ಇದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಪೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಬುರುಜು ಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಎತ್ತರದ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದು ಒಳಗೆ ಶಿವ, ಪಾರ್ವತಿ ಮತ್ತು ರಾಮ ಇ ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಿತವಾಗಿರುವ ದೇವಾಲಯ ಗಳಿರುವುದಾದರೂ ಇವೆಲ್ಲ ಜೀಜಾರ್ವಸ್ಥಯಲ್ಲಿವೆ.

ಅರಕಲ ಗೂಡಿಗೆ 24 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಣನೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳಲ ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅರಕಲಗೂಡಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ 16 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿನ ಹಾನಗಲ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರುಪಾಳ್ ಸಮುದ್ರ ಕೆರಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಶತ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಶಿಧಿಲ ವಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಉತ್ತಮ ವಾಸ್ತು ಕೆತ್ತನೆ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶಂಭುನಾಥಪುರ ಅರಕಲ ಗೂಡಿಗೆ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಭೂನಾಥೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಶಂಭುನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇದು ದ್ವಾರ್ವಾವಿದ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀ.ಕ. 1290 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗವೆಲ್ಲ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಗೋಪುರ ಹಾಗೂ ಹೊರಗಿನ ನವರಂಗವನ್ನು ಪಾಳಿಯ ಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹ ಏರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಮೂರಿಗೆ ಸಾಲ್ಪು ಕೈಗಳಿಂದ. ಮೇಲಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಡವಾರುಗ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಶೂಲವಿದೆ, ಕಳಿಗಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕವಲವಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಬಳಗೈ ಅಭಯ ಹಸ್ತದ ಭಂಗಿಯಾದು.

ಅರಕಲ ಗೂಡಿನ ದ್ವಾರಕೈ 23 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಸವಾ ಜಾಟ್ವಣಿ ಕಾವೇರಿ ತೀರದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರ, ಪ್ರಜಾ ತಾಧಿಕರೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಾವೇರಿ ಸದಿ ತೀರದ ರುದ್ರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳು ನದಿಯ ಅಂಚಿ ಈಚಿ ಡಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ದೃಶ್ಯ ರಮಣೀಯವಿರುತ್ತದೆ.

ಅರಕಲ ಗೂಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಾಮನಾಥ ಪುರ ದ್ವಾರಕಾಶಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾವೇರಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ರಾಮನಾಥ ಪುರ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರೆ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಾವೇರಿ, ಗೋಗಬ್ರಂ, ಪಹಿಪ್ರಪ್ನರಿಣಿ, ರುದ್ರಪಾದ, ಮೇನಕ ಶಿಲೆ, ಪವಿತ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿವೆ. ಇದೊಂದು ರಮಣೀಯವಾದ ಶಾರು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ, ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮ ಚಂದ್ರ, ಆಗಸ್ತ್ಯೇಶ್ವರ, ಪ್ರಸನ್ನ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಎಂದು ಒಟ್ಟು ಏಕು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರ್ವಾವಿದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ, ಇಲ್ಲಿ ಏಳೆಹೆಡೆಗಳುಳ್ಳ ನಾಗ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುಕ್ಲ ಪಟ್ಟಿಯಾಂದು ಇಲ್ಲಿ ರಥೋತ್ಸವ, ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮ ಚಂದ್ರದೇವಾಲಯವೂ ದ್ವಾರ್ವಾವಿದ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕಂಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದು

ಸೀತಾದೇವಿ ತೂಡೆರು ಮೇಲಿರುವಂತೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಡೆಯಿಲಾಗಿದೆ. ಭರತ, ಶತ್ರುಘ್ನ, ಹನುಮಂತರ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಪ್ತಿರಾಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹ ಚಿಕ್ಕ ದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸನ್ನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯ ವಾದರೂ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಂಬಗಳ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಾಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಗೋಪುರ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಏದು ಅಂತಸ್ತಿ ನಿಂದ ಕೊಡಿದೆ. ಶ್ರೀ ರಾಮು ದೇವರು ಪ್ರಜಾಸದುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಿಂದಾಗಿಯೇ ಖಾರಿಗೆ ರಾಮನಾಥಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕೆಂಬ ಉಂಹೆಯೂ ಇದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಂದಿಗಳ ಸಾಲು ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅದಿ ಶಂಕರ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಂದಿದ್ದಾಗ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲಾಂಕ್ಷಿ ಅಮೃತವರ ವಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ್ದು ಕಂಡು ಅವರೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಷ್ಟ್ರಮ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಿದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದುರ್ಗಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ, ಅಗಸ್ತ್ಯೇಶ್ವರ, ರಾಮನಾಥ ಪುರದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಆಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೆಂಚಮೂಡುನ ಹೊಸಕೊಳೆಟೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಚಾಂಬಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕೆಂಚಾಂಬಿ ಸಪ್ತ ವರಾತ್ರೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ್ಳಿನ್ನುಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೆಂಡೆ ಕೆರಯ ಗೂಪ್ಯಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ನವಿಲಹಳ್ಳಿಯ ಪಾರ್ವತವರ್ಮಾನ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಶಿವಾಲಯವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು. ಕೆಂಚಾಂಬಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಉಯಸ್ಕಾಲೆ ಕೆಂಬಿ ಗವನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಪಾಳ್ಯ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ಥನ, ರಾಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಜನಾರ್ಥನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ್ಕ್ರಿ. 14ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದೆನ್ನುಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇಗುಲ

ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪಾಠ್ಯದ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಜೈಸ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಅಲೂರಿನ ಪುರಸಭಾ ಗಡಿಯೋಳಗೆ ಬರುವ ಮಾರಷು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖನಿಯವಾಗಿವೆ.

తాల్లూకు కేంద్రవాద అరసీకేరెయిల్లి హొయ్సల్ శైలియి
కత్తుపేశ్చర దేవాలయానిదే. హోర గోడియ పేరులే ఒందు సాలు
పంతికి తీల్పగలు గమన సేభయుత్తాప్తి. దేవస్తునాద ఎడబ్బాగదల్లి
ఏరడు గభ్ర గృహగణుళ్లు దేవాలయానిదే. అరసీకేరెయిల్లి హొయ్సల్
శైలియి సహస్రకూట జినాలయానిదే. ఇల్లి గణపతి మత్తు సంచర
వాద సాయినాథ దేవస్తునగాలివే.

ఈ తాల్లూకిన హారసహియుల్ తీవ్ర వ్యేభవదింద కొడిద
కేశవ హాగూ సోమేశ్వర దేవాలయగళివే. హుల్లేకెరియుల్
జన్మకేశవ దేవాలయపిచ్చ ఇదన్న 1163రల్ మాదలనేయ
నరసింహ చోరె కట్టిసిదనేన్న లాగిద. ఇల్లి సుందరవాద విష్ణువిన
వశాత్ ఇదే. ఇదే గుమాదల్లి సప్త వాత్కేయుర దేవాలయ,
కుత్తేర హాగూ ఆంజనేయ దేవాలయగళివే.

ಬಾಕ್ತಾವರದ ವೆಂಕಟರಮಣ, ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಜಾವಗಲ್‌ನ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ಲಷ್ಣಿಕ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ, ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ, ಏರಭವ್ಯ, ಬನಶಪ್ತಿಕರಿ ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಪಾತೀಕಲ್ ತಿರುಪ್ತಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದರಾಜ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಪಾವತ್ತಿನಹಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅರಸಿಕರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅರಸಿಕರೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ಲಾವ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಹೊಲುವ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಉನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವೊಂದು ಇಲ್ಲದೆ.

జగద్రిష్టుత గొము టేచ్‌ర

ಜನ್ಮರಾಯ ಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮರಾಯ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸಮಾಪ್ತ

ದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರವಣ ಬೆಳಗೊಳಿ ಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗೊಮ್ಮಟ ಮೂರ್ತಿ ಯಿಂದಾಗಿ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದು.

ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗೆ ಗೊಮ್ಮಟ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಂದು ಕೊಡಗೆ, ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅದಿ ತೀಥ್ಯಾಂಕರ ವ್ಯಷಭಿ ನಾಥನ ಕರಿಯ ವಂಗ ಬಾಹುಬಲಿಯನ್ನು ಕುರಿತದ್ದಾಗಿದೆ. ಬಾಹುಬಲಿ ಸುಂದರ ಕಾರುದವನಾಗಿದ್ದ ಪೌರನ ಪುರವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದ ದೊರೆ. ಆತನಿಗೆ ಮನ್ಯಧ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇತ್ತು. ಮನ್ಯಧ ಸುಂದರಾಂಗ, ಹೀಗಾಗಿ ಗೊಮ್ಮಟ ಪದದ ಚೈಚಿತ್ಯವನ್ನು ಉಹಿಸಬಹುದು. ಚಕ್ರ ರತ್ನಸ್ವೇಂದ ರಿಂದಾಗಿ ಬಾಹುಬಲಿ ತಾನೇ ಗೆದ್ದರೂ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟಿ, ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕೈಪಲ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಗೆದ್ದ ನೇಲದಲ್ಲಿಯೇ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವುಂಟಾಯಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾರು. ಬಾಹುಬಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಕಢೆ ಇದು.

ಶ್ರವಣ ಬೆಳಗೊಳಿದ ಇಂದ್ರಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಈ ಶಿಲ್ಪ ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯ ಪ್ರಾಣ ಶಿಲ್ಪ, ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ನಿವಾಣವಾದ ಬಳಿಕವೇ ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಗೊಮ್ಮಟನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಗಂಗ ರಾಜ ರಾಜಮಲ್ಲನ ಮುಂತ್ಯಣಿದ್ದ ಚಾವುಂಡರಾಯ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಕಾಳಲ ದೇವಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಇದನ್ನು ವಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಮೆ ಎಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದೊಂದ ಅಪ್ಪೇ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಮುಖಿಭಾವ ಪರಿಣಾಮಿತ. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಯಸಿ ಬರುವ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದಿದ್ದ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯಿರಿ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಂಡೇ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರು ಸಾಫಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭವ್ಯತೆಯ ಸಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿಯೇ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಭವ್ಯಬಾಹು ಎಂಬ ಮುನಿಗಳು ತಪಸ್ಸಿ ವಾಡಿದ್ದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಧಾರ್ಮಾವ ವರಾದು ತ್ವಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಬಸದಿಯನ್ನು ‘ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಬಸದಿ’ ಎಂದು

ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತು ಕಲಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಸದಿ ಗಮನಾಹ್ವ ಇಲ್ಲಿನ ಜಾಲಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಭದ್ರಭಾಷು ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ವರೋಯರ ಜೀವನ ಜರಿತ್ತೇಯ ಸಂಗೌತಿಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಾಥನ ಬಸದಿ, ಕತ್ತಲೆ ಬಸದಿ, ಜಾವುಂಡರಾಯ ಬಸದಿ, ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಬಸದಿ ಹೊದಲಾದ ಹದಿವೂರು ಬಸದಿಗಳಿವೆ. ಶ್ರವಣ ಬೆಳಗೊಳಿದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ ಮತ ವಿದೆ. ಇದರ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಲವೆ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾಹ್ವವಾಗುತ್ತವೆ.

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಚನ್ನರಾಯ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರವರೋಳಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಚೆತ್ತರ ಬೇಡರ ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಶಿಲ್ಪ ಆತ್ಮಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಸಾತೇಶ್ವರ, ಗದ್ದೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ಹೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯ ಗಳೂ ಈ ಖಾರಿಸಲ್ಪಿಡೆ. ಗದ್ದೆ ರಾಮೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಲೆ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹ ಇರುತ್ತದೆ.

ನುಗ್ಗೇಹಕ್ಕು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉರು. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ್ದು ಉರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಸ್ಥಾನೀ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನವರಂಗ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ವೀಣಾಪಾಣಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಮುಖ್ಯ ವಿಗ್ರಹ ಕೇಶವನೇ ಅದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ. ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಜಯಗೊಂಡೆಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ದಿಡಗ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಬಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅಗ್ರಹಾರ ಬೆಳಗಲಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕೇಶವ, ಸೋಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇವು ಶಿಥಿಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ದುರ್ದೈಚದ ಸಂಗತಿ. ಈಗ ಇರುವಂತೆಯೂ ನೋಡಲು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ದಿಂಡಗೂರಿನ ಕೇಶವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕುಂದೂರಿನ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ರಂಗನಾಥ ಮತ್ತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಾಲಯಗಳು ಕುಂದೂರಿನ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ರಂಗನಾಥ ಮತ್ತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಾಲಯಗಳು, ಅನೇಕರೆಯ ಏಕಕಾಟ ಚಿನ್ನಕೇಶವ ದೇಗುಲ, ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಹಿರಿಸಾಸಿವೆಯ ದ್ವಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಕೇಶವದೇವಾಲಯ, ಹೆಚ್ಚಳೆಲಿನ ಸಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರದೇವಾಲಯಗಳು. ಹಳೆ ಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಣಾಥ ಬಸದಿ ಜಿನನಾಥಪುರ ಶಾಂತಿನಾಥ ಮತ್ತು ಅರೆಗಲ್ಲು ಬಸದಿಗಳಿವೆ. ಜಿನನಾಥಪುರ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿಯೇ 32 ಜಿನಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬಸದಿಗಳೆಲ್ಲ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ.

ಸಕಲೇಶಪುರ ದೇವಾಲಯದಿಂದಾಗಿ ಹಸರಾಗಿರುವ ಸಕಲೇಶಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಂಜರಾಬಾದ್ ಮತ್ತು ಬಿಂಗಳೂಟ್ ಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳಗಳು. ಸಕಲೇಶಪುರಕ್ಕೆ ಅರು ಕೆ.ವಿ.ಆ. ದೂರದ ಹಳೇ ಬೇಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಬೇಲೂರು ಹಳೇಬಿಡು ದೇವಾಲಯಗಳು

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಲೂರು ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಹಾಸನ ದಿಂದ ಬೇಲೂರು 38 ಕೆ.ವಿ.ಆ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಯಂಗಚಿ ನದಿ ದಡದ ಹೇಳಿರುವ ಬೇಲೂರು ಪ್ರರಾಣ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ದಿಂದಾಗಿ ಹಸರಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಅಪೂರ್ವ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ದೇವಾಲಯ ಶ್ಕೃಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಉದಾಹರಣೆ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನ ಅದ್ಭುತಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಈ ದೇವಾಲಯ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಚ್ಚುಯೂ ಆಗಿದೆ. ಇಡೀ ದಿನ ನೋಡಿರೂ ಮುಗಿಯಾದ ವಿವರಗಳು ಇಲ್ಲಿ ದೂರಕುತ್ತವೆ. ಹೊಯ್ಯಿಂತ ಶೈಲಿಯ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾದ ವಾಸ್ತು ರಚನೆ ಬೇಲೂರು ದೇವಾಲಯ.

ಬೇಲೂರು ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ಯಿಂತ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತಿಃತಿ ಇದೆ. ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ ತಳವಿನ್ಯಾಸವಿರುವ ಒಂದು

ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಇರುವ ಸುಂದರವಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪರಿಶು ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಎಡಪಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆ ಜೆನ್ನಿಗರಾಯಾನ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ರಾಣಿ ರಾಣಿ ಶಾಂತಲೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳಿನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಪಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ಸೌಮ್ಯ ನಾಯಕ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ, ಹಿಂಬದಿಗೆ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಒಲುಬಿದಿಗೆ ಅಂಡಾಳ್ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆಗಳಿರುವ ಹೊರಾಗಳಿದ್ದು 396 ಆಡಿ. ಭಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದ ದೇವಾಲಯ. ಜೆನ್ನಿಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವೇ 176 ಆಡಿ ಉದ್ದು 156 ಆಡಿ ಆಗಲವಿದೆ. ಪ್ರೌಢದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎರಡು ಹೆಚ್ಚಿಗಳಾಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಆನೆ ಬಾಗಿಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಗೆ ನೇರ ಎದುರಿರುವ ಉತ್ತರ ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಬಿದು ಅಂತಸ್ತುಗಳುಷ್ಟು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಗೀರೆಪ್ಪರ ಇದೆ. ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ವಿಸ್ತಾರಹಾಗೂ ತಿಲ್ಪಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗಂಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂಟಪ (ನವರಂಗ) ಇವೆ. ಜಾತಿಯಾಕಾರದ ನವರಂಗದ ಹೊರಗೊಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬುಡಿಬಿದ್ದ ಎಂಟಿ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ತಿಲ್ಪಿಗಳು ತಿಲ್ಪಿಯ ಕೆಲು ಜಾತುಯಾಕೆ ಕುರುಹಾಗಿವೆ. ಇವು ಹೀಗಿವೆ.

1. ವಿಧಿ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನೇಗಳ ಸಾಲು. ಒಂದಿದ್ದು ಮತ್ತೆಗ್ಗೆ ಮತ್ತೆಗ್ಗೆ ಮತ್ತೆಗ್ಗೆ.

2. ಮಣಿಹಾರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಪೇರಿಗೆ ಸಿಂಹ ಮಣಿಗಳು.

3. ಲತಾಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವೃತ್ತಗಳ ಮಂಧ್ಯ ಮಾನವ, ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು

4. ಮಣಿಹಾರಗಳ ಅಲಂಕರಣ.

5. ಅಲಂಕೃತವಾದ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ಹಾಗೂ ಪುರಂಪ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಯಂಕ್ಕರು.

6. ಶ್ರೀ ವಿಗ್ರಹಗಳು.

7. ಸಿಂಹವುಖಿಗಳೆ ಮಧ್ಯ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ಶಿಖರಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನವ ಶಿಲ್ಪಗಳು—

8. ಸಣ್ಣ ಜೋಡು ಕಂಬಗಳ ಮಧ್ಯ ಚಿತ್ರ ಶಿಲ್ಪಗಳು.

ಸವರಂಗ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಾವಣಿಗೆ ಅಥಾರವಾಗಿರುವ ನಲವತ್ತು ಕೆಂಬಗಳ ಬೋದಿಗಳ ಹೇಳಿ ಮುಂಚಾದಿರುತ್ತೆ ನಿಂತುಕೋಡಿರುವ ಮದನಿಕೆ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಈ ದೇವಾಲಯದ ವಿಶೇಷ. ಸವರಂಗದ ಗೋಂಡೆಗಳ ಮೇಲಧರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಕೆಂದ ಪ್ರವಾಣದ ವಿಶಾಲ ಘಲಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ಕುಷುರಿ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಅಪ್ರಾಣ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತು ಮದನಿಕೆಗಳೂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮದನಿಕೆಗಳೂ ಇವೆ. ಹೊರಗಿನ ನಲವತ್ತರಲ್ಲಿ ಮಾರುವಣಾತ್ಮಕ ಪುರಾಷಾಕೃತಿಗಳು. ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರೆಂದು ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಚೆಲುವೆ, ಶಿಲಕ ಶುಂದರಿ, ಶಿಲಕವಾಟಿ (ಬಲತೋಳಿನ ಹೇಳಿ ಗಿಣಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀ) ಕಪಿಯಿಂದ ಹೀಡಿತಳಾದ ಚೆಲುವೆ, ಬೇಡಿತಿ, ತಲೆಬಾಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಚೆಲುವೆ, ಸೃತ್ಯ ಭೆಂಗಿಯ ಚೆಲುವೆ, ವೇಣುವಾದಕ, ಹೊಣಿನಿ ಸೃತ್ಯ, ರಂದ್ರವೀಣಾಧಾರಿ, ಕೇಶ ಶ್ರೀಗಾರ ಸಿರತ ಚೆಲುವೆ, ಪಣಾಶಬರಿ. ಸೃತ್ಯಗಾತಿ, ಜೇಳಿನಿಂದ ಹೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚೆಲುವೆ, ಡವಣಿಬಾರಿಸುವ ಪುರುಷ ಮೊದಲಾದ ಈ ಮದನಿಕೆ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೇಳಿತೀರದು,

ದೇವಾಲಯದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ. ಭಾಗವತ ದೃತ್ಯಗಳು ಅಪಾರ ಇವೆ. ಗಭಗ್ಯಹದ ದ್ವೇಷಿದ ಕಡೆಗಿರುವ ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹ. ಕಳಗಿನ ವಿಷ್ಣು ಅಕೃತಿ ಇವೆಲ್ಲ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗೆ ಮೆರುಗು ಇಟ್ಟಂತಿವೆ.

ಚೆನ್ನ್ನಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿ ಒಂಬತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಹೊಂಬ್ಬಳಿ ಶಿಲ್ಪ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯ ಕಳಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಲ ಎಡ ಪಾದಗಳ ಒಳ ಭೂದೇವಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯರು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಿಯರ ಹಿಂಬಿಂಬಿಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಪುಕರಗಳೂ, ಮೇಲೆ ಲತಾತೋರಣವೂ ಲತಾತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವ ತಾರಗಳು, ದ್ವಾದಶ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ ದಿಕ್ಷಾಲಕರೂ ಇವೆ.

ಕಷ್ಟ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ ವಿಗ್ರಹ ಅರೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸದಂತಹೆಯೇ ಇದೆ. ಹೊರ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲ. ಮೂಲವಿಗ್ರಹ ಒಂದು ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ಇದರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಾಲಕರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಾರಾಯಣ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಹೊರ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ನೈವೀಕೃತ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೋಮನಾಯಕಿ ಅಮೃನವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದರೆ ಪಾಯವ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಂಡಾಳ್ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಶಣ್ಣ ಗುಡಿಗಳಿವೆ.

ಶಂಕರೇಶ್ವರ ಗುಡಿ, ನಂಜಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಪಾತಾಳೇಶ್ವರ, ಅಮೃತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬೇಲೂರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಹಳೆಬೀಡು ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ, ಮಲೆನಾಡಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೋರಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇದೊಂದು ಇತಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ತೋತ್ರವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೊಯ್ದಳಿರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳಿದರು.

� ಖಾರಿನನ್ನಿ ಈಗ ಉಳಿದು ಬಂದಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ದಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅತ್ಯತ್ಮಪುಂಬಾದುದಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಜೋಡಿ ದೇವಾಲಯ. ಎರಡೂ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಒಂದಿಷ್ಟು ಏರೆಡರೆ ನವರಂಗಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೂಲಕ ಜೋಡಿಸಿ ಒಂದೇ ದೇವಾಲಯ ಎನ್ನು ವಂತೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಕ್ಷೆತ್ರಕಾರದ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಚೌಕಾಕಾರದ ನವರಂಗ ಇವೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಬಂದಿರುವ 700 ಅಡಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದ ಪಾಗಿರುವ ಹಲವಾರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಇವೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಮೇಲಿನ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಒಂದೆರಡಲ್ಲ. ಆನೆ, ಸಿಂಹ, ಕುದುರೆ, ಹಂಸಗಳ ಸಾಲು, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ. ಭಾಗವತಗಳ ಕಥಾನಕಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು, ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಾಗಬಂತೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಏಲು ಕೆಂಬಗಳೂ ಲೇಂಧ್ರ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಡೆದವುಗಳಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವಂತೂ ತುಂಬ ಹೊಳಪು ಪಡೆದಿವೆ. ಹೊಯ್ದುಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಿತ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಕೆಲೆ ಹೊಯ್ದುಳ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಾತ್ಮವಾದುದು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಲಿಂಗಗಳೂ ದೊಡ್ಡದಿವೆ, ಒಂದು ಹೊಯ್ದುಳೇಶ್ವರ ವುತ್ತೊಂದು ಶಾಂತಲೇಶ್ವರ.

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ ಹಳೆ ಬೀಂಡಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ದೇವಾಲಯ. ಇದನ್ನು ಹೊಯ್ದುಳ ದೊರೆ ಎರಡನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳ 1219ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕೋಣಗಳಿದ್ದು ಗಭ್ರಗಂಡಿ ಯಂತ್ರ ಯಾವ ವಿಗ್ರಹಪೂ ಇಲ್ಲ. ನಕ್ಷೆತ್ರಕಾರದ ತಳ ವಿನ್ಯಾಸ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನೂ ಎತ್ತರವಾದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಅಲಂಕಾರ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳೂ ಇವೆ. ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ವುತ್ತು ಭಾಗವತಗಳ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹಳೆಬೀಂಡಿನಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ, ಇದರ ಬಳಿ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಳೆಬೀಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜಿನ ಬಸದಿಗಳಿವೆ. ಶಾಂತಿನಾಥ ವುತ್ತು ಪಾಶ್ವನಾಥ ಹಾಗೂ ಅದಿನಾಥ ಬಸದಿಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಶಾಂತಿನಾಥ ಬಸದಿ ಯಂತ್ರಿನ ಮೂರ್ತಿ ಸುವರ್ಣಾರು ಹತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ,

ಸುಕ್ಷಮಾಸಿ. ನವರಂಗಗಳನ್ನು ಈ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದಿನಾಥ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕ್ಷಮಾಸಿಗಳು ವಣತ್ತ ಇವೆ. ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಬಸದಿಯಿಂದ ನವರಂಗದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಂತ ಹೊಳವು ಇರುವ ಕೆಂಬಗಳು. ಮುಢ್ಯದ ಕಂಬಗಳ ನಿರೋಹಿತ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊವುತ್ತವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ವಾವಾದವು.

ಬೇಲಾರಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೩ ಕೀ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿನ ಶೆಕ್ಕಿಗೆರಯಲ್ಲಿ ದೇವೀರಹುನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಬೇಲಾರಿನಿಂದ ಹತ್ತು ಕೀ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕರಗಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷ್ಯುದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಳಬಿಂದಿಗೆ ಸಮಿಷದ ಸಿದ್ಧಾಶ್ವರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಷ್ಟಗಿರಿ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬೇಲಾರು ಜಾವಗಲ್ಲು ವಾಗ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಜಟಿಜಟಿನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದು ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಬೀಡಿನಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಕೀ.ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಶ್ರೀಕೂಟಾಚಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜಟ್ಟೆಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಗಭ್ರಗೃಹ ನವರಂಗದ ಎಡಕ್ಕಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದ ಬಾಗಿಲ ಹೇಳಿದ್ದಾರ್ಥಾಲ, ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಹಾತೀರ್ಥಾಲವೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಪೀಠದ ಹೇಳಿ ನಿಂತಿರುವ ಆರಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಷ್ಣು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಭಗ್ನವಾಗಿದೆ. ತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ ದ್ವಾರದ ಬಳಿಗೆ ಅಪರಾಪದ ಸೂರ್ಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಭೂವಳಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪೀಠದ ಹೇಳಿ ಸಪ್ತಶ್ವರಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಲಾಗಿದೆ, ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಮಹಾತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಚಾಮರಧಾರಿಯ ಸಹಿತವಾಗಿದೆ. ನೋಡಬೇಕಾದ ದೇವಾಲಯ.

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಬಾ ನಾವು ಹೊಯ್ದು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಹೊಯ್ದು ರು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳಿದ ಹೇಳಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರೂ ಹೇಳಿ ಸೂರು ಅರಸರು ಹೈದರ್ ಬಿಪುಲ

ಸುಲ್ತಾನರೂ. ಅಳಿದರು. ಹೊಯ್ದುಳಿರು ಬೇಲೂರು, ಹೆಳಿಬೀಡು, ಮೊಸಳೆ, ನುಗ್ಗೆಹೆಳ್ಳಿ, ದೊಡ್ಡ ಗದ್ದವಳಿ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರೇಸ್ನಾತ್ಮಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದರು. ಹೊರ್ಯುಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಕಲೆಗೆ ಅಪಾರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಬೇಲೂರು ಹೆಳಿಬೀಡಿನ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಹಾನನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಚೈನ ಮಂದಿರಗಳೂ ಇವೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನಾರ್ಕಟಿಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯು ದೇವಾಲಯಗಳು

ಮನಸ್ವನ ದೇಹಕ್ಕು ಹೃದಯ ಹೇಗೆ ಪ್ರಥಾನವೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾರಿಗೆ ದೇವಾಲಯವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಂಬಿ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಂತೆ. ನಿರ್ಮಾಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೈರಿಸಿ ಪವಿತ್ರ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶ. ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ತತ್ತತವಾನಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಇಂದೂ ಆ ಕಾರ್ಯ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಆಧುನಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿವೆ, ಪುರಾತನ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿದೆ, ದೇವಾಲಯವಿರುವುದು ಶಂಖದ ಸಂಕೇತ. ಸತ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರೇರಕ.

ನಮ್ಮ ದೇವಾಲಯಗಳು ನೂರಾರು. ಕನಾರ್ಕಟಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದು ಯಾತ್ರೆ ಸ್ಥಳಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು, ಒಂದೊಂದು ಯಾತ್ರೆ ಸ್ಥಳವೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನೆಮ್ಮದಿ ನೀಡುವ ತಾಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಕಾಗೆ ತುಳು ನಾಡಿಗೆ ಬರೋಣ. ತುಳುನಾಡು, ತುಳು ದೇಶ ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ತುಳುನಾಡು ಕನಾರ್ಕಟಿಕದ ಇಂದಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾಜ ಯಂತರೆನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿನ ಹಿಂದೂ, ಜ್ಯೋತಿಂಧೂ, ಕೃಸ್ತಿಯಾಗೂ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತ್ತ ಪರಂಪರೆಯ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳರುವುದು

ಕುರುಹಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಳವೂ ಪ್ರಣಾಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ಉಪಾಯಿ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳ, ಕೆದ್ದಿ, ಕೊಲ್ಲೂರು, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಕುಂಭಾಸಿ, ಮೂಡಬಿದಿರೆ, ಕಾಕ್ಕಳ, ವೇಣೂರು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ತಳಳನಾಡು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ದಕ್ಷಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹದಿನಾಲ್ಕುನೇಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಅಳಿದರೂ ಅನಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಾಗಿ ಪರಾಫಣ್ಟು ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಭೇದರಿಸಿ, ಜೊಡಿ, ಅಜಿಲರು, ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಅಳಿದರು. ಹದಿನೇಂಟನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಹೈದರಾಲಿ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಲಾರ್ತನರ ಅಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನಾಳಿದ ಅರಸರು ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕೊಂಡು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಉಂಬಳಿಯನ್ನೋ ದಾನ ದತ್ತಿಯನ್ನೋ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೀಜೋಂದ್ರಾಂತರಕ್ಕೂ ನೇರವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವಾರಿ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಆಡಳಿತಾನುಕೂಲಕ್ಕೆ ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳೂರು, ಕುಂದಾಪುರ, ಪ್ರತಾಪೂರು, ಬೆಳ್ತ್ರಿಗಡಿ, ಬಂಟವಾಳ, ಸುಳ್ಳ, ಉಪಾಯಿ ಮತ್ತು ಕಾಕ್ಕಳ ಇವು ಈ ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿಂದು.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯಗಳು

ವೈಭವೋಪೇಶ ಅರಣ್ಯರಾಶಿ, ಗಿರಿ ಕಂದರಗಳು, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಇಳಿಜಾರಿ ನಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಲೆಕ್ಕಾವಿಲ್ಲಾಡಪ್ಪ ತೊರೆಗಳು, ಸುಂದರ ಕಡಲ ತೀರಗಳು ಇವುಗಳಿಲ್ಲದರ ನಡುವೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇದ್ದು ನಾವಿರಾರು ಭಕ್ತರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಕೊಲ್ಲೂರ ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಾಲಯ

ತುಳುನಾಡಿನ ಸಪ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಲ್ಲೂರು. ಈಶಾನ್ಯಗಡಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರ ಗ್ರಾಮದ ಕೊಲ್ಲೂರಿಗೆ

ಮೂಕಾಂಬಿಕಾಪುರವೆಂದೂ ಹೇಣಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಸ್ವತಿ, ಶಕ್ತಿಯ ಮೂರೂರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕೊಲ್ಲೂರು ಸೌಪರ್ಣಿಕಾ ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಹಾಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನ ಕಾಟವನ್ನು ತಾಳೆಲಾರದೆ ಕೋಲ ಮಹಿಳೆಗಳ ನಾಯಿಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಗಳು ಅದಿಪರ ಆಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕುರು. ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನಾದಳು ಪರ ಆಶಕ್ತಿ, ಈಶ್ವರನ ಭಕ್ತಿನಾದ ಕಂಹಾಸುರ ಇ ವೇಳೆಗೆ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಮೇಚ್ಚಿಸಿ ಪರನನ್ನು ಕೇಳಲು ಉದ್ದ್ಯಕ್ತನಾದನು. ಆಗ ಪರಾಶಕ್ತಿಯ ಅವನನ್ನು ಮೂಕನ್ನಾಗಿಸಿ ಪರ ಬೇಡಲಾಗದಂತೆ ತಡೆದಳು. ಮೂಕಾಂಬಿಕಾನಿಂದು ಹೇಸರಾದ ಅವನನ್ನು ವಧಿಸಿ ಅವನು ಸಾಯಂವ ಸಮಾರ್ಥನೆಲ್ಲಿನ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಕೋಲಾಪುರದಲ್ಲೀ ನೆಲಿಸಿದಳು. ಕೋಲ ಮಹಿಳೆಗಳಿಂದ ಉರಿಗೆ ಕೋಲಾಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಾದರೆ ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ನಿಂದು ಹೇಸರಾಯಿತು. ಕೋಲಾಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲೂರು ಎಂದಾಗಿದೆ. ಕೊಲ್ಲೂರಿನ ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಅದಿತಕರ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದರೆ ನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಮೂಕಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಪೂರಾಂತ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಿತು ತಪಸ್ಸಿ ವರಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೂಜಾಕ್ರಮವೂ ತಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಂತೆ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗೋಪುರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಶಣ್ಣಿ ಕಳಿಸಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ದ್ವಾರದ ಏಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಲಿಗಳಿವೆ. ಆ ದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಾರದ ಎರಡು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೂ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗಲಿಗಳಿವೆ. ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಒಂದರೆ ಏರಭದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಒಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮುಂದೆ ಸುಭಂತ್ರಣ್ಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಸರಸ್ವತಿ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಈ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿ ದಿನ ಮೂಕಾಂಬಿಕೆಯ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೂರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಗಳದ

ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಲಿಂಗಗಳಿವೆ. ಗರುಡಗಂಬ, ತೂಳಸಿ ಬೃದ್ಧಾವನ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಮೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದುಂತೆ ಎದುರಾಗಿ ಮೂಕಾಂಬಿಕೆ ದೇವಿಯ ಗಭರ್ಗಂಡಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರವಾದ ಹೀಗಿದೆ ಮೇಲೆ ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಬಿಂಬದ ಎದುರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂಜೋತ್ತಿರ್ಲಂಗವಿದ್ದು ಪೂಜೆ, ನೈವೇದ್ಯ, ಅಭಿಷೇಕಗಳಿಲ್ಲ ಈ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ದೇವಭದ್ರ ಶರ್ಯಾನೋತ್ತಿವ ವುಂಟಪದ ಬಳಿ ಇರುವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಲೋಹದ ಪಂಚಮುಖ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಕೂಡಿನ್ನು, ಈ ಗಣಪತಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಅದೇ ಇಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗಣಪತಿ ಗುಡಿಯ ಗಣಪತಿ ಏಕಮುಖಿನಾದರೂ ಹತ್ತು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆನ್ನುವ ಚಂದ್ರಪರೋತ್ತಮರ ಗುಡಿ, ಪಾಫ್ರೇಶ್ಯರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಅಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ ಇವು ಪೂರ್ಕಾರದ ಇನ್ನಿತರ ಗುಡಿಗಳು.

ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಜಕ್ಕೆವೂ ಏರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತರು ಕೋರಿದ ವರ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೊಲ್ಲೂರು ಸಿದ್ಧಿಕ್ಕೇಶ್ವರ ಹೌದು. ಈಗಿರುವ ಶಿಲಾ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಬುಕೆ ಅರಸರ ವಂಶದ ಸಂಕಳಣ್ಣ ಸಾಮಂತರ ಅಳಿಯ ವೆಂಕಟ್ಟಿ ಸಾಮಂತ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರು ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಿಯ ಪರಮ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ದೇವಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಉಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮೂಕಾಂಬಿಕಾ ದೇವಿಯ ಮೈ ತುಂಬ ಹಲವಾರು ವಜ್ರ, ಬಂಗಾರ ಹಾಗೂ ರತ್ನದಾಭರಣಗಳಿದ್ದು ಇವು ಅಮೂಲ್ಯವೂ, ಅಪೂರ್ವವೂ ಆಗಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತುಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಮಾಪದ ಕೊಡಬಾಡಿ, ಬೆಟ್ಟೆ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕೊಡಬಾಡಿಯ ಉತ್ತುಂಗ ಶಿಲಿರ ರಾಜಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಲೂರು ಕೇರಳಿಯರ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳವೂ ಆಗಿದೆ.

ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ

ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದ ಸಹ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಾರಾಯಣವೂ ಒಂದು. 'ಹರಿ ಹರರೊಳು ಭೇದ ಎಣಿಸದ ನಾಡು ಕಣ್ಣಡ ನಾಡು' ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಗೆ ಕಾರುಹಾಗಿರುವ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ 28 ಕಿ.ಮೀ. ಮೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಶಂಕರನಾರಾಯಣಕ್ಕೆ ಪೋದಲು ಇಚ್ಛ ಹನರು ಕ್ಷೂರ್ಡಪ್ರ. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತರಾದ ಖಿರ ಮತ್ತು ರಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿ ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪರಮೀಡಕರಾಗಿದ್ದ ಇವರು ಹರಿಹರ ಭೇದ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಜಗತ್ವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಕ್ಷೂರ್ಡರೆಂಬ ಖುಸಿಗಳು ಹರಿ ಹರರೊಳು ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವರನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಲಿಸಿಕೊಂಡು ಖಿರ ಮತ್ತು ರಟ್ಟಿರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದರು. ಕ್ಷೂರ್ಡರಂತೆ ಜವಾದಗ್ನಿ, ಲೋಹಕ, ವಾಂಡವ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಹರಿಹರರು ಏಕದೇಹಧಾರಿ ಗಳಾಗಿ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟಿರು. ಕ್ಷೂರ್ಡಗಿರಿ ಮುಂದೆ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯವೇ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ.

ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲೀಯ ಗೋಪುರವು ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಡಿ. ಗೋರಾಷ್ಟವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಸುಲೋಚನ ಎಂಬ ರಾಜ ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಉದ್ಘಾವಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಗಭರ್ಗಂಡಿಯ ಮಧ್ಯ ಸಿದ್ಧಾ ಮತ್ತೆ ಎಂಬ ನಡುವೆ ನೆಲಮಟ್ಟಿಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಲಿಂಗದ ಬಲಭಾಗ ಶೈಲ ವರ್ಣ ವಿದ್ದರೆ, ಎಡಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಕ್ಕಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು 1563ರಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೇರಿಯ ನಾಯಕರು ಜೀಕೋನ್ಡಾರ ಮಾಡಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಶಂಕರನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹ ಅಪರೂಪ ದೇನುಬಹಂದು. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಮರದ ಕತ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತ ರಾಖಾಯಣ ಕಥಿಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರುವುದು ಗುಡಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಂಡ್ಯಾಶ್ವರ, ಅಂಜನೇಯರ

ಮುಂತಿರ್ಥಗಳಿವೆ. ಯಹಾಗಶಾಲೆ ಸಂದರ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದರೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಅಪರೂಪದ ವಸ್ತು ಎಂದರೆ 60 ಪುಣ ಭಾರದ ಗಂಟೆ. ಈ ಗಂಟೆಯ ಶಬ್ದ ಎಂಟು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ಕೆಳ ಬಲ್ಲದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಪೆಟ್ತ ಎನ್ನಲಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಬಾರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 1782ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನು ದ್ವಿಷಿ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ದಾಳಿ ಹಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರಾವಳಿಯ ಇಗರ್ಜಿಯೊಂದರಿಂದ ಅಪಕರಿಸಿದ ಗಂಟೆ ಇದನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನು ಭೋಗವಂಟಪದ ಕೆಳಸುತ್ತಿನೆಲ್ಲಿ ಗಂಡಭೇರುಂಡವನ್ನು ನಿರ್ವಿಕಿಸಿಕೊಟ್ಟಿನೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಮಂಜುನಾಥಸ್ವಾಮಿ

ಧರ್ಮಸ್ಥಳ ಬೆಳ್ತುಂಗಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಮಂಗಳೂರಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ 75 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೇತ್ರಾವತಿ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಅರಣ್ಯಗಳಿಂದಾವರಿಸಿದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ನಡುವೆ ಧರ್ಮದ ಬಿಡಾಗಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಳ ಕೆಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಮಂಜುನಾಥ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಧಾನ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಸರ್ವಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೇಂದ್ರಾ ಇಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಬೊದ್ದು ಹೋದಿಸತ್ತೆ ಮಂಜುಶ್ರೀಯ ಮೂಲ ಹಂಸರು. ಮಂಜುನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಶೈವದೇವರು.

ಸುವಾರೂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಟ್ಟಿಯ ಹೇಳಿ ಮಣ್ಣ, ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಮರ ಇಪ್ಪಗಳಿಂದ ಮಂಜುನಾಥ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಲಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಧರ್ಮದೇವತೆಗಳ ಅಪ್ಪಣಿಯ ಹೇಳಿಗೆ ಜ್ಯೇಂದ್ರಾ ಡೆಗೆಳಿಬ್ಬರು ಅಣ್ಣಪ್ಪಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬಾತನ ಮೂಲಕ ಕಾಶಿಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ತರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಫ್ತಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಂಗಳೂರು ಬಳಿಯ ಕದ್ದಿ ಮರವು ಮಂಜುನಾಥ ಶಿರದ ಮೂಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶಿವಲಿಂಗ ಮಂಜಿನಂತೆ ಮಂಜುಳಾಪಾಗಿದ್ದ ರಿಂದ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದು ಕೆರೆದ ರನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳೆ ಒಳಭಾಗ ಮಂಜುನಾಥ ಸ್ತುಮಿಯ ಮೂಲ ಅಲಯ. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಾಪರ ಅಲಯವಿದೆ. ನೆಲ್ಲಾಡಿ ಬೀಡು, ಚಂದ್ರಪಾಢ ಬಸದಿ, ಹಗ್ಗಡೆಯವರ ಅರವನೆ, ಜನಪದ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ-ಮಂಜೂಷ, ಆಳ್ವಿಪ್ಪಸ್ತುಮಿ ಬೆಟ್ಟ, ಗೊಮ್ಮಟ ವಿಹಾರ ಇವು ಧರ್ಮಸ್ತಳದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ಇತರ ತಾಣಗಳು. ಬೃಹದಾಕಾರದ ಪ್ರತಿಮೆ ‘ಬಾಹುಬಲಿ’ಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಹಿಂದೆ ‘ಕುಡುಮು’ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ ಈಗ ‘ಧರ್ಮಸ್ತಳ’ ಎಂದಾಗಿದೆ. ‘ಕುಡುಮು’ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮ ಪಾಠತು ಎಂದು ಅಧ್ಯಾವಿದೆ. ಧರ್ಮಸ್ತಳ ಈ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನ್ನಾರ್ಥಿವಾಗಿದೆ. ಪಂಚನಾಥನ ಸನ್ಮಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಅನ್ನದಾನವಿರುತ್ತದೆ. ಚಿಷಧಾನ, ವಿದ್ಯಾದಾನ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಇತರ ದಾನಗಳು. ಮಂಜುನಾಥನ ದರ್ಶನ ವಾಡಿವರ ಭಯ, ಕಾಯಿಲೆಗಳು ಇತರ ಸರಪ್ಪುಗಳು ದೂರ.

ಕದಿಯ ಮಂಜುನಾಥ

ಕುಡುಮುದ ದೃವಗಳು ಮತ್ತು ಅಳ್ಳಿಪ್ಪ ಭೂತದಿಂದ ಕದಿಯ ಮಂಜುನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ತಾಪನೆಯಾಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಮೂರು ಕೀ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕದಿ ಶೈಲಿವಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕದರಿಕಾ ವಿಹಾರ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಬೌದ್ಧ ಕೇಂದ್ರ. ಕದಿ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಜೋಗಿಮಂತದಲ್ಲಿ ಜೋಗಿಗಳು ಇದ್ದು ಮಂಜುನಾಥ ಇವರ ದೇವರು. ನಾಥಪಂಥದ ದೇವರು ಮಂಜುನಾಥನಾದಂತೆ ಜೋಗಿ ಮಂತ ಸುತ್ತ ಭೂತನಾಥ, ಮಂಜ್ಞಿಂದ್ರನಾಥ ಗೋರಿನಾಥರ ಮಂದಿರ ಗಳಿವೆ. ಪರಶುರಾಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿರನ್ನೂ ಸೋಲಿಸಿ ಗಳಿಸಿದ ಭೂಮಿಯೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಕೆತ್ತಿಪೆಗಿ ದಾನ ವಾಡಿ ತನ್ನ ನೆಲೆ ಕಾಳಲು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕರಿತು ತಪಸ್ಸಿ ವಾಡಿದೆ. ಆಗ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇನಾಗಿ ಅವಶರಿಸುವೆನೆಂದು ನವ ನಾಥರ ರೂಪ ಧರಿಸಿದುದಾಗಿ ಕದಿಯ ಮಂಜುನಾಥ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬ ಕೃತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕದಿ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಸೇರಿದಂತಿದೆ.

ಕದ್ವಿರು ಮಂಜುನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಗಭರ್ಗುಹ್ ಚೌಕಾಕಾರ ವಾಗಿದ್ದ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ಪಥವಿದೆ, ಗಭರ್ಗುಹದ ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡಂತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗೂಡುಗಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಮಂಜ್ಯೀಂದ್ರಸಾಥ, ಗೋರೆವಿನಾಥ, ಶೃಂಗಿನಾಥರ ಪ್ರತಿಪೇಗಳಿವೆ. ಒಳಾಂಗಣದ ಸುತ್ತ ಹೆಂಚಿನ ವಾಡಿನ ಹೊಳೆ ಇದೆ. ಮಂಜುನಾಥನ ವಿಗ್ರಹ ಕಡೆದ ಲಿಂಗವಾಗಿಲ್ಲದೆ ಶಿಲೆಯ ವಿಟಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗದ ಆಕಾರವಾಗಿಲ್ಲದ ಶಿಲೆಯ ಮುಂದೆ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ವರಾಡಿದ ಮುಖವಿಟ್ಟು ಅಲಂಕಾರ ವಾಡ ಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಗಮೋಕ್ತ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾಜಾ ವಿಧಾನವಿದ್ದು ಅರ್ಚಕರು ಪ್ರೈಷ್ಟಿವರು ಆಗಮಿಕರು. ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಕಂಡಿನ ದೀಪ ಶೈಂಬ ಅಪರೂಪದಾಗ್ವಿಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೀಪ ಬೇಳಗುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕುಶಾಜಲ ಕಾರಿ. ಜೋಗಿಮತ, ಲೋಕೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹ, ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಗೋಮುಖ ಪ್ರೈಕ್ಷಣಿಯಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ಮುಖ್ಯಣಿ ಹಾಗೂ ಅಣ್ಣಿಪ್ಪ ಮತ್ತು ಪಂಜುಲ್ಲಿಭೂತ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ.

ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ

ಉಡುಪಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ತಳ. ಅವಿಲ ಭಾರತ ಖ್ಯಾತಿಯ ಇಲ್ಲಿನ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ ನೋಡಬೇಕಾದುದು. ಇದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಉಡುಪಿಗೆ ರಜತಪೀಠಪ್ರಸ್ಥರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ತುಳುನಾಡಿನ 7 ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪೀಠ ಅಥವಾ ರಜತಪೀಠಪ್ರಸ್ಥರ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಚಂದ್ರ(ಉಡು+ಪ) ಶಾಪದಿಂದ ವಿಮೋಚನೆ ಪಡೆಯಲು ತಪಸ್ಸು ವರಾಡಿ ಶಿವನನ್ನು ಒಲಿಸಿ ಕೊಂಡ ಸ್ಥಳ ಉಡುಪಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮತ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವಳದ ರಚನೆ ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಕಟ್ಟಡ ಅಯಂತಾಕಾರವಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿದ್ದು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಕನಕನ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದರ್ಶನ ವಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಹರಿ

ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದು. ಗಭೇಗಾಗುಡಿಯೆಲ್ಲಿ ಚೆಳ್ಳಿ ಹೀಗೆದ ಹೇಳಿ ಪಾಂಡುರಂಗ ವಿಶಲ, ಮಧ್ಯನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಡಿ ಅದಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಗುಡಿ. ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಬಿಕೆ ಇದೆ-ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ ಹರಕೆ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ ಹರಕೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪರಿ ವಿಶಿಷ್ಟ. ನಾಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸುವುದೂ ಉಂಟು.

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಕುಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಮಗು ಅಫ್ಘಾ ಭಾಲ ಎಂದು ಅಧ್ಯ.

ಕುವಾರಪರ್ವತ, ಶೈವಪರ್ವತ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಿಟ್ಟಗಳ ಸದುವೆ ಇರುವ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಒಂದು ಸುಂದರ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹು ಹಿಂದೆ ಕುಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣವೆಂದು ಖಚಿತವೆತ್ತು. ಅದಿತಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದ ರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಕುಕ್ಕೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರದೊಳಗೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಹಾಗೂ ಉಮಾಮಹಿಶ್ವರರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ದೇವರ ಗುಡಿಯೊಳಗಿನ ಲಿಂಗ ಕುಕ್ಕೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನವೆಂಬರ್ ದಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಭಕ್ತರ ಸಂದರ್ಭ ಜೋರು.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ಜ್ಯೇನ ಕಾಶಿ ಮೂಡಬಿದರೆ

ಕಾಕ್ಷಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮೂಡಬಿದರೆ ಒಂದು ಜ್ಯೇನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಈ ಉರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ವಂಶಪುರ, ವೇಣುಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗಳಿಂದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಡಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರು ಬಿದರು ಹೇಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ದರಿಂದ ಈ ಉರಿಗೆ ಮೂಡಬಿದರೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು.

ಜೈನರ ವಾಸ್ತು ಕೆಲೂ ಮಂದಿರಗಳು, ಬಸದಿಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಮೂಡಬಿದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗೆಯ ಚೌಟರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಚೌಟರಸರು ಜೈನ ಮೂಡಬಿದರೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮಂದಿರಗಳೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಡಬಿದರೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಬಸದಿಗಳಿವೆ. ಇಂದಿಗೂ ಈ ಬಸದಿಗಳು ಜೈನಾಗಿದ್ದು ಎಂದಿನ ಸೊಂದರ್ಯಾವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ ಚೂಡಾಮಣ ಬಸದಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಉತ್ತರ ವಾಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಉಂಡಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀವಣ ಬೆಳಗೊಳ (ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ)ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಜೈನ ಗುರುಗಳೊಬ್ಬರ ಅಡೀಶದಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಅಗೇದಾಗ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಗ್ರಹ ದೊರಕ ಉರಳ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿದ್ದ ಜೈನರು ಬಸದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆ ಪ್ರತಿವೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಸದಿಗೇ ಹಳೆ ಬಸದಿ ಅಥವಾ ಗುರು ಬಸದಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಸದಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು, ಇಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯಂದ ವಣಾಡಿದ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ಮಂದಿರದ ಸೀಹದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾವತಿ ಅಮೃತ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಾನಾಲುಕ್ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಗುರು ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ 32 ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿವೆ. ಮೂಡಬಿದರೆಯ ಜೈನ ಏಳಾಧಿಪತಿಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟವಾಗುವುದು ಇಂದಿಗೂ ಈ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿಯೇ.

ಶ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ ಚೂಡಾಮಣ ಬಸದಿಯನ್ನು ಶ್ರೀ.ಶ. 1431 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೆಂಬ ಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕೆಂಬಗಳೂ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಬಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಂಬದ ಕೆತ್ತನೆ ಇನ್ನೂಂದರಂತೆಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಾಗ ಪಡ್ಡಿಗಳು, ಹಾ ಹಣ್ಣಿಗಳ ಬಳಿಗಳ ದೇವಾಸುರರ ಗೊಂಬೆಗಳ ಕಲಾತ್ಮಕತೆ ವರ್ಣನಾತೀತ. ಮೂರು

ಅಂತಸ್ತುಗಳಿಂದ ಒಳಿಯಲ್ಲಿ ಆರು ಮಂಟಪಗಳಿಂದ್ದು ಗೆಫ್ರೆಗ್ನಾರೆಡ್ಲೀ ಬಂಬತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಜಂಡ್ರನಾಥನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಹೆಚ್ಚೆ ಲೋಹದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಮುಂದೆ ಮೂರು ಮಂಟಪಗಳಿಂದು ಸಾಲಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ತಾಮ್ರದ ತಗಡಾಗಳನ್ನು ಹೊದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬೈರಾದೇವಿ ಮಂಟಪ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಮಂಟಪದ ಕೆಳಗಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಜಿರಾಫೆ ಹಾಗೂ ಡ್ರೇಗನ್ ವಿಸ್ತೃಯವನ್ನುಂಟು ವಾಡುತ್ತವೆ. ಬೈರಾದೇವಿ ಗೇರು ಸೊಪ್ಪೆಯ ರಾಣೀಯಾಗಿದ್ದ ಈ.

ಬಸದಿಯ ಮೂಂದೆ ಗೇರು ಸೊಪ್ಪೆಯ ರಾಣಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದೆನ್ನಲಾದ ಐವತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಾನಸ್ತುಂಭವ್ಯಾ ನಕ್ಕೆತ್ವಾರದ ಮಂಟಪವ್ಯಾ ಇದೆ. ಇವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿವೆ. ಬಸದಿಯಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಜಿನಿ ಬಿಂಬಗಳು ಸ್ಪರ್ಧಕದಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಇದೇ ಉರಿನ ಶೆಟ್ಟಿ ರ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಧಣವಾನ ತೀರ್ಥಂಕರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಬಡಗ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಜಂಡ್ರನಾಥ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಎದುರಿಗೆ ನಲವತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಾನಸ್ತುಂಭವಿದೆ.

ಹಿರೇ ಬಸದಿ, ಕಲ್ಲು ಬಸದಿ, ವಿಕ್ರಮಶೆಟ್ಟಿ ಬಸದಿ, ಕೋಟಿ ಬಸದಿ, ವಾದಶೆಟ್ಟಿ ಬಸದಿ, ಲೆಪ್ಪದ ಬಸದಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಮಾತರ ಬಸದಿ ಇವು ಇನ್ನುತರ ಬಸದಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಹಿರೇ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಾಥರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಈ ಬಸದಿ ಚಿಕ್ಕ ಕಲೆಯಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕಲ್ಲು ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಜಂಡ್ರನಾಥರ ವಿಗ್ರಹವೂ ವಿಕ್ರಮ ಶೆಟ್ಟಿ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಆದಿಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ನಲವತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಾನಸ್ತುಂಭವೂ ಇದೆ. ಕೋಟಿ ಬಸದಿಯ ನೇಮಿನಾಥ, ವಾದಶೆಟ್ಟಿ ಬಸದಿಯ ಆದಿ ತೀರ್ಥಂಕರ, ಅನಂತನಾಥಸ್ವಾಮಿ, ಸುಪಾಶ್ಚ ತೀರ್ಥಂಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ, ದೇರವು ಶೆಟ್ಟಿ ಬಸದಿಯ ಆರ, ಮಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮುನಿಸುಪ್ತತ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಗ್ರಹಗಳು ಗಮನಾಹಣ, ಲೆಪ್ಪದ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಜಂಡ್ರನಾಥರ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾಲಾಮಾಲಿನಿ

ದೇವಿಯ ವಿಶ್ವರೂಪ ಇದೆ. ಈ ಬಸದಿಯ ಸಲವತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವರ್ಣನ ಸ್ತುಂಭ ಗಮನ ಸೇಳಿಯಾತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಹಿಂದ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇನ ಗುರುಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚೌಟರಸರ ಅರವನೆ ಮೂಡಬಿದೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ತಾಣ. ಈ ಅರ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲು ಕೆಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈರಮನೆ ಬಸ್ ನಿಲಾಳಣದ ಸಮಾಪವಿದೆ,

ಮೂಡಬಿದೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದರೆ ಗೌರಿದೇಗುಲ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಹಾಗೂ ಮಹಾಲಸ ದೇವಾಲಯ, ಕೋಚೆಯಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಮೂಡಬಿದೆ ದಾಟಣ ಭಾರತದ ಜ್ಯೇನ ಸಂಸ್ಕಾರಿಯ ಆಗರವಾಗಿತ್ತನ್ನಲಡ್ಡಿಲ್ಲ.

ಗೋಮೃಟ ಮೂರ್ತಿಗಳು

ಗೋಮೃಟ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಾಣ ಕೊಟುಗೆ ವನ್ನಿಬಹುದು. ಗೋಮೃಟ ಎಂದರೆ ಸುಂದರ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಗೋಮೃಟ ಅಥವಾ ಗೋಮೃಟೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಆದ ತೀರ್ಥಾಂಕರ ವೃಷಭಾಧನ ಕಿರಿಯ ಮಗ ಬಾಹು ಬಲಿಯನ್ನು ಕಂರಿತದ್ವಾಗಿದೆ. ಬಾಹು ಬಲಿ ಸುಂದರ ಕಾಯಿದವನಿದ್ದು ಪ್ರಾದನ ಪ್ರರವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ದೋರೆ. ಈತನಿಗೆ ಮನ್ಯಾಧ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಮನ್ಯಾಧ ಸುಂದರಾಂಗ, ಹೀಗಾಗೆ ಗೋಮೃಟ ಪದದ ಕೈಚಿತ್ಯವನ್ನು ಉಹಿಸು ಬಹುದು.

ಬಾಹುಬಲಿ ಭರತನೆಂಬುವನ ತಮ್ಮ-ಭರತ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದು. ಆತನಿಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನಪೂಂಡು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಅನರ ದೇಸೆಲಿಂದ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಬಾಹು ಬಲಿಯನ್ನು ದುರಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಉದಗಿದ್ದೆ ಗೋಮೃಟ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಾಧ ಪನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂತ. ಬಾಹುಬಲಿ ಸಾಫಿವರಾನಿ

ಭರತ ತನ್ನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ಬಿಟ್ಟು, ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಿತು. ದೃಢಕಾರ್ಯನೂ ಏರನೂ ಆಗಿದ್ದ ಬಾಹು ಬಲಿಯೇ ಗೆದ್ದು, ಭರತ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವಿವೇಚಿಸದೆ ತಮ್ಮನೆ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ. ಇದರಿಂದ ಬಾಹು ಬಲಿಗೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಾಹು ಬಲಿ ತಾನೇ ಗೆದ್ದುರೂ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳೆಲು ಒಷ್ಟಿದೆ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೋರಟಿ, ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಜಾಳ್ಳನಲಭಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಗೆದ್ದು ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದು. ಬಾಹು ಬಲಿಗೆ ಭರತ ಅಭಿವರ್ಣನವನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ. ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಜಾಳ್ಳನೋಡಯ ಉಂಟಾಯಿತು. ಭರತ ಪೌದನ ಪ್ರರದಲ್ಲಿ ಬಾಹು ಬಲಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ. ಬಾಹುಬಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಕಥೆ ಇದು. ಬಾಹು ಬಲಿ ಜೈನರ ಆರಾಧ್ಯದೇವನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಐದು ಗೊಮ್ಮೆಟ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇದ್ದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹಗಳು. ಇವು ಕಾರ್ಕಾಳ, ವೇಣೂರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸ್ಥಳೆಗಳಲ್ಲಿವೆ.

ಕಾರ್ಕಾಳ

ಕಾರ್ಕಾಳದ ಗೊಮ್ಮೆಟೆಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಳೆಸ ರಾಜವಂಶದ ಭೇದ ರಸನ ಮಗ ಏರ ಹಂಡ್ಯ ಸಾಫಿಸಿದ. ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಎತ್ತರ ನಲ ವತ್ತೊಂದೂವರೆ ಅಡಿಗಳು. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಕ್ರ.ಶ. 1432 ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆನ್ನಲಾಗಿದೆ, ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮಂನ್ಯಾರು ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದ ಚಿಕ್ಕ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸೇರಿ ಎಳೆದರಂತೆ ಆದರಿಂದಲೂ ಆಗದೆ ಮಾಡ್ಣನೆಗಳಿಂದ ನೂಕಿಸಿ ಬೆಟ್ಟಿದ ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಲಾಯಿತೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ವಿಗ್ರಹದ ಅಂತಿಮ ನಯಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಂಗಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹ ನೋಡಲು ಹೃದಯಂಗಮ, ಮಾತ್ರ ಭಾವ, ವಿಶಾಲ

ವಕ್ಷಣ್ಣಲ, ನೀಳವಾದ ಕೈಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ, ಗೊಮ್ಮಟನಿಗೆ ಅರವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಗೂವೈ ಮನ್ತ್ರಕಾಫಿಯೇಕ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಪಾದ ಪೂರ್ಜ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಣ ಬೆಳಗೊಳಿದ ಗೊಮ್ಮಟನಂತೆ ಇದೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಚತುಮುಖ ಬಸದಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಜೈನ ಮಂದಿರ ಇಮ್ಮಡಿ ಭ್ಯಾರವ ಎಬು ರಾಜನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಗೊಂಡಿತು. ಈ ಬಸದಿಯ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ, ಮಲ್ಲಿ, ಮುನಿ ಸುವ್ರತರ ಶಿಲಾ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಲಾಗಿದೆ,

ಭ್ಯಾರರ ವಂಶದವರು ಜೈನ ಧರ್ಮಾರ್ಥಿರಾಗಿದ್ದ ರಾದರೂ ಈ ರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿವೆ. ಇಂತಹ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ ಅನಂತರಿಯನ ದೇವಾಲಯ. ಏಳು ಆಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಅನಂತರಿಯನ ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಆದಿಶೇಷನ ಹೇಳಿ ವಿಹ್ವಾ ಮಾಲಿಗಾದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿ ಪಾದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

ಗೊಮ್ಮಟ ವಿಗ್ರಹದ ಎದುರು ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ಕಂಬವಿದ್ದ ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಗೊಮ್ಮಟ ವಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯ ಬಂದಿದ್ದ ನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಕಾಳದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸುಂದರ ಕಾಳಿಕಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಿಕಾಂಬ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 15-16ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಗೊಂಡ ಲಲಿತ ಕೀರ್ತಿ ಭಂಡ್ವಾರಕರ ಮರದಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತ ಪದ್ಮನಾಭ ಮೂರ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ ಕಾರ್ಕಾಳದ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ.

ಪೇಣೂರು

ಪೇಣೂರು ಕಾರ್ಕಾಳಕ್ಕೆ ಸಮೀಕ್ಷಾದಲ್ಲಿರೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಜೈನ ಬಸದಿಗಳು, ವಿಕಶಿಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಮೂರತ್ತೆಗುಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ

ಗೊಮೃಟ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇವೆ. ಈ.ಶ. 1604ರಲ್ಲಿ ಏರ ತಿಮ್ಮಣಿ ಅಜಿಲ ನೆಂಬಾವನು ಈ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿದ. ಇದು ಗುರುಪುರ ಹೊಳೆಯ ದ್ವಿಂಧ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ. ಒಂದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ತೀರ್ಥಾಂಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ, ವೇಣೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾ ದೇವ ದೇವಾಲಯವ್ಯಾಂದಿದೆ. ಶಾಂತಿನಾಥ ಬಸದಿಯು ಚಿಕ್ಕಕಲೆಯಿಂದ ಕೊಡಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ನೂತನ ಗೊಮೃಟ

ನೂರು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡ ಗೊಮೃಟ ಮಹಾತ್ಮೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಇಪ್ಪತ್ತನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನೂತನವಾದ ಗೊಮೃಟೇಶ್ವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಇದು ಆಗಿದ್ದ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ, ಶ್ರೀ ಏರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಡೆಯವರ ಪ್ರಯಾತ್ತಿ ದಿಂದಾಗಿ.

ಈ ಮಹಾತ್ಮವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ ಶಿಲ್ಪಿ ಡಾ॥ ರಂಜಾಳ ಗೋಪಾಲ ಶೈಕ್ಷ್ಯ. ಉತ್ತಮ ಗ್ರಂಥಗಳು (ಕಣಿಕೆ) ಶಿಲ್ಪಿಯ ಬಾಣಬಲ ಮಹಾತ್ಮ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಹಸ್ತರಾದ ಗೋಪಾಲ ಶೈಕ್ಷ್ಯ ಮಹಾತ್ಮ ಕೆತ್ತುವ ಮೊದಲು ಶ್ರವಣಬೆಗ್ನಾಳ, ಕಾರ್ಕಾಳ ಮತ್ತು ವೇಣೂರಿನ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದರು. ಕಡೆಗೆ ಬೆಳಗೊಳಿದ ಮಹಾತ್ಮ ಯನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿ ಕಾರ್ಕಾಳಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದ ಮಂಗಳಪಾಡೆಯ ನೂರಿಡಿ ಉದ್ದ್ದದ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿ ಆವಿಪ್ಪಾರಕೆ ಆಯ್ದು ಕೊಡರು. ಮಹಾತ್ಮಯ ಕೆತ್ತನೆ ಮುಗಿಯುವವರೇಗೂ ಉಪ್ಪಿನ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿದ್ದು ದುಗುನಾಹೆ. 1967ರಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಯ ಕೆತ್ತನೆ ಆರಂಭಗೊಂಡು 1970ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಿತು. ಅರವತ್ತಾಲ್ಕು ಚಕ್ರಗಳ ವಿಶೇಷ ಟೂರಿಟಿಯ ಮೇಲೆ ಗೊಮೃಟ ಮಹಾತ್ಮಯನ್ನು ಮಲಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತುಮಾರುನೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು. 1973ನ ಮಾರ್ಚ್ ಇಪ್ಪತ್ತರಂದು ಮಹಾತ್ಮಯು ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರ ಧರ್ಮಸ್ಥಳವನ್ನು ತಲಪಿತು. ಇದರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಒಂದ

ರೋಪಾಯಿಕೆರಾರಿ ಅನುಭವವೇ. 1975ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ 25ರಂದು ಈ ಕೆಲಸ ಸಡೆದು ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ದುಡಿದರು.

ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದ ಗೊಮ್ಮೆಟಿಕ್ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಎತ್ತರ ಐಪತ್ತೀರಂಡು ಅಡಿ ಇದೆ. ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಗಳಿಂದರೆ ತಲೆ ಗೂಡಲು ಭೂಜದವರೆಗೂ ಇಳಬಿದ್ದಿರುವುದು. ಏರದು ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾವಿನ ಪುರಿಗಳು ಹತ್ತುತ್ತಿರುವುದು ಮೂದಲಾದುವು. ಈ ಗೊಮ್ಮೆಟಿನನ್ನು ನೋಡಹೋಗುವುದೇ ಒಂದು ಅನುಭವ. ಮೇಲೇರಲು ಪಾರಣಿಕೆಗಳಿವೆ. ಗೊಮ್ಮೆಟಿ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅಗುವ ಆನಂದ ಕ್ಷಣಿಕಾಲ ಅವರಿಸುವ ವೌನಕ್ಕೆ ಸಾಟಿ ಇಲ್ಲ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಗೊಮ್ಮೆಟಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಭವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತವೆ, ಜೈನಪರಂಪರೆಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಗೊಮ್ಮೆಟಿ ಶೈತ್ಯಗಳು ದರ್ಶನಯೋಗ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶ ವಹಿಸಿಕೊಡುವ ಸುಂದರ ಶಾಂತಿಗಳು. ಅವು ಇರುವ ಸ್ಥಾನಗಳು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು.

ಮಂಗಳೂರು ದೇವಾಲಯಗಳು

ಪಶ್ಚಿಮ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸುಂದರ ನಗರ ಮಂಗಳೂರು, ಒಂದರೂ ಹೌದು, ಈ ಉರಿಗೆ ಕೊಡಿಯಾಲ ಮತ್ತು ಮಂಗಳಾಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಗಳಿವೆ. ಮಂಗಳೂರಿನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಈಗಲೂ ಕೊಡಿಯಾಲ ಬೃಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಂಗಳಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯ ತಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದಾಗಿ ಉರಿಗೆ ಮಂಗಳೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಕೇರಳದ ರಾಜೀ ಪ್ರಮೀಳೆಯೇ ಮತ್ತೆ ಹೀಂದ್ರನಾಥ, ಗೋರಬಿನಾಥ ಎಂಬುವರೊಡನೆ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೇಳಿಸಿದಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉಲ್ಲಾಳದ ಹತ್ತಿರ ನೇತ್ತುವರ್ತಿ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬೋಳಾರದ ಬಳಿ

ತಂಗಿನ್ನರೆಂದೂ ಮುಂದೆ ಪ್ರಮೀಳಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಂದುವರೆಸೆಲು ಅಗದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಆಕೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಉಲ್ಲಿಯಲಾಗಿ ಆಕೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಕಂಟಿರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರಮೀಳಿ ಆಗ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಮಂಗಳೆ ಎಂದು ಬುದ್ದಾಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆಂಬು. ಮುಂದೆ ಗೋರವನಾಥರು ಅತ್ಯಾರೆದ ಬೆಳ್ಳುಳೆರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ರಾಜೀ ಮಂಗಳಿಯ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟಿರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರವೇಶ ಮಂಗಳಾಪುರ ಎಂದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಮಂಗಳಾರು ಎಂದಾಯಿತೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಮಂಗಳಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 968ರಲ್ಲಿ ಅಳುಪ ವಂಶದ ದೂರೆ ಏರಡನೆಯ ಕುಂದಪರ್ಮ ಮತ್ತೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದೂ ಈಗಿರುವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬಿದನೂರಿನ ನಾಯಕರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಮಂಗಳಾರು ಕ್ರಿ.ಸ್ವದೇವಾಲಯಗಳಿಗೂ ಒಂದೆರಡು ಮಹಮ್ಮದಿ ಯನ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೂ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ಚಚುರ್ಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಳಾರದ ರೋಸರ ಚಚುರ್, ಬಲ್ಲಾರದ ಶಾಂತಿ ಚಚುರ್, ಸೆಂಟ್ ಅಲೋಸಿಯಸ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಚಚುರ್. ಕಾಂತಿ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಾಂತಿ ಚಚುರ್ಗಳು ಖ್ಯಾತಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆ, ಶಾಂತಿ ಚಚುರ್ 1862ರ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಇದು ಸ್ವಿಟ್ಟರ್ಲಾಕ್ತಾಂಡಿನ ಬಾಸೇಲ್ನ ಏಂಡೋಹೋಸ್ ಮಾದರಿ ಯಾಲ್ಲಿದೆ. ಸೆಂಟ್ ಅಲೋಸಿಯಸ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಚಚುರ್ 1885ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಇದು ರೋಮ್‌ಸೆಂಟ್ ಫಿಲಿಪ್ ಮೇರಿ ಚಚುರ್ನ ಮಾದರಿ ಯಾದಾಗಿದೆ. ಈ ಚಚುರ್ನಲ್ಲಿ ಅಪೋಫ್ ವರ್ಷಾಚಿತ್ರಗಳಿವೆ.

ಮಂಗಳಾರಿನ ಬಂದರು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಹಾಗಿರುವ ಜೀನ್‌ಬ್ರಹ್ಮ ಜೂರ್‌ಹಾತ್ ಮಹಿಳಿಯನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಮರದ ಕಂಬಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಜಗತ್‌ಗಳು ಆಕರ್ಷಕ ಕತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ, ಈ ಮಹಿಳಿಯನ್ನು ಬಹು ಹಿಂದೆ ಮಲ್ಲಿಕೆದಿನಾರ್ ಎಂಬ ಸಂತನ ನಿದೇಣನದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಅರಬ್ಬೀ ಜನರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನ್ನು ಲಾದ ಈದ್ದಾಗೂ ಮಹಿಳೆ ಲೈಂಗಾಹೋಕ್ ಬಿಟ್ಟಿದಲ್ಲಿದೆ. 1794ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ್ ಮಂಗಳಾರಿನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು.

ಡೆಂಗರ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾ ಅಮೀರರ ಮಹಿಳಾ ಹಾಗೂ ಸವಿಣಿಪದ ಪ್ರಾ ಅಮಿಶ್ರ ಎಂಬ ಸಂತನ ದರ್ಗಾ ನೋಡತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ.

ವಿಟ್ಲ ದ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

ಬಂಟವಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವಿಟ್ಲ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಸುಖು ಘೃಣ್ಯ, ವಿಶೋಭ, ಅನಂತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ವಿಟ್ಲ ಹಿಂದೆ ಇಷ್ಟಕಾವುರ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅರಸು ಮನೆತನಪ್ರಾಂದು ಆಳುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮನೆತನದ ಉಲ್ಲೇಖಿ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಾಸನಪ್ರಾಂದರಲ್ಲಿದೆ. ವಿಟ್ಲದ ಮುಖ್ಯ ಆರ್ಕಣಣಯೇ ಈ ದೇವಾಲಯ. ಅರಸು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚೆಗಳಿಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗೆ ಮುಂದಿಸಿದ್ದ ಶೇಖರ ಎಂಬ ಹೆಚ್ಚೆ ಹೊನ್ನ ಕಳಿಸಿದ್ದ ವಿಟ್ಲ ವಿಧಿಸಿಕೊಟ್ಟುದರ ಉಲ್ಲೇಖಿವಿದೆ.

ఈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಗಜ ಪ್ರವ್ಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಭ್ರಗೃಹ, ಮಂಧ್ರ ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಮಹಿಮಂಟಪಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಮೂರು ಹಂತಗಳ ಇಳಿಜಾರು ಚಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯ ಸುವರ್ಣಾರು ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದಿರಬಹುದು.

ಬಂಟವಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಂಟವಾಳದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ಪಾಠಿ ಮಂಗಳೂರು ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ ನೋಡತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ. ವರ್ಣಕ್ಕೆಷ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಪೋತ್ತಮಾ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ಬಂಟವಾಳದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಮಣ, ಸೀತಾರಾಮ ಮತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಈ ಉರಿಗೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ನರಹರಿ ಪರವತ ಆರ್ಕಣಣ ಪುಂಟಿವಾಡಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೂ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಬಂಟವಾಳದ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರಮಾಣ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಶ್ರೀ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಸೀತಾರಾಮ, ಮಹಾಮಾಯಾ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೇಳಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ಬಿ.ಸಿ. ರೋಡ್ ಬಂಟ್‌ಪ್ಪಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣ. ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಕೀಶ್ವರಿ ಗುಡಿ, ಶ್ರೀ ಬಂಡಿಕೀಶ್ವರ ಗುಡಿ ಪ್ರಸಾದಿಷಾಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅಮೃತಬಳದಲ್ಲಿ ಸೋಮನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಜಿಲ ಮೋರುವಿನ ಮಹಿಳೆ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಬಿ.ಸಿ. ರೋಡ್‌ಗೆ 16 ಕ.ಮೀ. ದೂರದ ವಗ್ಗ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾರಂಜೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಾರಿಂಜೀಯ ರಥೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನ ಹೊತ್ತು ಬರುವ ದೃಶ್ಯ, ಈಶ್ವರ ಪಾರ್ವತಿ ಯರ ಸಂಗಮ ಇವು ಅದ್ಭುತವಾದುದು.

ಕಲ್ಲಡ್ಯದ ನಿಟಿಲೀಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಘಾಟನೆಯಾಗಿದೆ.

ಬೆಳ್ಳೆ

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಉಡುಪಿಗೆ ಹತ್ತು ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪಾಜಕ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಭೂತಾರ್ಥಿನೇ. ನಾಗ ಪೂಜೆ, ಶೈವನಾಥ, ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ ಸಂಪೂರ್ಣಾಯಿಗಳು ಬೇರೂರಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಪ್ತಿಯಾರು ಜನಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಅಜಾಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯಾಪ್ತಿಯಾರು ಜನಿಸಿದರೆನ್ನಿಂದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹೆಲಿಯಾದ್ದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮಹಾದೇವ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅದರ ಮುಂದೆಯೇ ಸೂರ್ಯನ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಶಿವನ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತುವುಂತ್ತೆ ಭೂತ ನೆಲೆಗಳಿವೆ.

ಬೆಳ್ಳೆಯ ಒಳ ಇರುವ ಕುಂಜಾರು ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ತೀರ್ಥ, ಗದಾ ತೀರ್ಥ, ಪರಶು ತೀರ್ಥ ಹಾಗೂ ಧನುಂಸ್ಯ ತೀರ್ಥ ಎಂಬ ತೀರ್ಥಗಳಿಂದು ಇವು ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಎನಿಸಿವೆ.

ಪ್ರತ್ಯೂರು

ಮಂಗಳೂರಿಗೆ 52 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಹಲಿಂಗೇ

ಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ತಂಬಾ ಪ್ರಚೀನವಾದುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಹೊಕಟರಮಣಿ, ಮಹಾವಾಯಾ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಭವಾನಿಶಂಕರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಪ್ರತ್ಯೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಡೆಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗಣೇಶ ಮತ್ತು ನೀಲಕೆಂಠ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪ್ರತ್ಯೂರಿಗೆ 13 ಕ.ಮಿ. ಈಶಾಸ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಸವಣಾರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಡೋತ್ತು ಜಂಧುನಾಥ ಬಸದಿ ಇದೆ.

ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಉಪ್ಪನಂಗಡಿ ನೇತ್ವಾವತಿ ನದಿ ದಡದ ವೇಲಿದೆ. ಈ ಉರಿನ ಬಳಿ ನೇತ್ವಾವತಿಯನ್ನು ಕುವಾರ ಧಾರ ನದಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಂಗಮದ ಹತ್ತಿರ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರರೂತನ ದೇವಾಲಯ. ರಾಘವೇಂದ್ರ ಮತ ಸಹ ಇದೆ. ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣದ ಬಳಿ ಶಾಂತಿ ನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಬಸದಿ ಸಹ ಇದೆ.

ಲುದ್ದಾವರ

ಲುಡುಪಿಗೆ ಐದು ಕ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಉರು. ಲುದ್ದಾವರ ನದಿ ದಡದ ವೇಲೆ ಈ ಉರು ಹಿಂದೆ ಅಳುಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು.

ದ್ವಾರ್ಣಿ ಕನ್ನಡದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಚಂಬು ಕಲ್ಲು ಶಿವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆಳುಪ ಕಾಲದ ಸವ್ಯವಾತ್ಸರೇಯರ ಮೃಣಣಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿರುವ ಶಕ್ತಾಲಯ ಗಮನ ಸಳೆಯುತ್ತವೆ. ಬೋವ್ಯೇ ಶ್ವರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಬೋಳಾರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾಹುಗಣಪತಿಯ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಶಿಥಿಲವಾದ ಮಹಿಷ ಮದಿನಿ ಮತ್ತು ಶಿವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಭದ್ರಗಿರಿ

ಕರ್ನಾಟಕವೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಾ ಶಿಂತಿ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂತಕೇಶವ ದಾಸರು ಈ ಉರಿನವರು. ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಎಣ್ಣ ಹೊಳೆ

ಮತ್ತು ಸ್ವಣ ನದಿ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ವಿಶಲ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ.

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಟಪಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕೋಟದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ, ಮಹದೇವ ಹಾಗೂ ಅಮೃತೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರಾವ ಶಾರುಗಳಾದ ನಂದಿಕೊರಿನಲ್ಲಿ ಅಮೃತೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದ ಯೋಗಾ ನರಸಿಂಹದೇವಾಲಯ ಹಸರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಂಟ ಕಲ್ಲಿನ ದುಗ್ರಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ, ನಾಯಂಪಳ್ಳಿಯ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲಾವರದ ದುಗ್ರಾ ಭಗವತಿ, ಸುರುಳು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಕವ್ಯ ಶಿಲೆಯ ಮಹಾದೇವ ಗುಡಿ, ಅಲೆಪೂರಿನ ದುಗ್ರಾ ಮತ್ತು ಜನಾರ್ಥನ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಎರ್ಕಾಳಿನ ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸದಿ, ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಾಂಚಾಯರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೆನ್ನಲಾದ ಜನಾರ್ಥನ ಗುಡಿ, ನಿಡಬಾರಿನ ಆಂಜನೇಯನ ದೇವಾಲಯ ಇವು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕಲ್ಯಾಣಪುರ ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಅರು ಕ.ಮೂ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ವಣ ನದಿ ದಡದ ಮೇಲಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದ್ದೆನ್ನಲಾದ ಏರಭದ್ರ, ಕಂಚಮ್ಮಾ, ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಗಣಪತಿ, ಹೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ, ಮಲಾಗ್ರಿಸ್ಟ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತೋನ್ನೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದ ದುಗ್ರಾ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಖಂಡಿಗೆ ವಿನಾಯಕ, ಪಟ್ಟಾಫಿ ರಾಮಚಂದ್ರ, ಪಡು ಕುದುರು ಗಣಪತಿ, ಜನಾರ್ಥನ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ.

ಪರುಡೂರು

ಉಡುಪಿಯ ಈಶಾನಕ್ಕೆ 19 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಅನಂತ ಪದ್ಮನಾಭ ದೇವಾಲಯ ಸುವರ್ಣಾ ಆರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹಿಂದಿನದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗಭ್ರಗೃಹ ಮತ್ತು ತೀರ್ಥ ಮಂಟಪ ವಿಜಯನಗರ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಾ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ದೇವರ ಗುಡಿಗಳೂ ಎಂಟು ಮಂಗಳೂ ಇರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಸಿಂಹ ವಾಸದ ಸಂಕ್ರಮಣದಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜಾತ್ರೆ ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾದುದು, ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವದ್ದೇ ಸ್ನಾನಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವರ

ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಹದಿಮೂರು ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಜಾಧನ ಹಾಗೂ ಗೋಪೀನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಒಂಬತ್ತನೇಯ ಶತಮಾನದ್ವಿರಬಹುದಾದ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಚತುಭೂಜಗಳುಳ್ಳ ಕ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕೂಶ ಪಾಶ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಗಜಗೌರಿಯ ವಿಗ್ರಹ ತುಂಬಾ ಆಕಣಕೆವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವರದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಕಾಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಕಡಿಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ,

ಬಾರಕೂರು

ಉಡುಪಿಗೆ 16 ಕ.ಮೀ. ಉತ್ತರಕ್ಕೆದೆ, ಹಿಂದೆ ಆಳುಪರು ಇಲ್ಲಿ ಅಳಿದರು. ಇದು ಕೆಲಕಾಲ ಆವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ಪುಳ್ಳ ಈ ದೇವಾಲಯ ಚಾಚುಕ್ಕೆ. ಹೊಯ್ದಿಳ ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಆಯಾಕಾಲದ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿ

ಸುತ್ತುದೆ. ಸೋಮನಾಥ ಅಥವಾ ಮೂರುಕೇರಿ ಸೋಮನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ಸಳಿರ ಕಾಲಕೂಪು ಹಿಂದಿನದಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬಾರಕೂರಿನಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋಪಾಲ, ಗಣಪತಿ, ಬಿಂಬಿಕೇರಿ ವಿನಾಯಕ, ಮಣಿಗಂರ ಕೇಸಿಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ನಾಗರ ಮಹದ ಕೀರ್ತವ, ಜಿಳಿಕೇರಿ ಗಣಪತಿ, ಪಾಠಶಾಲಕೇರಿ ವೀರಭದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ನಾಂದ ವಿಗ್ರಹ ಅಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಮುಂದತ್ತಿ

ಉಡುಪಿಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ 25 ಕ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾ ಪರಮಾತ್ಮೆ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಶಕ್ತಿ ಪೂಜಾ ಸ್ಥಳ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರ ಮರ್ದಿನಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಮುಂಡಕೂರ

ಕಾಕ್ಷಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶಂಭವಿ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಹಿಷಾಸುರ ಮರ್ದಿನಿ ದೇವಾಲಯ ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜಿಸಿದ್ದು ಗಭ್ರಗುಡಿ, ತೀರ್ಥ ಮಂಟಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಪಾಳಿ ಇದೆ. ಮಹಿವಮರ್ದಿನಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗಳು ಶ್ರೀಶಾಲ ಇವೆ. ವಿಗ್ರಹದ ಎತ್ತರ ಮೂರಡಿ ಇದೆ.

ಬೃಂದಾರು

ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಈ ಶಾರು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಅಳುಪರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ನಗರವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಇದೊಂದು

ಬಂದರೂ ಕೂಡ. ಇಲ್ಲಿ ಸುವಾರು 9 ವರ್ತು 10ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ
ಸೇನ ವಾರ ಎಂಬ ಅರಾಕರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬ್ರೆಂದೂರಿನ ಸೇನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಖ್ಯಾತವೆತ್ತುದಾಗಿದೆ. ಇದು
ಕಲ್ಯಾಣದ ಚೂಳುಕ್ಕದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರೂ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಆಳಿತ್ತರೆದವು, ದ್ವಿಕೊಟಿ ರಚನೆಯ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ
ಸುವಾರು ಇಪ್ಪತ್ತುಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಭವ್ಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಆದಿನಾಥೇಶ್ವರ
ವರ್ತು ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಕೋಟೇಶ್ವರ ವರ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗೇ
ಶ್ವರದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಪೋಳಿಯ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಬಂಡವಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ ಪೋಳಿ. ಇಲ್ಲಿರೂ ಶ್ರೀ
ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳ
ಲೋಳಿಂದು, ಇಲ್ಲಿನ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ, ಭದ್ರಕಾಲಿ, ಸುಭೃತ್ಯಣ ಮೌದಲಾದ
ಮೂರ್ತಿಗಳು ಸುದ್ದೆಯಿಂದ ವಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ
ಕ್ರಿ.ಶ. ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ರಂಭಹಂಡಿಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.
ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಸುವಾರು ಹತ್ತು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿದೆ ದೇವಾ
ಲಯದ ಮುಖ ಮಂಟಪ, ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಭಾವಣೆ, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ ಹಾಗೂ
ದೀಪ ಸ್ತುಂಭಗಳನ್ನು ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನಿಂದ ಹೊದಿಸಿಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಏಷ್ಟು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ‘ಪೋಳಿಯ
ಚೆಂಡು’ ಎಂಬ ಉತ್ಸವ ಸಹಸ್ರಾವಧಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು
ತ್ತುದೆ. ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಈ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಉತ್ಸವದ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಚಕ್ಕಳಿಂದ
ಪಾಡಿದ ಚೆಂಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆಡುಪುದರಿಂದ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೋಳಿಯ ಚೆಂಡು
ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ದೇವಿ ದುಷ್ಪ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನನ್ನು ವಧಿಸಿದ ಕುರು
ಹಾಗಿಯೂ ಚೆಂಡು ರಾಕ್ಷಸನ ಕುಂಡದ ಸಂಕೇತವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ ಈ ಉತ್ಸವ
ವನ್ನಾಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮರವಂತೆ

ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ, ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಸೌಪರ್ಣಿಕಾ ನದಿ ದ್ವಿಷಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದು ಪಂಚಗಂಗಾವಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೆಮುಂದು ದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ದೃಶ್ಯನಿಯನ ಮನೋಹರ, ಕಡಲತೀರದ ನೋಟ ರಮ್ಮ. ನದಿದೆಡದಲ್ಲಿ ವರಾಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವರಾಹ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಜನಾಧರನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಈ ಉರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ.

ಮೆಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟೆ

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯಿಂದ 30 ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಪುರಾತನ ಕಾಷ್ಟಿಲ್ಲಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ಈ ಉರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಧಾನ ದೇವರು. ಉಲದವು ಶಿವಗಣಗಳು. ಸುವರಾರು ಎರಡು ಅಡಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ತು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ವಿವಿಧ ವಣಿಗಳ ತುಳ್ಳನಾಡಿನ ದೃವಗಳ ಒಟ್ಟು 170 ಮರದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡು ವಿಸ್ತೃಯರಾಗುತ್ತೇವೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ ಯಲ್ಲದೆ ನೋಡುವವರಲ್ಲಿ ಭಯ ಬುಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಟ್ಟಿಯಂಗಡಿ

ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ ಏಳಿಂಟು ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿ ವರಾಹಿ ನದಿ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ ಹಳ್ಳಿ ಕ್ರ. 900 ರಲ್ಲಿ ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ರಾಯನೆಂಬುವನು ಪ್ರತಿಪಾತ್ನಿಸಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಲೋಕನಾಥ ವಿಗ್ರಹವಿರುವ ಲೋಕ ನಾಭೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ, ಇದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಿವಲಿಂಗ, ಗಣಪತಿ, ದುರ್ಗಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ, ದಧಿವಾಮನ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಗುಡಿಗಳಿವೆ.

ಹಣ್ಣಿಯಂಗಡಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಹೈತ್ಯವಾಲ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಚಿಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಹೊಸಂಗಡಿ

ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ವರಾಹಿ ಜಲವಿದ್ಯುತ್ ಯೋಜನೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಹೊನ್ನೆಯ ಕಂಬಳ ಎಂಬ ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಹಂಶದ ಪಾಳೆಗಾರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಪಾಕ್ಷ ಶಾಂತೀಶ್ವರ, ವೆಂಕಟರಮಣ, ವಣರೂತಿ, ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ವಿಶಲಗುಡಿಗೆಂಬೆ. ಕುಂದಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯವೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ ಮಾರ್ಗ

ಉಡುಪಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಂಭವಿ ಹೊಳೆ ಹರಿಯಂತ್ರದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶಿವನಾಥನ, ಶಂಖನಾಥ ಮತ್ತು ಕರ್ಣಿನ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಕುಂದಾಪುರ

ಶ್ರೀ ಕುಂದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಈ ಉರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವೇ ಅಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಟರಮಣ ಗುಡಿ ಮಂಸಾರು ಮಹಾಗಳಿಷ್ಟ ಹಳೆಯದು, ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ಮೂರ್ತಿ ಗರುಜ, ಹೆಸುಮಂತ, ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಚಿಕ್ಕದಿದ್ದು ನೋಡಲು ಆಕರ್ಷಕವಿದೆ. ಕುಕದೇಶ್ವರ ನಗರದ ಪ್ರಥಾನ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಇದಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹೊಸ ರೂಪ ತಾಳಿದೆ. ದತ್ತತ್ಯಾಗೀಯ ಸಾರಸ್ವತರದಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ದೃವಜ್ಞ ಬುಣಣಿರದಾಗಿದೆ.

ಕುಂಭಾಸಿ

ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕುಂಭಾಸಿ ಅಥವಾ ಕುಂಭಕಾಶಿ ತಾಳುನಾಡಿನ ಸಮ್ಮತೀತ್ಯೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಂದಾಗಿದೆ. ಕುಂದಾಪುರದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಏದು ಕೀ. ಎಂ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಉರಿಗೆ ಅತಿಸಮಾಪದ ಅನೇಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಗೌತಮ ನೆಂಬ ಮುಖಿಗೆ ಕಾಟಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುಂಭನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಭೀಮನು ಕೊಂಡ ನೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಗಣಪತಿಯು ಖಿಡ್ಗವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕುಂಭನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ಅಸಿ (ಖಿಡ್ಗ) ಯಾದ ಉರಿಗೆ ಕುಂಭಾಸಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಹಾದೇವ, ಕೇಶವ, ಅದಿತ್ಯಹಾಗೂ ಗಣಪತಿ, ಮಹಾದೇವಹಾಗೂ ಕೇಶವದೇವಾಲಯ ಒಟ್ಟೊಟಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹರಿಹರ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾದೇವನ ಗುಡಿ ಒಂದು ಕರೆಯ ಮಧ್ಯ ಇದೆ. ಇದು ಸುಮಾರು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ದೇವಾಲಯ ವಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಹರಿಹರ ಮೂರಿಗಳನ್ನು ವಹಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುಡಿಯ ಅಕ್ಷಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡು ತೀರಿಗಳಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಸೂರ್ಯ ಪುಷ್ಟಿರಿಣಿ ಚಂದ್ರ ಪುಷ್ಟಿರಿಣಿ ಎನ್ನುತ್ತಾಗೇ. ದೇವಾಲಯ ಚತುರಸ್ರ ಅಕಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಣಪೀಠವಿದ್ದು ಹರಿಹರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಗುಡಿಯ ಸನಹದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಪಾಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಗುಡಿ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಹರಿಹರ (ಮಹಾದೇವ) ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಏದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ,

ಕುಂಭಾಸಿ—ಗಣೇಶಾರಾಧನೆಗೆ ಖಾತ್ಯಿವೆತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಗಣೇಶಿಗೆ ಅನೇ ಗುಡ್ಡೆ ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ.

ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಕುಂದಾಪುರದಿಂದ ಏಳು ಕೆ. ಎಂ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕೋಟೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಉರು ಇದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಧ್ವಣಿಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ತುಳು ನಾಡಿನ ಸಹ್ಯ ಶೈತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಮೂ ಒಂದು ಕೋಟಿಲಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಡದ ವಿಸ್ತಾರ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಸರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಇದೊಂದು ದ್ವಾರ್ಣಿ ಕನ್ನಡದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಇತಿಹಾಸ ತಜ್ಞ ಡಾ. ಪಿ. ಗುರುರಾಜಭಟ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಹಡುತ್ತಾರೆ.

ನವರಂಗದ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲೆ ಗಣಪತಿ ಎಂಬ ಸುಖಾರು ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗಣೇಶ ವಿಗ್ರಹವೂ ಸಹ ಮಾತೃಕೆಯರ ಶಿಲ್ಬ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ಸಮುದ್ರ ಕಾದುರೆಗಳೂ ಮತ್ತಿತರ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಮಹಾ ದ್ವಾರ ದಲ್ಲಿರುವ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮೂಲೆ ಗಣಪತಿ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇಲ್ಲಿದ ಮೂರ್ತಿ. ಮೇಲಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯವಾಲೆ ಮತ್ತು ದಂತಗಳಿದ್ದರೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಮೋದಕಪುಂಡಿ. ಇದೊಂದು ಕ್ರಿ. ಎಂಟಿನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೂರ್ತಿ ಇರಬಹುದು. ಕರಿತಿಲೆಯಿಂದ ಕೊರೆಯಲಾದ ಸಹ ಮಾತೃಕೆಯರು ಹಾಗೂ ಜತೆಯ ವೀರಭದ್ರ, ಗಣೇಶ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಮಹಿಳಾಮಂದಿನಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬರುವ ಪಂಚಲೋಹದ ಮೂರ್ತಿ, ದೇವಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಬ ಚಕ್ರಗಳಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗುವ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂರ್ತಿ ಅದಿಗಣಪನೆದಾಗಿದೆ. ಇದು ಎರಡೂ ಕಾಲು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿ, ಇದರ ಜಟಾ ಮುಕುಟ

ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.   ಹಾಗೆಯೇ   ಸೀರಂಡಿಲಿನ   ವಿನಾಸ್ತವೇ   ವಿಶಿಷ್ಟ
ವಾದುದಾಗಿದೆ.

ಕೋಟೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೇಣಿಗೊಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು ಕಪ್ಪಾತೀಲೆಯಂದ ಕಡೆದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷಿನೆ ಸತ್ಯಭಾವೆಯಾರ ಉಬ್ಜಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ನಂದಿವಿಗ್ರಹಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಲವೆಡೆ ಇವೆಯಷ್ಟು. ಕೋಟೆ ಶ್ವರದ ವಿಗ್ರಹ 9ನೇ ಶತಮಾನದ್ವಾಗಿದ್ದು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಇದು ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಬದಿಗಿರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿನ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಲಿಂಗಗಳವೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಶುಪಾಣಿ ಹಾಗೂ ಪಂಚಲೋಹದ ಶೂಲಪಾಣಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಆಳಿತ್ತರೆಕ್ಕಿವೆ. ಇವು ದ್ವಾರಪಾಲ ಮೂರ್ತಿಗಳು.

ಕೋಟೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿದೇವತೆ ಕೋಟೆಶ್ವರ, ಈ ಗುಡಿ 500 ಪರ್ಫಗಳಿಗೂ ಹಿಂಡೆ ಕಟ್ಟಲುಪ್ಪುದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆ ಅರ್ಥಾದ್ದಾಗಿದೆ. ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಇದು ಗೋಕಳಿದ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥಾವನ್ನು ಹೊಲುತ್ತದೆ,

ಕೋಟೆಶ್ವರದಿಂದ ಏಡು ಕೆ.ಮೊ ದೂರದ ಹೂವಿನ ಕೆರೆ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಿ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ, ಇದು ಯಾತ್ರಾದಿರಾಜರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ,

ಒಸರೂರಿನ ಪಡುಕೆರಿಯಲ್ಲಿನ ದೇವಿ, ವೆಂಕಟರಮಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ದಾಮೋದರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರ ಮಹಾಲಸಾ ನಾರಾಯಣ, ಶಾಂತೇರಿ ಕಾವಣಾಕ್ಷಿ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಬಳಿಯ ಕವುಲ ಶಿಲೆ ದೇವಾಲಯ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಂಡಳಿನ ಕನ್ನಿಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ,

ಬೇಂದ್ರೋತೀಥ್ - ಜಾಂಬಿಗಾಸೆ

ಪ್ರತ್ಯೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಮ್ಯಾಜಿಗಳು-ಬೇಂದ್ರೋತೀಥ್ ಬಿಸಿ ನೀರಿನ ಬಗ್ಗೆ. ಪಾಣಾಜೆ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ 12 ಕೆ. ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ, ಬೇಂದ್ರೋತೀಥ್ ಎಂದರೆ ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಸಿನೀರು ಎಂದು ಅಥವಾವಿದೆ. ಈ ತೀಥ್ ದ್ವಾರಾ ದಿಕ್ಷಾನಲ್ಲಿ ಎರುಫಿ ಮತ್ತು ಬಕ್ಕ ಹೊಳಗಳ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಾತ್ಮ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಬೇಂದ್ರೋತೀಥ್ ಸ್ವಾನಕ್ಕಾಗಿ ಜನ ಬರುವುದುಂಟು.

ಪ್ರತ್ಯೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಾಣಾಜೆ ಗ್ರಾಮದ ಅಲ್ಲಾಪದವು ಸವಿಂಪಕ್ಕೆ ಜಾಂಬಿಗುಹೆ ಇದೆ. ಹೆಟ್ಟಿಗೆ ವಾಹಾಲಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ನೋಡ ಬೇಕಾದುದಾಗಿದೆ. ಗುಹೆಯ ಪರಿಸರದ ಈ ಗುಡಿ ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಗುಹೆ ಕನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣ ಅಂಚನಲ್ಲಿದೆ,

ವರಾಂಗ

‘ವರಾಂಗ’ ಕಾರ್ಕಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಜ್ಯೇನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಸಹಾಯಿ ಪರವತ ಸಾಲಿನ ಸುಂದರ ತಾಣ. ವರಾಂಗವನ್ನು ವರಾಂಗತೀಥ್ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾರ್ಕಾಳಕ್ಕೆ 12 ಕೆ. ಮೊ. ದೂರಕ್ಕಿಂತಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ನೇಮೇಶ್ವರ ಬಸದಿ ಶಿಂಗಾತೆತ್ತುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಚಂದ್ರನಾಥ ಮತ್ತು ಚತುರುಂಗಾಲಿ ಬಸದಿಗಳಿವೆ.. ನೇಮೇಶ್ವರ ಬಸದಿಯು ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿತ್ತು. ಅರವತ್ತುಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಿಂಬಗಳು ಈ ಬಸದಿಯಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಅದೇಶ್ವರಸ್ಥಾನ ಬಿಂಬ. ಅನಂತಸ್ಥಾನ ಬಿಂಬಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ. ನೇಮೇಶ್ವರ ತೀಥ್-ಂಕರರ ಬಿಂಬ ಕ್ರ. ಶ. 16ನೇಯ ಶತಮಾನದಾಗಿದೆ.

ಚತುರುಂಗಾಲಿ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಂತಿನಾಥ, ಅನಂತನಾಥ, ನೇಮಿನಾಥ ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ಬಿಂಬಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪದ್ಮಾವತಿ

ದೇವಿಲು ಬಿಂಬ ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಈ ಯಾತ್ರೆ ಜನರ ದೃಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಜನ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಸದಿಯ ಮೇಲ್ಮೈಗಳನ್ನು ತಾಮ್ರದ ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಲಾಗಿದೆ, ಇದು ನಾಗಮ್ರ್ಯ ಎಂಬಾಕೆ ತನ್ನ ದೋಷನಿವಾರಣೆಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದ ನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ನೇವೇಶ್ವರ ಬಸದಿ ಆಯತಾಕಾರವಿದ್ದು ಹೊಕೆ ಗಭರ್ಗಾಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ ನವರಂಗ, ಮುಖಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ಲೋಂಡಿದೆ. ವರಾಂಗದಲ್ಲಿರುವ ತಟಾ ಕದ ಮಧ್ಯ ಚತುರಂಗ ಬಸದಿ ಇದೆ. ಜೈನ ಮಾತದ ಒಳಗೆ ಚಂದ್ರ ನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಬಸದಿ ಇದ್ದು ಗಭರ್ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಶಿಲೆಯು ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ಮಾತ್ರಿಕಾದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಪದ್ಮಾಸನ ಭಂಗಿಯ ನೇಮಿನಾಥನ ಬಿಂಬ, ಕಂಚಿನ ಬಾಹುಬಲಿ, ಮಹಾವಿಲಿ, ಪಾಶ್ವನಾಥ. ಪದ್ಮಾವತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಯಾಲಾ ಮಾಲಿನಿಯರ ಬಿಂಬಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ವರಾಂಗದ ಮಾನ ಸ್ತುಂಭ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಕುತೂಹಲವಿನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸದಿಗಳ ಎದುರು ಮಾನಸ್ತುಂಭವಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಅದೇನೂ ನಿಯಮ ವಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ವರಾಂಗದ ಮಾನಸ್ತುಂಭದ ಕೊಕಾಕಾರವಿದ್ದು ಮೇಲೇರುತ್ತ ಚಿಕ್ಕದಾಗುವ ಮೂರು ನೆಲೆಗಳ ವೇದಿಕೆ ಇದೆ. ಈ ವೇದಿಕೆಯ ನಡು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಂಬವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಶಿಲಾಸ್ತುಂಭವಿದೆ. ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಮಂಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅತ್ಯೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸುರಗಿರಿ ಮಹಾ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಹರಕೆಲ ಗ್ರಾಮದ ಸಮಾಪದ ನರಹರಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೇಲರುವ ಶಾರದಾಂಬ ಮತ್ತು ನರಸಿಂಹ ಗುಡಿಗಳೂ, ಶಿನ್ನಿಗೋಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವಾಲಯ, ಕಟೀಲಗ್ರಾಮದ ದುಗ್ಂಗಾಪರಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಗುರುಪುರ ನದಿ ದಡದ ಮೇಲರುವ ಗುರುಪುರ ಗ್ರಾಮದ

ನೀಲಕಂಠ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ವರದರಾಜ ಪೆಟೆಂಟ್‌ರವರಣ
ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಬೆಳ್ತಂಗಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಲದಂಗಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಅಧ್ಯಾನಾರ್ಥಕ್ಕಾರೆ
ಮತ್ತು ಸೋಧನಾಧ ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಬೆಳ್ತಂಗಡಿಗೆ 24 ಕಿ. ಮಿ.
ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನರವಿಯಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಂದ ದೇವಾಲಯಗಳು,
ಸುಳ್ಳತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಳಷ ಗ್ರಾಮದ ತೀಕೂಲಿ ದೇವಾಲಯ, ಸಂದೇಹಿಕೆ
ಗ್ರಾಮದ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕಾರ್ಕಾಳ (ತಾಲ್ಲೂಕು) ದಕ್ಷಿಣ
ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಗಮನಾರ್ಹ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿವೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉರಿಸಣ್ಣಿಯೂ ದೇವಾಲಯ
ಗಳಿವೆ, ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ಸೇವಿರುತ್ತಿಬೇ.
ಪ್ರಸ್ತುತ ಹಲವು ಇಗರ್ಜಿಗಳು, ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಹರ ಮಹಿಳೆಗಳೂ, ಉರುಫು
ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪವಿತ್ರ
ತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಕೊಡಿ ಭಕ್ತರನ್ನೂ ಭಾವುಕರಸ್ತೂ ಆಕರ್ಷಣ್ಯಸೂಕ್ತದೆ.
ಪರಶುರಾಮರು ಸ್ವಷ್ಟಿಸಿದ ಸಪ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ
ಇವೆ,

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹಳವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಅತ್ಯಾತ್ಮು ಶಿಲ್ಪದ
ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕಾರ್ಕಾಳ, ಮೂಡಬಿದರೆ, ವೇಣೂರು ಮೊದ
ಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕುತೂಹಲ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೂಗಳ
ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿರುವಂತೆ ಜ್ಯೇಂಧ್ರಿಗೂ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳು
ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ—ಅರಸರ ಕಾಣಿಕೆ

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಅಳಿದವರೇಂದರೆ
ಅಳುಪರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಭೃತರಸರು, ಚಾಟರ್‌, ಅಜಿಲರು, ಕೆಳದಿಯ

ಅರಸರೂ ಆಳರುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬಿರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡವು. ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅರಸರು ತಮ್ಮಾದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ,

ಆಳುಪರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿ ಸರಿ ಸುವಾರು ಬಾದಾಮಿ ಕೆಲ್ಕಾಣ ಚೂಳುಕ್ಕೆ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ—ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ ಹಾಗೂ ಜೋಳ ಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ, ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಹೊರ್ಯಾಳ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಕಾಕ್ಷಾದ ಅನಂತರ್ಯಾಸ, ಅತ್ಯಾವರದ (ಪಂಗಳಾರು) ಚಕ್ರಪಾಣಿ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಹೊರ್ಯಾಳ ಶೈಲಿಯವು. ನಂದಿಕೊರಿನ ಮಹಿಷಮಾರ್ಡಿನಿ, ಮೂಡ ಬಿದರೆಯ ಮಹಿಷಮಾರ್ಡಿನಿ. ಬಾದಾಮಿ ಚೂಳುಕ್ಕೆ ಶೈಲಿಯದಾದರೆ ಬೆಂದೂರ ಸೇನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು ನೀಲಾವರದ ದುರ್ಗ್ಯಾ ಭೃವತಿ ಕೆಲ್ಕಾಣ ಚೂಳುಕ್ಕು ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಆಳುಪರ ಅರಸು ಕುಂದವರ್ಮ ಇಂದಿನ ಕುಂದಾಪುರದಲ್ಲಿ ಕುಂದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಮೊದಲು ವೇಣಾರಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಬಳಿಕ ಅಲದಂಗಡಿಯಿಂದ ಅಚ್ಚಿಲರು ಆಳವರು. ಅಚ್ಚಿಲ ಅರಸುಗಳ ಪೈಕಿ ವೀರತಿಮೃತಾಜ ನೆಂಬಿವನು ವೇಣಾರಿನ ಗೊಮ್ಮೆಟ ಶಿಲಾ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ—ಇವನ ರಾಣಿ ಪಾಂಡುದೇವಿ ಗೊಮ್ಮೆಟನ ಎಡ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂದ್ರನಾಥ ಶೈತ್ಯಾಲಯವನ್ನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಣಿ ಪಾಶ್ವದೇವಿ ಗೊಮ್ಮೆಟನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಕೇಶ್ವರ ಚೈತ್ಯಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಅಚ್ಚಿಲರ ರಾಣಿ ಮದುರಕ ದೇವಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿ ಅಲದಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾನಾರೀಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಸೋಮನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು.

ಚೌಟರಸರು ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. 1507 ರಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲರಾಯ ಚೌಲ ಎಂಬ ಅರಸು ಪ್ರೋಳಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಶ್ತಿ ಬಿಟ್ಟುದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ:

ಬ್ರಹ್ಮರೆಸರೆ ಜ್ಯೇಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನೇಂಬುಹನು 1432ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ
ಗುರು ಲಲಿತ ಕೀರ್ತಿಯ ಅದೇಶದಂತೆ ಕಾರ್ಕಾಳದಲ್ಲಿ ಗೊಮ್ಮೆಟಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಅದರ ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಂಭವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. ಅಭಿನವ
ಚಾವುಂಡರಾಯ ಎಂಡೂ ಹೇಸರಾದ. ಕಾರ್ಕಾಳದ ನೇಮಿಶ್ವರ ಬಸದಿಯಂ
ಮುಂದೆ ವರಾನಿಸ್ತಂಭವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಪಾಂಡ್ಯದೇವಿ ಒಡೆಯನದು.
ಮೂರನೆಯ ವೀರಪಾಂಡ್ಯ ಕಾರ್ಕಾಳದ ಪಾಂಡ್ಯನ ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಜತೆಮುಖಿ
ಬಸದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಈತನೇ ಕಾರ್ಕಾಳದ ಅನಂತಶಯನ ದೇವಾಲಯ
ವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಭೂತಾರಾಧನೆ

ಇದು ದ್ವಾರಾ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೆಂಡುಬರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ
ರೀತಿಯ ದ್ಯುವಾರಾಧನೆ. ಪ್ರಾಣರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಭೂತ, ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ
ಮರಣಾನಂತರ ದ್ಯೇವಿಕತವಾದ ಭೂತ ಹಾಗೂ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ
ಭೂತ ಹೀಗೆ ಈ ಭೂತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನೋಳಿತ್ವವ ಭೂತಗಳಾಗಿದೆ
ಹೂಲಿ, ನಂದಿ, ಕೋಣ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಾಣರೂಪದ ಭೂತಗಳು. ಕೋಟಿ
ಚೆನ್ನುಯು, ಕೋಟಿ ಪ್ರಂಜ, ದೇವ ಪ್ರಂಜ, ಕುಜಾಂಬ-ಕುಂಜ ಮೊದಲಾದ
ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ವರಾವರಾಗಿ ವೀರರಾಗಿ ಅಕಾಲ ಮಾರಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದರೆ. ಆ ಬಳಿಕ
ಅವು ಭೂತಗಳಾಗಿ ದೃವತ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪೂರ್ಜಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಬೇತಾಳ
ವೀರಭದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮರ, ಚಾಮುಂಡಿ, ಕನ್ಯಾಕುವಣಾರಿ ಮೊದಲಾದವು ದೇವ
ದೇವಿಯರ ಅಂಶಗಳಿಂದು ಪೂರ್ಜಾಹ್ನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಪುರಾಣ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿರಲೂ ಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಭೂತಗಳು ಆರಾಧನೆಗೆ ಅರ್ಜವಾಗಿದ್ದು
ಭೂತಗಳ ನೆಲೆಯನ್ನು ಭೂತಸ್ಥಾನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈಜಿಗೆ ಭೂತಸ್ಥಾನಗಳು
ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿವೆ. ಭೂತಸ್ಥಾನ 12 ಅಡಿ ಉದ್ದ 9 ಅಡಿ ಅಗಲ
ಹಾಗೂ 12 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಗುಡಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.
ಈ ಗುಡಿಗಳಿಗೆ ಕಿಟಕಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ,

ಭೂತಾರಾಧನೆ ಒಟ್ಟುಗಿರುತ್ತಾ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭೂತಾರಾಧನೆಗೆ ಅಕ್ಷಿ, ಬತ್ತದ ಅರಳ್ಳು, ಎಳನೀರು, ತೆಗಿನಕಾಯಿ, ಅಡಕೆ. ಹೊಂಬಾಳಿ, ತೆಗಿನ ಗರಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಭೂತ ದೃವಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳೇ ಪಾಡ್ವನಗಳು. ಭೂತ ಪೂಜೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಭೂತಗಳ ಜರಿತ್ತೆ. ಸಾಮಧಾನ್ಯ ಮೂದಲಾದವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಪಾಡ್ವನಗಳು. ಪಾಡ್ವನಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳ ಮಹಿಮೆಯಾಷ್ಟೇ ತುಂಬಿರದೆ ಅವು ಪುರಾಣಗಳೂ ಅಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಳುನಾಡಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರಿಯ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಳೀಯ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿದೆ ತುಳುನಾಡಿಗೆ ಇತರ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಭೂತಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಯಾ ಪಾಡ್ವನಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಕಾರ್ಮೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು

ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ದೇಶದ, ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು. ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಪರಿತ್ರಾಣಾತ್ಮಕ ವರಣಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧರ್ಮದ ವರು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತ ಹೆಸರಿಸಿದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಯೋತಿರ್ ಬಸದಿಗಳೆಂದೂ ಬೌದ್ಧರು ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಿಂದೂ ಮಹಂತ್ಯದೀಯರು ಮಹಿಳೆಗಳಿಂದೂ ಕ್ರಿಷ್ಟರು ಚರ್ಚೆಗಳಿಂದೂ ಕರೆಯುವರು.

ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿಗಳೂ ಹೌದು. ಕನಾಟಕ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ನಯವಾದ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವ ಕಳಿಯನ್ನು ತಂಬಿಬಾವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಪುರಾತನ ವಾಸ್ತವಿನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಕನಾಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಬಿದು ಭಾಗ ಗಳಾಗಿ ಏಂಗಡಿಸಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. 6 ರಿಂದ 10ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಯುಗ, ಕ್ರಿ.ಶ. 11 ರಿಂದ 13ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಹೊಯ್ಸಳ ಯುಗ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೂ ಸೇರಿ), ಕ್ರಿ.ಶ. 14ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವಿಜಯನಗರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಕಡೆಗೆ ಮಹಂತ್ಯದೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ (ಮಹಿಳೆ ಇತ್ಯಾದಿ), ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಗಳು ತೊರಿದ ಕೃಷಳಕ ಬೀರಗುಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಸ್ತು ವೈಭವದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ನೋಡಬೇಕು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವರ್ಧನೆಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳ ಕೊಡಗೆ ಅಪಾರ, ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಇಂದೂ ಆ ಕಾರ್ಯ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರರಾತನ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೂ ಆಧ್ಯನಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲೂ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ವಾಗುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯವು ಒಂದು ಉರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಶುಭದ ಸಂಕೀರ್ತ, ಸತ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರೇರಕ, ಧರ್ಮ ಚಾಗೃತಿಗೆ ಸಾಧನವಲ್ಲವೇ ?

ಕಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಗಳು

ಮೈಸೂರು, ಮಂಡ್ಯ, ಕೊಡಗು ಮೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಕಾವೇರಿ ನದಿ ಹರಿಯುವ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕಾವೇರಿ ಕೆಲಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಕಾವೇರಿ ಹಂಟ್ಯಾವುದು ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಾಡಿಕೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಭಾಗವುಂಡಲ ಸಮಾಪದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ. ಕಾವೇರಿಯ ಉಗಮ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಲಕಾವೇರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕೊಡಗಿನ ಸೋಮವಾರ ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಿರಂಗಾಲದವರೆಗೂ ನದಿ ಹರಿದು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಚುಂಚನ ಕಟ್ಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಲ ಪಾತವಾಗಿ ಪರಿಣಿತಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ನಗರದ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಸಾಗರ ಕಟ್ಟೆ (ಕನ್ನಂಬಾಡಿ)ಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಬಳಿಕ ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕವಲೊಡೆದು ಅದನ್ನೊಂದು ದ್ವೀಪವಾಗಿಸಿ ಸುತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ತಿರುಮಕೊಡಲು ನರಸೀಪುರ, ತಲಕಾಡು ಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಕೊಳ್ಳುಗಾಲಕ್ಕೆ ಸಮೀಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈಶಾನ್ಯಭಿ ಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದು ಶಿವ ಸಮಾಧ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕವಲೊಡೆದು ಗಗನ ಚುಕ್ಕಿ ಭರ ಚುಕ್ಕಿಗಳಾಗಿ ಧುಮುಕಿ ಮತ್ತೆ ಒಂದುಗೂಡಿ ಹರಿದು ಬೋಡಮಲ್ಲೆ

ಬೆಟ್ಟೆದ ಬಳಿ ಕನಾಟಕದ ಗಡಿ ಬಿಟ್ಟು ತಮಿಳುನಾಡಿನತ್ತ ಸಾಗಿ ಆ ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲಕ ಒಂಗಾಕ ಕೊಲ್ಲಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಕಾವೇರಿ ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕಾವೇರಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕೊಡಗರು (ಕೊಡವರು) ತಮ್ಮ ಕುಲ ದೇವತೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕನಾಟಕದ ಮೂರು ಕಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪರಿಚಯ ವರೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವೇರಿಗೆ ಕನಾಟಕದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 20 ಉಪನಂದಿಗಳು ಕೊಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕೊಡಗಿ ನಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ನಿಕೆ ಎಂಬ ಉಪ ನದಿ ಉತ್ತರ ಭಾಗಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದು ಭಾಗ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಂಪಾ, ಲಕ್ಷ್ಮಣತೀರ್, ಸುವರ್ಹಾವತಿ, ಉಡುಕೊರೆ ಹಳ್ಳಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಇತರ ಉಪ ನದಿಗಳು.

ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು

ದಕ್ಷಿಣದ ಕಾಶ್ಮೀರ ಎಂಬ ಖಾತ್ರಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಕೊಡಗು ಪರ್ವತ ಮಯ ಪ್ರದೇಶ. ಪುಷ್ಟಿಗಿರಿ, ಬೃಹತ್‌ಗಿರಿ, ತಂಬ ಮಲೆ, ಇಗ್ನತ್ಪು ಶಿವಿರ, ಸೋಮಮಲೆ, ಕಡಿಯಂಡವೋಳು ಮೊದಲಾದುವು ಮುಖ್ಯ ಶಿವಿರಗಳು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರನೆಯ ಬಂದು ಭಾಗ ಅರಣ್ಯಗಳಿಂದಾವೃತವಾಗಿದೆ. ನಾಗರ ಹೊಳಿ ಕಾಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವನ್ಯಮೃಗ ಧಾರುಪೂರ್ಣ ಹೊದು.

ಪ್ರಚೀನ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹು ಮಹತ್ವವಾದ ಕೃತಿಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಮುದಿಕೇರಿಯ ಓಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕೊಡಗಿನ ಇಗ್ನತ್ಪು ದೇವರ ಶಿವಿರ, ಭಾಗವಂಡಲ, ಇಪ್ರುಗಳಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲಿದಿದ್ದ ರೂಪವಿಶ್ವ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಭಾಗಮಂಡಲ

ಮುದಿಕೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗ್ರಾಮ. ಭಗಂಡೇಶ್ವರ ಮುನಿ ಇಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ವಹಾಡುತ್ತಿದ್ದು ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಭಾಗಮಂಡಲವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಿಕೆ ನದಿ ಪವಿತ್ರ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸುಜ್ಞೋತೀ ಎಂಬ ಸರಸ್ವತಿಯಂತಹ ಗುಪ್ತ ಗಾಮಿನಿಯೂ ಸೇರಿ ಇದು ಶ್ರೀಮೇಣ ಸಂಗಮ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವಾದ ಇಲ್ಲಿ ಭಗಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ತಲಕಾವೇರಿ

ನಾಡಿನ ಪ್ರಜ್ಞ ನದಿ ಕಾವೇರಿಯ ಉಗಮ ಸ್ಥಾನ ಭಾಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ 16 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅಗಸ್ಟ್ ಮುನಿಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ತಲಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ತುಲಾಮಾಸದ ಸಂಕ್ರಮಣದಿಂದ ವೃತ್ತಿಕೆ ಮಾಸದ ಸಂಕ್ರಮಣದವರೆಗೆ ಜಾತ್ರೆನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತುಲಾಮಾಸದ ಸಂಕ್ರಮಣದ ದಿನ ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ತೀಥೋರ್ಮಧವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ದಿನ ಕಾವೇರಿ ಸ್ಥಾನ ವಹಾಡಲು ಸಾಬಿರಾರು ಯಾತ್ರಿಕರು ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಮುದಿಕೇರಿಯ ಹಿಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಮನಾರ್ಹ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಂದು. ಇದನ್ನು ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆ ಎರಡನೆಯ ಲಿಂಗರಾಜ ಶ್ರೀ.ಶ. 1820ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯವಾದರೂ ಕಟ್ಟಿಡ ಭಾರತೀಯ ಮುಖ್ಯಂ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಚೌಕಾಕಾರಕ್ಕಿಂತ್ತು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಮ್ಮಟ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಗುಮ್ಮಟಗಳಿರುವ ಸ್ತುಂಭಗಳಿವೆ. ಗುಮ್ಮಟಗಳ ಮೇಲೆ ಲೋಹದ ಕಲಶವಿದೆ.

ಪೆಡಿಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಕೋಟಿ ಇದ್ದು ಬಳಿಗೆ 1885 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ನ್ಯಾಲಾದ ಅಂಗಿಲ್ ಕನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಇಗರ್ಜೆ ಇದೆ. ಈ ಇಗರ್ಜೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಗರ್ಜೆ ಪುಟ್ಟಿದಾದ ಗಾಧಿಕ್ ಶೈಲಿಯ ವಾಸ್ತು ಅಗಿದೆ.

ಇಗ್ನೆಶ್ತಪ್ಪ ದೇವರ ಶಿವಿರ

ಕೊಡಗಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಫೆಟ್ಟದ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲಿನ ಶಿವಿರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ದೊಡ್ಡ ಶಿವಿರ. ವಿರಾಜ ಪೇಟೆಗೆ 18 ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿಂದ. ಈ ಶಿವಿರದ ಬುಡದ ಕುಂಜು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇಗ್ನೆಶ್ತಪ್ಪ ದೇವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಪಾಡಿ ಸುಖುಹ್ಯಣ್ಣ ಎಂತಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಇದೊಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ಯಾತ್ರಿಕರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ಹರಿಕೆಗಳನ್ನೊಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೆಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಗ್ನೆಶ್ತಪ್ಪ ನೇಲಸಿದ ಸ್ಥಳ. ಶಿವಿರದ ಮೇಲಿರುವ ಸಮ ಭೂಮಿಯ ಮಧ್ಯ ಇಗ್ನೆಶ್ತಪ್ಪನ ಶಿಲ್ಪ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕೇರಳದ ಕಣ್ಣನೂರು ಬಳಿ ಇರುವ ಪಾಕದ ಎಂಬ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಹಣಟ್ಟಿದ ಏಳು ಜನ ದೇವತೆಗಳು ಅಂದರೆ ಆರು ಮಂದಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ಹಾಗೂ ಒಬ್ಬ ತಂಗಿ ವಲಸೆ ಬಂದು ಒಬ್ಬಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದೆಡೆ ನೇಲಸಿದರು. ಹಿರಿಯ ಇಗ್ನೆಶ್ತಪ್ಪ ಮೆಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತಮ್ಮ ಪಾಲಾರಪ್ಪ ಎಂಬುವನು ನಾಪೂರ್ಕು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಏದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಪಾಲಾರಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತಮ್ಮ ಪೆಮ್ಮೆಯ್ಯ ವೈನಾಡು ಗಿಡಿಯ ತಿರುನೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನೇಲಸಿದರು. ತಂಗಿ ಪನ್ನಂಗಾಲ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೇಲಸಿದಳು. ಉಳಿದವರು ಬೇರೆಯಾದರು ಎಂದು ಟತ್ತಿಕ್ಕಿದೆ.

ಇಪ್ಪು

ಕೊಡಗಿನ ವಿರಾಜಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ವಿರಾಜ ಪೇಟೆಗೆ 48 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಣ ತೀರ್ಥ ನದಿ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಿದ್ದು ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ

ಮರಳನ ತಿವ ಲಿಂಗವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮಹಾತಿವರಾತ್ಮಿ ಸಮಯದ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ತಿವರಾತ್ಮಿ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಯಾವವರೆಗೆ ಕಾಗೆಗಳು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಒಂದೆ ಇದೆ. ಇರ್ಣಿನ ತಿವಲಿಂಗದಂತೆಯೇ ಹೆವಣಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಿವಲಿಂಗ ಶಾಂತಿವೆತ್ತುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಇರುವ ದೇವಸ್ಥಾನ ರಾಮ ತೀರ್ಥ ನಡಿ ಪಕ್ಷಿಕ್ಕಿದೆ. ಮೊದಲು ಹೆವಣಾಡಿನ ತಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆದು ಬಳಿಕೆ ಇರ್ಣಿನ ತಿವ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಾತ್ತದೆ.

ಹೆಗ್ಗಳದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕುಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ ಗುಡಿ ಕುಂದ ಬೆಟ್ಟಿದಲ್ಲಿನ ಮಹಾದೇವ ದೇವಸ್ಥಾನ, ವಿರಾಜ ಪೇಟೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರಕ್ಕಿರುವ ಗುರ್ಭಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ರೂದ್ರಗುಷ್ಯೆಯ ಭಗವತೀ, ಪಾಗ್ನಲದ ಶನೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇವು ವಿರಾಜ ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ವಿರಾಜ ಪೇಟೆಯ ಮಲೆ ತಿರಿಕೆ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಈಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಸಂತ ಅನ್ನಮಾತ್ರಾ ಚಚೆರ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನಂಡರಾಜ ಪಟ್ಟಣ

ಮೋಮಾರ ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣ ಚೆಂಗಾಳ್ವರ ನಂಡರಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಈ ಶಾರು ಅವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪುರಾತನವಾದುದು, ನಂಜುಂಡರಸನೆಂಬ ಚೆಂಗಾಳ್ವರ ದೊರೆಯ ಕುಲ ದೇವರು ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಸುಂದರ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಏಷ್ಟೇಶ್ವರ, ಬಸವಣ್ಣ, ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯಮ್ಮೆ ದೇವೀರಮ್ಮೆ, ಜೋಡಿಬಕರಣ್ಣ, ಸುಭರಹ್ಮಣ್ಣ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯ ಜೀವೋದ್ದಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ,

ಮೋಮಾರ ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪುಟ್ಟಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಿದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ತಿವರಾತ್ಮಿಯಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವರಿಗೆ

ವಿಶೇ� ಪ್ರಾಜೀ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೊಡಿಗೆಯಿಂದ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಣನೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಕಟ್ಟಬೆಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ತಾಣ ವಾಗಿದೆ. ಕಾವೇರಿ ನದಿ ತೀರದ ಈ ದೇಗುಲ ಜೀವೋರ್ದೂರಗೊಂಡಿದ್ದು ಅಥವಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಕೋಪ್ಯಮೈ ರಾಮ ದೇವರ ಜಾತ್ಯನೆಡೆ ಕಟ್ಟಬೆ ಜಾತ್ರೆ, ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕುಶಾಲ ನಗರ ಅಥವಾ ಪ್ರೇಸರ್ ಪೇಟೆಯ ಗಣಪತಿ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ ಗಳೂ ಕೊಡ್ಲಿಪೇಟೆಯ ಪರಶುರಾಮ ದೇವಸ್ವಾನ, ಆಗಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಗವಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಗಂಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯ, ಶಿರಂಗಾಲದ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಪಾಂತರ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂಟಿಗವ್ಯ ಗುಡಿಗಳೂ, ಕುಂಬುಂಬಾರಿನ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಪರಾಲಂಬಿ ಬೆಟ್ಟಿದ ಮಂಟಿ ಚಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಸೋಮವಾರ ಪೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿನ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಭಕ್ತವೃಂದವನ್ನು ನೆವ್ಯದಿಯಾಗಿಡುವ ತಾಣಗಳಾಗಿವೆ, ಸೋಮವಾರ ಪೇಟೆ ಉರಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ. ಒಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ, ಗಣೇಶ, ಅಂಜನೇಯ, ಕಾಡು ಬಸವೇಶ್ವರ, ರಾಮಮಂದಿರ ಈ ಉರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಖಾ

ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ

ಕಲೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಖತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ನಂಜನಗೂಡು, ತಿರುಮಲಕೂಡಲು ನರಸಿಂಹರ. ಮಹಡೆಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ, ತಲಕಾಡು, ಬಿಳಿಗಿರಂಗನ ಬೆಟ್ಟ ಇವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದರೆ ಮೈಸೂರು. ಮೂಗೂರು, ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ. ಉಮ್ಮತ್ತೂರು ಇತ್ತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳಗಳು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಲಕಾಡು, ನರಸಮಂಗಲ, ಚಿಕ್ಕ ಹೆನ್ನಸೋಗೆ, ಹೆಚ್ಚಿ ಅಲೂರು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಬಿನ್ನಾರು ತಲಕಾಡು ವೊದಲಾದ ಕಡೆ ಚೋಳರ ಕಾಲದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇವೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯ ಸೋಮನಾಥ ಪ್ರರದಲ್ಲಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೆವಿ ಕುವೆಂಪು ಸೋಮನಾಥಪ್ರರದ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕುರಿತು “ಭಾಗಿಲಲಿ ಕೈ ವುಗಿದು ಒಳಗೆ ಬಾ ಯಾಕ್ರಿಕನೆ, ಶಿಲೆಯಲ್ಲವೇ ಗುಡಿಯು ಕಲೆಯು ಬಲೆಯು” ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನಂಜನಗೂಡು, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ವೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ನಂತರದ ಕಾಲದ ದೇಗುಲಗಳಿವೆ.

ಮೈಸೂರು ಹಿಂದೆ ಮಹಿಷಪ್ಪರ, ಮಹಿಷ ಮಂಡಲ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾವಣ್ಣಿಜ್ಞದ ಅಧೀಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದಿತು. ಅದಕ್ಕೂ ವೊದಲು ಗಂಗರು, ಚೋಳರು, ಹೊಯ್ಸಳರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಆಳಿದ್ದರು. ಎಂತಲೇ ಆಯಾ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಿತ್ತೇವೆ.

ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗೆಳೇವೆ. ಮೈಸೂರು, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ, ಯಂಜಂಡೂರು, ತಿರುಮುಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ, ಚಾಮರಾಜನಗರ. ನಂಜನಗೂಡು, ಹುಣಸೂರು, ಹೆಗ್ಗಡೆ ದೇವನಕೋಟಿ, ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ, ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ಹಾಗೂ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ ಇವು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಾಗಿವೆ.

ಮೈಸೂರನ್ನಾಳಿದವರು ಯಾದುದಂಶದ ಅರಧರು. ಇವರಿಗೆ ಒಡೆಯು ರೆಂದೂ ಹೇಳಬಂತಿರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ್, ಮುಹುಡಿ ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕುಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು ಮತ್ತು ಜಯಭಾವರಾಜೀಂದ್ರ ಒಡೆಯರು. ಈ ರಾಜರುಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದವು.

ಮೈಸೂರಿನ ಅರಘನೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. ನವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಘನೆಗೆ ವರಾಡುವ ವಿದ್ಯಾದ್ವಿಪಾಲಂಕಾರದಿಂದಾಗಿ ಅದು ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕವೇ ಧರೆಗಳಿಂದು ಬಂದಿದೆಯೋ ಎನಿಸುವಂತೆ ವರಾಡುತ್ತದೆ. ಅರಘನೆ ಅವರಣದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕೋಟಿ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಅರಘನೆಯ ಸನಿಹದಲ್ಲಿದೆ. ಮೈಸೂರಿನ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಬೆಟ್ಟಪೂ ಒಂದು. ಇದು ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ 1063 ಮಿಶ್ರಪಿರ್ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟ ಮೈಸೂರು ನಗರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸುಂದರ ಜಿನ್ನಲೆಯನ್ನಾದಗಿಸಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮೈಸೂರರಸರ ಮನೆ ದೇವರಾದ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯಾವಿದೆ. ಇದು ದ್ವಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯ, ಗಭ್ರಗಂಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ರಥೋತ್ಸವ ತೆಪ್ಪುತ್ತುವರು ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತರನ್ನಾಕರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಹಿಳಾಸುರನ ಭವ್ಯಾವಾದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಮಹಿಳಾಸುರನೆಂಬ ದೃಕ್ತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಪಾರ್ವತಿ ಆದಿಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದಳಿಂದು

ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಜಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಕೆಕ್ಕೆ ಬೃಹತ್ ಸಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿವೆ. ಇದು ಕರಿ ತಿಲೆಯ ವಿಗ್ರಹ. ಒಂದೇ ಕೆಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಲಾದ ಈ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಜೆ ಸಲ್ಲಾತ್ತಿದೆ. ಜಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯದಿ ಕೈಷ್ಟ್ ದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಮತ್ತು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ದೇವಾಜಮ್ಮಣಿ, ಚೆಲುವಾಜಮ್ಮಣಿ, ಲಿಂಗಾಜಮ್ಮಣಿ ಇವರಾಗಳ ಭಕ್ತ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಕೆಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕ್ಷಾತರವಾರನಹ್ಯಾಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಹಾಲಿಯಮ್ಮನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಮೈಸೂರು ನಗರಕ್ಕೆ 10 ಕಿ. ಮೊ. ದೂರ ದಲ್ಲಿರುವ ವರುಣಾ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ. ವರುಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿ. ಇದರ ಹೊರ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕವೇತದ ಕೆಳಗೆ ಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಿಲ್ಪ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಮಹದೇವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮುಖ್ಯದಿ ಕೈಷ್ಟ್ ರಾಜ ಒಡೆಯರ ಪತ್ನಿ ದೇವಾಜಮ್ಮಣಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳು. ಗಭರಂಗದಲ್ಲಿ ಗೋಳಾಕಾರದ ಶಿಲೆಯಲಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ, ನಂದಿ, ವಿದ್ಯಾಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಕೈಷ್ಟ್ ನ ವೊತ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಬೆಟ್ಟದಪುರ

ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ 16 ಕಿ. ಮೊ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಈ ಉರು ಸಂಕೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿರ ಒಂದು ವಾಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರ. ಬೆಟ್ಟದಪುರ ಸಂಕೇತಿಗಳಿಂದು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಿರು ಹಂಸರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉರಿನ ಅಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ಸುವರ್ಹಾರು 4390 ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲು ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅನ್ನದಾನಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಎಂದೂ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೇರತೊಡಗಿವೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಪೈರವಿರುವ ಪ್ರಮೇಶ ದ್ವಾರವಿದ್ದು ಇದರ ಎರಡೂ

ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಪಾಸುರ ಮಹಿನಿ ಹಾಗೂ ಭೃತ್ಯರವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ದ್ವಾರದ ಗೋಡೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಮೈವರಂಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ಶಾರಿಗೆ ಸಮಾಪವೇ ಇನ್ನೊಂದು ಚೆಕ್ಕಬಾದ ಬೆಟ್ಟೆವಿದ್ದು ಅದರ ಬಳಿ ವೀರಾಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣದಮ್ಮು. ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯಮ್ಮು, ಹೆಂಕಡೇಶ್ವರ, ವೈದ್ಯೇಶ್ವರ, ಚೆನ್ನಕೀಶವ, ಕೋಟಿ ಪಾರಮ್ಮ, ಅಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣದಮ್ಮು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯಮ್ಮು ದೇವತೆಗಳ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಮುಹೂಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ತಂಡ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರು 1826ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೂ. ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಕಾರವಿದೆ. ಎತ್ತರವಾದ ಮಹಾದ್ವಾರ, ಗೋಪುರ ಇದೆ. ಒಳಗೆ ಮೂರು ಗುಡಿಗಳಿದ್ದು ಮಧ್ಯದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ ಇದನ್ನು ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಡಗಡೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪನಂಡವಾಳಾ ವಿಗ್ರಹವೂ ಬಲಗಡೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜೇಶ್ವರ ಇದೆ. ಪ್ರಕಾರದೊಳಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಹಲವು ಶಿವಲಿಂಗಗಳೂ 63 ಪುರಾತನರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇವೆ. ವೀರಭದ್ರ ಗುಡಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಡಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ಮೂರೀ ಹಾಗೂ ಭದ್ರಕಾಳಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಪಾಶ್ಚಾನಾಥ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿನ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ. ಚಾಮರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿದ ಹಳೆ ಅಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ವೆನ್ನಲಾದ ಅಕ್ಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ನರಸಮಂಗಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಗಂಗರ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಹರದನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದಕ್ಕಿದ್ದ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಅಳ್ಳೇಶ್ವರ. ದೇವಾಲಯ ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯ

ಗೋಪುರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ, ನವರಂಗದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೀರಭಕ್ತಿನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಾಗೂ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ದೇವರ ಗುಡಿಗಳು ಇವೆ. ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಈ ಉರಿನ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ, ಇದರ ಕೆಲವು ಸ್ತುಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಅಳ್ಳಾರು ಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪೂಜಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿವೆ. ಹರದನ ಹಳ್ಳಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದ ದ್ವಾರ್ಥಿಕ್ಕೆ ಬದು ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಹರಳುಕೋಟಿ ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಬದು ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಹಿಂದೆ ಈ ಉರು ಅಚ್ಚನನ ಮಗ ಬಬ್ಲುವಾಹನನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಇದರ ಹೆಸರು ಮಣಪುರ, ಇಲ್ಲಿ ಜನಾದಿನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಈ ಕಟ್ಟಡದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದಿದೆ. ವೀರಭದ್ರ, ಅಂಜನೇಯ ಗುಡಿಗಳೂ ಇಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಅಪ್ಪೇನೂ ಭವ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಗಳು ಶಿಥಿಲವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ್ವಿ ನವೀಕರಿಸುವ ಆತ್ಮಪರುತ್ತದೆ.

ಗೌರೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಗೌರೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಯಳಿಂದೂರಿನ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ಅಂಶ. ಇದರ ಮಹಾದ್ವಾರ ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರ ವಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವ, ಭೂರಿವ, ವೀರಭದ್ರ, ಗಣಪತಿ, ದುರ್ಗೆ, ವಿಷ್ಣು, ವೇಣಿಗೋಪಾಲ, ಕೃಷ್ಣ, ದ್ವಾರ್ಥಿಕಾಮೂರ್ತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಕೆಲೆಶ್ವರ, ವರಾಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಯಳಿಂದೂರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಹದಿ ಬದೆಯ ಧೈರ್ಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನೆಮ್ಮೆ ಇದೇ ಉರಿನವಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗೌರೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಉದಾ : ಕರುಲದ ಮೊಗ್ಗು, ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹ ಬಹು ಅಂದವಾಗಿದೆ.

ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನ ಬೆಟ್ಟೆ

ಯಂತಂದಲಿಗೆ 15 ಶ. ಮೂ. ದೂರಕ್ಕಿರುವ ಗಿರಿ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಬೆಟ್ಟೆ ಸುವಣಾರು 5090 ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಈ ಗಿರಿಗೆ ಶೈತಾದಿ, ಬಿಳಿಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟೆ ಎಂದೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲಿರುವ ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದಿಂದಾಗಿ ಗಿರಿ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ.

ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಬೆಟ್ಟೆದ ತುದಿಯಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ದೇವರು ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸುಂದರ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂದೂ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಜತುಭೂಜ ಮೂರ್ತಿ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದ ಬಲಕ್ಕಿರುವ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗ, ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ಪುಣಿಪಾಳ ಮಹಾಮಾನಿಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಆದೇ ರೀತಿ ಎಡ ಭಾಗದ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ರಾವಣನುಜ, ನಮ್ಮಾಳ್ವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಶರಕೇಷರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲವೇಲು ಮಂಗ್ರೇ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಮೃತವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗಸ್ವಾಮಿಯ ರಥೇಶ್ವರ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ವೈಶಾಲಿ ಘಾಸದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ.

ಈ ಬೆಟ್ಟೆದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಗರ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಇವರು ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ನೆಂಟನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವೆಕೆಪೇಶಸ್ವಾಮಿ ಪತ್ತಿಯ ಅಭ್ಯಂಗನ ಸ್ವಾನಕ್ಕೆಂದು ಎಣ್ಣೆ ತರಲು ಈ ಗಿರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೋಲಿಗರೇ ಹೆಣ್ಣು ಭ್ರಾಜನ್ನು ಟ್ರೈತಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲಸಿದನೆಂದು ಸೋಲಿಗರು ಈ ದೇವರನ್ನು ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಗಂಗಾ ಧರೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಡಿ ಇದೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಭಸ್ತಾಸರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಮೋಹಿನಿ ರೂಪತಾಳಿ ಅವನನ್ನು ತೀರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ವರಬಿತ್ತು ವಂಚಿತನಾಗಿದ್ದ ರುದ್ರ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಳಿಗಿರಿಯುನ್ನ ದ್ವಿಷಣದ ತಿರುಪ್ತಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೊಂದು ಗಿರಿಧಾರು. ವಸ್ತುಮೃಗಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿವೆ.

ಅಗರ

ಯಾಳಂಡೂರಿಗೆ 12 ಕೀ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹೆಳ್ಳಿ, ಇಲ್ಲಿ ಚೋಳರಾಜ ಒಂದನೇಯ ರಾಜರಾಜನ ಕಾಲದ ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಉರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಚೋಳರ ಕಾಲದ ಗುಡಿ. ದುರ್ಗಾ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವಿರೂಪದ ದುರ್ಗಾವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ನರಸಿಂಹ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಗಭರ್ಗೃಹವಿದ್ದು ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹ ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದು ಯೋಗ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಜ್ಯಾಲಾ, ಉಗ್ರಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯಾದ ಈ ನರಸಿಂಹಗಳ ಮಿಶ್ರರೂಪ ಎನ್ನಬಹುದು. ರಾಮೇಶ್ವರ, ವರದರಾಜ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅಗರದ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಪ್ರಾಚೀನ.

ಅಕ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ

ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಇದ್ದ ಹೆಸರು ಎಡತೋರೆ. ಕಾರಣ, ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ದಡೆಯಲ್ಲಿ ನದಿ ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಲ್ಲಿ ಈ ಉರಿತ್ತು. ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಸಾಗರದ ರಚನೆಯಾದ ಬಳಿಕ ಅದರಿಂದಾಗಿ ಎಡತೋರೆಯಾ ಒಂದು ಭಾಗ ಮುಳುಗಜೆಯಂಥಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಹೊಸ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುಮಾರು 3 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸ ಲಾಯಿತು. ಎಡತೋರೆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ರಥಸಹಸ್ರಮಾಯ ದಿನ ಸೂರ್ಯಾರ್ಶಿ (ಅಕ್ರ = ಸೂರ್ಯ) ನೇರವಾಗಿ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಂಬಣ ಕಟ್ಟೆ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳ.

ಇಲ್ಲಿ ಜಂಜಿ ಎಂಬ ಖೆಸಿ ಪಾಸ್ಪಾಗಿಯ್ದು ಅವನಿಂದ ಇಂಥಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ. ಜಂಜಿ ರಾಮನ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಅರಣ್ಯ ಪಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ರಾಮ ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ನೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ಸ್ವಾರ್ಪಿಸಿರುವ ಜಲಪಾತ ರಮ್ಯ. ನದಿ ಬಲ ದಂಡೆಯ ಹೇಳೆ ಕೋದಂಡ ರಾಮನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದೊಳಗಿನ ಕಲ್ಲಾಣಿ ಮಂಟಪದ ವಣಿಕಂಜಿತ ದಶಾವತಾರ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಜಂಜನ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ರಥೋತ್ಸವ, ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣ ರಾಜ ನಗರಕ್ಕೆ ಪಾಯವ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಹಾರು 34 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹನಸೋಗೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದೆ. ಲೇಖಕನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ನದಿ ದಂಡೆಯ ಹೇಳೆ ಕೆಕ್ಕರ, ಅಂಜನೇಯ ಹಾಗೂ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮೊದಲು ಈ ಬಾರುಪನ ಸೋಗೆ ಎಂದು ಇತ್ತು. ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕ ಹನಸೋಗೆಯಿಂದ ಹನಸೋಗೆಯೂಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಾರು ನದಿ ದಂಡಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿ ಬಾರು ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಹನಸೋಗೆ ಎನಿಸಿತು. ಚಿಕ್ಕ ಹನಸೋಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿನಾಧನ ಬಸದಿ ಇದ್ದು ಅದು ಹಾಳಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಕ. ಆರ್. ನಗರಕ್ಕೆ 26 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಇದು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಳರ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನಾಚಾ ಚಾರ್ಯಾರ ಪಾದ ಎನ್ನಲಾದ ಕೆಲ್ಲಿನ ತಿಳ್ಳವಿದೆ. ಜಂಜನ ಕಟ್ಟೆ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಹನಸೋಗೆ ಈ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮ ಜಂದ್ರಾಯರು ಒಂದು ಶಿರು ಹೊತ್ತೆಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ನೋಡಿ; ಐ.ಬಿ.ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನದ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ನುಡಿ ಸಂಸ್ಕृತ ವರ್ಣ).

ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇಟೆ

ಮೈಸೂರಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ 618 ಕಿ.ಮೀ, ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಡ್ಲು
20

ಪೇಟಿಗೆ ಹೊದಲಿದ್ದ ಹೆಸರು ವಿಜಯಪುರ. ಇಲ್ಲಿ ಪರವಾಸು ದೇವ
ದೇವಾಲಯ, ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ಎರಡು ದೇವಾ
ಲಯಗಳಿವೆ. ಪರ ವಾಸುದೇವ ಗುಡಿ ಈಗ ಪಾಳೆ ಬಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ.
ಇದು ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ಪ್ರದ್ವಿಷ್ಠಾ ಪಥ, ವಿಶ್ವಾರವಾದ ನವರಂಗ
ಇವನ್ನಲ್ಲಿ ಹೋಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಮುಖಿ ಮಂಟಪ, ಹಾಗೂ ಪರವಾಸು
ದೇವ ವಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಮಲವಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ವಿಗ್ರಹ
ಇವನ್ನು ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣನ ಗುಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಇಡ
ಲಾಗಿದೆ. ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಿರುವ ವಿಜಯ ನಾರಾಯಣನ ದೇವಾಲಯ
ವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿಳಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಕೆಳಪ್ಪಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಿಲಾದೆ. ಅದರೆ
ದೇವಾಲಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿದ್ದ ನವರಂಗದ
ಮೇಲ್ಮೈಪಣ ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದ್ದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲದ ಕ್ಷತ್ರಿನೆ
ಇದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದ ದ್ವಾರ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಅಭಯ
ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಿಂಭಾಗದ
ತೂರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಪರ ವಾಸುದೇವ
ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದ ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಮೈಗದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಪುರವ
ಹೆಡೆಯುಳ್ಳ ಆದಿಶೇಷನ ಸುರುಳಿಯ ಮೇಲೆ ದೇವರು ಕುಳಿತುವ ಭಂಗಿ
ನರಯನ ಮನೋಹರ. ಇದೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ತಿಳ್ಳ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ
ಪ್ರದ್ವಿಷ್ಠಾ ಪಡವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಕೀ.ಶ. 13-14ನೇಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದುದಾಗಿದೆ. ರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯ ಮತ್ತೊಂದು
ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಲಕಾಡಿನ ವೈದ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
ವನ್ನು ಹೊಲುತ್ತದೆ. ಇದರ ಗೋಪುರ ಇಟ್ಟಿಗೆಯಾದಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ
ಬೌಕಾಕಾರ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು 1337ರಲ್ಲಿ ಕಂಪಣಿನೆಂಬುವನು
ನಿರ್ವಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆಯಿಂದ 15 ಕಿ.ಮೀ.
ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕೊ೦೯ಮೈ
ರಘೋಷವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತೆರಕಣಾಬಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿವರದರಾಜ ಸ್ವಾಮಿ,
ಸುಗ್ರೀವ ದೇವಾಲಯ, ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸುಗ್ರೀವನ ವಿಗ್ರಹ
ಸುವಾರು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತದೆ.

ತಲಕಾಡು

ತಿರುಮಹಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪೆಟ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ತಲಕಾಡು ಗಂಗರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತು ಶಿಂಡಲೂ ಹೆಚ್ಚಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಅಪಾರ ಮರಳನ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೊತ್ತು ಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಗರ ಹಾಗೂ ಚೋಳರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ತಲಕಾಡು ಪಂಚಲಿಂಗ ದರ್ಶನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಖಾತ್ರಿತೆತ್ತುದಾಗಿದೆ. ಈ ಉತ್ಸವ ಸುವರ್ಣಾರು 4 ರಿಂದ 14 ವರ್ಷಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾತೀಕ ಬಹುಳ ಅವಶ್ಯಾವಾಸ್ಯೇಯು ಸೋಮವಾರವಾಗಿದ್ದು ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಪ್ರಿಭ್ವರೂ ವೃತ್ತಿಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾಗ, ಆ ದಿನ ಉಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕುಹಣೀಗ ಪಂಚಲಿಂಗ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಂಚಲಿಂಗ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಭಾರತದ ಇತರ ರಾಜ್ಯಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ನಾಡಿನ ನಾನಾ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಯಾತ್ರಿಕರು ತಲಕಾಡಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಿವಲಿಂಗಗಳ ವಿವರ ಇಂತಿದೆ.

1. ತತ್ವರೂಪ ಮುಖ - ಅಕೇಶಶ್ವರ - ಕಾವೇರಿಯ ಉತ್ತರ ಹಾಹಿನಿ ಬಳಿ (ವಿಜಯಪುರ)
2. ಅಫೋರ ಮುಖ - ವಾಸುಕಿಶ್ವರ - ಪೂರ್ವ ವಾಹಿನಿ ಬಳಿ
3. ಸದ್ಯಾಜಾತ ಮುಖ - ಸ್ವೇಕತೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಮರಳೀಶ್ವರ - ದಾಕ್ಷಿಣಾ ವಾಹಿನಿ ಬಳಿ
4. ವಾಹನದೇವ ಮುಖ - ವರಲ್ಕಿಕಾಜುನೇಶ್ವರ - ಪಶ್ಚಿಮ ವಾಹಿನಿ ಬಳಿ (ಮುಡುಕು ತೊರೆಯಲ್ಲಿ)

5. ಈಶಾನ್ಯ ಮುಂದಿ - ಪೈದ್ಯನಾಥೇಶ್ವರ - ಮಂಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚೆ
ಲಿಂಗ ದರ್ಶನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ, ಸೌಖ್ಯ ದೊರೆಯುವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.
ಇಲ್ಲಿಯ ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ದಳಿರ ದೊರೆ
ವಿಷ್ಣುವರ್ದನೆ ಶ್ರೀ.ಶ. 1117ರಲ್ಲಿ ತಾನು ಚೋಳರನ್ನು ಗೆದ್ದುದರ ಕಾರು
ಹಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಕೀರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ವಿಶ್ವವ ಹತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ
ಚತುಭೂಜವೂತಿ. ಇದರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವ
ತಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಾರ್ಥ, ವೇದಾಂತ
ದೇಶಿಕರ್ ಹೊದಲಾದ ಮೂರಿಗಳಿವೆ. ನವರಂಗ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದ ಅದರ
ನಡುವ ನಾಲ್ಕು ದಷ್ಟ ಕೆಂಬಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ತಾರೆ, ಆನೆ,
ಸಿಂಹ, ಬಳ್ಳಿ ಇವುಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಅಂದವಾಗಿವೆ. ಗಭರ್ಗಂಡಿ ಎತ್ತರ
ವಾದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ವೈದ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕಣ ಶಿಲೆಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರಿದ
ಹಾಗೂ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಗಳ ಬೆರೆತ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.
ಇಂದು ಕಾಣುವ ಕಟ್ಟಡ ವಿಜಯನಗರದರಸರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 1450ರ
ಮೇಳಿಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಗುಡಿಯ ಸುತ್ತ
ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ವೈದ್ಯೇ
ಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಪಾಲ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಹತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು
ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೇ ಇವು ದೊಡ್ಡವು.

ದೇವಾಲಯನ್ನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಎಬ್ಬಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಗಭರ್ಗಂಡಿಯ ಮುಂದೆ
ಒಂದಂಕಣದ ಅಂತರಾಳ, ನಡುವೆ ನವರಂಗ ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಪಾಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಮೂರು ಅಂಕಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಂಬಿನ ನಟರಾಜ
ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ 1932ರಲ್ಲಿ ಆನಂದೇಶ್ವರ ದೇವಾ
ಲಯದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ತಂದು ಸಾಫ್ಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ದೇವರಾಜ ಒಡೆ
ಯಾರ ಕಾಲದ ಗೌರೀಶಂಕರ ದೇವಾಲಯ, ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ವೀರಭದ್ರ,
ಗೋಕರ್ಕೇಶ್ವರ ಇವು ತಲಕಾಡಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ತಿರುಮುಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ

ತಿರುಮುಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ ಮೈಂಕಾಲಿನಿಂದ ಅಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ 30 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ಕಂಬಿಲು ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದ ಬಳಿ ಬಲ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ. ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ, ಗುಂಡಾ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದವು. ತಿರುಮುಕೂಡಲನ್ನೂ ನರಸೀಪುರವನ್ನೂ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಸೇತುವೆಯೊಂದಿದೆ. ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ಶ್ಲಾಂಯ ರಚನೆ. ಇದರ ಕಾಲ ಕ್ರ.ಶ. 10-11ನೇ ಶತಮಾನ ಇರುಭುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅಗಸ್ಟ್ ಮಿಥಿಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅಗಸ್ಟ್ ಮಂಗಿಗಳು ಶಿವ ಪೂಜೆ ವರೂಪಬೇಕಿಂದು ಬಯಸಿ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ನರ್ಮದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ತರಲು ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಆದರೆ ಲಿಂಗ ಬರದೆ ಕಚ್ಚು ಕಚ್ಚಾಗಿ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಪ್ರೋಕ್ಕಾರಣಾದವು. ಈ ಪ್ರೋಕ್ಕಾರಣಾಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹಂಚುವ ಪರಿಪಾಠವಿದೆ. ಹನುಮಂತನು ತಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹನುಮಂತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪೂಷಿಸಿದರೆನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಪೇಶ್ವರ, ಹಾಕರ್ಕಂಡೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಗಳೂ ಇವೆ.

ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಸುಂದರ ಕಿತ್ತಳೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು, ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಯಾ, ಸುಭೃಹಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲಾ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಗುಡಿಯ ಒಂದು ಕಡೆ ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಈ ದೇವಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಮಂಗಳ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಇದೊಂದು ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹ, ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗೆ ಸಂದಿ, ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಶ್ವತ್ಥ ನಾರಾಯಣ ಮೂರ್ತಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹ ನೃತ್ಯಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ಗುಂಡಾನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಅರಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ದೇವಾಲಯವೂ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಗಭ್ರಗೃಹ, ಮಂಟಪ, ಪೂರ್ಕಾರ, ಗೋಪ್ತರ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ, ಮೂಗೂರು ಅರಂಬ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸುಂದರಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ವಹಡಿದರು. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಇರುವ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿ ಗೋಪ್ತರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಮೂಗೂರು ಅರಂಬದಾಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ನರಸಿಂಹನ ಬಲಗ್ರೀಯ ಹೆಚ್ಚಿರಳು ಹಾಗೂ ತೋರು ಬಿರಳಿಗಳ ಸಡುವೆ ಗುಂಜು ಸಸ್ಯದ ಕಾಂಡವೊಂದನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಈ ಶೈಲಿಯ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುರುಹಾಗಿದ್ದು ಪಾವಿತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಶಿಗಿಂತ ಒಂದು ಗುಂಜಿ ತೂಕ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ಕಾರದೊಳಗೆ ವರದರಾಜ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲು ದೂದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ದ್ವಾರಿಣಿ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕೈಗಿಡಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯ ಕತ್ತಿಪು ಸಂಹಾರ, ಯೋಗಾ ನರಸಿಂಹ ಮೊದಲಾಗಿ ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ಒಂಬತ್ತು ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಗಸ್ಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯೇ ವ್ಯಾಪರಾಯ ಮತವಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗಿಹೋದ ಕೆಲವು ಗುರುಗಳ ಬ್ರಂದಾವನಗಳಿವೆ. ಆ ನಂದೇಶ್ವರ, ಭಿಕ್ಷೇಶ್ವರ, ಮೂಲಸಾಫನೇಶ್ವರ ಇವು ಈ ಉರಿನ ಇನ್ನಿತರ ಶಿಪಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಸೋಮನಾಥ ಪುರ

ಕನಾಟಕದ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಲೂರು ಹಳೆಬೀಡು ಗಳಿಂತೆ ಸೋಮನಾಥ ಪುರವೂ ಒಂದು. ತಿರುಮಹಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಮಹಕೂಡಲಿಗೆ 10 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಮೈಸೂರಿಗೆ

40 ಕೆ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಉರು ಕಾವೇರಿ ನದಿ ಏಡ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ.

ವುಮ್ಮಿಡಿ ಸರಸಿಂಹನೆಂಬ ಹೊಯ್ದಿ ದೊರೆಯ ಅಳ್ಳಿಕೆಯ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಆತನ ಪುಂತಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೋಮನಾಥ ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಸೋಮನಾಥಪುರ ಎಂದು ಕರೆದ. ಈತನೇ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯ ಪನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯವೇ ವಿಶ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸೋಮನಾಥ ಲಕ್ಷ್ಮಿನರಸಿಂಹ, ಯೋಗನಾರಾಯಣ ಮತ್ತು ನಾರಸಿಂಹೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಶಿವ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಸೋಮವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಪನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದೊಂದಿಗೆ ಉಳಿದಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದರೆ ಶಿವ ಅಥವಾ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ.

ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ

ಇದು ಶ್ರೀಕಂಟಾಚಲ ಗುಡಿ. ಮೂರು ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಿರುವ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಹೊಯ್ದಿ ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾ ಕೆಶ್ವನೆಗಳು ಪ್ರವಾಸಿಯ ಕಣ್ಣನಗಳನ್ನು ತಣಿಸುತ್ತವೆ. ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿದುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮೂಕವಿಕ್ಷಿತರೇ,

ದೇವಾಲಯವು ಉದ್ದ 218 ಅಡಿ, ಅಗಲ 117 ಅಡಿ ಇರುವ ಅಂಗಳದ ಸಡುವೆ ಇದೆ. ಅಂಗಳದೊಳಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾರದ ಗೋಡೆಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಎರಡು ಅಂಕಣಗಳ 64 ಕ್ಯಾಸಾಲೆ ಪುಂಟಙಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಿದೆ. ಜಗತಿಯು ನಕ್ಷತ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅದರ ಕೆಳಭಾಗದ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಡವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿರುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅನೆಗಳು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ

ಮೂರು ಶಿಶಿರಗಳಿದ್ದು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣಿತ್ತವೆ. ಶಿಶಿರಗಳು ಅಷ್ಟೇನೂ ಎತ್ತರವಿರದೆ ಜಗತೀಲಿಯಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ 32 ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಶಿಶಿರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಜಿ ಹಾಕಿದ ಕಮಲವಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಕೆಳಭಾಗ, ಮಧ್ಯಭಾಗ ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ವಿಗೂ, ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣಿದ ಕೆತ್ತನೆ ಇಲ್ಲ. ರಾತ್ರಾಯಣ, ಭಾರತ ಮತ್ತು ಭಾಗವತ ಕಥೆಗಳು, ಹಲವಾರು ದೇವರುಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಪ್ರಾಣ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಒಂದು ಶಣ್ಣ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿವೆ.

ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ ಮಂಟಪ, ನವರಂಗ, ಮೂರು ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಮೇಲ್ವಿಗದಲ್ಲಿ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಂಕಣಗಳಿದ್ದು ಪ್ರತಿ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಿವೆ. ಈ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಅಪ್ರಾವ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸೂಕ್ತ ಪ್ರಮಾಣಾದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿದ್ದು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಚಕಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲವು ಭಿತ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಉದಾ : ಸೃತ್ಯ ಗಣಪತಿ, ಅನೆಯೇರಿದ ಇಂದ್ರ. ಮಹಿಷಾಸುರ ಮದಿನಿ ಸೃತ್ಯ ಸರಸ್ವತಿ, ಅತ್ಯಂತ ಸಂಂದರ್.

ಮೂರು ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಜನಾಧನ ವಿಗ್ರಹವೂ ಚಾಚಿಣಿದ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವೇಣಿಗೋಪಾಲನ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ. ಮಧ್ಯದ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕೇಶವನ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಜನಾಧನ ವಿಗ್ರಹ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಇದು ನಿಂತ ಭಂಗಿಯ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ಇದರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದಶಾವಶಾರದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿವೆ. ವೇಣಿಗೋಪಾಲನ ವಿಗ್ರಹ ನಾಲ್ಕುಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಸೂಕ್ತ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಸ್ತುತಿಲಾಂಛಿತ, ತಾಂಡವ ಗಣಪತಿ, ಕೂರಹವತಾರ, ರತ್ನ ಮನ್ಮಂಥ, ಪರಶುರಾಮ ಇವು ದೇವಾಲಯದ ಇತರ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು.

ಪಂಚಲಿಂಗೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಇದು ಪಂಚಕೂಟಾಚಲ, ಏದು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿರುವ ದೇವಾಲಯ. ಇಲ್ಲಿಯ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಿಜ್ಞಲೀಶ್ವರ, ಪೆಗ್ರಡೀಶ್ವರ, ರೇವಲೀಶ್ವರ, ಬಂಧು ಲೀಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಸೋಮನಾಥೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಈ ಏದೂ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ಇವನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿರುವ ಉದ್ದ್ರಷ್ಟಾದ ವೇಗಸಾಲೆ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಚನೆ ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ದಿಳಿ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇದೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಮಾರ್ಪಿನ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಯಥಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿರುವೆದಿಲ್ಲ.

ಮುಂಡುಕುತ್ತೊರೆ

ತಿರುಮಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರೆ ಸ್ಥಳ. ತಲಕಾಡಿಗೆ 4 ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿನದಿ ಎಡದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ, ಇಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮಗಿರಿ ಎಂಬ ಬಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಶಿವಲಿಂಗ ತಲಕಾಡಿನ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಾಂದು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮಂಟಪದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಶಿವಪ್ರಾಣದ ದೃಶ್ಯವೀಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಷ್ರುತಿವರ್ಣ ಜನವರಿ ಫೆಬ್ರವರಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಚಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಮೂರ್ಗಾರು

ತಿರುಮಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರದಿಂದ 10 ಕಿ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅರು ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶೀಶ್ವರ, ನಾರಾಯಣ ಮತ್ತು ತಿಬ್ಬಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವು.

ದೇಶೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಚೋಳರ ಕಾಲದ್ವಂದು ತಿಳಿಯಾಲಾಗಿದೆ, ಇದರೊಂದಿಗೆ ಶಂಕರೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಏರಡೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ದ್ವಾರಪಣ್ಣ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಿಬ್ಬಾದೇವಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಪುರಾಂಬ ದೇವಾಲಯ ದೇಶೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗೆ ಸೆರಿಪದ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನವರಂಗ, ಮುಖ ಮಂಟಪ, ಮಹಾದ್ವಾರ. ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲಪೂರ್ವದೇ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮುಖಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶತಮಾನಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ದೇಸ್ವಲಾದ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಇದರ ಸುಂದರವಾದ ಕಂಬಗಳು, ಕವಶಾಸನಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ದೇವತೆ ವೈಷ್ಣವಿ.

ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ಮುಖಮಂಟಪ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು ನರ್ಯನಮೋಹರವಾಗಿವೆ,

ಮೂರ್ಗಾರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಜಿನ ಬಸದಿಗಳೂ ಇವೆ. ಪಾಶ್ಚಾನಾಥನ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಬಂಗಿಯ ನಾಲ್ಕು ಆಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಾಶ್ಚಾನಾಥನ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹದ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಏಳು ಹಡೆಗಳ ಸರ್ವವಿರುವ ಕೆತ್ತನೆ ಗಮನಾರ್ಹ,

ವೂಗೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ತಿಬ್ಬಾದೇವಿ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವ ಉಲ್ಲೇಖನಿಯಾ. ಶಂಕರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಹಿಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಭೈರವನ ಗುಡಿಯ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಆಕರ್ಷಣೀಯಾ.

ತಿರುಮುಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರದ ಸೋಸಲೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮರವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ.

ನಂಜನಗೂಡೆ

ಮೈಸೂರಿಗೆ 24 ಕಿ. ಮಾ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಟೀಲಾನದಿ ಬಲದಂಡಯ ಮೇಲಿರುವ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ.

ನಂಜನಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೆಂಶೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ನಂಜುಂಶೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿಷಿದ ಶೈಲಿಯ ಕಟ್ಟಡ, ಉದ್ದ 385 ಅಡಿ ಅಗಲ 160 ಅಡಿ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ 147 ಕಂಬಗಳಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಏಳು ಅಂಶಸ್ತಿನ ಸುಪೂರು 120 ಅಡಿ ಎತ್ತರ ವಿರುವ ಮೊಡ್ಡ ಗೋಪುರವಿದೆ, ಇದಕ್ಕಿರುವ ಏಳು ಚಿನ್ನದ ಮುಲಾಮಿನ ಕಲಶಗಳು ಹತ್ತು ಅಡಿಗೆಗೂ ಎತ್ತರವಿಚ್ಛಿನ್ನ ವರದು ಕೊಂಬಿಗಳ ನಡುವೆ ಇವನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ಜೋಡಿಕಲಾಗಿಸೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೊಡೆಗಳ ಎತ್ತರ ಸುಪೂರು ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿ ಇದೆ. ಕೆಂಬಸಾಲು ಇರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಾಲೆ ಇದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರದಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೇಗೆತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸೂರಾರು ಜನರು ನೇರಬಹುದಾದಂತಹ ದೊಡ್ಡ ತರೆದ ಅಂಗಳವಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸಂತ ಮಂಟಪವಿದೆ, ಅಂಗಳದ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕೆ ಪಾಕ ಶಾಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕಕೆ ಉಗ್ರಾಣ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುವ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಬಹುದು.

1. ಅಂಗಳದ ವರಡೂ ಕಡೆ ಎತ್ತರದ ವರಡು ಕೆಂಬ ಸಾಲಾಗಳು
2. ಬಳಿಸಾಲಿನ (ಕೆಂಬಸಾಲು) ಹಿಂದಿನ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು
3. ಅಂಗಳದ ಮುಂದಕೆ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿ
4. ವಸಂತ ಮಂಟಪದ ಎದುರಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಮಧ್ಯ ಅಪ್ಪ ಮುಖದ ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲಿನ ದೀಪಸ್ತಂಭ.
5. ದಳಬಾಯಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯ ಮಾಡಿಸಿದ ನಂದಿ (ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ) ಇರುವ ಗುಡಿ. (ಕರ್ತಿಲೆಯ ನಂದಿ)
6. ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

ದೇಶೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಜೊಳಿರ ಕಾಲದ್ದಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ, ಇದರೊಂದಿಗೆ ಶಂಕರೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಎರಡೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ದ್ವಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಿಬ್ಬಾದೇವಿ ಅಥವಾ ಶಿಪ್ರರಾಂಬ ದೇವಾಲಯ ದೇಶೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನವರಂಗ, ಮುಖಿ ಮಂಟಪ, ಮಹಾದ್ವಾರ. ಪುಕಾರ ಎಲ್ಲವೂ ಇವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶತಮಣಿಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ದೆನ್ನಲಾದ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಇದರ ಸುಂದರವಾದ ಕಂಬಗಳು, ಕವಣನುಗಳು ಗಮನ ಸೆಳಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ದೇವತೆ ವೈಷ್ಣವಿ.

ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಿರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗೃಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ಮುಖಿಮಂಟಪ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು ನರ್ಯನಮನೋಹರವಾಗಿವೆ,

ಮೂರ್ಗಾರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಜಿನ ಬಸದಿಗಳೂ ಇವೆ. ಪಾಶ್ವನಾಥನ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಭಂಗಿಯ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪಾಶ್ವನಾಥನ ವಿಗ್ರಹ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹದ ತಲೆಯುಮೇಲೆ ಏಳು ಹಡಗಳ ಸರ್ವವಿರುವ ಕೆತ್ತನೆ ಗಮನಾರ್ಹ,

ಮೂರ್ಗಾರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ತಿಬ್ಬಾದೇವಿ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವ ಉಲ್ಲೇಖನಿರ್ದಿಯ. ಶಂಕರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಹಿಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಭ್ಯುರವನ ಗುಡಿಯ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಆಕರ್ಷಣೀಯ.

ತಿರುಮಕೂಡಲು ನರಸೀಪುರದ ಸೋಸಲೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮರವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ.

ನಂಜನಗೂಡೆ

ಮೈಸೂರಿಗೆ 24 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಲಾನದಿ ಬಲದಂಡಯ ಹೇಳಿರುವ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ.

ನಂಜನಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೆಂರೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ. ಈ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಕಟ್ಟಡ, ಉದ್ದ 385 ಅಡಿ ಅಗಲ 160 ಅಡಿ. ಪ್ರಾವಾಂಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ 147 ಕಾಬಗಳಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಏಳು ಅಂತಸ್ಸಿನ ಸುವರ್ಹಾರು 120 ಅಡಿ ಎತ್ತರ ವಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗೋಪುರವಿದೆ, ಇದಕ್ಕಿರುವ ಏಳು ಚಿನ್ನದ ಮುಲಾಮಿನ ಕಲಶಗಳು ಹತ್ತು ಅಡಿಗಳಿಗೂ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಎರಡು ಕೊಂಬುಗಳ ನಡುವೆ ಇವನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೋಡೆಗಳ ಎತ್ತರ ಸುವರ್ಹಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಿ ಇದೆ. ಕಂಬಸಾಲು ಇರುವ ಕೈ ಸಾಲೆ ಇದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರದಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೋಗಣತ್ತಿದ್ದು ೧೫೯೯ ನೂರಾರು ಜನರು ಸೇರಬಹುದಾದಂತಹ ದೊಡ್ಡ ತೆರೆದ ಅಂಗಳವಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸಂತ ಮಂಟಪವಿದೆ, ಅಂಗಳದ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕೆಳೆ ವಾಕ ಶಾಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕಕೆಳೆ ಉಗ್ರಾಣ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುವ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಪಟ್ಟಿ ವರಾಡಬಹುದು.

1. ಅಂಗಳದ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಎತ್ತರದ ಎರಡು ಕಂಬ ಸಾಲಾಗಳು
2. ಒಳಸಾಲಿನ (ಕಂಬಸಾಲು) ಹಿಂದಿನ ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು
3. ಅಂಗಳದ ಮುಂದಕೆಳೆ ಒಸವನ ಕಟ್ಟೆ
4. ವಸಂತ ಮಂಟಪದ ಎದುರಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಮಧ್ಯ ಅಷ್ಟ ಮುಖದ ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲಿನ ದೀಪಸ್ತಂಭ.
5. ದಳಾಯಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯ ವಾಡಿಸಿದ ನಂದಿ (ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ) ಇರುವ ಗುಡಿ. (ಕರ್ತಿಲೆಯ ನಂದಿ)
6. ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

7. ಬಸವನ ಕಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಕೆ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಾ ದ್ವಾರ. ಇದರ ಚಾವಣಿರುದ ಬದು ಅಂತಹಿನ ಶಿಶಿರ. ಈ ಶಿಶಿರಕೆ ಬದು ಚಿನ್ನದ ಮಂಜಾಮಿನ ಕೆಲಶಗಳಿವೆ.

8. ವರಡನೆಯ ದ್ವಾರಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕಗುಡಿಗಳು.

9. ನವಗ್ರಹಗಳಿರುವ ಆವರಣ ಹಾಗೂ ಯಾಜಿಕಾಶಾಲೆ

10. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಪಶ್ಚಿಮಕೆ ಇರುವ ಮೂಲಗಂಡಿ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀಕಂತೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿದೆ.

11. ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ—ಬಲಿಪೀಠ

12. ಮೂಲ ದೇವಾಲಯದ ಒಳ ಮಂಟಪದ ಮುಂದೆ ಒಂಬತ್ತು ಕೆಂಬಾಗಳ ಸಭಾಮಂಟಪ. ಮೂಲಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಿಮೆ ನಂಜುದೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ.

13. ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಚಂಡಿಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

14. ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡಿ ಪತ್ತು ಇತರ ದೇವರುಗಳು

15. ಅಂಗಳದ ನೇರದಿಂದ ಪೂರಂಭದಹಾಗುವ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಶೈವ ಪುರಾತನರ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಶಿವಲಿಂಗಗಳು, ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜಭಡೆಯರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳ ವಿಗ್ರಹಗಳು.

16. ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನನು ಅರ್ಜಿಸಿದ ಪಟ್ಟೆ ಲಿಂಗವಿರುವ ಗುಡಿ.

ನಂಜುಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವಪ್ಪು ವಿಗ್ರಹಗಳ ನೇನ್ನ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಕಾಣಲಾರ್ಪೋ ಏನೋ. ಇಲ್ಲಿ 200ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿತ್ವಾಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಇವರಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಥದಪ್ಪ ಶಿವಲಿಂಗಗಳೇ, ಉಳಿದಂತೆ ನಾರಾಯಣ, ಪಾರ್ವತಿ, ಸೃತ್ಯೇ ಗಣಪತಿ, ಸುಖಪ್ರಯೋಗಿ, ಪಣ್ಣಾಶ್ವಿ, ಉಣಿಪ್ಪೆ ಗಣಪತಿ, ಶೈವ ಪುರಾತನರು, ಲೀಲಾಮಂತಿಗಳು

(ಅಗ್ನೋಕ್ತ ಶಿವಲೀಲಾಮೂರ್ತಿಗಳು), ಎಂಟು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನೆಂದಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು. ಇವುಗಳು ಶಿಲೆಯದಾದರೆ ಲೋಹವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಕಡಿಮೆ ಯೇಸಿಲ್ಲ. ತಾಂಡವೇಶ್ವರ, 63 ಷಟ್ರಾತಸರ್ಪ, ಭೂದೇವಿ ಸಹಿತ ನಾರಾಯಣ, ಚಂದ್ರತೇವಿರ-ಪೂರ್ವತೀ, ಗಣಪತಿ, ಚಂದ್ರಿಕೇಶ್ವರ ಮೊದಲು ಅಂದವು. ಗಾರೆಯಲ್ಲಿ ವಹಿದ ಸುಮಾರು 122 ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 32 ವಿಧದ ಗಣಪತಿ, 25 ಲೀಲಾ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಹತ್ತು ಬಗೆ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಏರಬಂತ್ತು, ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದವು ಗಮನಾರ್ಹ.

ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಕಾಲದ ರಚನೆಯಾಗಿರದೆ. ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ಗಂಗರ ಅಥವಾ ಚೋಳರ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ, ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಒಳೆ ವುಂಟಪ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಇವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದವೆಂದೂ ತೀಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ಅರಸರೂ, ವಿಜಯ ನಗರದರಸರೂ ಶ್ರವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಸೂರರಸರ ಕೊಡುಗೆಯಾತ್ಮಕ ಉಲ್ಲೇಖನಿಯ. ದೇವಾಲಯ ಇಂದಿನ ರೂಪ ತಳಿದುದೇ ವುಂಮೃದಿಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಾಜೆ, ಅಭಿಷೇಕ ಸಲ್ಲಾತ್ತದೆ. ಸೋಮವಾರ ಮಾತ್ರ ಹಾಣಿ ಮುದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜಾತ್ಯೇಗಳು ನಡೆಯಾತ್ಮವೆ. ಇವನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಜಾತ್ಯ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ಯ ಎಂಂತೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಜನಪದರಿಗೆ ನಂಜುಂಡ ಕುಲದ್ವೇವ. ಎಂತಲೇ ಜಾತ್ಯೇಗಳಲ್ಲಿ ಜನಸಂಧರಿ ಹೆಚ್ಚು. ಯಾತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ.

ನಂಜನಗಳಿನಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮ, ಗಣಪತಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಯಾರ, ಏರಶೈವಮಾರ ಇವೆ. ಪರಶುರಾಮ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನಂಜನಗಳಿನ ಯಾತ್ರೆ ಪೂರ್ವಾಗೋಳಿಸಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವೂ ನದಿ ತಟಾಕದಲ್ಲಿದೆ.

ಪರಶುರಾಮ ತಾನು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೊಂಡ ಪಾಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನೆ ಅಸುಗ್ರಹದಿಂದ ಕಳೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ,

ನಂಜನಗೂಡು ದ್ವಾರೆ ಕಾಶಿ ಎಂದು ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿದೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪರಾಡಿಕೊಂಡ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಹುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಜನಪದ ಅರಾಧ್ಯ ದ್ಯುಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಂಜಯ್ಯ ನೆಲ್ಸಿನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ನಂಜಯ್ಯನೇ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಈತನನ್ನು ಹಕೀವೂ ನಂಜುಂಡನೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವನಿಗೆ ಹರಸಿಕೊಂಡರೆ ರೋಗಗಳು ಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ;

ಮಹದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ.

ಮಹದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಾದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ, ಮಹದೇಶ್ವರ ಮಲ್ಯೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗಿರಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಜೀನು ಮಲೆ, ಆನು ಮಲ್ಯೆ, ಪಚ್ಚ ಮಲ್ಯೆ. ಪವಳ ಮಲ್ಯೆ ಕೊಂಗು ಮಲೆ ವೊದಲಾಗಿ ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ಬೆಟ್ಟಗಳಿವೆ ಎಂದೂ ಸ್ಥಳ ಪ್ರರಾಣವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿಗೆ ತಾಳ ಬೆಟ್ಟ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಕೊಡಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿದ ಹದಿನಾರು ಕೆ. ಮಿ. ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕು. ತಪ್ಪಲಿನಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಕೆ.ಮಿ. ಬುದರೆ ಮಹದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ರ. ಶ. 15 ಅಥವಾ 16ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಂತೂರು ಮತದಿಂದ ವಾದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ನೆಲಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಅಲಂಬಾಡಿಯ ಜುಂಜೇಗೌಡನೆಂಬಾವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತ ಪೌಳಿ, ಮಂಟಪ ಇವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿ,

ಸುಕ್ಕನಾಸಿ, ಮುಖಪಂಟಪ, ನವರಂಗ ಇವೆ. ಮಾಲಿಪಂಟಪದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನ ತಿಲ್ಕಪೂ ದೇವಾಲಯದ ಬಲದ್ವಾರದ ಪೌಳಿಯ ಮೇಲೆ ಅಲಂಬಾಡಿ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹಪೂ ಇವೆ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಯಥಾತ್ಮಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಯಂಗಾದಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ದನಗಳ ಜಾತ್ರೆ ಸೇರುತ್ತದೆ, ಆಗ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಮಾದೇಶ್ವರರ ಶಿಷ್ಟ ಶೈಷಣೋಽದೆಯರ ಉತ್ಸವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಇದು 12 ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ,

ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸತ್ಯೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಸಕ್ಕರೆಯ ಸೀಮೆ, ಮಂಡಿ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಗಂಗರು, ಚೋಳರು, ಹೊಯ್ಯಳರು ಕಡೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಅರಸರು ಅಲ್ಲಿದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಈ ಅರಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತ ವಾಗಿದೆ. - ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲುಕೋಟಿ ಬಳಿ ಇರುವ ತೊಣ್ಣೂರು ಹೊಯ್ಯಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಉಪ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೀರುತ್ತದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊಯ್ಯಳರ ಬಳಿಕ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ವಿಜಯ ನಗರದ ಅರಸರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಾಗಮಂಗಲದ ಮಂತ್ರಾಚಣದ (ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ) ದ ಪೂರ್ಣಿಗಾರರೂ ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಕ್ಕಿ. ಶ. 1610ರಿಂದಲೇ ಮೈಸೂರು ಸಂಸಾಥನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದರೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಲ್ಲಾನನು ತೀರಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಮೈಸೂರಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯು ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಳರು ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಯಳರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಗಂಗರ ಕಾಲದ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಮಂಡಿ, ಮಂಡ್ರಾರು, ನಾಗಮಂಗಲ, ಪಾಂಡವಪುರ. ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಪೇಟ. ಮಳವಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು:

ಪರಶುರಾಮ ತಾನು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೊಂಡ ಪಾಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಅಸುಗ್ರಹದಿಂದ ಕಳೆದುಕೊಂಡನೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ,

ವಂಚನಗೊಡು ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಶಿ ಎಂದು ಶ್ರೀತಿವೇತ್ತಿದೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರನಿಗೆ ವರಾಡಿಕೊಂಡ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಜನಪದ ಆರಾಧ್ಯ ದ್ಯುವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾದ ನಂಜಯ್ಯ ನೇಲಸಿವ ಶ್ರೀತ್ರ. ನಂಜಯ್ಯನೇ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಕರ್ತನನ್ನು ಹಕ್ಕಿಮೂ ನಂಜುಂಡನೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವನಿಗೆ ಹರಸಿಕೊಂಡರೆ ರೋಗಗಳು ಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ;

ಮಹದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಕೋಟ್ಯೇಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ.

ಮಹದೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾಡೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ, ಮಹದೇಶ್ವರ ಮಲ್ಯೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗಿರಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಜೀನು ಮಲೆ, ಆನು ಮಲ್ಯೆ, ಪಚ್ಚಿ ಮಲ್ಯೆ. ಪವಳ ಮಲ್ಯೆ ಕೊಂಗು ಮಲೆ ವೊದಲಾಗಿ ಎಪ್ಪತ್ತೇಳಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಿವೆ ಎಂದೂ ಸ್ಥಳ ಪ್ರಾಣವಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿಗೆ ತಾಳ ಬೆಟ್ಟ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಕೌದಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿದ ಹದಿನಾರು ಕಿ. ಏಂ. ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕು. ತಪ್ಪಲಿನಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಏಂ. ಬುದರೆ ಮಹದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ರ. ಶ. 15 ಅಥವಾ 16ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಂತೂರು ಮಹದಿಂದ ವರಾಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೇಲಸಿದನೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಅಲಂಬಾಡಿಯ ಜಂಜೇಗೌಡನೆಂಬಾವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತ ಪೌಲಿ, ಮಂಟಪ ಇವೆ. ಗಭಗಂಗಾಡಿ,

ಸುಕ್ಸನಾಸಿ, ಮುಖಿಮಂಟಪ, ನವರಂಗ ಇವೆ. ಮುಖಿಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರನ ಶಿಲ್ಪವೂ ದೇವಾಲಯದ ಬಲದ್ವಾರದ ಪೌಳಿಯ ಮೇಲೆ ಅಲಂಬಾಡಿ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇವೆ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಯುಗಾದಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ದಂಗಳ ಜಾತ್ರೆ ಸೇರುತ್ತದೆ, ಅಗ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಮಾದೇಶ್ವರರ ಶಿಷ್ಟ
ಶೈಷಣೋಽದೆಯಂತಹ ಉತ್ಸವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಇದು 12 ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ,

ಕೊತ್ತೇಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸತ್ತೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ಪ್ರಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಸಕ್ಕರೆಯ ಸೀಮೆ, ಮಂಡ್ಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಗಂಗರು, ಚೋಳರು, ಹೊಯ್ದಳರು ಕಡೆಗೆ ಮೃಸೂರು ಅರಸರು ಆಳಿದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಈ ಅರಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತ ವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲುಕೋಟಿ ಬಳಿ ಇರುವ ತೊಣ್ಣೂರು ಹೊಯ್ದಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಉಪ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೇಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊಯ್ದಳರ ಬಳಿಕ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ವಿಜಯ ನಗರದ ಅರಸರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಾಗವಂಗಲದ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಪಟ್ಟಣದ (ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ) ದ ಪಾಳಿಗಾರರೂ ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಶ್ರೀ. ಶ. 1610ರಿಂದಲೇ ಮೃಸೂರು ಸಂಸಾಫನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಟಿಪ್ಪಣುಲ್ಲಾನನು ತೀರಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಮೃಸೂರಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯು ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಮತ್ತು ಹೊಯ್ದಳರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಗಂಗರ ಕಾಲದ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ,

ಮಂಡ್ಯ, ಮದ್ವಾರು, ನಾಗವಂಗಲ, ಪಾಂಡವಪುರ. ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಪೇಟೆ. ಮಳವಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು.

ಮಂಡ್ಯ ಸಕ್ಕರೆ ಉತ್ಸವದನೆಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾರಿಗೆ ಮಂಡ್ಯ ಹೇಬು ಎಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ದ್ವಾಪರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರವರ್ಮನೆಂಬ ರಾಜ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಪಸ್ಸು ವಹಾಡಿ ಸೋಮವರ್ಮನೆಂಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡಡದ. ಸೋಮವರ್ಮ ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ವೇಂಡೇವೇಬು ಎಂದು ಶಾರಿಗೆ ಹೆಸರಿಟ್ಟು. ಇದೇ ಮಂಡ್ಯ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುವ ಜನಾಧನಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಶಾಖೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಲಾದ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಜನಾಧನ ಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಏಪ್ರಿಲ್ ಮೇ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಂಡ್ಯಕ್ಕೆ 8 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದ ಬೆಳ್ಳಂಡಗೆರಯಾಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ದಿಸೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡುಬಸವೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆಯೂ ಏಳು ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂಡಹೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಾವಲಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆರಗೋಡಿನ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಶಿವಾರ ಗ್ರಾಮದ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಒಸರಾಳು

ಮಂಡ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ 24 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹೆಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳ ದೂರೆ ವರಣೀಯ ನರಸಿಂಹನ ದಂಡನಾಯಕ ಹರಿಹರನಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಕಲ್ಪಿಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹೊಯ್ದಳ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ ನಕ್ಕತ್ವಾರದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಶ್ರೀಕಾಟಾಚಲ ಗುಡಿಯಾದ ಇಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಭ್ರಗೃಹದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಪೈಷ್ಟವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಒಳಗೆ ಸೂರ್ಯನ ವಿಗ್ರಹ ವಿರಾವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಗಭ್ರಗೃಹದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಸುಕನಾಸಿ ಇದೆ, ಉತ್ತರ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ನವರಂಗದ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಗೋಡೆಗಳ ಜಾಲಂಧ್ರ ಗಮನ ಸೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇಲ್ಲ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಂದಿಗುಡಿ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದ

ಹೊರೆಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಚಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಶಿಲ್ಪ ಸಮೂಹವು ವಿದ್ದ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ರಾಖಾಯಿಜ ಭಾಗವತ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಕಣ್ಣಸನಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಥಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯ ಸಣ್ಣ ದಾರರೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮೇಲುಕೋಟೆ

ಇದೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳಿ. ಪಾಂಡವರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಂಡವಪುರಕ್ಕೆ 29 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದೊಂದು ಗಿರಿಶೈತ್ರ, ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರ, ಯಾದವಾದಿ, ನಾರಾಯಣಾದಿ, ವೇದಾದಿ, ಯಾದು ಶೈಲ ಎಂದೂ ಈ ಗಿರಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಶೈತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ಕಂಚಿ, ತಿರುಪತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಂಗ ಇತರ ಪೂರ್ಣ ಶೈತ್ರಗಳು, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೋಟಿಗೆ ಆ ಹೆಸರೂ ಸೇರಿದೇತೆ ವೈಕುಂಠದರ್ಶನ ಶೈತ್ರ, ದಕ್ಷಿಣ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲುಕೋಟೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಚೆಲುವನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಮುಖಿವಾದುದು. ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೈಸಾಲೆ, ಮುಂದೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ಹಾಗೂ ಗೋಪುರ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಲೇಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾರದ ಈ ಕಟ್ಟಡದೊಳಗೂ ಕೈಸಾಲೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾಜ್ಞ ಶಾಲೆ, ಪಾಕ ಶಾಲೆ, ಪರಿಂಟಪಗಳು ಇವೆ. ಗಬ್ರ ಗುಡಿಯ ಮುಂದಿನ ನವರಂಗಕ್ಕೆ ಮೂರು ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ವಿಗ್ರಹವಾದ ಶೆಲ್ಡ್ ಪಿಳ್ಳಿಯನ್ನಿಂತ್ತುರುವುದು ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪಾತಾಳಾಂಕಣದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಜಾಚಾಯುರ ಸನ್ನಿಧಿ ಇದ್ದು ಈ ರಾಮಾನುಜರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅವರ ಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಾತ್ನಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾಗಿದ್ದವರು ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜರು. ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ

ಹುದುಗಿದ್ದ ನಾರಾಯಣ ದೇವರನ್ನು ತೆಗೆದು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಹೊಯ್ದಿಳಿ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನನು ನೇರವಾದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾತ್ಮರೆ. ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದಾದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1110ಲ್ಲಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಚೆಲುವನಾರಾಯಣ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ 14ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಮ್ಮಿದೇಯರ ದಾಳಗೊಳಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುರ್ನನ ಮಂತ್ರಿ ತಿಮ್ಮಣಿ ದಂಡನಾಯಕ 1460ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ. 1771ರಲ್ಲಿ ಮರಾಠರು ಇಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರು.

ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವೈರಮುಡಿ ಎಂಬ ಕರೀಟವಿದೆ. ವೈರ ಎಂದರೆ ತಮಿಳನಲ್ಲಿ ವಜ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ವೈರಮುಡಿಯನ್ನು ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಗೆ ಧರಿಸಿ ಉತ್ಸವ ನೇರವೇರಿಸುತ್ತಾತ್ಮರೆ. ಈ ಉತ್ಸವ ಪ್ರತಿ ಏಪ್ರಿಲ್ ನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮೃಷಾಂಕಣ ಅರಸರ ಆರಾಧ್ಯ ದೃವ ವಾಗಿದ್ದ ಚೆಲುವ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅವರು ಹಲವಾರು ರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನು ರಾಜಮುಡಿ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಮುಡಿ ಎಂಬ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪಾತಾಳಾಂಕಣದಲ್ಲಿ ಯಂದುಗಿರಿ ಅವೃತ್ತಿನವರ ಸನ್ನಿಧಿಯೋಂದಿದ್ದು ಇದರ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಮುಂಟಪದ ಕಂಬಗಳ ಹೇಳೆ ರಾವಾಯಣ ಭಾರತ, ಭಾಗವತಗಳ ಕಥಾನಕಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ.

ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ ಶೆಲ್ವೈಸಿಕ್ಕಿ ಅಧ್ಯವಾ ಸಂಪತ್ತುವಾರ ಮೂದಲು ಇದ್ದುದು ದೇಹಲಿ ಸುಲಾತ್ನನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಯಾರಾದರೂ ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಾತ್ಮರೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿ ಸುಲಾತ್ನನ ಮಾಗಳಿಗೆ ಬಲುಪ್ರಯ ವಾಗಿತ್ತು. ರಾವಾನುಜರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತಂದರಾದರೂ ಸುಲಾತ್ನನ ಮಾಗಳು ವರನಂದಿ ಆ ದೇವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಾದಳಿಂದು ಹೇಳುತ್ತಾತ್ಮರೆ. ಇಂದಿಗೂ ನಾರಾಯಣನ ಪಾದದಡಿಯಲ್ಲಿ ವರ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈಕೆಯನ್ನು ಬೀಬಿ

ಸಾಷ್ಟ್ರೀಯರೂ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಯವಾದ ಈ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ರಾಮಚಿತ್ರಯ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ.

ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಮೇಲುಕೋಟಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದು ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸುತ್ತಲ ಮಂಟಪ ಇವೆ. ಜೀಲುವನಾರಾಯಣ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಮೇಲುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನಾಜಾಚಾರ್ಯರೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೇನ್ನಲಾದ ಯತ್ನಿರಾಜ ಮರುವಿದೆ. ಇದು ಧರ್ಮ ಜಾಗೃತಿಗೆಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೃಷ್ಣಿವರಿಗೆ ಜೋಳಿರ ಅಳ್ಳಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಸಂಕೆಪ್ಪ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇಲುಕೋಟಿ ಶ್ರೀ ವೃಷ್ಣಿವ ಪಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಯಿತು. ಆಗ ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಲ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯ ದ್ವೈತ ಮತಾಚಾರ್ಯ ರಾವಣನಾಜರು ತಂದಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ತೊಣಿಂಣಿ ರು

ಮೇಲುಕೋಟಿಗೆ 29 ಕ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ತೊಂಡ ನೂರು ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹಿಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಯಾದದ ನಾರಾಯಣಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. ತೊಂಡ ಎಂದರೆ ಭಕ್ತ. ಭಕ್ತರ ಉರು ಇದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಂಬಿನಾರಾಯಣನ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುವರ್ಥನನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನುಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಮೇಲ್ಮೈವರ್ಣಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮುಂದೆ ವರ್ದಿನಾರು ಮೂರುಗಳೆಲ್ಲ ಗರುಡಗಂಬವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರ ಪೂರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಲಷ್ಣ ಶಂಕಾ ಇದೆ. ರಾಮಾನಾಜರು ಈ ಉರಿಗೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕುರಂಹಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರುವ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ ದೇವಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಿರದ ಮೇಲೆ ಏಳು ಹೆಡೆ ಅದಿಶೇಷನಿರುವ ರಾಮಾನಾಜರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿ

ಜನ ಮತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕಂಗಾಲಾದಾಗ ರಾವಣನುಜರು ತಮ್ಮ ತಪತ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ಸಿಗುವಂಥೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರಂತೆ. ಈಕೆಗೆ ಇಂದು ವೋತ್ತಿ ತಲ್ಲಬ್ರ್ (ಮುತ್ತಿನ ಸರೋವರ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ದೇವ ಸ್ಥಾನ ಈ ಉರಿನ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ, ಇದು ಒಂದನೇಯ ನರಸಿಂಹನ ಅಳ್ಳಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಶ.ಶ. 1158) ಕಟ್ಟಲಾದ ದೇವಾಲಯ.

ತೋಳ್ಣಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಲಾರ್ ಮಂಕೂದ್ರ್ ಘಾಜಿಯವರ ದುಗ್ರಾ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಂದೂ ದೇವತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಮದ್ಭೂರು

ಚೆಂಗಳೂರು ಮೈಸೂರು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶಿಂಘಾ ನದಿ ದಡದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮದ್ಭೂರು ಏತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳ. ಕದಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಅಜುಂನಪುರಿ, ಮರಡಾರು ಎಂದೂ ಈ ಉರಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಕದಂಬ ಯಾವಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ವಹಿದ ಪುಣ್ಯ ಭೂಮಿ ಇದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಲೆಸಿದ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ದರ್ಶನಾರ್ಥಿವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸಮೇತ ಅಜುಂನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಜುಂನ ಪುರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಶಿಂಘಾ ನದಿಗೆ ಕದಂಬ ನದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆ ಮದ್ಭೂರಮ್ಮೆ ಉರಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಾಡಿದ್ದಾಗೆ.

ಮದ್ಭೂರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುವೈಭವದ ಏರಡು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ವೈಭವ ಹಿಂದಿನಂತಿಲ್ಲ. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಸುಂದರ ತೋಟಗಳ ಸ್ವಿಹದಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಮ್ಮೆದಿ ತರಬಲ್ಲವು. ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ವರದರಾಜ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಮದ್ಭೂರಮ್ಮೆನ ಗುಡಿ ಇವು ಈ ಉರಿನ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಉಗ್ರನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯದು, ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡ ಎನ್ನಬಹುದು. ನವರಂಗ ಆಕರ್ಷಣೀಯ, ಗಭರ್ಗಂಡಿಯ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ ಏಳು ಅಡಿಯ

ಕೆಲೂತ್ತುಕ ವಿಗ್ರಹ. ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಎಂಟು-ಕೈಗಳು, ಇವೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು ತಂಬಿ, ಚಕ್ರ, ಪಾಶ ಮತ್ತು ಅಂಕುಶಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿವೆ, ಇನ್ನು ರಡು ಕೈಗಳು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಗೆಯಾತ್ಮಿದ್ದರೆ ಉಳಿದೆರಡು ಕೈಗಳು ಕರುಳುವಾಲೆ ಧರಿಸುವಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿವೆ. ಸ್ವಾರಸ್ಥವೆಂದರೆ ಈ ದೇವರಿಗೆ ಮೂರು ಕಣ್ಣಗಳು. ಈ ಗುಡಿಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿ ಸೀತಾ ಅಂಜನೇಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸುಂದರ. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾ ಚಾರ್ಯ, ನಮಾಞಿಖಾರ್ಥ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇಲ್ಲಿನ ಆವರಣದಲ್ಲಿವೆ. ದೇವ ಸ್ಥಾನದ ಗೋಪುರ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ.

ವರದರಾಜ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಈ ದೇವರ ಎತ್ತರ 12 ಅಡಿ. ಕವ್ವಪ್ರ ಶಿಲೆಯ ಚತುಭಾಗ ವಿಷ್ಣು ನೋಡಲು ರಮ್ಯ. ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಈ ವಿಗ್ರಹ ಹಿಂಭಾಗದಿಂದಲೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. “ಎಲ್ಲಾ ದೇವರ ಮುಂದೆ ನೋಡು ವರದರಾಜ ಸ್ವಾಮಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡು” ಎಂಬ ಗಾದೆ ಇದರಿಂದ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಮದ್ದೂರ ರಮ್ಯನ ಗುಡಿ ಶಾರಿಗೆ ತೋಭಾಯವಾನವಾಗಿದೆ. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರಾರಮ್ಯನ ಜಾತ್ರೆ ಒಂದು ವಾರದ ಕಾಲ ನಡೆಯುತ್ತದೆ,

ಮಂದ್ರಾರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಿಂಘಾನದಿ ದಡದ ಮೇಲೆ ವೈದ್ಯನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯವಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವೈದ್ಯನಾಥ ಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಳಿಗಾರನೊಬ್ಬನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಹಸುಗಳ ಮಂದೆಯ ಒಂದು ಹಸು ಭಾರಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆದರೆ ಅದು ಹತ್ತುವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಪಾಳಿಗಾರ ಹುತ್ತವನ್ನು ಅಗ್ನಿ ತೆಗೆದಾಗ ರಕ್ತದ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಂಡನಂತೆ. ಈ ರಕ್ತ ಲಿಂಗರೂಪಿ ಶಿವನದೆಂದೂ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಏಷ ಪರಿಹಾರಿ ಸೋಷ್ಪ ಅರೆದು ಹಚ್ಚಿ ವಾಸಿ ವಣಿಕೊಂಡ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀರಣೆಯಾಯಿತಂತೆ. ತನ್ನ ಗಾಯಕ್ಕೆ ವಾಸಿ ವಣಿಕೊಂಡ ಈಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯೇಶ್ವರನಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಹುತ್ತವನ್ನು ತೋರಿಸು

ವರಲ್ಲಿದೆ ಹುತ್ತೆದೆ ಮೆಣ್ಣಿನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇದು ರೋಗೆ ಪರಿಹಾರಿ ಎಂದು ಭಕ್ತರ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಮುದ್ದಾರಿನ ದೇಶೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಗಂಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನಂದಿ ಮಂಟಪ ಒಂದು ಸುಂದರ ರಚನೆ.

ಶಿವ ಸಮುದ್ರ

ಮಳವಲ್ಲಿ—ಕೊಳ್ಳೆಗಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಗಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೈಸೂರಿಗೆ 80 ಕೀ.ಮೀ, ಡೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರಮಾಸಿಕೇಂದ್ರ, ಕಾವೇರಿ ಜಲ ಪಾತ, ವಿದ್ಯಾದಾಗಾರ ಇವೆ. ಗಗನ ಚೆಕ್ಕಿ ಭರ ಚೆಕ್ಕಿ ಜಲಪಾತಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶಿವ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವುಢ್ಯರಂಗ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದಿರಂಗವೇ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ. ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗಂ ಅಂತ್ಯ ರಂಗ. ಇದೂ ಸಹ ಕಾವೇರಿ ನದಿಯಂದಾವೃತವಾದ ಒಂದು ದ್ವೀಪ. ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಕ್ಷೇತ್ರ.

ಶಿವ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನ ಮಂಧ್ಯ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಹೊಯ್ದಿಳಿರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯ. ರಂಗನಾಥನು ಇಲ್ಲಿ ಶಯನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಶೇಷಶಾಲಿ ರಂಗನ ಉದ್ದ ಎಂಟು ಅಡಿಗಳು. ಇದೊಂದು ಕಲಾಕೃತ ವಿಗ್ರಹ. ಜಗನ್ಮೋಹನ ರಂಗನಾಥ ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ವಿಗ್ರಹದ ಕಾಲಿನ ಬಳಿ ಕಾವೇರಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿ ಅದಿಶೇ�, ಆಳ್ವಿರುಗಳು ಮೊದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ.

ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಈ ಉರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ನವರಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ ಸೋಡಬಹುದು. ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಮುಖ ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಗಣೇಶ, ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರ, ಬಾಲಸುಭೃಹತ್, ಒಸವ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ವೀರಭದ್ರ ಗುಡಿ, ವಿಣಾನ್ನಾಂಕಿ ಗುಡಿ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಪುಳ್ಳ ವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಾಳರ ಕಾಲದ ಸಾರಂಗ ಪಾಣಿ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಿಂಧದ ವಣರೇಖಳಿಯಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ಗುಡಿ ಇದೆ. ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ನಾಗಮಂಗಲ

ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಸುಪರಾರು ೬೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಲ್, ಕಂಣಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಜನರಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ತಯಾರಿಸುವ ಕಲಾತ್ಮಕ ಲೋಹದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಅಪಾರ ಬೇಡಿಕೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮೌದಲು ನಾಗಮಂಡಲ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈ ಶಾರಿಗಿತ್ತು, ಮಹಾಭಾರತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಣಿಪುರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ಹೇಳಿತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಲೋಹಿತ ವಂಶದ ಪಾಳಿಯಾರರು ಒಬ್ಬಕಾಲ ಆಳಿದರು. ಜನ್ಮಪಟ್ಟಣದ ಜಗ ದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಅವನ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಬಳಿಕ ಮೈಸೂರರಸರು ವರಾತರು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ನಾಗಮಂಗಲದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಾಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಕಾಲದ ಸೌಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಶ್ರೀಕಂತಪಾಚಲ ದೇವಾಲಯ. ಮಧ್ಯದ ಗಭ್ರಂಗಾದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೌಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಕೇಶವನಿದ್ದಾನೆ. ಇತರ ಏರಡು ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ, ಹೆಣ್ಣಾಗೋಪಾಲ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಏಳು ಅಂತಸ್ಥಿನ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಗೋಪುರ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಗರುಡಗಂಬ ಬಿವರ್ತ್ಯುದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಒಂದು ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಸೌಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ದೇವಾಲಯ.

ನರಸಿಂಹ, ವೀರಭದ್ರ, ಭದ್ರಕಾಳಿ, ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಬಡಗೋಡಮ್ಮು, ಭುವನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಉರಿನ ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ್ವಾಗಿದ್ದ ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹ ದೊರೆತ ಕಡೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ನಲವತ್ತು ಅಡಿ ಉದ್ದದ ಒಂದು ಕೊಂಬೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರ ಕಾಳಮೃನಗುಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಉರಿನ ಒಳ ಕೋಟೆಯ ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿದೆ.

ನಾಗಮಂಗಲದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಲೋಹಿತ ಪಂಶದ ಜ್ಯೈವಿಜಣಾಯಕ ಸೆಂಬುದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರು

ನಾಗಮಂಗಲಕ್ಕೆ 16 ಕಿ. ಮೂ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಉರು, ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾದ ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಇದಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಗೌರೀಶ್ವರ, ಸಿಂಗೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಹಾಧವರಾಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ವಹಾಧವರಾಯ ದೇವಾಲಯ ಶ್ರೀಕೋಟಾಚಾಲ. ಇದು ವಿಜಯ ಸಗರ ಕಾಲದ ರಚನೆ. ಇಡೀ ಕಟ್ಟಡದ ಒಂದು ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಆದಿ ವಹಾಧವರಾಯ ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹ, ಗೋಪಾಲನ ವಿಗ್ರಹವೇಂದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ವರದರಾಜನ ವಿಗ್ರಹವೇಂದಿದೆ. 1294 ರಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದೇನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲೆ ಸಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ ಶ್ರೀಕೋಟಾಚಲ ದೇವಾಲಯ. ಮೂರು ಗಭ್ರಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ದೇವಾಲಯ ಹಾಳಾಗಿದೆ. ಗೌರೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸುಕನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ಸಳಳನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ, ವೀರಭದ್ರ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಈ ಉರಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಆದಿಚುಂಚನಗಿರಿ

ಬಾಲಗಂಗಾಧರನಾಥಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಜಗದ್ವರುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೇಳೆ ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹುಮಟ್ಟಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಂಡಿದೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಹೌದು, ನಿರ್ಗಂ
ಸುಂದರ ಪ್ರದೇಶವೂ ಆಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಅದಿ ಚುಂಚನಗಿರಿ ಒಂದು ಗಿರಿಕ್ಷೇತ್ರ.
ಮಂಟಪಗಳು ವಿವರಿಸುವ ಬೀಜು, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ಬೆಳ್ಳಾವಿಗೆ
ಸುವರ್ಹಾರು ಹತ್ತು ಕಿ. ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಪರಮೇಶ್ವರ
ಈಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿ ಪರಮೀಜಕನಾಗಿದ್ದ ಚುಂಚನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂಡ
ನೆಂದೂ ಅವನೀಂದಾಗಿ ಈಗಿರಿಗೆ ಚುಂಚನಗಿರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಈಶ್ವರನೇ
ಸ್ವಾಹಿಸಿದ ಆದಿಪಿಠ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಇಮ್ ಆದಿಚುಂಚನಗಿರಿಯಾಗಿದೆ,

ಶ್ರೀ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ, ಚೋಳರು
ಕಟ್ಟಿದ ದೇವಾಲಯ ಇದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಲೀಂಗ
ಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಅಭಿಷೇಕದ ನೀರು ಗುಪ್ತವರಹಿಗಳಾಗಿ ನಡುವೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ
ಅಳವಾದ ಬಿಂದು ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬಂಡೆಯು
ಹೇಳೆ ಗವಿಸಿದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ ಗಿರಿಯ ಮಧ್ಯದ ಶಿಲಿರದಲ್ಲಿ
ಗವಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿದೆ, ಈ ಗವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲು ಕೆವಿರುತ್ತದೆ.
ಭೈರವನ ಗುಡಿಯೊಂದು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಬಿಂಡಿಗನವಿಲೆ

ನಾಗಮಂಗಲಕ್ಕೆ 19 ಕಿ. ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಂಟಪ
ವನವಿದೆ. ದೂರವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ
ಗಂಧರ್ವ ಮರದಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಲಾದ ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಕಂಬದಹಳ್ಳಿ

ಇದೊಂದು ಜೈನರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ. ನಾಗಮಂಗಲಕ್ಕೆ 16 ಕಿ. ಮೊ.

ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪಂಚಕೂಟಿ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿರುವ 50 ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕರಿತಿಲೆಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಕಂಬದಿಂದಾಗಿ ಉರಿಗೆ ಕಂಬದಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಆಷ್ಟಿದಿಕ್ಕಾಲಕರ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಪಂಚಕೂಟಿ ಬಸದಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವುದೇ ಶ್ರೀಕೂಟಾಚಲ ಅದಿನಾಥ ಬಸದಿ ಗಭರ್ಗಗುಡಿ ಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಿನಾಥ. ಶಾಂತಿನಾಥರ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇತರ ಶೈತ್ಯನೆಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಶಾಂತಿನಾಥ ಬಸದಿ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯಿದೆ, ಸವರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲೂ ಗಮನಾರ್ಹ ಶೈತ್ಯನೆಗಳಿಂದ್ದು ಶಾಂತಿನಾಥನ ಹತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ,

ನಾಗಮಂಗಲ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಾಮಮಂಗಲಕ್ಕೆ 9 ಕಿ. ಮೂ. ದೂರ ದಲ್ಲಿರುವ ಅಲತಿಗಿರಿ ಅಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಗುಹಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪರಶುರಾಮ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಂದಲೇ ಕಡಿದು ಗುಹೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸರಿ ನುಸಳಿಕೊಂಡೂ ಹೋಗಬೇಕು. ಒಳಗೆ ಕತ್ತಲೆ ಬೇರೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸಾಗಿದರೆ ಶಿವಲಿಂಗದ ದರ್ಶನ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದೊಂದು ಅಷ್ಟರಿಯ ಗುಹೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಾಲಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಚೋಳಸಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಳ ಶೈಲಿಯ ಶಿಥಿಲವಾದ ಜಿನಬಸದಿ ಇದೆ. ಜಿನಕುರಳಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯವೊಂದಿದೆ. ನಲ್ಕುಂದಿ ಗ್ರಾಮದ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಹಟದ ವೀರಭದ್ರಗುಡಿ, ವಣಾಚಲಗಣ್ಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕಿ ರೈ ಏ ರಿ

ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆಗೆ 16 ಕಿ. ಮೂ, ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ

ಹೊಯ್ದಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಹಾಲು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಈ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ. ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಶ್ರೀ. ತ. 12ನೇಯ ಶತಮಾನದವೇನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಜನಾಧರನ, ಮಲ್ಲೀಶ್ವರ ಈ ಕೆಲ ದೇವಾಲಯ ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಿರುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ಇದು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀ. ತ. 1171ರಲ್ಲಿ ಬಹುವೇ ನಾಯಕತ್ವ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳ ವೇಲಿರುವ ಮನಿಕೆ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಶಿಕ್ಷೇರಮೃತ (ಗ್ರಾಮವೇದತ್ತ), ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ, ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಕೆಕ್ಕೇರಿಗೆ ಅರು ಕಿ. ಮೂ, ದೂರದ ಗೋವಿಂದಸಹಳ್ಯಾಯಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅಮೋಫ್ ಹೊಯ್ಯಾಳ ಶೈಲಿಯ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶಕ್ತಿಪಾಸದ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಏಡು ಗಭ್ರ ಗುಡಿಗಳಿಂದ್ದು ವಲ್ಲಪೂ ಸಾಲಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿ ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಮುಂದೆಯೂ ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗಗಳಿವೆ. ನಂದಿ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು ಲೇಧಾರ್ಥಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಕಡೆದಂತಿದ್ದ ಹೊಯ್ಯಾಳ ಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಂಗಗಳಿವೆ.

పంచలింగ దేవాలయం లుక్కరదల్ని ఒందు తివాలయంపై ఇదే.

ಹೊಸ ಹೊಳ್ಳಲು

ಕೈಪ್ಪಿರಾಜಪೇಟೆಗೆ ಬಹು ಸಮಿತಿದವ ಹಳ್ಳಿ, ಇಲ್ಲಿ ಕೀ.ಶ. 13ನೇಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ತಿಕೂಟಾಚಲವಾಗಿದೆ. ನವರಂಗ, ಮೂರು ಗಭರ್ಗ್ಯಹಗ್ಗಳಿಂದ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯದ ಗಭರ್ಗ್ಯಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣನ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಬಲಗಡೆ ಗಭರ್ಗ್ಯಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇಲ್ಲ. ಗಭರ್ಗ್ಯಹಗ್ಗಳ ಏನಾನ್ನ ಚೊಕ್ಕಾರಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಹೇಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನಂತಿ ಹೇವಣಾವತಿ ನದಿ ಎಡದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಹಾದಾಪ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹೊಯ್ದಿಳ ಮತ್ತು ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀರೂಪಚೈಕೈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಿಳ ಶೈಲಿಯ ರಚನೆ. ಸುಕನಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದಿದೆ. ಶಿಥಿಲ ವಾದ ವಂಶಾಲಿಗೈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಚಿನ್ನಗಾರಾಯ ದೇವಾಲಯ, ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ವೀರಭದ್ರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮರವ ಮೂರ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತೆಗಿನ ಫಂಟ್ಟಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಹೇಟಿಗೆ 18 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿವ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವುಟ್ಟಿಗೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತವರ್ಣಕ ಮತ್ತು ಉಮಾ ಮಹಿಳೆಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಭೂವನೇಶ್ವರಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಕುತ್ತಾಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಸಿಂಹಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯಿರುವ ಒಂದು ಭೂವನೇಶ್ವರಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಎನ್ನಬೇಕು. ಸಿಂಹಗಳು ಇಳಿ ಬಿದ್ದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿನ ಸುತ್ತ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಮೈಶ್ವಂತಿ.

ತೊಣಬಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜಹೇಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕನ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹ ಹೊಯ್ದಿಳರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಿತ್ತೇವೆ. ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಗಭಗ್ನುಹ, ಸುಕನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ನಂದಿ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಇಗ್ನಾಡಿದೆ. ನಂದಿ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 12ನೇಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಭೂವನೇಶ್ವರಿಗಳ ಗಮನ ಸೆಳಿಯುತ್ತವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತಿತರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದೂ ಶಿವ ದೇವಾಲಯವೇ ಆಗಿದ್ದ ಹೊಯ್ದಿಳ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಮೈಸೂರಿಗೆ 14 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾವೇರಿ

ನದಿ ಸ್ವರ್ವಸಿರುವ ಒಂದು ಬ್ರೀಡೆ, ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇತಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪುಣ್ಯಸ್ಥೇತ್ರ.

ಹಿಂದೆ ಗೌತಮ ಖಾಟಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಅದಿರಂಗನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ರಿಂದ ಈ ಹಾರಿಗೆ ಗೌತಮ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದೂ ಹೇಳಿತ್ತು. ಮಹಾರಂಗವೇ ಅವ ಸಮುದ್ರದ ರಂಗನಾಥನ ಸನ್ವಿಧಿ. ಅಂತ್ಯರಂಗ ತಮಿಂಜನಾಡಿನ ಶ್ರೀರಂಗಂ. ಈ ಮೂರು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವರಾದವರು ಸಂದರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 9ನೇ ಶತಮಾನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಂಗರ ಸಾಮಂತ ನಾದ ತಿರುವಾಲಯನ್ನೆಂಬುವೆನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣದ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೂರು ಪ್ರಾಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ ಭಾಗ ಹೊಯ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ಗೃಹ ಹಾಗೂ ಸುಕನಾಸಿಗಳ ಭಾವಣಿಗಳ ನಡುವೆ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗ ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಎರಡು ದ್ವಾರ ಪಾಲಕರ ಭವ್ಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರದ ಗೋಪುರ, ಮುಖ ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಗಭರ್ಗೃಹದ ಗೋಪುರ ವಿಜಯನಗರದ ಶೈಲಿಯಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ವಿಗ್ರಹ ಅದ್ಭುತವಾದ ಕಿತ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಏಳು ತಲೆ ಅದಿಶೇಷನ ಹೇಳೆ ಮಲಿಗಿರುವ ಕರಿ ಶಿಲೆಯ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹ ನಯನ ಮನೋಹರ. ಕಣ್ಣನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ಇಂತಹ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ದೇವರ ಪಾದದ ಬಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಗೌತಮ ಮೂರಿಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಾವೇರಿಯದು ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ 24 ರೂಪಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಲಾಗಿದ್ದ ಇವನ್ನು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಕಂಬಗಳನ್ನು ತಾತ್ರಾರೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಗಂಟೆ ವಾರಿಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಗಭರ್ಗೃಹ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮೇಶ ದ್ವಾರದ ಗೋಪುರ ಭವ್ಯವಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಿಂದ

ಅಳಿದ ಪಿಪ್ಪುಕುಲ್ತಾನನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದೇಣಿಗೆಯಣಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆನ್ನ
ಲಾಗಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರೆದಲ್ಲಿರುವ ಕಂತಿರವ ನರಸರಾಜು ಒಡೆಯರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನ್ನಲಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹದೇವರ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅಂಬಿಗಾಲು ಕೃಷ್ಣನ ವಿಗ್ರಹ ಮನೋಹರ ವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಡೆಯರ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಇದೆ. ಇದು ಮೂರೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಂತಿರವ ನರಸರಾಜರದನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ನವರಂಗವಿದೆ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಹೊಯ್ದಳರ ಕಾಲದ ರಚನೆ. ಇದರ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪದ ಸುಭೂತ್ಯಾಣಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ತಿವಶರಣರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ.

ಆಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಚ್ಯಾರ್ಲೇಟಿಮ್ಹೆಹೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ,
ಜುವಣ್ಣಮಹಿಳೆದಿ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳು. ಜುವಣ್ಣ
ಮಹಿಳೆದಿ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳು. ಜುವಣ್ಣ ಮಹಿಳೆದಿ ಮಹಿಳೆ
ದೀಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾವಂದಿರ. ಇದು ಕೊಡೆ ಒಳಗಡೆ ಇದೆ, 1787ರಲ್ಲಿ
ಟಿಪ್ಪಣಿಲ್ಲಾನನು ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ
ಮಿಂನಾರುಗಳು ಇದ್ದು ನೋಡಲು ಭವ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷ ರಘಸೆಪ್ಟೆಮ್ಬರು ೧೦ ದಿನ ರಂಗನಾಥನ ಬ್ರಹ್ಮ ರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಹಿಳೆಯನಾದರೂ ಟಿಪ್ಪಣಿಸುಲಾಂತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಂಗನಾಥನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಭಕ್ತಿ ಗೌರವಗಳಿದ್ದವು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕರಿಫುಟ್

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕು ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಕರಿಫ್ಯೂಟ್ ಒಂದು ಸುಂದರ ಗಿರಿ.

ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡಕದಲ್ಲಿ ಲೋಕಪಾವನಿ ಸದಿ ಬಾಬುರಾಯನ ಕೊಷ್ಟಲ್ಲಿ ಬಳಿ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕರಿಫ್ಫೆಟ್ಟ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ರಂಗನಾಥನ ದಿವ್ಯಮಂಜಿ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ.

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಕಿ. ಮಿಂ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮವಾಹಿನಿ ಎಂಬ ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನಫೆಟ್ಟಗಳಿದ್ದು ಗ್ರಹಗಳಿದ್ದು ಗ್ರಹಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದೊಂದು ತೀರ್ಥಕ್ಕೇತ್ತು.

ಕೆತ್ತಲ್ಲೂರು

ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಗ್ಗಡೆವನಕೋಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲ್ಲಾನದಿ ಬಲದಂಡಯ ಮೇಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಕೀರ್ತಿಪುರ ಎಂದು ಪ್ರನಾಮಿಟಾಜರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವೆನ್ನಲಾದ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಂದ ಕಂಬಗಳು, ಮಹಿಷಾಸುರ ಮದಿನಿ ಶಿಲ್ಪ ಇವೆ. ಗಂಗ ಹಾಗೂ ಪಲ್ಲವ ಶೈಲಿಯ ಕೆತ್ತಲೆಗಳು ಇವಾಗಿವೆ. ಈಗಿರುವ ದೇವಾಲಯ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಿವರ್ಣಣಗೊಂಡದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಾದ ಅವಶೇಷಗಳಿನ್ನು ಶಾಳಲೂ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೆಗ್ಗಡೆವನಕೋಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಳಲಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜಿನಬಸದಿ (ಜಿನಾಲಯ) ಗಳಿವೆ.

ಹಂಸೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ದೇವಾಲಯಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹಂಸೂರಿನ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡ ರನ್ನಪ್ಪರಿ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಗ್ಗೆಗೊಂಡ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿ ತೀರ್ಥನದಿಯ ಎಡದಂಡಯ ಮೇಲಿರುವ ಕಟ್ಟೆ ಮಳಲವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವೆನ್ನಲಾದ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಉಳಿದಂತೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ವರಾರಮ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣಪ್ರಟ್ಟ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ,

ಕಳ್ಳಲೆ—ಹೆಡತೆಲೆ

ನಂಜನಗೂಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಳ್ಳಲೆ ಅರಸರ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ದೂರವಿಡ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ. ನಂಬಿನಾರಾಯಣನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಸ್ಥಾಮಿ ವಿಗ್ರಹ ಮೂರೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಕಾರದ ದೇವಾಲಯ. ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಧ್ಯ ಗಭರ್ಗೃಹ, ನವರಂಗ, ಮುಖ ಮುಖಿ ಮಂಟಪ ಇರುವ ಮೂಲಗುಡಿ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿ ರಾಜ ಮೆನ್ನಾರ್ ವಿಗ್ರಹ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ, ಆಳ್ವಿಕೆಗಳ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಂದರ್ಭವಾದ ರಾಮವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ.

ಉತ್ತರ ಮಧ್ಯ ಚಾವಡಿ ಎಂಬ ಹೆಳೆಯ ಕಟ್ಟಡವಿದೆ. ಕಳ್ಳಲೆಯ ಅರಸ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಒಡೆಯು ಸತ್ತು ಹೋದಾಗ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಸಹಗಮನ ವಾಡಿದಳೆಂದೂ ಆಗ ಚಾವಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ನೆನಪಿಗೆ ಸತೀ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕ ಇಟ್ಟಿಗೆ ವಣಿಗವು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವಂತಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳಿರುವ ಬಾಗಿಲು ಇದೆ.

ನಂಜನಗೂಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೆಡತೆಲೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದು ಹೋಯ್ಯಳ ಶೈಲಿಯ ಶ್ರೀಕೂಟಾಚಲ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗಭರ್ ಗೃಹಗಳು, ತಲ್ಲಾ ಒಂದು ನವರಂಗ, ಮಂಟಪ ಹಾಗೂ ಮುಖಿ, ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಮಧ್ಯದ ಗಭರ್ಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಂಬಿನಾರಾಯಣನ ರೂಪಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ, ಉತ್ತರದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸಿಂಹ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಭರ್ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋವಾಲ ಮೂರ್ತಿ ಇವೆ. ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳು, ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ.

ಗುಂಡ್ಡು ಹೋಳಿ ತೀರದ ನಾಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಪಾಳುಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಗುಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಸುತ್ತೂರು

ನಂಜನಗೊಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಂಜನಗೊಡಿಗೆ 18 ಕಿ. ಮೀ. ದೂರ
ದಲ್ಲಿರುವ ಪುಣ್ಯಕ್�ೇತ್ರ. ಹಿಂದೆ ಈ ಉರಿಗೆ ಶ್ಲೋಕೀಯಾರು ಎಂಬ
ಹೆಸರಿತ್ತು.

ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ನಾರಾಯಣ, ವೀರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ
ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೀರಶೈವ ಮಂತ್ರಾ ಇವೆ.

ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಜೀಜೋರ್ಡಾರ ಘಾಡಲಾಗಿದೆ.
ಇದರ ಗಂಭೀರ ದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವೂ ಮತ್ತೂಂದು ಕೋಣದಿಯಲ್ಲಿ
ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ. ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ಚತುಬಾಹ್ಯವುಳ್ಳ
ಸುಂದರ ಕೃತಿ. ಇದರ ಅಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾರ ವಿಗ್ರಹ
ಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆಂದರೆ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಂಗುಸಿಗಳ
ವೇಲೆ ನಿತಿರೂಪಂತೆ ಮೂರೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ದೇವತಾತ್ಮೀ ವಿಗ್ರಹ
ವನಷ್ಟು ಕೆತ್ತಿರುವುದು. ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಳಿರ ಕಾಲದ
ರಚನೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನಾರಾಯಣನ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಾಗ ಕೇಶವ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ.

ಸುತ್ತೂರು ಅಲ್ಲಿಯ ವೀರಶೈವ ಮಂತ್ರಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ಸುತ್ತೂರು ಮಾತ ಎಂದು ಇದು ಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಹಳಿಯ
ಮಂತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀ. ಶ. ಹತ್ತೆನೆಯ ಶತವಾನಿದ ಕಾಲದ್ವಿರಬಹುದು ಎಂದು
ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ನಂಜನಗೊಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇವ್ನಾವು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವಾ
ಲಯವೂ ನಗರ್ಯಯಲ್ಲಿ ಜೋಳರ ಕಾಲದ ದುರ್ಗಾಪರಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,
ಒಂದು ಜಿನಾಲಯವೂ ಇವೆ. ಹೆಮ್ಮೆರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ
ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದು ಹೊಯ್ದಳ ಕೈಲಿಯ ಗುಡಿ. ಇವ್ನಾವಿನ

ರಾಮದೇವಾಲಯದ ಲಕ್ಷ್ಮಣವ ವಿಗ್ರಹ ಉತ್ತಂಭಾಜದಿಂದಿರೆವುದು ಅಧ್ಯಯನ ಶೀಲರಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿಯ ಹರಿವು ಕಡಿಮೆ, ಅದು ಅರಕೆಲಗೂಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕೊಣನೂರು, ರುದ್ರಪಟ್ಟಣ, ಕೇರಳಾಪುರ, ರಾಮನಾಥಪುರ, ಕಟ್ಟೇಪುರಗಳ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇವೂತಿ ಎಂಬ ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನಂದಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯನಿರ್ದಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅರಕೆಲಗೂಡು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಾಮನಾಥಪುರ ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಶಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಶ್ವರ, ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮ, ಪ್ರಸನ್ನರಾಮೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರಣಿಷ್ಠೇಶ್ವರ. ಕೊಣನೂರಿನಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕಟ್ಟೇಪುರದಲ್ಲಿ ಸೋಮಸುಂದರ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಅರಕೆಲಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ, ಅಮೃತೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರುದ್ರಪಟ್ಟಣ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ ಈ ಉರುಗಳು ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೆ, ಘನ ಪಾತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಕಾವೇರಿ ತಾಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಮೈಸೂರು, ಕೊಡಗು, ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಹಾಗೂ ಕೆಲವುಟ್ಟಿಗೆ ಹರಿದು ಪ್ರನೀತಗೋಳಿಸಿರುವ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸ್ಥಳ ಲಪರಿಚಯ ವಣಾಡಿಕೊಂಡೆವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಉತ್ತಮ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವನ್ನು ಪೂರ್ಚಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಕೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಮೆ, ವಾಸ್ತು ವೈಭವಕ್ಕೆ ಕುರುಹಾಗಿ ಇವೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಶಿಥಿಲಗೊಂಡು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾಣದೆ ಹೋಗಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ದಾಗ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ಇತಿಹಾಸ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೈಭವ

ನೆವೊಗದಿರದು. ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ಸಂಗಿತ ಹಾಡಿದ ನಾಡು ನಮ್ಮುದು. ಸೋಮನಾಥಪುರ, ಬೇಲೂರು ಹಳೆಬೀಡು ಬಹೋಳಿ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಸಾಕು ಈ ವಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ನಮ್ಮ ಜೀವಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಅಸೆ ಮೂಡಿದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನೋಡಿಬಂದಲ್ಲಿ ಧನ್ಯರಾದೇವ.

ಉತ್ತರ ಕನಾಡಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು

ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ದೇಶದ, ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು. ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಪವಿತ್ರ ವಾತಾ ವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧರ್ಮದವರು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಜೈಸರು ಬಸದಿಗಳಿಂದೂ ಚೊಢಿರು ಜೈತಾಯಿಲಯಗಳಿಂದೂ ಮಹಿಮ್ಮಾದೀಯರು ಮಹಿಡಿಗಳಿಂದೂ ಕ್ರಿಸ್ತರು ಚಚುಗಳಿಂದೂ ಕರೆಯುವರು.

ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿಗಳೂ ಹೌದು. ಕನಾಡಕ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಬೆಣ್ಣಿಯಂತೆ ನಯವಾದ ರೂಪಕೊಟ್ಟು ಜೀವ ಕಳೆಯನ್ನು ತೆಂಬುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಪುರಾತನ ವಾಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಕನಾಡಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಏದು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಶ್ರೀ.ಶ. ಐದನೇಯ ಶತಮಾನದ ಚಾಲುಕ್ಯ ಪೂರ್ವಯಾಗ, ಶ್ರೀ.ಶ. ಅರರಿಂದ 10ನೇಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಯಾಗ (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೂ ಸೇರಿ), ಶ್ರೀ.ಶ. 11 ರಿಂದ 13ನೇಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಹೊಯ್ಯಾಳ ಯಾಗ, 14ನೇ ಶತಮಾನದ ವಿಜಯನಗರದ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ, ಕಡೆಗೆ ಮಹಿಮ್ಮಾದೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ (ಮಹಿಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ), ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿನ ಮಹಿಮ್ಮಾದೀ ಶಿಲ್ಪಗಳು ತೋರಿದ ಕೈ ಚಳಕ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂಥದು.

ಕನಾಟಕದ ವಾಸ್ತು ವೈಭವದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ವಹಣಿ ನೋಡ ಬೇಕು. ಕನಾಟಕದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಧನನೇಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರ. ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುಂತೆ ಇಂದೂ ಆಕಾರ್ಯ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಪುರಾತನ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೂ ಆಧುನಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿವರ್ಣಣಾಪಾಗುತ್ತಿವೆ. ದೇವಾಲಯವು ಒಂದು ಉಂಟಾಗಿ ಇರುವುದು ಶಬ್ದದ ಸಂಕೇತ, ಸತ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರೇರಕ, ಧರ್ಮಜಾಗ್ರತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ ಕನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು

ಕನ್ನಡದ ನೆಲವೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯ ಉದಯ ವಾಗಿದ್ದ 1956ರ ನವೆಂಬರ್ ಒಂದರಂದು. ಅಂದು ವಿಶಾಲ ಕನಾಟಕ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಚಿತವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡನಾಡು ಬಳಿಕ ಹದಿನಾರು ಪರ್ಫಗಳ ನಂತರ 1973ರ ನವೆಂಬರ್ ಒಂದರಂದು “ಕನಾಟಕ” ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಪಡೆಯಿತು. ಆದಳತ ಉದ್ದೇಶಗಳಾಗಿ ಕನಾಟಕವನ್ನು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ನಗರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದು ವರಡಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಇದೇಗ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಇವ್ವತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಇವೆ.

ಕನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಆರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಯಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಷ್ಟು ಸ್ಪೂಲ್ಪಿಟ್ಟಿಗೆ ದಕ್ಕಣ ಕನಾಟಕ ಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ. ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರದ ಕುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳೂ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ಗಂಳ್ಬಗ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳೂ ಈಶಾನಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ

ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಗಣ ದಕ್ಷಿಣದ ಅಭಿರಣವೂ ಆದ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರ ವನ್ನು ಏಪ್ಪಾದ ಮಹಾನಗರಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚೂಳುಕ್ಕರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಕೊಟರೂ ಕೆಲ್ಕಾಡ ಚಾಳುಕ್ಕರೂ, ಕಳೆಚುರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿಯಾದ ವರು, ತುಗಲಕೆರೂ, ಬಹುನಿ ಅರಕರೂ, ಅದಿಲ್ ಶಾಹಿಗಳು, ಮಾಗಲರು, ಮರಾಠರು, ಕಡೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಎಲ್ಲರೂ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏಪ್ಪಾಳ, ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿ, ಬಿಜಾಪುರಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಾಸ್ತು ಕೆಲ್ಕಾಕ್ಕಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಲೋಕವಿಶ್ವಾಸ ಪಾಗಿವೆ. ಭಕ್ತಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣ ಸವರು ಹಂಟಿದುದೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ.

ಇಂಡಿ, ಬಿಜಾಪುರ, ಬಾದಾಮಿ, ಬಸವನ ಬಾಗೇಹಾಡಿ, ಬಾಗಲ ಕೋಟಿ, ಮುದ್ದೇಬಿಹಾಳ, ಜಮಾಬಂಡಿ, ಬೀಳಗಿ, ಸಿಂದಗಿ, ಮುಧೋಳ, ಹಂನಗಾಂದ ಇವು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹನೊಳ್ಳಂದು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಾಗಿವೆ.

ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದ್ವೈತ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಎಂದು ವಿಶ್ವಾತವಾದ ಗೋಳಗುಮ್ಮಟವಿದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸುಷಣಾರು ನಲವತ್ತು ಸ್ತಾರಕೆಗಳಿವೆ. ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಜಾಪುರ ತಂಬಾ ಕುಶಾಹಲವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜುವಣ್ಣ ಮಹಿಳೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಂತ ಸುಂದರವಾದ ಮಹಿಳೆಗಳಲ್ಲಾಗಂದು. ಇದನ್ನು ಒಂದನೆಯ ಅಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ ಪಾ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಇದರೊಳಗಿನ ಪ್ರಾಥ್ರನಾ ಹಜಾರದ ಗಚ್ಚಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಥ್ರನೇ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಬರುವ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾ ನಿಲ್ಲಾವ ಸ್ತುಳವನ್ನು ನಿದೇಶಿಸಲು ಕಪ್ಪಬಿಜ್ಞಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅಯಾಕಾರದ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಅಂಕಣಗಳು ಒಟ್ಟು 2286 ಇದ್ದು ಅಷ್ಟು ಜನ ವಿಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಪ್ರಾಥ್ರನೇ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ ಶಾಹಿ ವಂಶದ ಸ್ತಾರಕೆಗಳು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬಿ.

ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಬಾಲಾಜಿ ಮಹಿಳೆ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಾಲಯ, ನರಸಿಂಹ, ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಅದಿಲ್ ಪಾಹಿ ಆಸ್ಥಾನದ

ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂಬುರ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ರುಕ್ತಾಂಗದ ಪಂಡಿತರ ಸಮಾಧಿ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಉತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರುಕ್ತಾಂಗದರು ವಿಶ್ವಾತ ಸಂಗೀತಗಾರರೂ ಯೋಗಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು.

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಉಪ್ಪುಲದಿನ್ನಿಂದಿಲ್ಲಿ ಸಂಗಮನಾಥ ದೇವಾಲಯ ವಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿ ದಡದ ಜೈನಾಪುರ ಒಂದು ತೀರ್ಥ ಸ್ತೋತ್ರ. ಬಿಜಾ ಪ್ರರಕ್ಷ ಎಂಟು ಕೀ.ಮೊ. ದೂರದ ತೊರವಿಯಲ್ಲಿನ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾದುದಾಗಿದೆ. ತೊರವೆ ರಾಷ್ಟ್ರಾಯಣ ರಚಿಸಿದ ನರಹರಿ ಕೆವಿ ಈ ಖಾರಿನವನೇ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ವಧಿಸುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನ ವಿಗ್ರಹ ಭವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮರುದಾಪುರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಬೈಲು ಹನುಮಂತ, ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಮಾಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ಮತ್ತಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಬಸವಣ್ಣನ ವಿಗ್ರಹ ಗಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬಿಜಾಪುರಕ್ಕೆ 35 ಕೀ.ಮೊ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾವಿಂಡಕಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ, ಕರೆವೆರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಹಂಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಹಿಷಾಸುರ ಈ ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಬೀಳಿಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿ ಬಲ ದಂಡಯ ಮೇಲಿರುವ ಗಲಗಲ ಗ್ರಾಮ. ಹಿಂದೆ ಗಾಲವ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಗಾಲವ ಯಂತ ಹಾಗೂ ಮತ್ತಿತರ ಖಂಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಏಳು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬೀಳಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಒಸವನ ಬಾಗೇವಾಡಿ

ಇದು ಹನ್ನೇರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಚನಕಾರರೂ ಕ್ರಾತಿ ಕಾರಿಗಳೂ ವೀರಶೈವ ಮತ ಸ್ಥಾಪಕರೂ ಆದ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. 1968ರಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ನಡೆದ ನಂತರ ಈ ಖಾರಿಗೆ ಬಸವನ ಬಾಗೇವಾಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಒಳಗೆ ಗಣಪತಿ, ಬಸವಣ್ಣ,

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಹಾಗೂ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಜಾಳಾಕ್ಕ ಶೈಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇತ್ತೀಚಿನ ವಿಶೋಬ ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ಗುಡಿಗಳು.

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಿಮ್ಮಲಿಗಿ ಒಂದು ಶೈಥಿ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಂಗಳೇಶ್ವರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಸೋಮೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಗುಹೆಯೊಂದರ (ರೇವಣ ಸಿದ್ಧರ ಗುಹೆ) ಬಳಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪಂತ್ರ ಅಕ್ಕ ನಾಗಮೃನ ಗುಡಿಗಳು ಇವೆ.

ಇಂಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಗರ ಹೇಡಿದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಂಕರ ಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಭಿರವೂ ನದಿ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಿದೆ. ಜಡಜಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರವಾನಂದರ ದೇವಾಲಯ ಹೊಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ. ಸಾಲೋಟಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಪಾಗಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಶಿವ ಯೋಗೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಂಡಿಯ ಶಾಂತೀಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಒಂಘನಾಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶಂಗನ ಬಸವೇಶ್ವರ ಮಾತರಿದೆ.

ಬಾಗಲಕೋಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೇವೂರು ಹಾಗೂ ಶಿರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಬೇವೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕಾಲಿಕಾ ಭವಾನಿ ಗುಡಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿವೆ. ಗದ್ದನ ಕೇರಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯವೂ ಹಳ್ಳಾರಿನಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ಮಂದಿರವೂ ಇವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದವೇ ಆದರೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಥ ಮಹತ್ವವಾದವುಗಳಿಲ್ಲ.

ಜಮುವಿಂದಿ 1948ಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಉಮಾರಾಮೇಶ್ವರ, ಜಂಬುಕೇಶ್ವರ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ಮಂತ್ರ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಜಮುವಿಂದಿಗೆ ಸುವರ್ಹಾರು ಹತ್ತು ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಆಲ್ಲಿ ಪೆಂಕಡರಮಣಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಜಮುವಿಂದಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಾಮ ಶೈಥಿದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರ ಸುಂದರಿ

ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ವಿಗ್ರಹವೂ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಅವಶೇಷವಿದ್ದು ಅದರ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋಪಾಲನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ತೇರದಾಳ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲಾರ್ಥಿಗಳು ಚಾಳಂಕ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ನೇಮಿನಾಥ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಡಿ ಪ್ರಭುಸ್ಥಾವು ಎಂಬ ವೀರಶೈವ ಸಂತರ ದೇವಾಲಯ.

ಸಿಂದಿಯ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದುದು. ಇದರ ಸ್ವಿದದಲ್ಲಿಯೇ ಭೂಮಾರಾಂಬಿಕ ದೇವತೆಯ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಲಮೇಲ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಿರುವ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ ವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಸೀತಾರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಹಿಷ್ಪರಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಟ್ಟಕ್ಕೆ, ಕೊರವಾರ ವೋದಲಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡು ಬಹುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹ ಎನ್ನಲಾಗಿದ್ದರೂ ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವಳ್ಳವೂ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.

ಮುಂಧೋಳ ರಸ್ತೆ ಮಹಾಕವಿಯ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಳ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಹಾಲಿಂಗಪುರ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಬಚ್ಚಿದ ಮೇಲೆ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮಂದಿರವಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಇಲ್ಲಿ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆಗೆ ನೂರಾರು ಯಾತ್ರಿಕರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಸಂತನೂ ಇದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮುದ್ದೇ ಬಿಹಾಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಯಂತ್ರಿಗಳಾರು ಗ್ರಾಮ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಬಾಂದು ಕೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ ದೇವಾಲಯ, ಎರಡು ಶಿವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಬಾದಾಮಿಯ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಗಳು

ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾದಾಮಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ. ಇದು ಬಿಜಾಪುರದಿಂದ 113 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಾತಾಪಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ನಿವಾರಣೋಂಡ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುವಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಅನೇಕ ಭಗ್ನಿ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಏರಡು ಶಿಥಿಲವಾದ ಕೋಟಿಗಳೂ ಇವೆ. ದಟ್ಟಿನ ಗುಡ್ಡೆ ದಕ್ಕಿದಾದ ಉತ್ತರದ ಬಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಣ ಬಸ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕು ಲಯಣಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಶೈವ, ಏರಡು ವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಜ್ಯೇಂದ್ರ ಲಯಣ ಇವು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ವೈಷ್ಣವ ಲಯಣಗಳ ಮಂಡಿಗೆ ಒಂದು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಗವಿ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚೋಧಿಸತ್ತು ಪದ್ಮ ಪಾಣಿಯ ಉಬ್ಬ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಈ ಲಯಣಗಳಲ್ಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅವರೂಪ ಎನಿಸುತ್ತವೆ.

ಶೈವಲಯಣದಲ್ಲಿನ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸುಂದರ. ದ್ವಿಭುಜ ಗಣೇಶ, ಮಹಿಳೆ ಮಂದಿನಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ, ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ, ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಇವು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿಸಿಗುವ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳು. ಗಭ್ರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೊರೆದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಏರಡನೆಯ ಲಯಣದ ಚಾವಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಲಂಕರಣದ ಕೆತ್ತನೆ ಸುಂದರ. ಎಂದಿನೆಂತ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಭೂವರಾಹ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ಗರುಡಪಾಹನ ವಿಷ್ಣು, ನಟರಾಜ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಮೂರನೆಯ ಲಯಣದೊಡ್ಡದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶೈವಷಾಯಿ ವಿಷ್ಣು (ಇದರ ಮುಂದಿನ ಕಂಬಸಾಲಿನ ಕೆತ್ತನೆ ನಯನ ಮನೋಹರ), ಭೂವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ಸಮಂದ್ರ ಮಧ್ಯನ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಏರಡನೆಯ ಲಯಣದಲ್ಲಿದ್ದ್ವಿಂತೆ ಚಿತ್ರಗಳು ಇವೆ. ಲಯಣದ ಮುಂದುಗಡೆ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ದಂಪತ್ತಿ ಶಿಲ್ಪವೊಂದು

ಅಪರೂಪದ್ವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ವಲವು ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಉದ್ದಾ ; ವರುಣ ಯಾವು, ಇಂದ್ರ, ಕಾತೀಕೇಯ ಇವೆ.

ಜ್ಯೇಂದ್ರಿಯಣಿದಲ್ಲಿ ಇತರ ಲಡುಣಿಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮೊಗಸೂಲೆ, ಗಭ್ರಗೃಹಗಳಿವೆ. ಮೊಗಸೂಲೆಯ ಮುಂದಿನ ಕಿಷ್ಟೋತದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಬ್ಜನ ಒಂದು ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಗೋಡೆಗಳೆ ಮೇಲೆ ಬಾಹುಬಲಿ, ಸುಪಾಶ್ವನಾಥರ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯೋಳಿಗೆ ಸಿಂಹಣಿತದ ಮೇಲಿರುವ ವಿಹಾರೀರನ ದೊಡ್ಡ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು, ಜ್ಯೇಂದ್ರಿಯಣಿ ಶ್ರೀ. ಶ. ಎಂಟನೆಯು ಶತಮಾನದ್ವಾರಿದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಆರನೆಯು ಶತಮಾನದ್ವಾರಿಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ನೈಸ್ವಿಕ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಡ್ಡ ಶಿಲ್ಪವೊಂದಿದ್ದು ಇದು 6 ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ವಾರಿಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಗಿತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯ ಗವನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗೆ ಹಾಗೂ ಮೇಲೆ ಒಂದೊಂದು ಶಿವಾಲಯವಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಶಿವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಮೇಲೆ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯ ಶಿವಿರವಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಶಿವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯು ಮೇಲೆ ನಾಗರ ಶೈಲಿಯ ಶಿವಿರವಿದೆ. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ರಾಮಾಯಣ, ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ ಕಥೆಗಳ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವಣಾಲೆಗಿತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸ್ಥಾಪನಂಟಪ ಮತ್ತು ಮುಖ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಶಿವಿರ ದ್ವಾರಿತ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಶ್ರೀ. ಶ. ಏಳನೆಯು ಶತಮಾನದ್ವಾರಿದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯೋಳಿಗೆ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಬಿಲಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಶಿಲ್ಪ ಇದೊಂದು ಸೂರ್ಯ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವತೆ ಶಿನ್ನರಿಯೋಬ್ಬಳನ್ನು ಧಳಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು ಸೂರ್ಯನೇ ಆ ದೇವತೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗಿರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಗಸ್ಟ್ಯ ಶೀಥಿದ ಪ್ರಾವ-

ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲದ ಕಟ್ಟಡ ಇದರ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಷಿರುವ ದೇವಾಲಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾಟರ ಕಾಲದಾಗಿದ್ದ ಒಳಗೆ ಲಕುಳಿತವ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಅಗಸ್ಟ್ ತೀಥದ ದಷ್ಟಿಂ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೂ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯ ವಾಗಿವೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲವೂ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದರ ಶಿಲಿರ ನಾಗರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಯೋಗೀಶ್ವರ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಚೂಳುಕ್ಕು ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ.

ಬಾದಾಮಿ ಖಾರೋಳಗೆ ಜಂಬಾಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದೂಂದು ಶ್ರೀಕಾಟಪಾಟಲ ದೇವಾಲಯ. ಮಾರು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿವೆ. ಇವು ಸೆಭಾ ಮಂಟಪದ ಮಾರು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯ ಶಿಲಿರವಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಕರ್ಷಕ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಬಾದಾಮಿಯ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿನ ಲಯಣಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ತುಂಬ ಕುತ್ತಳೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸುತ್ತವೆ.

ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು

ಬಾದಾಮಿಯಿಂದ 22 ಕ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮಲಪ್ರಭಾನದಿ ಎಡದಡ ದಲ್ಲಿರುವ ಬಿತ್ತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ. ಬಾದಾಮಿ ಚೂಳುಕ್ಕರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯ ಗಳಿಗೆ ಈ ಗ್ರಾಮ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳೆಂದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ, ಪಾಪನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಗಳಿಗನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಜಂಬಾಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ

ದೇವಾಲಯ ದೊಡ್ಡ ದೂ ಸುಂದರವೂ ಆದ ಕೃತಿ, ಇದರ ಸಮಿಷಪದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ರಾಣಿ ಲೋಕ ಮಹಾದೇವಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಯಾತಾಕಾರವಾದ ಪೂರ್ಕಾರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಅಂಗಳಿಂದ ನಡುವೆ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ನಂದಿ ಮಂಟಪ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುವ ಕಂಬಗಳು, ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾನಕಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಸಭಾ ಮಂಟಪ, ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತ ಭಾಗವತ ಕಥಾನಕಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಚಿತ್ರಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು, ಕರಿತಿಲೆಯ ಲಿಂಗವಿರುವ ಗಭರ್ಗುಹ ಇವು ಈ ದೇವಾಲಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿನ ಈ ದೇವಾಲಯ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೊಡ್ಡದು. ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಗುಡಿಯ ಮುಖ ಮಂಟಪದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಗಭರ್ಗ ಗೃಹದೊಳಗೆ ಲಿಂಗ, ಸಭಾ ಮಂಟಪದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡವಾಹನ ವಿಷ್ಣು ಶಿಲ್ಪ, ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಪಂಚತಂತ್ರ, ಹರಿವಂತ, ರಾವಣಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತ ಕಥಾನನ್ನು ವೇಶಗಳ ಚಿತ್ರ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇವೆ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ದ್ಯಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಕೃತಿ. ಗಳಿಗಾಧ ದೇವಾಲಯದ ಶಿವಿರ ನಾಗರ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಸಭಾ ಮಂಟಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆಲವುಟ್ಟಿಗೆ ಈ ದೇವಾಲಯ ಹಾಳಾಗಿದೆ. ಇದರ ಹಿಂದೆ ಜಂಬುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿ. ಏರಭದ್ರ, ನಂದಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಮಹಾತೀಗಳೂ ಗಭರ್ಗಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವ ಲಿಂಗವೂ ಇದೆ. ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಮಹಾತೀಗಳೂ ಇಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಕಾಡುಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯ ವಿದ್ದು ಇದರ ಗಭರ್ಗಗುಡಿಯ ಲಲಾಟದ ಮೇಲೆ ನಂದಿಯೇರಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕಾಶಿವಿಶ್ವೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾಗರೇಶಾ ಶಿವಿರವಿದ್ದು ಗಭರ್ಗಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕನ ಮಹಾತೀ, ಪ್ರತಿಕಂಬದ ಮೇಲೂ ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇವೆ.

ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ ಪಾಪನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯ ಕೂಡ

ಗಭಗುಡಿ ಚೋಕಾಕಾರವಿದ್ದು ಒಳಗೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ, ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತ ಕಥಾ ನಕಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ದ್ವಾರಿದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ನಾಗರ ಶೈಲಿಗಳ ಸಮಿಶ್ರ. ಪಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವಾರಿದ ಶೈಲಿಯ ಜ್ಯೇಂದ್ರ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಏಷ್ಟೇ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಷ್ಟೇಷಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಲು ಒಂದು ಶಾಲೆಯಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿಯೇ ಕಲಿಯಬಹುದು. ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂಬತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲವೂ ವಾಸ್ತು ವೈಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಕೆಲಾ ರಸಿಕರ ಮನ ಸೇಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬಹೋಳೆ

ಬಾದಾಮಿ, ಪಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಲುಗಳಂತೆ ಬಹೋಳೆಯೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ಭಂಡಾರ. ಇದು ಹುನಗುಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಭಾರತದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಕೆ ಕೇಂದ್ರ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಅರ್ತಂತ ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಬಾದಾಮಿಯಿಂದ 30 ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಹೋಳೆ ಇದೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಉರಿಗೆ ಅಯಂತ್ರಿಕ ಹೊಳೆ, ಬಿಯ್ಯ ಹೊಳೆ, ಅಯಂಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 125 ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತೇರಡು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಬಹುದು.

ದುರ್ಗಾಗುಡಿ

ಚಕ್ರಗಂಡಿ

ಲಾಡಖಾನ್ ಗುಡಿ

ಬಡಿಗೇರ ಗುಡಿ (ಸೂರ್ಯದೇವಾಲಯ)

ಗೌಡರ ಗುಡಿ

ರಾಟಿಗಂಡಿ

ಸೂರ್ಯಸಾರಾಯಣಗಳಿ	ಹುಣ್ಣಪ್ಪಯ್ಯಸರ್ವತ
ಹಾಲಬಸಪ್ಪನೆ ಗುಡಿ	ಕುಂತಿಗಂಡಿ ಗುಂಪ್ಪ
ಚರಂತಿ ವಾತ ಗುಂಪ್ಪ	ತ್ರಿಂಬಕೇಶಪ್ಪರ ಗಾಡಿಗಳ ಗುಂಪ್ಪ
(ಮುಂಬೀಗುಡಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಚಲ)	ಗೌರಿಗಂಡಿ
ಚಿಕ್ಕೀಗುಡಿಗಳ ಗುಂಪ್ಪ	ಹುಣ್ಣ ಮಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ
ರಾವಳಿಫ್ಫಡಿ ಗುಹಾದೇವಾಲಯ	ಮೇಗಂಡಿ ದೇವಾಲಯ
ಹುಣ್ಣಪ್ಪಯ್ಯನೆ ಗುಡಿ	ಮಲ್ಲಿಕಾಜುಸಗುಡಿ
ಗಳಿಗನಾಥ ಗುಡಿಗಳ ಗುಂಪ್ಪ	ಎಂಬೆಯರ್ ಗುಡಿಗಳ ಗುಂಪ್ಪ
ರಾಮಲಿಂಗನ ಗುಡಿ	ಅಂಬಿಗೇರ ಗುಡಿಗಳ ಗುಂಪ್ಪ

ಬಹೋಳಿಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಡಿಗಳು ಪಾಳಬಿದ್ದವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸೂರಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲಾಪಿಲಾಸಿಗಳಿಗೆ ಜೀತೋಹಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಪಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ದುರ್ಗೆ ಗುಡಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದೇವ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ, ವಿಷ್ಣು, ನರಸಿಂಹ, ವರಾಹ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ, ನಾನಾ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನುರಕ್ತ ದಂಪತ್ತಿಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇವೆ. ಲಾಡಿಯನ್ ಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿದ್ದ ಜಾಲಂಧ್ರಗಳಿವೆ. ಇದು ಶಿವದೇವಾಲಯ. ಇದು ಬಹೋಳಿಯ ಅತಿ ಪ್ರಚೇನ ಗುಡಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ. ಶ. ಬಿದನೇಯ ಶತವಾಹನದ್ವಿರಬಹುದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಗೆ ಹೆತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯಸಾರಾಯಣ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಇದರ ಗಭರಂಗುಡಿಯೋಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂರ್ಯ ವಿಗ್ರಹ ಕವಲಪಾಟಿ; ನಿಂತ ಭಂಗಿ.

ಇಲ್ಲಿನ ಬಹು ಮಟ್ಟಿನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರಾರು ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಏಂಥಾನ ಶಿಲ್ಪಗಳೂ ಇವೆ. ಬಹೋಳಿಯ ಮೂರು ಗುಹಾದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾವಳಿ ಫ್ಫಡಿ (ರಾವಣ) ದೇವಾಲಯ ಪ್ರತಿಾತ. ಇದರ ಗುಹಿಗಳಲ್ಲಿ ನಟರಾಜ ಶಿಲ್ಪದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ

ರುಪ ವಹಿತ್ಯಕೆಯಂದ ಮೂಲತ್ವಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ. ಹತ್ತು ಬಾಹುಗಳ ಸರ್ಕಾರ ನಿರತ ಶಿವನ ವಿಗ್ರಹ ಬಲು ರಮಣೀಯ.

ಗಂಡ್ಡದ ಮೇಲಿನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಗಂಟಿ ದೇವಾಲಯ ಗಮನ ಸಳೆಯಾತ್ಮದೆ. ಇದರ ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ತೀರ್ಥಕರೆ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಬಹೋಳಿಯ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಸ್ಥಾನ ತ್ರಿಕೊಟ ಚಲ, ಮಂಡ್ಡದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗ ಎಂಬ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಜನ್ಮಾಂದನ ಶತವಾನಿದ ದೇವಾಲಯ ಇದಾಗಿದೆ. ರಾಮಲಿಂಗಗುಡಿಗಳ ಗುಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವಾಲಯವೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಪರಶುರಾಮನ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿ ನೋಡಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ.

ಜೈನ ಗುಹಾದೇವಾಲಯವು ಬಹೋಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದವಾಗಿವೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಹಾವೀರನ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ.

ಬಹೋಳಿಯ ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾರ್ಥಕ ಗಳಿಂದು ಪೆರಿಗಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬಾದಾಮಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಂದಿಕೆಶ್ವರ ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಶ್ರೀತ್ರು-ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಶಿ ಎನ್ನಲಾಗುವ ಮಹಾಕೊಟಿ ಶ್ರೀತ್ವವಿದೆ. ಕೆರೊರಿನಲ್ಲಿ ಬನಶಂಕರ ದೇವಾಲಯ ನೋಡಬೇಕಾದುದು. ಬಾದಾಮಿಗೆ 13 ಕ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೇಲೂರು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಲೂರಪ್ಪ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಬಾದಾಮಿಗೆ ಸವಿನಾಪದ ಚೊಳಜ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಬನಶಂಕರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಂನಗುಂದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಜೈನ ಬಸದಿಯ ಅವಶೇಷಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿ ನೆಲದಡಿ ಇರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರ, ವಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಗುಡಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಪುನಃಗುಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮೆ ಒಂದು ಪ್ರಣ್ಯ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾ ಮಾಲಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳು ಸಂಗಮಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನದರು ಕಲಾಣ (ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆ) ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಳಿಕ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಬಿಕ್ಕಾದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಇದೊಂದು ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ವರಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ. ಹಂಗಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕರಡಿ ಗ್ರಾಮದ ನಂದಿ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ ಕರಡಿಯಂತಿರುವುದು ಗಮನಾಹಾ.

ಬೀದರ್

ಬೀದರ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಸ್ಥಳ. ಮಹಿಮ್ಮಾದಾಬಾದ್-ಬೀದರ್ ಎಂದೂ ಈ ಉರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಳಿ ದಮಯಂತಿಯರ ಪ್ರಣಯದ ಉದ್ದಾನವಾಗಿ ವಿದುರ ನಗರ (ವಿದಭ್ರ) ಎಂದೂ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಆಳಿದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಮಹಿಮ್ಮಾದಿಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೂ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು,

ಬೀದರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಪನಾಶಿನಿ ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಸ್ವರೂಪಾಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಬೀದರ್ನ ನರಸಿಂಹ ರಂಗರೆಣಿ ಗುಹಾಂತರದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ನೋಡ ಹೋಗಲು ಎದೆ ಅಳತೆಯೆ ಮಣಿದ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಅದರೆ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಏರು ಹೇರು ಕಾಣಬೇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಬೀದರ್ ಸಿಖಿರಿಗೂ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಗುರುನಾನಕರು ಬಂದಿದ್ದರೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿ. ಅವರ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿದ ನೀರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ ನಾನಕ್ ರುಂದು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬೀದರಿನಲ್ಲಿ

ಮುಸ್ಲಿಮರ ಪರಿಶ್ರಮೆ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದ ಕೆಲವು ದಗ್ಂಗಳಿವೆ. ಬೀದರಿನಿಂದ ಎರಡು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಶಯನ ಮಂದಿರವಿದ್ದು ಒಳಗಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಅತ್ಯುತ್ತಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ, ಬೀದರ್ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತಾದಲಾಪುರ ದಲ್ಲಿರುವ ದತ್ತಾನಂದ ಮಹತ ಮಹತ್ತು ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಿಂದು ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಾಂಧವ್ಯ ಸಾಮರಣೆಕ್ಕೆ ಕೆರುಹಾಗಿದೆ. ಸಾದೋಫಾಟ್‌ ವಿಶಲ ಮಂದಿರವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣ

ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರ. ಬೀದರ್‌ಗೆ 80 ಕಿ.ಮೀ., ದೂರದಲ್ಲಿದೆ, ಹಿಂದೆ ಇದು ಜಾಳುಕ್‌ರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕಳೆಕುರಿ ಬಿಜ್ಜಳಿ ಇದನ್ನೇ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ವಹಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಸವಣ್ಣ ನವರು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರು. ಉರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಹಲವು ಏರೆಶೈವ ಮತಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ, ಇಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರ ಹಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು ಗವಿಗಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಯಾತ್ರಿಕರು ಒಂದು ಪ್ರಾಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವರು. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆರುವ ಹುಲಸೂರು ಗುಪುದಲ್ಲಿ ಏರೆಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಬೀದರಿನ ನೈಮಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹುಮನಾಬಾದ್ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯ ಏರೆಭವ್ಯ ದೇವಾಲಯ ವಿನೂತನ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಗಭ್ರಗೃಹದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಭದ್ರಕಾಳಿ ಹಾಗೂ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಗಭ್ರಗೃಹದ ಶೀರಿದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಲೀಲಿಗಳೆ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರದ ಕಥೆಗಳಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಹುಮನಾ ಬಾದಿಗೆ ಎಂಟು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದ ಜಲಸಾಂಗ್ರಹಿ ಗುಪುದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪರೂಪದ ಹೊಯ್ದಳಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಶಿಧಿಲವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಕೆಲಾತ್ತಕ ಕೆತ್ತನೆಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು

ನೇಡೆಬಹಳುದು. ಬೇಲೂರಿನ (ಹಾಸನಚಿಲ್ಡ್) ಬೆನ್ನೆಂತೆವ ಗುಡಿ ನೇನೆಗೆ ತರುವ ಈ ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರ ಸ್ಮಿರ್ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ವರಾಣಿಕ ಪ್ರಭುಗಳ ದೇವಾಲಯವಿರುವ ಬಡಾವಣೆ ವರಾಣಿಕ ನಗರ. ಹಂತನಾಬಾದಿಗೆ ಎರಡು ಕಿ. ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಭಾಲ್ಯಿಯ ಭಾಲ್ಯೇಶ್ವರ, ಶಾನಾಪುರದ ಖಂಡೋಬ ದೇವಾಲಯ, ಜಲಾಷ ಪುರದ ಹನುಮಂತನ ಗುಡಿ, ಹಲಸಿ ಗ್ರಾಮದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗುಡಿ, ಜಾರಾದದ ಅಮರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವು ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವಗಳು ಸಡೆದು ಭಕ್ತರನ್ನಾಕ್ಷರಿಸುತ್ತವೆ.

ಗುಲ್ಬಗ್ಗದ ಬಂದೇನವಾಜ್

ಪ್ರಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೂ ಮಹಿಳೆಗಳ ಸಂಗಮ ವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೆಲಬುರಾಗಿ (ಗುಲ್ಬಗಾರ್) ಪಟ್ಟಣ ಪ್ರವಾಸಾರಕಣೇಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಗುಲ್ಬಗಾರವನ್ನು ಕಲುಬುರಾಗಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಕಲ್ಲಿಗುಂಪೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಗುಲ್ಬಗಾರ ಎಂದರೆ ಹೊವು ಬಗ್ಗೆ ಎಂದರೆ ಎಲೆ ಎಂದು ಪಷ್ಟಿಯನ್ನು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾವಿದ್ದು ಉರಿಗೆ ಗುಲ್ಬಗಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದು.

ಗುಲ್ಬಗಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದೇ ನವಾಜರ ಸರ್ವಾಧಿಯನ್ನು ಹಿಂದೂ ಮಹಿಳೆಯ ರಿಷಿರೂ ಬಹಳ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣಿತಾಗ್ತಿರೆ. ಸುವರ್ಣರೂ 600 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಗುಲ್ಬಗಾರಕ್ಕೆ ಬಂದೇ ನವಾಜರು ಬಂದರು. ಅವರು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂತರೂ. ಉದ್ಯು ಪಂಡಿತರು. ಕುರಾನ್ ಮತ್ತು ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮ ಕಾರಿತು ಭಾಷ್ಯ ಬರದಿರುತ್ತಾಗೆ. ಉರಿ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಬಂದೇ ನವಾಜರ ದಗ್ಬಾ ಇದೆ. ಇದರ ವಾಸ್ತು ಕುಶಾಹಲ ಉಂಟು ವರಾಡುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮಾನುಗಳು ಸುಂದರ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜಿಕ್ಕೆದಾ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಮೂರುದಿನಗಳ ಕಾಲ ಉರುಸು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕಲಬುರಿಗಿಯ ಕರೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶರಣ ಬಸವೇಶ್ವರರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೂ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೀರ ಶೈವ ಸಂತರಾದ ಶರಣ ಬಸವೇಶ್ವರರ ಗೌರವಾಭ್ರ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜೀತ್ರ ಬಹುಳ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಗುಲ್ಬಾಗ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಲ್ಬಾಗ್, ಅಫ್ಜಲಪುರ, ಸರಪುರ, ಜೇವರಗಿ, ಅಳಂದ, ಚಿಂಕೋಳಿ. ಯಾದಗಿರಿ, ಚಿತ್ತಾಪುರ ಎಂಬ ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ.

ಅಳಂದ ದಿಂದ 18 ಕಿ. ಮೊ. ಮೂರದಲ್ಲಿರುವ ನರೋಣ ತೀರ್ಥಕ್ಕೇತ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ದೇವಾಲಯವೂ ಹೊನ್ನವಳಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮು ದೇವಾಲಯವೂ ಇವೆ. ಅಳಂದ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕುಣಿಸಂಗಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಖಿಡೂರಿಯ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ, ಮಂಡಿಯ ಜಾಲಂಧರನಾಥ, ರಂದ್ರಾದಿಯ ಶಿವ ದೇವಾಲಯ ಹೆಸರಿಸಬೇಕಾದ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಡಸಾವಳಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಭೂಮಂಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರುವ ಒಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಕೆಶವನ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅಳಂದ ದಲ್ಲಿರುವ ಲಾಡ್ಯ ಮುಪಾಯಿಕ್ ದಗಾರ ಸುವಾರು ಹದಿನೆಣ್ಣದನೆಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ.

ಗಾಣಗಾಪುರ

ಇದೊಂದು ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ತಾಳ. ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ಅಮರಜ ನರಿಗಳು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಗಂಥವರ್ಪುರ ಎನಿಸಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಹಲವು ತೀರ್ಥಗಳು, ನರಸಿಂಹ ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ

ಯತಿಗಳ ವುತ್ತ ಇವೆ. ದತ್ತ ಜಯಂತಿಯಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಪಾರ ಸಂಪ್ರಯಾಲ್ಯಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಫ್ಜಲಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವಿದೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಘಟ್ಟಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಭಗವತಿ ದೇವಾಲಯ ಅತ್ಯಾರಿನಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹವಲ್ಲಿದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ಚಿತ್ತಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸನ್ನತಿ ಬೌದ್ಧ ನಿರ್ವೇಶನವೆಳ್ಳ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿನ ಸೂಪ್ರಗಳ ನಿರ್ವೇಶನದ ಬಳಿ ಚಂದ್ರಲಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕ್ರಿಂತನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇದರ ಗಭ್ರಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುಪಾಡ, ಕೆಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದ್ದನ್ನಲಾದ ಸುಂದರ ಕಂಬಗಳು, ಮಹಿಳಾಸುರ ಮದಿನಿ ಮೂರ್ತಿ ನೋಡಬೇಕಾದದು. ಮೊದಲಿಗೆ ಇದೊಂದು ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಯ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿತ್ತು.

ಚಿತ್ತಪುರಕ್ಕೆ ಸಮಿಂಬದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಾಷಾವಲಿ ದಗ್ಗರ ಇದ್ದು ಮಹಮ್ಮ ದೀರುರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಜೀವರಗಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಜೈನ ಬಸದಿಗಳಿದ್ದು ಜೈನರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಎನಿಸಿದೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಕೇಳನಗುಂಟಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಲಾಂಬಾ (ಚಂದ್ರಲಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿ) ದೇವಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಸನ್ನತಿಯ ದೇವಿಯ ಒಂದು ಪಾದವೇ ಇದೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕುಳಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಚಿಂಚೋಳಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯಿಪಣ್ಣಾಗಡ ಎಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿದೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಲಾನರಿಗೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಒಂದು ದಗ್ಗರ ಸಹ ಇದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇಗಲ ಮಹಡಿ ಎಂಬ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೈಲಾರ ಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸಂಗಮ (ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣನ ನದಿಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ) ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿನ ಚೆನ್ನಮೀರೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಸುರಪುರದ ಗೋವಾಲಸ್ತಾಮಿಗುಡಿ, ನಾರಾಯಣಪುರ (ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಸಮಿಂಬದ ಭಾಯಾ ಭಗವತಿ ದೇವಾಲಯ, ಮುದನೂರಿನ

ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯ. ಕೋಡಕಲ್ಲಿನ ಚಕ್ಕನ್ನಿಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಶಿಕ್ಷೇರಿಯ ಸೋಮನಾಥ ದೇವಾಲಯ, ತಿಂತಿಕೆರಿಯ ಮೌನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ವೌನಪ್ಪಯ್ಯ ದಗ್ಗಾರ ಇವು ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು. ತಿಂತಿಕೆ ಹಿಂದೂ ಪುಸ್ತಿಪುರಿಬ್ಬರೂ ಪವಿತ್ರ ಎನಿಸಿದೆ. ಭಾರತ ಭಗವತಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನ ವೇಳ ದೇವಿಯ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನ ಕರಣಗಳು ಬೀಳುವುದೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ.

ಬೆಳಗಾವಿ

ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೇಂದ್ರ. ಬೆಂಗಳೂರು ವೊರಚ್ ರೈಲುವಾಗ್ರಾದಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡವ ವಾಯವ್ಕೆಕ್ಕೆ 77 ಕೆ. ಮೊ ದೂರದಲ್ಲಿ. ಕೆಡಂಬರು, ಜಾಳ್ಕಾರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಳಿತ ನಡೆಸಿದರು. ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ನಂತರ ಮಹಿಂದ್ರ ಬಿನ್ ತೊಫ್ಲೆಲಕ್ ಇಲ್ಲಿ ಅಳ್ಳಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಮಾರಾಠ ಪೇಶವೆಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಳಿದರು. ಕೆಡೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆತ್ತೂರನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮಕೊಂಡು ಆಳಿದರು. ಕೆತ್ತೂರನ್ನು ದೇಸಾಯಿ ಮನೇಶನದವರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ, ರಾಯಬಾಗ, ಚಿಕ್ಕೋಡಿ, ಗೋಕಾಕ, ಬೆಳಗಾವಿ ಬೈಲ ಹೊಂಗಲ, ಸವದತ್ತಿ, ಖಾನಾಪುರ ಹಾಗೂ ಹುಕ್ಕೇರಿ, ರಾಮದುರ್ಗ ಎಂದು ಹತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ.

ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹಿಂದೆ ವೇಣು ಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ತನಿ ದೇವರು, ವಾರುತಿ ದೇವರ ಹಳೆ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮಿಲಿಟರಿ ಮಹಾ ದೇವ ಎಂಬ ಅಧುನಿಕ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ, ರಾಜಾರಾಮ ಮಹಾ ರಾಜರ ಮರ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯೊಳ್ಳರುವ ಕಮಲ ಬಸದಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾದ ರಚನೆ. ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಸ್ಪ್ಲಿಟ್ ಡೊರದಲ್ಲಿರುವ ಕಣಬರಗಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮ ತೀರ್ಥ ವಿದ್ವಾ ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ

ಗಳಿವೆ. ಸಾಂಬು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಿಂಪಡ ಬಾಳಿ ಕೆಂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂತ ಮಹಾ ರಾಜರ ಮುಶಿವಿದೆ.

ಬೈಲ ಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿ ಪಚನಕಾರ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಸಾಥ ಫಿಸಿದ್ದ ನ್ನ ಲಾದ ಮರಡಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ ಬಂದಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೆಳವಡಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ದೇಗಾಂಬಿ ಬೈಲ ಹೊಂಗಲಕ್ಕೆ 34 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರು ತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲಿಗುಡಿ ಎಂಬ ಬಸಿ ಒಂದು ಸುಂದರ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿ. ಗೋವೆಯ ಕೆದಂಬರ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಾಸ್ತು ರಚನೆ. ಈ ಬಸಿಗೆ ಸೇರಿ ದಂತ ಮೂರು ಗಭರ್ಗಾಡಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಹಜಾರದ ಕೆಂಬಗಳು ಸುಂದರ ವಿನಾಯಕದಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಸುಂದರದಾಗಿವೆ. ಉತ್ತರದ ಗಭರ್ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾಳಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಷ್ಣಿತ್ವ ನಾರಾಯಣ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಕಮಲನಾರಾಯಣ, ಮಹಾಲಷ್ಣಿತ್ವ ಇನ್ನಿತರ ಗುಡಿಗಳು, ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಗ್ರಾಮ ದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಗುಡಿಯೂ ಪಕ್ಷಿಂದದಲ್ಲಿ ಹಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಶ್ರೀಕೂಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ ಇವೆ. ಹಿರೇ ನಂದಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಮಹಿಂತ ಖಾನ ಹಂಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಿಕ್ಕೋಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಿಪ್ಪಾಟಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಿಂಪಡ ರಾಸೂಬಾಯಿ ಬೆಟ್ಟದ ಹೇಳಿ ರಾಸೂಬಾಯಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕರೋಸಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಘಂಟೆ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಹಾಕ್ಕೋಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸಂಕೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಂಕರ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಅಮೃತಾಗಿ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನಿಡುಸೋಂಸಿಯದುರು ದುಂಡಿಶ್ವರ ಮತ್ತು ಯಂತನ ಮರಡಿಯ ವೇಣಿಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹುಕ್ಕೋಡಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಳಗಳು ಗೋಕಾಕ

ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಂಕಲಗಿಯ ಲಡ್ಡು ಗಂಡಿ, ಕೊಜಲಗಿಯ ಹನುಮಂತ ದೇವರ ದೇವಾಲಯ, ಕುಲಗೋಡದ ಬಲಭೀಮಾಸಗುಡಿ (ಭೀಮನ ಗುಡಿಗಳು ಆಪ ರೂಪ ಕೂಡ), ಕಲ್ಲೊಳ್ಳಳಿಯ ಮಾರುತಿ ದೇವಾಲಯ, ಯಾದವಾಡದ ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಾಲಯ, ಗೋಕಾಕದ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಶಂಕರ ಚಾಯರ ಗುಡಿಗಳು ಹೆಸರಿಕೆಬೇಕಾದವಾಗಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಧೃತಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವಲ್ಪಾದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ಮುದಿಸುವಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವದತ್ತ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ಗುಡ್ಡ ಒಂದು ಯಾತ್ರೆಸ್ಥಳ, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರೇಣುಕಾಂಬಯಿ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಇದು ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ಸ್ಕೇತ್ರ ಪೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಸಲವತ್ತು ಕೆ.ಮೋ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸರ್ವದತ್ತಯಿಂದ ಏದು ಕೆ.ಮೋ. ದೂರದ ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಸೇರುವ ಪೊದಲು ಜೋಗುಳ ಭಾವಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನ ವರಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಮ್ಮನಿಗೆ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ಗುಡ್ಡ ರೇಣುಕಾಂಬಯಿ ಪ್ರಣಿಸ್ಥಳ. ರೇಣುಕೆ ಜಮುದಗ್ಗಿ ಮಾಹಿಸ್ಗಳ ಪತ್ತಿ, ಪರಶುರಾಮನ ತಾಯಿ. ಜಮುದಗ್ಗಿ ತಪಸ್ಯ ವರಾದಿದ ತಾಣ ಈ ಗುಡ್ಡ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲಮ್ಮೆನ ದೇವಾಲಯ ಏರಡು ಸಾವಿರ ವರುಪಕ್ಷಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ದಂಡು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ಗುಡಿಗಳು ಪರಶುರಾಮ ಹಂಡಿರ, ವರಾತಂಗಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ. ಸುತ್ತುಲ ಬಿಟ್ಟದ ಮೇಲೊಂದು ಕಡೆ ಜಮುದಗ್ಗಿಯ ಸಣ್ಣ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಎಣ್ಣೆ ಹೊಂಡ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನ ವರಾಡಿದ ಬಳಕ್ಕೇ ದೇವಿಯ ದರ್ಶನ, ಈ ಸ್ವಾನದಿಂದ ಚರ್ಮ ರೋಗಗಳು ನಾಕವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಸರ್ವದತ್ತ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುರಗೋಡಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯ, ಮನೋಽಂ (ಮನವಳಿ)ಯ ಪಂಚಲಿಂಗ ಮಂದಿರ, ಹನುಮಂತ ಗುಡಿಗಳು, ಸವಿಲು ತೀಥ (ಅಜೇಕಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ-ಮಲಪ್ರಭಾ)ದಲ್ಲಿ ಚಿದಂಬರೇಶ್ವರ (ಇದು ಗುಲ್ಬ ಹೊಸೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ದೇಗಳ ಮಾಳುಗಡಿಯಾದುದರಿಂದ ಪುನ ನೀವಾಣಿವಾಯಿತು) ಗುಡಿ, ಹೊಲಿಯಲ್ಲಿನ ಪಂಚಲಿಂಗದೇವರ ಮಂದಿರ

ಮತ್ತಿತರ ಒಂದೆರಡು ಗುಡಿಗಳು, ಶಿರಸಂಗಿ ಕಾಳಮೃಪ ಗುಡಿ, ಸುಂದರೆ ಜಲಪಾತ್ರವಿರುವ ಸೋಗಲದಲ್ಲಿನ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಸಹದತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ, ಶಂಕರಲಿಂಗ ದೇವ ಹಾಗೂ ಪುರಂದರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಖಾನಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಲತಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುಸಿದ್ದ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಹಲತಿಗೆ. ಬನವಾಸಿ ಕೆದಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ವರಡನೆಯ ರಾಜಧಾನಿ ಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಖಾನಾಪುರಕ್ಕೆ 14 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವರಾಹ ನರಸಿಂಹ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಹಂಟಕೇಶ್ವರ, ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಸೂರ್ಯನ, ಸುವರ್ಹಣೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ವರಾಹ ನರಸಿಂಹ ಒಂದು ಅವರೂಪದ ದೇವಾಲಯ, ಹೀಗೆ ವರಾಹ ಸ್ವಾಮಿ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹರ (ಹಿರಣ್ಯಕ್ಷ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನ ವರ್ಧಿಸಲು ಎತ್ತಿದ ವಿಷ್ಣುಮಿನ ಅವತಾರಗಳು) ಜೋಡಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬೇಕಿಲ್ಲ. ಇದೋಂದು ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯ. ಆದರೆ ಒಂದೇ ಗಭ್ರ. ಗೃಹದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಭೂವರಾಹ ಸ್ವಾಮಿ ಗೃಹಗಳನ್ನಿರಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಗಭ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿ ನಾರಾಯಣರ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಭೂವರಾಹಸ್ವಾಮಿವಿಗ್ರಹ ಹಲತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮುಖ ಶ್ವಾಸಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಗೋಹಿಯ ಕೆದಂಬರ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ. ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯದ ಶಿವಿರ ಗಳು ನಾಗರ ಶೈಲಿಯದಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿತರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಖಾನಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಣಕಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕುಂಬೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವರಾಹಲಿ ದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಡೋಂಗರಗಾವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದುನಾಥ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇಯ ಎನಿಸಿದೆ. ರಾಯಬಾಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಿಂಚಲಿ ಗ್ರಾಮದ ವರಾಹಯನ್ನು ವಂದಿರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಗ್ರಾಮದ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರದಂತಿದೆ.

ಅಧಿಂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ರಾಮತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಉರಿಗೆ ಹತ್ತಿರದ ಅನಂದ ಪರ್ವತ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ನಾಯಕ ಎಂಬ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವೂ ಸಸಿಹದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ

ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ, ಅಂಜನೀಯ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ಅಮೃತೀಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಸುಂದರವಾದ ನಟರಾಜನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಈ ದೇವಳ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕಹೋಳ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಹೋಳನೆಂಬ ಖಾಸಿ ವಾಸಿಶುತ್ತಿದ್ದು ಶ್ರೀರಾಮು ತನ್ನ ವನವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹುನಿಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಓಂಕಾರೀಶ್ವರನನ್ನ ಪ್ರಾಜಿಷಿದನೆಂದು ಹರನಿಂದ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ ಪಡೆದು ಹಾಗೂ ಅಂದಿನಿಂದ (ರಾಮಾರ್ಥ ಪ್ರದೇಶ) ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ರಾಮೀಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಹೋಳ ಗ್ರಾಮವು ಅಧಿಕೆಗೆ 30 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂದು ಅದು ಕೋಹ್ಲಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೀಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅಮೃತೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಮಾರುಷೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮರಿವೂ ಇವೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಾಗವಾಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಥ ಹಾಗೂ ಸತವಾಯಿ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಾಥ ನಿಗೆ ಕಗ್ಗದ ರಾಮನೆಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಶೇಡ ಭಾಳ ಅಧಿಕೆಗೆ 32 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಗುಡಿ ಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನಿತರ ಮೂರು ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಬಿನಾಪುರದ ಹೀರೋಕಾಜಿಯವರ ಸಮಾಧಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ರಿಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಕೊಕೆಟಿ ನೂರು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ವರ್ಷಾಂಪ್ರತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ ಸಡೆಯಾತ್ಮಕದೆ. ಕೃಷ್ಣನದಿಯ ಬಲದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಸಪ್ತಸಾಗರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪುನಿಷತ ವರಾಡುವ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನಿಸಿದೆ. ಪಟ್ಟಾಳಿ ಚೆಟ್ಟಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ ಗಿರಿ ಬೆಳೆವಂಕಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದು ಚೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಸಿದ್ದೀಶ್ವರ ಗುಡೆ ಇದೆ. ಅಧಿಕ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇಂಗಳ ಗಾವಿ ಅಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂರೂಪ ಅಧಿಕೆಯ ಶಿವ ಯೋಗಿಗಳಿಂದು ಹೆಸರಾದ ಗುರುಲಿಂಗಯ್ಯನವರಿಂದಾಗಿ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.

ನಾರದಗಡ್ಡೆ ಕ್ಷೇತ್ರ

ನಾರದಗಡ್ಡೆ ಕೃಷ್ಣನದಿಯ ನಡುವಿನ ಒಂದು ದ್ವೀಪ. ರಾಯ

ಚೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾರದರು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಡಿಸಿದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ನಾರದ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ದೇವಾಲಯ ಇರುವುದು ಅಪರೂಪವಿದ್ದುಂತೆ ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪದ ಗೂಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿ, ದತ್ತತ್ವತ್ರೈಯ ಹಾಗೂ ಶಿವ ಯೋಗ ಪೀಠ, ಶ್ರೀ ಪಾದವಲ್ಲಭ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸಮಾಧಿ ಇವೆ. ನಾರದ ಗಡ್ಡೆಯಂತೆ ರಾಮ ಗಡ್ಡೆ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ವಿಪ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಿಂಗಸ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಶಿವ ನನ್ನ ಪೂಜಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಯಚೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ನಗರೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಪ್ರಭುಗಳ ದೇವಾಲಯ ಇವು ನೋಡಬೇಕಾದವು. ಇಲ್ಲಿಗೆ 30 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಗಾಣಧಾಳ ಗೃಹವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ಗಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಪೆಂಟ ಮುಖಿ ಹನುಮಂತನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮಟ್ಟರಿ ಗೃಹವಿಲ್ಲ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದಾಗಿದೆ.

ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾದಜಿಲ್ಲೆಯಗಿದೆ. ವರ್ಷಾಯಾರು, ಕಡಂಬರು, ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಸಾತವಾಹನರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಕಳಜಿರಿಗಳು, ಸೇವ್ಯಣರು ಹೊದಲಾದವರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ತಂಗ ಭೇದ್ವಾ ಇವು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳು. ರಾಯಚೂರು, ವರಾನಿಸ್, ಸಿಂಧನಾರು, ಗಂಗಾವತಿ, ಕೆಂಪ್ಪಿಗಿ, ಯಲುಬಾಗ್, ಕೊಪ್ಪಳ, ಲಿಂಗಸುಗೂರು ದೇವದುರ್ಗ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮಾಡೋಣ.

ಯಲುಬಾಗ್ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇಟಗಿರು ಮಹಾದೇವ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಸುಂದರ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿ. ಇದು ಚಾಳುಕ್ಯ (ಕಲ್ಯಾಣ) ಶೈಲಿಯದಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. 12ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾದೇವನಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇವನೇ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ ನಾರಾಯಣ ಗುಡಿ. ಮಹಾದೇವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳ ರಾಜ ಎಂಡು ಕರೆದಿದ್ದೂ ಉಂಟು. ಇದೊಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ

ಅತ್ಯುಂತ ಸುಂದರೆವಾದ ದೇವಾಲಯ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇಶೈಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಭೂಮನೇಶೈಶ್ವರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಸಾಲಂಕೃತವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಸೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಯಂಲಬುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕುಕ್ಕನೂರು ಹಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾದುದು ಗಳಿರುವ ಹಾರಾಗಿದೆ. ಮಹಾಮಾರ್ಯ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾದುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ನವಲಿಂಗಗುಡಿ ಸೋಡಬೇಕಾದುದು. ಕೆಲ್ಲೇ ಶೈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದೊಳಗೆ ಶಿವ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಸಿಂಧನೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುಕ್ಕುಂದ ಗುಪ್ತಮದ ಮುರಾರಿ ದೇವಾಲಯ, ಸೋಮಲಾಪುರ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪೆಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಂಬಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಲಿಂಗಸುಗಾರಿನ ಕಣ್ಣೀಯನ ದೇವಾಲಯ, ದೇವರ ಭೂಪುರದ ಅಮರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕೊಪ್ಪರದ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ (ದೇವದುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕು), ಕವಿತಾಳದ ತ್ಯಾಗಿಂಶೈಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ (ವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಾಲ್ಲೂಕು), ಗಬ್ಬಾರಿನ (ದೇವದುಗ್ರ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಬಂಗಾರ ಬಸಪ್ಪನಗುಡಿ, ಗಂಗಾವತಿಯ ನಗರೇಶ್ವರ, ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಅನೇಗೊಂದಿಯ ಶೇಷಶಾಲ್ಯ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ವಣಾಧ್ಯ ಗುರುಗಳ ನವವ್ಯಂದಾವನಗಳು, ಹಾಗೂ ಕನಕಗಿರಿ (ಗಂಗಾವತಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಯ ಕನಕಾಚಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ರಾಯಚೂರು ಜಲ್ಲೆಯ ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಕನಕಾಚಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಜನರಿಗಾಗಿಯೇ ದೇವರು ನೆಲಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯೇಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಜನರನ್ನು ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ರೂಢಿ ಇತ್ತು. ಕಲ್ಲೂರಿನಲ್ಲಿ (ಮಾನ್ಯ) ವರಾಕರಂಶೈಶ್ವರ, ವರಾರುತೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಗದಗ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು. ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಪುರಾಣೀತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ವರೋರ್ಯಾರು, ಸಾತಪಾಹನರು, ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಕಳುಂಟರಿಗಳು. ವಿಜಯನಗರದರಸರು ಅಳಿದರು. ಹೈದರಾಲಿ ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನರು ಧಾರವಾಡ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ನವಾರು, ದೇಸಾಯರು ಅಳ್ಳಿಕೆ ನಡೆಸಿದುದಂತೆ, ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಿಳ್ಳಿ, ಹಿರೇಕೆರೂರು, ಗದಗ, ಹಾನಗೆಲ್ಲ, ಹಾವೇರಿ, ಕಲಫುಟಗಿ, ರೋಣ, ರಾಜೆಚೆನ್ನಾರು, ಶಿರಹಟ್ಟಿ, ಮಂಡರಗಿ, ಬ್ಯಾಡೆಗಿ, ನರಗುಂದ, ನವಲುಗುಂದ, ಕುಂದಗೊಳಿ, ಶಿಗ್ನಾನಿ ಮತ್ತು ಸಹಣೂರು ಇವು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹದಿನೇಳು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗಾಡು ಗಾಡು ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಗದಗಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀಕಂಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಪೀಠಸ್ಥ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಿವೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಕಂಬಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಲಂಕರಣ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಗುಡಿಯ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಒಳಗೆ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯ ಸರಸ್ವತೀ ಏಗ್ರಹ ಸಂದರವಾಗಿದೆ. ಸೋವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ವೀರನಾರಾಯಣ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಗದಗಿನ ಇನ್ನೊರದು ಗುಡಿಗಳು. ಸೋವೇಶ್ವರ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಗುಡಿ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ಕಾವ್ಯರಚನಿಸಿದ ಕುವಶಾರ ವಾಸನ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವ ವೀರನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಶ್ರೀ.ಶ. 1117ರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೇನ್ನು ಲಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಬದರಿಯಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ

ನೇನ್ನ ತ್ವರೆ. ದೇವಸ್ಥಾನ ಬಹುದೊಡ್ಡ ದಾಗಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯ ಮೇಲಿನ ವಿವರಾನ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಹನೆಂಬುಂದು ಹಂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಗಭ್ರಗಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಏರನಾರಾಯಣಸ್ಥಾವಿ ಮಂತ್ರ ಇದೆ. ಮಂತ್ರಿಯ ಎತ್ತರವೇ ಬೀಳಾಲು ಅಡಿ. ಪ್ರಭಾವಳಿಯೂ ಕರಿ ಶಿಲೆಯಾದು. ಇದರಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಮಂತ್ರಿಯ ಬಲಗೈಯಾಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕೆ, ಎಡಗೈಯಾಲ್ಲಿ ಕಂಬಿ ಇದ್ದು ಅಭಿಯು ಹಸ್ತ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಧುದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ಚಿತ್ರಗಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹವಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಕಂಬ ಕುವಶಾರ ವ್ಯಾಸನ ಕಂಬವೇಂದು ಹೇಳಾಗಿದೆ. ಕೆವಿ ಕುವಶಾರವ್ಯಾಸ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇದೆ.

ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನೆ ವಿಮಲ
ರಾಜೀವ ಹೀರನ ಫಿತನೆ ಸನ್ಕಾದಿ
ಸಜ್ಜನ ನಿಕರ ದಾತಾರ
ರಾವಣಾಸುರ ಮಂಧನ
ಕಂಧನ ಶ್ರವಣಸು ಧಾವಿನೂತನ
ಕಾರಣಕಾವುದಾನತ ಜನರ ಗದಗಿನ ಏರನಾರಯಣ

ಎಂದು ಕವಿ ಪೂರ್ವದಲ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಏರನಾರಯಣನನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ರಾಘವೇದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬೃಂದಾವನ, ಕುವಶಾರ ವ್ಯಾಸಮಂಟಪ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ, ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಗದಗಿನ ತೋಂಟಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಯಂತಿಗಳ ಮಾತ್ರ ವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೋಡಿ ಹನುಮಶಾಸ್ನಾ, ಶಂಕರ ಲಿಂಗ, ದುರ್ಗಾ, ಏರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ವಿಶೋಬ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನೀಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಹೊಂಬಳದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂಡಿ

ಗದಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಂಡಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆಕೂೢ ಹೆಚ್ಚು

ದೇವಾಲಯಗಳೂ, ಜಿನ ಬಸದಿಗಳೂ ಇವೆ. ಗಡಗಕ್ಕೆ 11 ಕಿ. ಮೀ. ಮೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದು ಲೋಕ್ಕುಗುಂಡಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು.

ಇಲ್ಲಿನ ಕಾಶೀ ವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯ ಹೊಯ್ದಿರೆ ಕಲೆಯಾದಾಗಿದೆ. ಇದು ಮೊದಲಿಗೆ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕವತಾಳೇಶ್ವರಾಲಯ ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಹೊರ ಗೋಡೆಯ ವೇಲೆ ರಾಖಾಯಣದ ಜಿತ್ತಗ್ರಾಮ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಯಾಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಲಿಕಾಜುನ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ನನ್ನೇಶ್ವರ, ಮಣಿಕೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಜಿನ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿನಾಲಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಕಲ್ಲಾಣಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಗೆ ಇರ್ಮಾಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕರಿ ಶಿಲೆಯ ಮಹಾವಿರನ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಅದು ಭಗ್ನಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರಸ್ವತಿಯರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಅದರೆ ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹ ಜೀಜಾರವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನಾಗನಾಥಾಲಯ ಅಥವಾ ಪಾಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ವನಾಥನ ಶಿಲ್ಪದ ಮೇಲಿರಿಂಕಾದ ಹೆಡೆಯುಳ್ಳ ಸರ್ವ ಇದೆ. ಬಸದಿಯ ಹಿಂದೆ ಗೋಪರದ ಬಳಿಯಷ್ಟು ಪಾಶ್ವನಾಥನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ.

ಕುಂಡಗೋಳ : ಕುಂಡಗೋಳ ಹೆಬ್ಬಿಳ್ಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಚಾಳುಕ್ಯಶೈಲಿಯ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವೂ ಮುಂದಿನ ಕೋಣೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದರೆ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಗುಡಿಗಳು, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ಗುಡಿಗಳು.

ಕಲಷಟಗಿ : ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತು ಕಿ. ಮೀ. ಮೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾವುಢೇನು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪೂರಾಣಿಕ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದೇವಾಲಯ ಕರಿಕಣ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿವೆ. ಮಿಶ್ರಕೋಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ಹುಬ್ಬಿಳಿ : ಹುಬ್ಬಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಭವಾನಿತಂಕರ ದೇವಾಲಯ ಎಂಬ ಪೂರ್ಚಿನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಗರವಾಗಿದ್ದು ಹಲವು ಅಧಿನಿಕೆ ಶೈಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅಂಬಾಭವಾನಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ದುರ್ಗಾ, ಕೃಷ್ಣರ, ಮಾರುತಿ, ವಿಶೋಭ, ವೆಂಕಟರಮಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಈ ನಗರದ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ತಾಣ. ಇಲ್ಲಾಂದು ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಇದ್ದು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾಠಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾರೂಢ ಮತ್ತೆವಿದ್ದು ಸಿದ್ಧಾರೂಢ ಸ್ವಾಮಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹುಬ್ಬಿಳಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ 19 ಕಿ. ಮೂ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.

ಹುಬ್ಬಿಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅವಶ ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಜಕ್ಕಾಚಾರಿ ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ನ್ಯಾಲಾದ ಶಂಕರಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಬನಶರಂಕರಿ ದೇವಾಲಯವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಉಣಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪರೋಳೇ ಶೈಲಿ, ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕೋಳಿವಾಡ ಕುವಾರವಾಯಾಸನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಏರನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಉರಹೊರಗೆ ಕಾಳಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಚೊದ್ದರ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹ ತಾರಾ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ, ಬ್ಯಾಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಏರಭದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಧಬ್ಬಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜ್ಯೇಂದ್ರದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಈ ಯಾವ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲಾಗಲೀ ಖತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿಯಾಗಲೀ ಮಹತ್ವವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ದೇವತಾ ಪೂಜಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ನೆಲೆಯಾಗಿವೆ.

ಹಾವೇರಿ : ಈ ಉಂಟು ಹಿಂದೆ ನಳೆಪುರಿ, ಹಾವರಿ ಎಂದೇಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಜಾಳುಕ್ಕುರ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿನ ಕಲಾಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಗಳು ಮನಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಉವಣಮಹೇಶ್ವರ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ, ನಾಗನಾಗಿಣಿಯರು ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿದ್ದು ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಿಶ್ರೇಷ್ಟ ತಾಣ

ಎನಿಸಿದೆ ಕೂಡ, ನರಸಿಂಹ, ವೀರಭದ್ರ ಹಾಗೂ ಕೆಲ್ಕೈಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ದೇವಳಗಳು.

ಹಾವೇರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸಂಗೂರಿನಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ದೇವೀ ಹೊಸಾರು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ದೇವಸ್ಥಾನವೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹನುಮಂತ, ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ, ಗಳಿಗೆನಾಥ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ. ವರದೂ ಮತ್ತು ತಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳು ಕೂಡುವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಗಳಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗಳಿಗೇಶ್ವರ ಮುನಿಗಳು ನಾಥಪಿಸಿದರೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಇದೆ. ನಾಲ್ಕು ಸುಂದರವಾದ ಕಂಬಗಳು ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ದೇವಾಲಯದ ಅಡಿಪಾಯ ಪಿರಮಿಡಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯವೊಂದೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಹೀರೇಕರೂರು : ಹಿಂದೆ ಈ ಉರಿಗೆ ಪಿರಿಯ ಕೆರೆಯಾರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಿತು. ಹೀಗೆಂದರೆ ದೂಡ್ಯ ಕೆರೆಯುಳ್ಳ ಉರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ಥನ, ಆಂಜನೇಯ, ತೋಟದ ವೀರಣ್ಣ ಎಂಬೀ ವೊದಲಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವರಾಹ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಬ್ರಹ್ಮ ದೇವಾಲಯ, ಭಾಳಂ ಬೀಡ ಗ್ರಾಮದ ವಿಷ ಪರಿಹಾರೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಬಸವನ ದೇವಾಲಯ ಗಳು, ಚಿನ್ನ ಮುಖಗಾಂಡ ಹಳ್ಳಿಯ ಚಿಕ್ಕೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ರಟ್ಟೀಹಳ್ಳಿಯ ಕದಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ನಾಗ ಪಂದದ ನಾಗಾಜುರನ ದೇವಾಲಯ, ಅಬ್ಜಲಾರಿನ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎನಿಸಿವೆ.

ಹಾಸಗಲ್ಲು : ಹಿಂದೆ ಈ ಉರಿಗೆ ಹಾನಂಗಲ್ಲ, ವಿರಾಟನಗರ, ಪಾಂತಿ ಪುರ ಎಂಬ ಹಸರುಗಳಿಂದಿದ್ದವು. ಇದು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ 90 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ತಾರಕೇಶ್ವರಗಾಡಿ ತನ್ನ ಕಲಾತ್ಮಕ ವಾಸ್ತುವಿನಿಂದ

ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯವೂ ಹೌದು. ಕೆಲ್ಕುಣಿದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇದಾಗಿದೆ. ರಾವಣಾಯಣ ಮಹಾ ಭಾರತ ಭಾಗವತದ ಕೆಲವು ಕಂಢಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಶೈವ ದಾ೜ುರಪಾಲಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಅವರಣಿದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಗುಡಿಯೊಂದಿದೆ.

ಹಾನಗಲ್ಲು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರುವ ಶಾರೂ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಹಳೆಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾ, ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಏಳಿಂಟು ಗುಡಿಗಳಿವೆ.

ಹಾನಗಲ್ಲು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

1. ಅರಳೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮ	—	ಕದಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
2. ಬಾಳಂಬಿಡ	—	ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕವಲೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗಳು
3. ಹಿರೇ ಬಾಸೂರು	—	ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ, ಹನುಮಂತ
4. ಹೊಂಕಣ	—	ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ
5. ಜಕ್ಕನಾಯಕನಕೊಟ್ಟು	—	ಸರ್ವೇಶ್ವರ ದೇವ ದೇವಾಲಯ
6. ಯಂಳವಟ್ಟಿ	—	ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
7. ಬೆಳವಟ್ಟಿ	—	ಗೋಕುಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ
8. ಹಳ್ಳಿ ಬೈಲು	—	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ
9. ಕೂಡಲು (ದ್ವಾರಾ ಮತ್ತು ವರದಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮ)	—	ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
10. ಬೊಮ್ಮನ ಹಳ್ಳಿ	—	ಕೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
11. ನರೇಗಲ್	—	ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯ

ರೋಣ : ದೊರ್ಕಾಣಾಚಾರ್ಯರಿಂದಾಗಿ ಉಳಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಹಾಗೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರ್ಕಾಣಾಚಾರ್ಯರ ಗುಡಿಯೂ ಇದೆ. ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪದ ಗುಡಿ. ಒಳಗೆ ದೊರ್ಕಾಣಾಚಾರ್ಯರ ಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ದೇವಳದಲ್ಲಿ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವೂ ಇದೆ. ಬಸ್ತಿ ಗುಡಿ (ಪಾಶ್ವನಾಥನ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ) ಸಂಗಮೇಶ್ವರ, ಲೋಕಸಾಥ, ಅನಂತರ್ಯಾಸ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಎನಿಸಿವೆ. ದೊರ್ಕಾಣಾಚಾರ್ಯರ ಗುಡಿ ಪೂರಾಣ ಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗಡೀಂದ್ರ ಗಡ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಉಳಿರಿನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸರಸ್ವತಿ ವಿಗ್ರಹ ನೋಡತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾದೇವಿ, ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಗಳು, ರಾಮ ದೇವಾಲಯ ಇವೆ. ಉಳಿರಿಗೆ ಸಮಾಪದ ದೊಡ್ಡ ಗವಿಯ ಬಳಿ ವೀರಭದ್ರ ಗುಡಿ ಇದ್ದು ಇದೊಂದು ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವೆನಿಸಿದೆ. ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಅಂತರ ಗಂಗೆ ಇದೆ. ಇದೊಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಳ. ಕೆಲವು ತೀರ್ಥಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಕಲ್ಲೀಶ್ವರ, ಶಾಲಕಾಲೀಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ರೋಣಕ್ಕೆ 20 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ನರೇಗಳ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳ ಉರೈ ಆಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಲವು ವೀರಶೈವ ಮತಗಳೂ ಇವೆ. ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೀ ಶ್ವರ, ಚಂದ್ರಮಾಳಿಶ್ವರ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಕಲ್ಮಿಶ್ವರ, ಮಲ್ಲೀ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ಹಾಗೂ ವೀರಭದ್ರ, ದುರ್ಗಾ, ಅಂಜನೇಯ, ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಇಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕೀಶ್ವರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ.

ರೋಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಸವಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ.

ರಾಣಿ ಬೆನ್ನೂರು : ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ 125 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಿದ್ಧಿಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಪೂರ್ಚಿನ ಕಾಲದ್ದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹಜರತ್

ಜಮಾಲ್ ಷಾವಲೋ ಎಂಬ ಮಹಿಮ್ಮದೀಯು ಶಂತರೆ ಸರ್ವಾಧಿ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಮನಸಲ್ಲಾನರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎನಿಸಿದೆ.

ರಾಣಿಬೆನ್ನಾರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

1. ಚೌಡಾನಪುರ—ಮುಕ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ (ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿ) ಗುಹ ಮನಿ ದೇವಾಲಯ, ರುದ್ರಮನಿ ದೇವಾಲಯ, ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ. ಇದು ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಪಜನಕಾರ ಅಂಬಿಗರ, ಚೌಡಯ್ಯ ಈ ಉಂಟಿನವನು.
2. ಗುಡ್ಡ ಗುಡ್ಡಾಪುರ (ದೇವರ ಗುಡ್ಡ)—ಮಲ್ಲಾರಿ ದೇವಾಲಯ
3. ಹುಲಿಹಳ್ಳಿ—ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ.
4. ಬರಣಿ—ಬರಾವತ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕೊಟ್ಟಾರೇಶ್ವರ ಮಠ, ಕೊಟ್ಟಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಮಲ್ಕಾಜುನ, ಮಂಡ ಬಸವು, ಮಣಿಮಲಪ್ಪ ಅಲಯಗಳು.

ಶಿಗ್ಗಂವಿ : ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ 65 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಲಮೇ ಶೈಲಿ, ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಂಕಾಪುರ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ, ಬಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ನಗರೇಶ್ವರ, ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಅರವತ್ತು ಕೆಂಬಡ ಗುಡಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಡ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಹಲವು ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹುಲಗೂರಿನ ಸಿದ್ದಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ, ಹಿರೇ ಬೆಂಡಿಗೇರಿಯ ಕಾಳಷಪ್ಪನ ದೇವಾಲಯ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇನ್ನಿತರ ದೇವಾಲಯಗಳು.

ಶಿರಹಟ್ಟಿ : ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ 89 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಲಿಗ್ಗೆ ನಿರ್ಮಿತ ಮಂದಿರ ಮಹಿಮ್ಮದೀಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮರವಿದೆ. ಮರದ ಕಟ್ಟಡ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪ. ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖಿ ಮಂಟಪದ ಎದುರು ನಾಲ್ಕು ಕಲ್ಲಿನ ಅನೆಗಳೂ ಹಾಗೂ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ 151 ಅಡಿ

ಎತ್ತರದ ಇಪ್ಪತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಏಷಿಥ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿವೆ, ಈ ವರ್ತ 18ನೇಯ ಶತಮಾನದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ದೇಸಗತಿ ಸಾಫ್ ಪಕ್ಷಾದ ಅವ್ಯಾಲಿಂಗವ್ಯವರು ಕಟ್ಟಿಸಿದೆ ನ್ನು ಲಾಗಿದೆ.

ಶಿರಹಟ್ಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು

1. ಬೆಳ್ಳಟ್ಟಿ-ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ
2. ಯಾಳತ್ತಿ-ಗಣಡೇಶ್ವರ ಗುಡಿ
3. ಅಡರಕಟ್ಟಿ-ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
4. ವರ್ವಿ-ವರ್ವಾನೇಶ್ವರ
5. ಶ್ರೀಮಂತಗಡ-ವಳ್ಳಮೃ ದೇವಾಲಯ
6. ದೇವಿಹಾಳ-ಹೊಳೆಲಮೃ ದೇವಾಲಯ ಆರು ಆಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಪ್ಪಭುಜಗಳುಳ್ಳ ದೇವತಾವಂಶಾತ್ಮಿಕ ಇದೆ,
7. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ-ಶಿರಹಟ್ಟಿಗೆ 21 ಕ.ಮಿ. ಧಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೋಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಶಂಖಿ ಬಸದಿ ಬಹು ಹಳೆಯ ಬಸದಿ. ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇನಿಸಿದ್ದ ದೇವಳ.

ಬಾಢಿಗಿ : ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಣಸಿನಕಾಲು ಕೃಷಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉರು. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಾಗಿನೆಲೆ ಹರಿದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಪೆರಿತ್ತು ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಆದಿಕೇಶವನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ, ಕಾಳಿ ಹಸ್ತಿಶ್ವರ, ವೀರಭದ್ರ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಬಸವಣ್ಣ, ಅದಿಶಕ್ತಿ ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಮೋಟೆ ಬೆನ್ನಾರಿನಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕದರ ವಂಡಲನಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹನುಮಂತನ ಗುಡಿ ಇದೆ.

ಮುಂಡರಿಗಿ : ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರ ಭಿಮರಾಯನು ಇಲ್ಲಿಯವನೇ. ಇಲ್ಲಿ ಕನಕ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಡಂಬಳ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ

ದೇವಾಲಯ, ದೊಡ್ಡ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಇವೆ. ದೊಡ್ಡ ಬಸಪ್ಪ ಗುಡಿ ಗಭೂಗುಡಿ, ಸಭಾ ಮಂಟಪ, ಏರಡು ಮಂಟಪ, ಅರ್ಥ ಮಂಟಪ, ಇವುಗಳನ್ನೂ ಈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿದ ದೇವಾಲಯ ಗೋಪುರ ವಿನ್ಯಾಸ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ದೇವಾಲಯ ಅಷ್ಟಾವರ್ಷ ಎನಿಸುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಉಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಂದು. ಇದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗುಮ್ಮಾಗೋಳ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ನರಗುಂಡ : ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನವಲಗುಂದಕ್ಕೆ 20 ಕ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ (ಭಾಸ್ಕರರಾವ್ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ್) ಎಂಬು ವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧ ವರ್ಣಿಸಿದ ಏರೆ. ಇವನು ಈ ಉರಿನ ವನೇ, ಇಲ್ಲಿ ತಂಕರ ಲಿಂಗ, ಹನುಮಂತ, ಮಹಾಬಲೀಶ್ವರ, ವೆಂಕಟೇಶ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ನವಲ ಗುಂಡ : ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಾಗಿಲ್ಲ. ಬಿಕ್ಕ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಹ ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಣ್ಣಿಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ನವಲಗುಂದದ ಗವಿಮಂದಿರ ಎಡೆಯಾರು ಸಿದ್ದ ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ ಪರ್ವತದ್ವಾರೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಸವಣಾರು : ಹಿಂದೆ ಇದು ಶ್ರುವಣಾರು ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಬೋಧ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಂತ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಪೈಭವದ ವಾಸ್ತು ಕೃತಿಗಳೇನಲ್ಲ, ಈ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಂತ್ರೋದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಮಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಕರಡಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಸವಣಾರನ್ನು ಜೀರಂಗ ಜೀಬನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನವಾಬರು ಕೆಲವರು ಆಳದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಅಧಿಪತ್ಯಕೂಟ ಈ ಉರು ಒಳಗಾಗಿತ್ತು.

ಧಾರವಾಡ : ಹುಬ್ಬಿ-ಧಾರವಾಡ ನಗರ ಸಭೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಂದು ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಮುರಂಘಾ ಮಂತ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ವೀರಶೈವ ಮತವಾಗಿದೆ, ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಉಳಿವಿ
ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯಹೇಳಿದೆ.

ಧಾರವಾಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಮೃತಭಾವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹೆಚ್ಚಿ,
ಇಲ್ಲಿ ನೇಮಿನಾಥ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಕೆಲಮೇಶ್ವರ, ಪಂಗಡಿಕಾಜುನ
ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವೂ
ಸರೇಂದ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಂಕರಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ

ಕನಾಟಕದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗಿರುವ ಜಿಲ್ಲೆ. ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. (ಅಸೆರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ—ದೇವಾಲಯಗಳ ಕುರಿತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೊತ್ತಗೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು).

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ, ಹೊವಿನ ಹಡಗಲಿ, ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಹೊಸರೇಟೆ, ಸಿರಗಂಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಂಡೂರು ಎಂದು ಎಂಟು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿವೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು

1. ಬಳ್ಳಾರಿ—ದುರ್ಗಮತ್ತನ ಗುಡಿ, ಬಳ್ಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕೆಲವು ವೀರಶೈವ ಮಂಗಳ.

2. ಕುರುಗೋಡು—ಬಿಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ (ಹನ್ನೆರಡು ಆಡಿ ನಂದಿವಿಗ್ರಹವಿದೆ), ಹಿಂಧೂಳಿ ಸಂಗಪೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಒಂಬತ್ತು ಪೂರೂತನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮೂಹ ಹನುಮಂತ ಬೆಟ್ಟದ ವೇಲಿನ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ.

3. ಹೊಕೆ—ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ಥಾಪಿ ದೇವಾಲಯ

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ

1. ಹರಪನಹಳ್ಳಿ—ಹನುಮಂತನ ಗುಡಿ, ಬೋಗಾರ ಬಸದಿ (ಜೈನ ದೇವಾಲಯ)
2. ಬಗಲಿ—ಕಲ್ಲೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ (ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿ, ಅಲಂಕಾರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ)
3. ತಿಮ್ಮಿಲಾಪುರ—ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
4. ನೀಲಗಂಡ—ಭಿಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
5. ಉಚ್ಛಂಗಿದಂಗ್ರ—ಉಚ್ಛಂಗಿಯಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ

ಹಗರಿ ಬೋಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ

1. ಕೋಗಳಿ—ಜೈನ ದೇವಾಲಯ
2. ತಾಂಬುಹಳ್ಳಿ—ರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯ

ಹೊಳಿನ ಹಡಗಲಿ

1. ಹಡಗಲಿ—ಕಲ್ಲೀಶ್ವರ, ಕೇಶವಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳು.
2. ಸೋಗಿ—ಕಲ್ಲೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
3. ವಣಗಳ—ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಗುಡಿ (ಚಾಳುಕ್ಯ ಶೈಲಿ)
ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ
4. ಮೈಲಾರ—ಮೈಲಾರಲಿಂಗ—ಚಾತ್ರೀಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದೆ.
5. ಹೊಳೆಲು—ಅನಂತಶಯನ ಗುಡಿ

ಹೋಸೆಪೇಟೆ

1. ಹಂಪೆ—ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮಾಜಿಕವಿದ್ದ ಸ್ಥಳ. ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಅದ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ. ಹಿಂದಿನ ಶಿಂಘಂಡ ಪ್ರದೇಶ.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ
ಅಚ್ಚತರಾಯ ದೇವಾಲಯ
ಗಾಣಗಿತ್ತಿ ಜಿನಾಲಯ
ವಿಶಲರಾಯ ಗುಡಿ
ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮ ಗುಡಿ
ಹಜಾರ ರಾವಂಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ
ಪಂಪಾಪತಿ ದೇವಾಲಯ
ಹೇಮಕೊಟದ ಗುಡಿಗಳ ಸಮಾಹ
ಚಂದ್ರತೇವಿರ ದೇವಾಲಯ
ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿ ಬಳಿ ಬೆಟ್ಟಿದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿರುವ
ಪೈಪ್ಪಣ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮಾಹ ಹಾಗೂ ಇತರ ಹಲವ ಜೈನ
ದೇವಾಲಯಗಳು.

2. ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ—ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ

ಸಂಡೂರು

1. ಸಂಡೂರು—ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ವಿಶೋಬ ಗುಡಿ, ಕುವರಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ, ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಾಲಯ, ಹರಿಶಂಕರ ದೇವಾಲಯ.

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

2. ಚೊಮ್ಮೆಟ್ಟಿ—ಹುಲಿಕುಂಟಿರಾಯ (ಅಂಚನೇಯ)

ದೇವಾಲಯ

ಸಿರಗುಪ್ಪೆ

1. ಸಿರಗುಪ್ಪೆ—ಕೊಟ್ಟೊಪ್ಪು ರು ಬಸವೆಣ್ಣು ದೇವಾಲಯ, ಶೆಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ, ಶ್ರೀವಸುಧೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬೃಂದಾವನ.
2. ದರೂರು—ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಳ
3. ಕೆಂಚನ ಗುಡ್ಡೆ—ಗಂಗಾಧರ ದೇವಾಲಯ, ಬೃಂದಾವನ (ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶಿಷ್ಟರೋಬ್ಬರದಾಗಿದೆ)

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ

1. ಕೂಡ್ಲಿಗಿ—ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
2. ಅಂಬಲಿ—ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ (ಬಾಳುಕ್ಕೆತ್ತೆಲಿ) ದೇವಾಲಯ
3. ಗುಣಸಾಗರ—ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ದೇವಾಲಯ
4. ಉಜ್ಜಾನಿ—ಉಜ್ಜಾನಿ ಸದ್ಗುರುಪಿಠ-ವೀರಶೈವ ಮಂತ
5. ಕಾನಮಂಡುವೆ—ಶರಣಾರ್ಥಿ ಸರ್ವಾಧಿ, ವೀರಶೈವ ಮಂತ

ಅನುಭಂದ್

“ಕಾಮಧೇನುಹೆಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮಾಹಿತಿ”

ಕೋಲಾರಕ್ಕೆ 4 ಕಿ.ಮಿ. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕಾಮಧೇನುಹೆಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಾವ-ಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಇರುವ ಕಾಮಧೇನು ಪ್ರಣಾಲೈಕ್ಕೇಶ್ವರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮಧೇನುವರ್ಣಾತೆ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯ ನವಗ್ರಹಗಳ ಮಂದಿರ ಮತ್ತು ನಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಮಂತ್ರಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಇದೊಂದು ಪ್ರಣಾಲೈಕ್ಕೇಶ್ವರ ಹೆಸಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದಿದ್ದು ಸ್ಥಾಪನೆಯು ವಿವರಗಳು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿದ್ದು ಅವು ಸಹ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಚೌಡೆಶ್ವರಿ ದೇವರ ಪೂರಿಜೀನ ಮಂದಿರ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ವಸಿಷ್ಠ, ರಾಮಸೀತಿಯರ ಸ್ತಾರಕ ಮಂದಿರಗಳು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಮೃತ ದೇವತೆಯ ಪೂರಾತನ ಅಲಯ ವನ್ನು ಇತ್ತಿಳಿಕೆಗೆ ಪ್ರಸರುದ್ವಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಯಾಜಣ ಇಲಾಖೆಯ ವರ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದು ಯೋಗ ಮಂದಿರ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಅನೇಕ ಅಭ್ಯಧಿಗಳು ಅಭ್ಯಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀವೆಂಕಟರವಣಾಸ್ವಮಿ ದೇವಾಲಯ ಪೂರ್ಜಿನದ್ವಾರ ದರೂ ಒಂದೆರಡು ಶತವರಾಸಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸರುದ್ವಾರ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಕುರುಹಾಗಳಿವೆ.

ಇವಲ್ಲದೇ ವರಾರಹ್ಮಾತ್, ಗಂಗಮೃತ, ಯಲ್ಲಮೃತ ದೇವತೆಗಳ ದೇವಾಲಯ ಗಳಿವೆ. ಮಾರು ಕಡೆ ಪುಷ್ಟರಣಿಗಳಿದ್ದ ರೂ ಶಿಥಿಲವಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದು ಗ್ರಾಮಸ್ಥರ ಆದರಷ್ಟೆಲುಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆ ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಕಿ.ಎಂ.ಜೆ. ಮಾನಿ

ಇಟಗಿ ಮಹಡೇವ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಹನ್ನೊಳ್ಳಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬರೆಯುವ ಕಾಲ. ನಮ್ಮದಾ ನದಿಯಂದ, ದಕ್ಷಿಣದ ಈಗಿನ ಹೈಸೂರನೊಳ್ಳಿಗೋಂಡ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕಾಂತನ್ನು ಸಾವಣ್ಣಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಕೆನ್ನಡದ ಕೀರ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಾತ. “ಧರೆಯಂ ವಾರೆತಿಪರ್ಯಾನ್ಯಮನವಯ ವದಿಂದುವಿನೀತಾವ ನಿಪಾಳರ ಬೇರಂ ಕೀರ್ತಿ ನಿರೋಳಿಲಗನ ರದೀಡಾಡಿ” (ಸಾಗರದವರಿಗಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆದ್ದ ದೊರೆಗಳ ಬೇರನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅರೆದು ಕುಡಿದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಂಟಕದಿಂದ ದೂರವಾಡಿದೆಂದಫ) ಎಂದು ಲಾಂಡ್ ಶ್ವರದ ಶಾಸನವು ಈತನ ಏರಂಗಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂತಹ ಅವೋಷ್ಟ ದೊರೆಗೆ ಕರೀಟವಿಟ್ಟಂತೆ, ಸೇನಾಧಿಪತಿಯೊಬ್ಬಿನಿದ್ದು. ಈತನ ಹೆಸರೇ ಮಹಾದೇವ ದಂಡನಾಯಕ. ಕೇವಲ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಹರಿಸಲು ಹೋರಾಡಿದ್ದರೆ, ಈತನು ಹತ್ತರೊಳಗೊಬ್ಬಿನಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತಿದ್ದು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿ, ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಜನಸೇವೆ, ಕಲಾಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಹಾದೇವ ದಂಡನಾಯಕ, ರಣರಂಗದಿಂದಾಚೆದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಿದ. ತನ್ನ ಹಸರಿನ, ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಾಹಕ್ಕೆ ಅವೋಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದ.

ದೇವಾಲಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ

ಈತನ ಹುಟ್ಟಿರು ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಲುಬುಗಾರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇಟಗಿ. ಏನಿದರೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಎಂದಿರಾ....? ಮಹಡೇವ ದಂಡನಾಯಕ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ, ಇಲ್ಲಿಂದು ಮಹಡೇವ ದೇಗುಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ. ೧೦೧ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ. ಶಿಲ್ಪಸೌಂದರ್ಯ, ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ “ದೇವಾಲಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ” ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಿಳಿಕೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. “ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ದೇವಲೋಕ ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಈ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತ್ತುಂದನೆಂಬ ವರ್ಣನೆ” ಇಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನ ಸಾರುತ್ತಿದೆ.

ವಿಶ್ವದ ಶಿಲ್ಪ ಹೈಮಿಗಳಿಂದ ಚೂಕುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಗಳಿಂತಿರುತ್ತಿರುವ ಈ ಶಿಲ್ಪ ಕುರಿತು. ಕನಾಟಕದ ಖ್ಯಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆ ಅವರು ಕಾರಂತರು “ಕರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯ ಅನನ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಶಯಿಸಬೇಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ವಿಸ್ತೃತ ವನ್ನು ಉಂಟುವಣಿದೆ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಹೇಳೇಬಿಡು, ಬೀಲೂರು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತ್ಮಿಕೀಗಳಿಂದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅನೇಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಟಗಿ ಮಹಾದೇವ ದೇವಾಲಯ ಗಂಗಾರಲ್ಲಿ, ಬೀಲೂರು ಗಂಗಾರಲ್ಲಿ ಹೇಳೇಬಿಡು ಗಂಗಾರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಯ್ದಿರುತ್ತಾರೆ ಥಾಯೆ ಎಂದೇ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಸೋಜಿಗೇ ಸರಿ.

ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾದ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಹೇಳಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಭವ್ಯತೆ ನೋಡಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಸಂಪನ್ಮಾರು ಹತ್ತು ಏಕರೆ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಧಾನ ಗಮನಾರ್ಥ. ಈ ಸ್ಥಂಭಗಳ ಹೇಳಲೆ ನಿಂತಿರುವ ತೆರೆದ ಮಂಟಪದ ಸೌಂದರ್ಯ ಅನನ್ಯವಾದುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸ್ಥಂಭಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಚಿತ್ತಾರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆ ಗಮನ ಸೇಳಿದು, ಇಡೀ ಮಂಟಪದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕರ್ಷಣೆ ನೀಡಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾತೀಯ ಕರ್ತೃನೆಗಳು

ಮಹದೇವ ದಂಡನಾಯಕನ ಶಿಲ್ಪ ಹೈಮಾದ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೂರು ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋದರೆ ಒಂದು ಮಂಟಪ, ಮಂಟಪದ ಎದುರು ಗರ್ಭಗುಡಿ ಪ್ರವೇಶವಿದೆ. ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಮಾನ್ಯ ಮಂಬಿಗತ್ತಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮಂದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನಿಷ್ಠ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಕಾಫಿಸುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪ ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆ ಜಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನದೆ ಮನಸ್ಸುಕರ್ಷಿಸಲು ಹೈಮಾದ ನೀಡುವ ಈ ಸಾಧನೆ ಬೇರೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಪ್ರವೇಶದ ಕವಶಾನಿನ ಹೇಳಲೆ,

ಸುವರ್ಣಾರು ಎಂಟು ಆಡಿ ಆಗಲ, ಸಾಲ್ಪುಡಿ ಎತ್ತರದ ಸುಂದರ ತಿಲ್ಪಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದದ್ದು.

ಗಭ್ರಂಗಾಡಿ ಬೃಹದಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಪಂಚ ಕೋನಗಳಿಂದ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುವ ಈ ಗಭ್ರಂಗಾಗಿಯ ಹೊರಭಾಗ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸಾಗರಗಳನ್ನೇ ಹೊತ್ತಿದೆ. ವೆಲದಿಂದ ಸುವರ್ಣಾರು ಹದಿನೈದು ಆಡಿ ಎತ್ತರದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೋಡೆ, ಆದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಹದಿನೈದಿಗೆ ಗೋಪ್ಯರದ ಶಿಲ್ಪ ವೈಭವದಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ದೇವತೆಗಳು. ಏಷಿದ್ದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕ ಲೈಂಗಿಕ ಕುಚೆಷ್ಟೆಯ ಕೆತ್ತನೆಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಆಗದಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಚಿತ್ತಪೂ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೋಡುಗರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮೈ ಮರೆಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಬಿದು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಇವು ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಾವಣಾನ್ಯ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒರಟು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ನಾನಾ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಗ್ಗುಗೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಡೇವ ದಂಡನಾಯಕನ ತಂಡ ಮೂರ್ತಿನಾರಾಯಣ ದೇವಸ್ಥಾನ, ತಾಯಿ ಚಂಡ್ರ ಲೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯ, ಸರಸ್ವತಿಯ ಮಂದಿರಗಳಿರಬಹುದು. ಮೂಲ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಘನತೆ ಪೂಣಿಸಿದಂತೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತು ಒಟ್ಟು ಹದಿಮೂರು ಶಿವಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಶಿಲಾಶಾಸನ

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಡ್ಯ ಸಾರುವ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಒಂದು ಶಿಲ್ಪದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಜಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರೂಪ ಶಾಸನ ಸುವರ್ಣಾರು ಹತ್ತಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲಿಂದರ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಆರನೇಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ವರ್ಣನೆ, ಮಹಡೇವ ದಂಡನಾಯಕ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸಕಲ ವಿವರಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಈ ಶಿಲಾಶಾಸನ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರಬಹುದಾದಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇದರ

ಕನ್ನಡಾನುಪಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ (ಸ್ತುಳಂದಲ್ಲಿ) ಅದರೂ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಈ ಶಾಸನ ಅತ್ಯಧ್ಯಾತ ಅಂಶಗಳ ಮೇಲೆ, ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಿಂಬಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೆಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಮಹಿಳೆವ ದಂಡನಾಯಕನ ತಂಡ ಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಜಂದಲಭ್ಯ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಹಿಸರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಟಟಿಹ್ಯವನ್ನು ಈ ಶಾಸನಸಾರಂತ್ರದೆ. ಅದರೆ ಶಾಸನದ ಹೊರತಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಒಳಗೆ ಕೇವಲ ಶಿವ ಲಿಂಗಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೋಂದು ಭವ್ಯವಾದ ದೇವಾಲಯ ಉಪ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಶಿವಲಿಂಗ ಸ್ಥಾಪನೆ ಇಂದಿಗೂ ನಿಗೂಢ.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರವರ್ತನಾದಲ್ಲಿ ರಚಕಾರರ ಹಾವಳಿಗೆ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ತುತ್ತಾಗಿದೆ. ದಾಳಿಗೊಳಗಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಭಗ್ಗಗೊಳ್ಳದೆ ಧೀಮಂತಿಕೆಯಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿ, ನಿಂತ ಈ ತಟಾಕ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸರ, ಬೇರೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಲಭ್ಯ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೆಳ ಹಂತಕ್ಕಿಳಿದರೆ ಸುವರ್ಹಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಘಲಾರಿಗೂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಲ್ಲಾಣಿ ಇದೆ. ಮಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಉರಿನ ದನಕರುಗಳಿಗೆ, ಮನೆ ನಿವಾರಣಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ, ಬಟ್ಟೆ ಬಗೆಯಲು, ರಾತ್ರಿ ಬಹಿದೇಶಗೆ ಬಿಳಕೆಯಾಗುವ ಈ ಕಲ್ಲಾಣಿ, ಅಂದು ಮಣಿ ಸ್ಥಾನ ಕರ್ಮಾಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಬಹುದಾದ ಕಲ್ಲನೆ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಲಿನ ಐವತ್ತುಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಪ್ರಪ್ತರಣೆ (ಬಾವಿ) ಇದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಕುಡಿಯಲು ನೀರು ಬಳಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೀಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಷತ್ ಬಂದು, ಕುಡಿಯಲು ನೀರಿನ ಯೋಜನೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇದರ ಬಳಕೆ ನಿಂತಿದೆ. ಅಧ್ಯ ಉರಿನ ಜನತೆಗೆ ನೀರಿನ ದಾಧ ತಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಬಾವಿ, ನಳಗಳಿಂದ ನೆನೆಗುದಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಪೂರಿ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಅಳವು, ಅಗಲವು ಆದ ಈ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಬತ್ತಿದ್ದ ಅಪರೂಪ. ಅತ್ಯಂತ ಸಮೃದ್ಧ ಜಲರಾಶಿ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಇದೇ ನೀರನ್ನು ಬಳಸಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ತೋಟ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಯೋಜನೆಯು ನೆನೆಗುದಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದೆ.

ದಿವ್ಯ ನಿಲಾಕ್ಷ್ಯ

ಶಿಲ್ಪ ಸೌಂದರ್ಯಾದ ಅನೇಕ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳ ಉಪಾಸ ಸಾಫ್ತ್ವಾಗಿ ರುವ ಈ ಮಹಡೆವ ದೇಗುಲ, ಚಾಲುಕ್ಯರು ನೀಡಿದ ಅಮೋಫ್ ಕೊಡಂಗೆ. ಬಹುತೇ ಬೇಲೂರು, ಹಳೇಬಿಡು, ಬಾದಾಮಿ, ಬಿಜಾಪುರಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಆಸ್ತಿ. ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾಂಕದ್ದರೆ, ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಮೂದಲ ಅರ್ಯಾಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಆರವತ್ತರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ಸವ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಸಂಭಂಧಿ ಸಿದ್ಧ ಇಲಾಖೆ, ಅರ್ಥಾಂಬಧ್ಯ ಕೆಲವ ಮಾಡಿಸಿ ಕ್ರೈ ತೋಳಿದುಕೊಂಡು, ೨೦ ವರ್ಷಗಳೇ ಉರುಳಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಕಾರಣಗಳು, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ ಗಣ್ಯರ ಗಮನ ಸೆಳಿದರೂ ಫಲ ನೀಡುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕನಿಷ್ಠ ಬಸ್ತೋ ಸೌಲಭ್ಯದ ವಿಸ್ತೃತಣೆಯಿಂದಲೂದರೂ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಜನರನ್ನ ಆಕರ್ಷಣಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯಾತ್ಮಮಂತ್ರಸ್ತುತಿ ಇದ್ದರೂ ಸುತ್ತಲಿನ ದಿವ್ಯೇಗಳ ಬಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತಂಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಕೆಲವು ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಭೇಟಿ ನೀಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಘಾವಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸುಂದರ ಸ್ವಾರಕ್ಷಣೆಗಳಿವೆ. ಕೊಪ್ಪಳದ ಅಶೋಕ ಶಿಲಾಶಾಸನ, ಕೋಟಿ, ಜೈನರ ಅನೇಕ ಇವೂರತುಗಳು, ಕುಕ್ಕಣಾರಿನ ಮಹಾಮಾರ್ಯ ದೇವಸ್ಥಾನ ಲಕ್ಷ್ಯಂದಿರು ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು, ಕಲ್ಲಾರಿನ ಕಲ್ಲೆಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಇಟಗಿಯಿಂದ ಹಾತ್ತಾರು ಕೆ.ಮೀ. ಡೂರದಲ್ಲಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದರೆ ಚಿನ್ನ.

—ರೆಮೇಕ ಸುರ್ಕಾ

ಒರಟು ಕಲ್ಲಿನಸ್ಲೀ ಅರಳಿದ ನವಿರು ಕಲೆ

ಹಿಂದೆ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಅರಷರುಗಳು ನಿಷ್ಠಾವಂತ ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಗ್ರಹಣಸ್ಥಾಶ್ರಮ, ಯಂಜ್ಞ-ಯಣಾಗಾದಿ ಹೇದ ಅಧ್ಯಯನ, ಹೇದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರುಕುಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಶಿಷ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಾಗಳನ್ನು ನೇರವೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವಿಶೇಷ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಿಫಿ ಸಾಮಾಂ ಹಿಕ್ವವಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ‘ಅಗ್ರಹಾರ’ ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಗಾನದಿ ದಡದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳು ಅಗ್ರಹಾರ ನಿರ್ವಿಫಿ ದಾನ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿವೆ. ಈಗಲೂ ಅನೇಕ ‘ಅಗ್ರಹಾರಗಳವೇ’ ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ವೈಭವ ಈಗಿಲ್ಲ. ಗತಕಾಲದ ವೈಭವವ ವರಾತ್ರಿ ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಶೈಲಿಯ ಕಲಾತ್ಮಕ ಮನೆಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ತುಂಗಾನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ‘ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಅಗ್ರಹಾರ’ ಮಹಡ್ಕವಾದುದು, ಅಲ್ಲಿಯ ನೀಲಕಂಠೆಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಅಗ್ರಹಾರದ ಕೇಂದ್ರಭೂಮಿದು. ನಾಲ್ಕು ಬುರಹ್ಮಣಿ ಕುಟುಂಬಗಳ ಆಡಳಿತಕ್ಕ ಇದು ಒಳ ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪೂರ್ವ-ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ತುಂಗರು ಹಸಿರು ಸಿರಿಯ ನಡುವಿರುದ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಅಗ್ರಹಾರ ಹರಿಹರಪುರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದೆ. “ಮೂರ್ತಿ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಕೇರಿ ದೊಡ್ಡದು” ಎಂಬ ನಾಣ್ಯದಿಯಂತೆ ಈ ಅಗ್ರಹಾರ ದೇವಾಲಯ ಕರಿದಾದರೂ ಹಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಒರಟು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ 1733 ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿತಗೊಂಡ ಇದು ಕೇವಲ 10 ಅಡ್ಡ ಉದ್ದ್ದೀ, 8 ಅಡ್ಡ ಆಗಲವಿದ್ದ ದೂರವಿಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾದ ದೇವಾಲಯ ಗಭ್ರಗುಡಿ, ಸುಕನಾಸಿ, ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಮುಖ ಮಂಟಪ, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗೋಪುರ ಹೊಂದಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯು

ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಿಲ್ಪ ಕತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಅದರಲ್ಲೂ ಒರಟಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಿಲ್ಪ ಕತ್ತನೆ ಕೆತ್ತಿರುವುದು ನೋಡಬಹುದು.

ರಾಮಾಯಣ-ಮಹಾಭಾರತ

ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಕದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ರಾಮನ ಜನ್ಮ, ಅಂದಳ್ಯೇಯ ಶಾಪ-ವಿವೋಚನ, ಸೀತಾ ಸ್ವರ್ಯಂವರ, ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ಮೀಠೆಯ ಪನವಾನ ದಿನಗಳು, ಲಂಕೆಯ ದಹನ, ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಮರಳಿನ ಲಿಂಗನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ದೃಶ್ಯ, ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿವೇಕ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷ ಕಥಾ ದೃಶ್ಯಾವಳಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಶ್ರೀಪುರಾ ಸಂಹಾರ ನರಸಿಂಹ ಅವತಾರದ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ “ಕೃಷ್ಣ”ನ ಅವತಾರದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವ ಭಾಗ ವರದ ದೃಶ್ಯಾವಳಿಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ‘ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತು ಕಾಲುಹಿಡಿ’ವಂಬಿ ಕನ್ನಡ ಗಾವಯ ಮಾತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಂತೆ ವಸು ದೇವ (ಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆ) ಕತ್ತುಯ ಕಾಲು ಹಿಡಿದ ಸಂಭರದ ಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೈಲಾಸ, ನರಕ, ಸ್ವರ್ಗ ದೇವಲೋಕದ ಕಾರ್ಯವಿಧಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಇದೇ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲ್ಲಾಗಿದೆ. “ಪಂಚಮುಖಿ” ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಶಿಲ್ಪ ಈ ಅಗ್ರಹಾರದ ವಿಶೇಷ.

ಗೋಕರ್ಣ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಪಂಚಮುಖಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸಪ್ತಾಂಶಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಅದಿಶೇಷ, ಆದಿತ್ಯ, ಅನೇ-ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಹೊರಟಿರುವ ಗಣಪತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ವಾಲ್ಯೇಚಿ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಚಿತ್ರವಿದೆ.

ಮಹಾಭಾರತದ ಪಾಂಡವ-ಕೌರವರ ಜನ್ಮ, ಅರಗಿನ ಮನೆ ಪಗಡೆಯಾಟ, ದ್ವಾಪದಿಯ ಮಾನಭಂಗ, ಕರುಕ್ಕೇತ್ತದ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕಚ್ಚವ್ಯಾಹದ ನಡುವೆ ಆಫಿವನ್ನು, ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿವೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಚಿಕ್ಕಗೊಡೆಪ್ರರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ, ವೀರಭದ್ರ ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಾಲ್ಕು ‘ಬಸವ’ ತಿಳ್ಳಿಗಳು ದೇವಾಲಯ ಶಿಖಿರಕ್ಕೆ ಹೇರಗು ನೀಡಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬಂದರೆ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಜಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಾಸ್ತು ತಿಳ್ಳಿದ ವಿಶೇಷ.

ಈ ಅಗ್ರಹಾರದ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪ, ಕಳೆಕೆ ಕೊಲ್ಲುರವ ಮಾಗ ಕಾಳಣ್ಣ’ ನೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಲಿಂಗಪೂರ್ವಕಲ್ಲಿನ ಲಿಂಗಹಾಗಿದೆ.

1989 ರ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಭಾರೀ ಮಳೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖಿರವು ಮಾರಿದುಬಿದ್ದಿತ್ತು. 1990 ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರಪ್ರರದ ಮಹಾಧೀಶರಾದ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಯಂಪ್ರಕಾಶ ಶ್ರೀ ರಾಮಸೂಧ ಶರಶ್ವತಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಯಾವರ ಸಮುದ್ರಾವಿದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೂತನ ಶಿಖಿರವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ದಿನನಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಚಾಚೂ ತಪ್ಪದೇ ದೇವಾಲಯ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜೀಗಳು ನೇರವೇರುತ್ತವೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ತಿಳ್ಳಿವನ್ನು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಗುರುತಿಸಿ ಇದು ಹದಿನೇಂಟನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಂತರ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ತಿಳ್ಳಿಕಲೆಗೆ ತಿಲ್ಲಿಯ ಅಪಾರ ಶ್ರವ್ಯಾಮ ಕುಶಲತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅದರೆ ಈ ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ ಅನೇಕ ವಾಸ್ತುತಿಳ್ಳಿ ಮಹತ್ವ ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತಿ ವಿರಳ.

ಕೊಪ್ಪೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೋಗೇರಿಯಂದ ಹರಿಹರಪ್ರಕಾಶ ನೇರ ಬಣ್ಣ ಸೌಕರ್ಯ ವಿಡೆ. ಹರಿಹರಪ್ರರದಿಂದ 2 ಕ.ಮೀ. ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಾಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಈ ಕಲಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯ ತಲುಪಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿನ ಅಗ್ರಹಾರದ ನಿವಾಸಿರಾದ ಕೆಷ್ಮಣ್ಣಭಟ್ಟರು (ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರು) ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ವಿಶೇಷ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ವಿವರವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. —ಬಿ. ಎನ್. ಶಾಂತಿಪ್ರಯ

ಬೇವೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸೆ, ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕು

ಬೇವೂರು ಜನ್ಮಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಹಾರು ಏಳು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೇವೂರು ಹಂಡ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ವರ್ಣಗಳಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಕ್ಷೆ ದಲ್ಲಿರೂವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕರಿ ತಿಮ್ಮಿಪ್ಪನ ಬೆಟ್ಟ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ರಾಧಿನಾಮವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸ್ಥಳ ಮಹಾತ್ಮೆ ಹೀಗಿದೆ.

ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಸಮೀಕ್ಷೆದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವಿತ್ತೆಂದೂ ಆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತುರಣೀಯಾ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ಡಿದ್ದ ಈ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಬೇಕೆಂದು ಅನುಷ್ಠಾಯಾಲ್ಯತೆಂದು ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಸಿದ್ಧರು ಆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಈಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾತಿಸಿದರೆಂದೂ ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತರುವಾಗ ಇದು ಬಹು ಭಾರವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವರ ಕೃಪೆಯಂತಹ ಹಾವಿನಷ್ಟೆ ಹಗುರವಾಗಿ ಹಾವಿನ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತರಲಾಯಿತೆಯು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವರಿಗೆ ಕರಿತಿಮ್ಮಿಪ್ಪನೆಂದು ಕೊಗಲಾಗಿ ತಿರುಪ್ಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಕೃತಾರ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿಷಣ ತಿರುಪ್ಪತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಾಲಯ ವಿಶೇಷ

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಹು ಸುಭದ್ರವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಪೂರ್ಕಾರವು ಇದ್ದು ಆ ಪೂರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ನವರಂಗ ಸಂಪಿನಾಸಿ ಗಭರಗಂಡಿ

ಯಿಂದ ಕೊಡಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿವೆ. ಹೊಡಲು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಭ್ರಗಾಡಿ ಪಾತ್ರವಿದ್ದು ನಂತರ ಬುಡ್ಡಿಮೆಣ್ಣಗೊಡ ಎಂಬ ಆ ರೂಪಿಕ ಗ್ರಾಮಸ್ಥನಿಂದ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುಖಿಸೂಸಿಯು ಕಟ್ಟಲ್ಪಿಟ್ಟು. ಸುಖಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಈತನ ವೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದು ಹೇಳಲಾದ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಖಿಸೂಸಿಯು ಒಂದು ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಿಂದಿ.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಹಿಳೆಮೆಣ್ಣ ಜೋರ್ಡೆದ್ದಾರ ಮಾಡಲು ಜೊಕಾಸಿನ ತೊಂದರೆಯಿದ್ದಾಗಿ, ಕೆಲವು ಕೆಳ್ಳಕಾಕರು ಸುತ್ತುಮಂತ್ತಲಿನ ಗ್ರಾಮ ದಿಂದ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದರು. ಈ ಜೋರರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಂದ ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಜೋರರು ಬೆಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಮೊರೆಜೊಕ್ಕರಂತೆ. ತಮ್ಮ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ಅಡಕಾಗಿ ಕ್ಷಮೆಯಾಚಿಸಿ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ಬಂದ ಈ ಜೋರರನ್ನು ಶರಣಾಗತ ರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಉದ್ದರಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ. ಕೆರಿಯು ಬಣ್ಣಗಳೇ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿ ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕರಿಗೆ ಕುರಿಗಳ ಗುರುತಂ ಹಿಡಿಯಲಾಗದೆ ಈ ಜೋರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರಂತೆ. ಈ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮಾರಿದ್ದರಿಂದ ಬಂದ ಎಲ್ಲಾ ಹಣವನ್ನೂ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಸತ್ಯಜಿಗಳಾಗಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಭಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದಿಷ್ಟೂ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಿ ಸ್ಥಳ ಪ್ರರಾಣವಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪುಟ್ಟಕೊಳಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕ್ಷುಲ್ಪ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪುಷ್ಟಿರಿಣಿ ಇದೆ. ಈ ಪುಷ್ಟಿರಣಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಕಲ್ಲಿನ ಸೋಪಾನವೊಂದನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಗೊಂಪುರವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡಗಂಬವಿದೆ.

ಹೇರಿನ ದಾಸೀಗೊಡನ ಕಢೆ

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಭಾಗದ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ

ಎತ್ತರದ ಒಂದು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೇರಿನ ದಾಸೇಗೋಡನ ವಿಗ್ರಹ ಪೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಸನವೂ ಸಹಾ ಇದೆ. ಹೇರಿನ ದಾಸೇಗೋಡನ ಏಂಬುವವನು ಭಕ್ತದ ವ್ಯಾಪಾರ ವಣಾಡುವ ಸೆಲುವಾಗಿ ಹೇರಿನ ಹೇಳೆ ಭಕ್ತವಿಷಯನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷಾಗಂತಿದ್ದನೆಂದೂ ಬೇಪೂರಿನ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಬರಲು ಆಶನು ಕಷ್ಟಕಾರಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿನೆಂದೂ ಆಗ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ವರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ ವರ್ತಾತ್ಮನೆ ಬಂದ ಕೆಲವು ಸ್ವೇನಿಕರ ತಂಡವು ಈ ದರೋಚೆಕೋರಿಂದ ಈಶನನ್ನು ಪಾರುಪಣಾಡಿ ಹೂರಣಾಗೋದರೆಂದು ದೇವರ ಈ ವಾದ ದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾದ ಹೇರಿನ ದಾಸೇಗೋಡನು ಈ ದೇವರ ಭಕ್ತನಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಖಾಚ್ಯಾತಿಗೊಳಿಸಿದನೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬುಡ್ಡಿತ್ವೆಗೋಡ ಎಂಬ ಈಶನ ಬಂಧುವೊಬ್ಬನು ಸಹಕರಿಸಿದನೆಂದೂ ಈಶನ ವಂಶಸ್ಥರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈಶನ ವಂಶಸ್ಥರೂ ಈಗಲೂ ಬೇಪೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಖಿನಾಸಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬಿದುನೂರು ವರ್ಜಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವರ ಭಕ್ತನಾದ ರಾಮದಾಸನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚೋಳರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪದ ನೆನಪ್ಪು

ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ, ಚಕ್ರ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ನರ್ತಕಿಯರ ವಿಗ್ರಹ ಇತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಈ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಚೋಳರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಸರಂಗದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತರಾಯನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕಿರಿಟದ ಬುದಲಾಗಿ ಜಾಟ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆಯೂ ಆಕ್ಷಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಂಕಿ ಚಕ್ರಗಳ ಚಿನ್ನೆಯೂ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಮತ್ತು ಕೃಯಲ್ಲಿ ವರಾವಿನಕಾಯಿ ಗೊಂಬಲು ಇವ್ಯಾಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಾಣ ದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತೀರ್ಥರ ಮರದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಉಳಿಸಬಹುದು. ಕಾರಣ ಹೇಳೆ ಹೇಳಲಾದ ಚಿಷ್ಟೆಗಳು ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ವರಾತ್ಮ ಇರುತ್ತದೆಂದು

ಶ್ರೀ ಮತದದಲ್ಲಿ ನೊರಕ ಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ದಾಖಿಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ವಿಗ್ರಹವು ಸುಪೂರು ಎರಡೂ ವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪೀಠದ ಹೇಳಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ರಸಂಗಿಸಿದೆ. ಈ ದೇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಒಕ್ಕಲು ಮನೆತನದವರಿದ್ದು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರ ಇತ್ತಾದಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಲು ಮೆಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ ಉತ್ಸವವು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿಂದ ಉರ ಒಳಕ್ಕಿಂದ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಿಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆಯು ನವರಾತ್ರಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ನವಮಿಯಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ನವರಾತ್ರಿಯ ಒಂಬತ್ತು ದಿನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಿಡದಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಈ ಉರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೆ ಇತ್ತಾದಿ ಮಣಿನೇ ವಸ್ತುಗಳನು ತಯಾರಿಸುವುದು. ರೇಷ್ಮೆ ಸಾಕಾಣಕೆ ಮಂಕ್ತು ವ್ಯವಸಾಯ ಇತ್ತಾದಿ ಕೆಸುಬುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಡದಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರನ ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಡದಿ ದೇವಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯವಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಮರದ ನೇರಳಿನ ತಂಪಾನ ಆಶ್ರಮದ ಪ್ರಶಾಂತ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿರಸವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಈ ಸ್ಥಳವು ಒಂದು ಸೂಗಸಾದ ವಿಶ್ವಾಂತಿ ಧಾಮವಾಗಬಲ್ಲಾದು. ರಚಾದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಾರ ಕಾಗಿಯೂ ಯಾತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿಯೂ ಹೋಗಿರಬಹುದಾದಂತಹ ಬಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೂ ಒಂದು ಎಂದರೆ ಅತಿಕರ್ಣೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರು.

ಶ್ರೀಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟೆ—ಬನ್ನೆ ಪಟ್ಟೆಗಳ ತಾಲ್ಲೂಕು

ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟೆ ಬೇವೋರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟೆ ಹತ್ತಲು ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿದಾದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಬೇಕು. ಬೆಟ್ಟೆದ ಮೇಲೆ ಕೊಳೆ ಪೂಂಡಿದ್ದ ವರ್ಷದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿ ಸ್ವಷ್ಟವಾದ ನೀರು ದೊರಕುತ್ತದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನವು ತುಂಬಾ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದ ಹೊರಭಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರವೆಲ್ಲವೂ ನಾವೂರೆಷೆವಾಗಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಗ ಪುಂಟಪೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಅದರ ಶಿಥಿಲ ವಾದ ಮಂಟಪವಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಜೋಳರ ಕಾಲದ ದೇವಸ್ಥಾನಪೆಂದು ಉಹಿಸಬಹುದು.

ರಾಮು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ರುದ್ರದೇವರ ಲಿಂಗ

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋಳಾಕಾರವಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಸುಂದರ ವಾದ ಸೆದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ, ಅತಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಗಿಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಸುವರ್ಣರು ಏರದು ಅಡಿ ಜದುರದ ಹೀತದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ಕಾಲು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಈ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀತಾಯಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುದರ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವೊದಲನೆಯಾದು ಈ ರುದ್ರದೇವರೆಂದು ಕೊನೆಯಾದು ರಾಮೇಶ್ವರದ ರಾಮಲಿಂಗಪೆಂದು ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಹಂತ ಮಲ್ಲಿಕಾಜುನಸ್ಥಾನೀ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧರು ಹಾಗೂ ಇತರೆ

ಸಿದ್ಧರೂಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಮುದೇವರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾದ ಈ ಶಾಶ್ವತರನನ್ನು ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ರೂಪಿನಾಮದಿಂದ ಕೊಗುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನವು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಜೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಅತಿನಯವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮೇಲ್ತಾವಣಿಯನ್ನು ಶಟ್ಟೆ ಕೋಣಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಮುಢದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಮಲದ ಹೊಗ್ಗಿದೆ. ಸುವಣಾರು ಒಂದೂಪರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಏರಡು ಗಣಪತಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಬಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ. ನೆಲದ ಜಪ್ಪಡಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಸುವಣಾರು ನಾಲ್ಕು ದು ಸಾಲಿನ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ರಾಮದೇವರ ಹೆಚ್ಚೆ

ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗವಿ ಇದ್ದು ಇದನ್ನು “ಸಿದ್ಧಲಿಂಗನ ಗವಿ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚೆಯ ಆಕೃತಿ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ರಾಮದೇವರ ಹೆಚ್ಚೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಜಾದಿಗಳು ಸಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬೇವೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಿಡದಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಸವ ಮಾತ್ರಾಯನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ಸವಾದಿಗಳನ್ನು ಉರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲದ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಈ ಈ ಸ್ಥಳವು ವಿಶ್ವಾಂತಿ ಧಾರು ಪಲ್ಲದೆ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳವೂ ಆಗಿದೆ.

ಬೇವೂರು ಮಂಡ್ಯದ ಬೆಟ್ಟದ ನರಸಿಂಹ

ಬೇವೂರಿಗೆ ಸುಮಾರು ಏರಡೂಪರೆ ಮೇಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಬೇವೂರು ಮಂಡ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇವೂರು ಮಂಡ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಬಹುಶಃ

ದೊಡ್ಡ ಮಂಡ್ಯದಿಂದ ಇದನ್ನು ಬೇರೆಡಿಕುವ ಸಲುವಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕೂರು ಮಂಡ್ಯ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದು.

ಇಲ್ಲಿನ ರೋಗಾನರಸಿಂಹದೇವರು ಮಾರು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಯೋಗಾಸನದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತಿರುವಂತಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನವು ಗಭಗಾಡಿ ನವರಂಗದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಪಸೀ ಮರವೆಂಬ ಒಂದು ಘೃಕ್ಕೆದಿದೆ. ಈ ಘೃಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ಮುಷ್ಟೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇದು ಯಾವಾಗಲೂ ಚಿರ ನೂತನವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಂಬದ ಬಸವ

ಅಬ್ಬಾರು ಬೇವೂರು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬಾರಿನಿಂದ ಸುವಣಾರು 2 ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಗವಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಂಬದ ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬೃಹದಾಕಾರದ ಪೀಠದ ಮುಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಂಪಾದ ಸುವಣಾರು ಇಪ್ಪತ್ತಿರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಕಂಬದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈತಹ್ಯವು ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ವಾರವಾಗಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನವಾಗಲಿ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಬ್ಯಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ವಿಗ್ರಹವು ಏಕೈಕಾರ್ಥ.

ಚಿಕ್ಕೆನಹಳ್ಳಿ

ಇದು ಅಬ್ಬಾರಿಗೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಅತಿದೊಡ್ಡದಾದ ಶ್ರೀ ಅಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ವೀಕ್ಷಣಾರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವು ಸುವಣಾರು ಬಿದು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಈ ದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ವಾಸರಾಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಶ್ರೀಮತಿದ ವಲಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷದ ನವರಾತ್ರಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಥಸಂಪೂರ್ಣಿಯಂದೂ
ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಬಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಗಂಬಿಡ. ಶಾರಿನ ಮಂಡ್ತ
ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಯಣತ್ತಿಕರೆ
ಮನ ತಣೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ರಾ ಮುಗಿ ರಿ

ಬೆಂಗಳೂರು-ಹೈಸ್ಕಾರ್ಮೆ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಸುವರ್ಶಾರು ಇಪ್ಪತ್ತಿಂಟು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ರಾಮನಗರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ ರಾಮಗಿರಿ.

ಅಕಾಶವತೀಯ ಎಡಭಾಗದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ರಾಮಗಿರಿ ಎಂಬ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದ್ದು ತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದ್ದು ಕೊನ್ನೋಸ್ ಪೇಟೆ ಅಥವಾ ರಾಮನಗರ ಸಾಫ್ ಪನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ರಾಮನಗರದಲ್ಲಿ ನೆಲ್ಲಿಸಿದರು. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣಿದ ಅದುರು ಹೇರಳಿವಾಗಿ ಸಿಗ್ರಾಟ್ಟಿದ್ದ ಅದು ಬಹಳ ಉತ್ತರವು ದಜೆಯಾದಾಗಿದ್ದ ಯಂತ್ರದ್ವಾರೆ ಕರಣಗಳ ಬಳಕೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ರಾಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಲಿರವನ್ನು ತಲುಪಲು ಮೂರು ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ದಾಟಿಬೇಕು. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಬಂಡೆಗೆ ಕಾರ್ಬಾನ್ ಬಂಡೆ ಎಂದು ಹೇಸರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ನಿವರ್ಣಪತ್ರ ಕೆಂಪೇಗೌಡನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಳವಲ್ಲಿ ವಾದ್ದು ಗುಂಡಾಗಳನ್ನು ತಯಾರು ವಹಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಶೇಖರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಕೆಂಪೇಗೌಡನಿಗೆ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾಗಿ ನಿಧಿ ದೊರಕೆದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಬಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ, ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವಸ್ಥಾನದ ರಂಗ ಮಂಟಪ ಕೆಂಪೇಗೌಡನಿಂದ ಕಟ್ಟಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀರಾಮ ಚಂದ್ರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಹಾಡಿ ನೇಡು ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀತಾರುಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ ವನವಾಸವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಲಂಕಾಭಿಮುಖಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಈಗಿನ ರಾಮನಗರದ ಒಳಿ ರಾಮಗಿರಿ ಎಂಬ ವನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಣಿ ಕುಟಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಹ್ವೆಯಿದೆ.

ಆರುಗಿರಿಯಾ ಸರೆಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಂಪರಿಸುವೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಸಂಪರ್ಜನದ ವಾಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಗುಣ ಪ್ರಜ್ಞರಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯಾವರು ವನವಾಸದ ಪ್ರಯಾಕ್ತ ನಾರು ಮುಂದಿ ಚಂತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿದತ್ತವಾದ ಹೂವಿನಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷವಾದ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ವರಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರ ತೃಪ್ತಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ವರಾಡಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮಿಣ ದೇವರ ಸೇವೆಯಿಂದಲೂ ವನವಾಸ ಕಾಲವನ್ನು ವ್ಯಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೀಗಿರಿಹದ್ದಿ ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮಚಂದ್ರರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇಂದ್ರನ ಮಾನವಾದ ಜಯಾಂತನು ಸೀತಾದೇವಿಯು ಅಪ್ರಾವಾದ ರೂಪರಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧನಾದನು. ಆ ಕ್ಷಣಿಯೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಸುರಿಭಾವವು ತಲೆದೋರಿ ತಾನು ಇಂದ್ರನ ಮಾನವಿನಿಂಬುವುದನ್ನು ಮರೆತು ಜಗನ್ನಾಶಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯಾಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಂಡನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಅವರು ಶಾಪಕೊಳಣ್ಣಿರೆಂದು ಹೆಡರಿ ಕಾಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಾದರೂ ಸರಿ ಅವರ ಹೃದಯನ್ನು ಸ್ವತ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶಿಸಿ ಸೀತಾದೇವಿಯ ತೂಡೆಯ ಮೇಲೆ ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸೀತಾವಾತೆಯ ಕಾಲನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುತ್ತಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗ ತಾರದಂತೆ ಸೀತಾದೇವಿಯು ಸುಮುನಿಷ್ಠರೂ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಕುಟಿತ್ತೊಂಡು ಆತನ ಮೇಲೆ ರಾಮಭಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನೆಂದು ಮಂತ್ರ ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಶಂಕುಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದ ಸ್ಥಳವಿದೆ ಸ್ಥಳವು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಗೆ ವಾಕ್ಯಾಂತೇಯಾ ಬಂಡೆ ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮದೇವಸ್ಥಾನದ ಎಜಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಬಂಡೆಗಳಿಗೆ

ಸಹ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ಬಂಡ ಎಂದೂ ದೇಶರಿವೆ, ಏರೆಚು ಬೃಹತ್ತೊ ಬಂಡೆಗಳ ಮಂಡ್ಯ ಅಂತಿ ಸುಂದರವಾದ ಕೊಳಪ್ಪೊಂದಿದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದರೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಯಾವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೋಮಶೈವಿರರಾಯ ಪಂತ್ರು ಚಿಕ್ಕಶೈವಿರರಾಯ ಎಂಬುವರಿಂದ ಅಳಲ್ಪಟ್ಟಜೊಡೆಶ್ವರಿ ಹಳ್ಳಿ ಇದರ ಸಮೀಪವಲ್ಲಿದ್ದು ಕೆಲವು ಶಿಥಿಲವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಅನೇಕ ವೀರಗಲ್ಲಾಗಳು ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿ ಕಲ್ಲಾಗಳನ್ನು ಈ ಉರೆ ಬಳಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ರಾವಣಾಯಣನ ವಿಶೇಷ ಫಲಿನೆಯು ನಡೆದಿರುವ ಈ ಸ್ಥಳವು ಪುರಾಣ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.

ಕಾಕಾಸುರನ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯಂತನು ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಹಸ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಅವರಿಂದ ಪರಿಕ್ಷಿಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಬೃಹತ್ತದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು, ಆಗ ಬೃಹತ್ತದೇವರು ಜಯಂತನಿಗೆ ಶರಣಾಗತ ವತ್ಸಲನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕ್ಷಮೆಯಾಚಿಸುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ಜಯಂತನನ್ನು ರಾಮಚಾಣವು ವ್ಯಘಾವಾಗಿಬಾರದೆಂದು ಬಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ವರುತ್ತ ಕಿತ್ತು ಆತನನ್ನು ಜೀವ ಸಹಿತ ಬಿಟ್ಟರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಕಣ್ಣ ವಹಾತ್ಮವಿದ್ವಾ ಅಗಿನ ರಾಮಗಿರಿಯ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಈ ಜಯಂತನ ವಂಶವಾದ ಕಾಗೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸುಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ತ್ರೇರಾವು ಚಂದ್ರನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

—ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ

ಬಿಂಗಳೂರು ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲಾ ಹೊಸ ಬಡಾವಣೆಗಳು ನಿವರ್ಣಣ ಗೊಂಡವು ಬಸವನಗುಡಿ, ಅಲಸೂರು, ಜಾವುರಾಜಪೇಟೆಗಳಂತೆ ಱರ್ಫೆಜಿ ರ ಸಂಚಾರಿಸಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಬಡಾವಣೆಯೂ ರೂಪ್ಯಗೋಂಡಿತು. ಆಗ್ಯಾ ಈ ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಪ್ರಮಾಣಿರಾದ ಸರ್ವಶ್ರೀ ಎಸ್. ವೆಂಕಟ್ ರಂಗಯ್ಯಾಗೂರ್, ರಾವ್ ಬಹದೂರ್ ಆರ್. ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್, ಎಂ. ಟಿ. ನಾರಾಯಣ ಅರ್ಧಯ್ಯಾಗೂರ್ ಮುಂತಾದವರುಗಳ ಶ್ರಮದ್ ಫಲವಾಗಿ ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಬಡಾವಣೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವು ನಿವರ್ಣಣಗೋಂಡಿತು.

ಪ್ರೇಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದ ಕಾಂತರಾಜೇ ಅರಸ್ ರವರ ಏಶೀಪ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ತೆರಕ್ಕಾಂಬಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅತಿ ಪ್ರದಾನವಾದ ಉತ್ಸವ ಮೂಲತ್ವಯನ್ನು ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತರಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲ ದೇವರಾದ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ವಿಗ್ರಹವು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳಿದ್ದ ಶೋಭ ಕೃತನಾದ ಸಂವತ್ಸರವ ಶ್ರವಣ ಬಹುಳ ದ್ವಿತೀಯ ಉತ್ಸವಾಭಾದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯುರ್ವರವರ ಪಟ್ಟಬ್ರಿಷ್ಟೆ ಮಹೋತ್ಸವದಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು.

ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಜೆ ಪ್ರಸಸ್ತಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮೇಲುಕೋಣಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್ಪುಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ನಗಮ ರೀತ್ಯ ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ.

೧೯೦೪ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಅಳ್ವಾರುಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ವೇಣಿಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣವಾ ಮಹೋತ್ಸವವೆ
ವೇಲುಕೊಳ್ಳಿಯ ಯಕ್ಷಿರಾಜ ಮಹಾಧಿಕ್ಷರರಿಂದ ನೇರವೇರಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ
ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಎರಡೂ ಸಂದಾಯಗಳು ಸಮನ್ವಯವಾಗಿ
ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಒಗ್ಗೆ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನೂ ಸಹಾ
ಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ,

ಉತ್ತರ ಸುಖಾರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ
ಅಂಡಾಳ್ ಪ್ರತಿಪೆರುನ್ನ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣಿಸಲಾಯಿತು.

ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳ ಪ್ರಣಿಧಿಸಿಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ
ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಪ್ಪು ವೈ
ಶಾತ್ಮು ಮರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿ ಪೂಜೆ ನಂತರ ಪ್ರಭಿಂಧ ಪಾರಾಯಣದ
ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕ್ರೋರೋಬ್ಬರು ರಚಿಸಿದ ಅಮರನಾದ ಪಿರನ್ ಇತ್ಯಾದಿ
ಸೌತ್ತೇಷಿಕ್ ಪಾರಾಯಣಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಳ್ವಿಕ್ರೋ
ರಚಿಸಿದ ತಿರುವಾಯಿಂಬಳಿ ಅನುಸಂಧಾನವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಜನಾಷ್ಟ ಮಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳು
ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಿರಾರು ಭಕ್ತುದಿಗಳು ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ
ಭಾಗ್ಯ ಪಡೆಯುವರು.

ನಲವತ್ತು ದಿನಗಳ ಸಂಗೀತೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜನಾಷ್ಟವು ಮಿ
ಪ್ರಯುಕ್ತಿ ಈ ದೇವಳದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ
ಹಾಗೂ ಹೊರನಾಡಿನ ಸಂಗೀತಗಾರರು ಒಂದು ತಮ್ಮ ಅರ್ಪಣೆವಾದ
ಸಂಗೀತ ರಸದ್ವಾತಣವನ್ನು ಸಭಿಕರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುವ ಸಂಗೀತೋತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದ ಶ್ರೀ ವೇಣಿಗೋಪಾಲ
ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ ಆತ್ಮಂತ ಪ್ರಮುಖ
ವಾದದ್ವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಮೈಲಾರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಶಿವಮೋಗ್ಗ ನಗರದ ಬಿ. ಹೆಚ್. ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಮೈಲಾರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು. ದೇವಾಲಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವೇ ಇದೆ.

ಶಿವಮೋಗ್ಗ ನಗರದ ಪೂರ್ವಕರು ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ದೇವರೆಗುಡ್ಡ ದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಸದಾ ನಿವ್ಯಾ ದರ್ಶನವಾಗಿ ಶಿವಮೋಗ್ಗದಲ್ಲೇ ಇದ್ದೇನೆ. ಇದರ ಕುರುಹಾಗಿ ಬನ್ನೀ, ಪ್ರೇಮಂಬರ, ಅಶ್ವಧ ಈ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯ ಇರುವ ಹಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾನು ನೇಲಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿ ನನ್ನನನ್ನ ಅರೂಧಿಸಿ ಸದಾ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಿರಿ ಎಂಬ ವಾಣಿಯಂದ ಪ್ರಳಿಕರಾದ ಪೂರ್ವಿಕರು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಾಣಿ ನಿಜವಾಗಿತ್ತು.

ಪೂರ್ವಿಕರು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಗೆಯುತ್ತಾರೆ ಬಂದಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸರಪಳಿ ಪವಾಡ ಮತ್ತು ಕಾಣೀಕ ಪವಾಡಗಳು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳ ಉದಾರವಾದ ತನು, ಮನ, ಧನ-ಸಹಾಯದಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು. ಮಹಾದ್ವಾರ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿಶ್ವದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಹಿಂದೂ ಸುಖಾರ್ಥದೇವತೆ

ಕನಾಟಕ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಗಳ ತಾರೂರು ಎಂಬ ವಿಶ್ವತೀ ಪಡೆದಿರುವುದು ಹೇಬ್ಬಾಯಿ ವಿಷಯ. ಕನಾಟಕದ ರಾಜಧಾನಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೊಂದಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಗುಡ್ಡಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಪಡೆದಿದೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ರಾಗಿ ಗುಡ್ಡ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ರಾಮಾಂಜನೇಯರ ಗುಡ್ಡ, ಸೇರುತ್ಯಾದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ನರಹರಿ ರಾಯರ ಗುಡ್ಡ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಕಾಡುವುಲ್ಲೋಶ್ವರಗಳಂತೆ, ವಾಯುವ್ಯ, ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗುಡ್ಡವು ಇಂದು ವಿಶ್ವವ್ಯಾತಿಗಳಿಸಿದೆ.

ಕೆಲವೈ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಡಾವಣೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರಲ್ಲ. ಗುಡ್ಡದ ವೇಲಿದ್ದ ದೈತ್ಯಾಕಾರದ ಬಂಡ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳಿಕೊಳ್ಳಗಳಿಂದಾಗಿ ಜನ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂಗಿರಲು ಒವ್ವೆ ಕೆಲಗಾರನೊಬ್ಬ ಬೃಹತ್ತಾದ ಬಂಡರು ವೇಲೆ ಒಂದು ಅಂಜನೇಯನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸೀಮೆಸಂಣಿದಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ತುಂಬಿದ. ಈ ಚಿತ್ರದಾರಿ ಹೋಕರನ್ನು ಆಕಾರಿಸಿಕು. ಸೀಮೆಸಂಣಿದಿಂದ ಬರೆದ ಚಿತ್ರನಂತರ ತ್ಯಾಲವರ್ಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಆಕಾರಿಸಿತು ಬಡಾವಣೆಯ ಭಕ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇಗುಲ ನಿವಾಸಣ ವಹಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಸಮಿತಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದರು.

1974ರಲ್ಲಿ ನಗರ ಪಾಲಿಕೆಯವರಿಂದ ಅಜ್ಞಾ ಪಡೆದು ಈ ಬೃಹತ್ತಾದ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ವಹಾಡುತ್ತಿರು ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊತ್ತವರು ತಂಚಾವೂರಿನ ಶ್ರೀ ಷಣ್ಣಗಾನಂದರವರು.

ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ದಪ್ಪದ ಅಖಿಂಡ ಉದ್ಭವ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಬುಲ್ಗೈಲಿ ಸಂಚೀವಿನಿ ಪರ್ವತವನ್ನೂ. ಏಡಗೈಲಿ ಗದೆಯನ್ನೂ, ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಏರಾಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ದಿವ್ಯ ನಯನ ಮನೋಹರ ವಿಗ್ರಹವೂ ಸ್ಥಾಪಿತಗಳ ಕ್ಕಿಂತಿಕೆದಿಂದ ರೂಪೇಗೊಂಡಿತ್ತಾ. ಬಂಡ ಉದ್ಭವಗೊಂಡ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಏಕ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಏರಡನೆಯೆಂದು ವಿಶ್ವತೀಗಳಿಸಿದೆ.

ಅಂಜನೇಯ ಸ್ತಾಪಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಈ ಗುಡ್ಡ ಹೆಳ್ಳುಕೊಳ್ಳುಗೆಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಸಗರೆ ಸಭೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಹಾನ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯರ ದೃವಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಶ್ರದ್ಧೆಯಂದಾಗಿ ಹೆಳ್ಳುಗಳು ಸಮಗೊಂಡು ಸುಂದರ ಉದ್ಯಾನವನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿತು.

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಾರುಪುತ್ರನಿಗೆ ಕ್ರೀನ್ ಬಳಸಿ ಅಭಿವೇಕ ವರಾಜುಪುರದರೂದಿಗೆ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ ಕಾರ್ಯನೇರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಅನೇಕ ತಂತ್ರಜ್ಞರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಯಿತು. ಇಡೀ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ 45x45 ಅಡಿ ಹಾಗೂ ಎತ್ತರ 78 ಅಡಿಗಳು. ವಿಗ್ರಹದ ಏಕ್ಕಣ ದೂರದಿಂದಲೂ ವರಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಾ 27x23 ಅಡಿಗಳ ಕವಣನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಮೈ ಪಣ 12x2 ಅಡಿ, 24 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರ ನಾಲ್ಕು ಭಾರಿ ಕಂಬಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ನಾಲ್ಕು ತೊಲೆಗಳು ಅರ್ಥ ಗೋಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ನಲವತ್ತು ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದೇವಾಲಯ ಮಳೆ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದು ಇಲ್ಲಿಯ ಹವೆ ತಂಪಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಥ ಗೋಲಾಕಾರದ ತೊಲೆಯ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ 38 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದ ಗೋಪುರವಿದ್ದು ಅದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ 7½ ಅಡಿಗಳ ಕೆಲಕೆವಿದೆ. 1985ರಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಕೆಲಶ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಿಯ ಅಮೃತಶಿಲೆ ಮೂರ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ ಹಾಗೂ ಕುಂಭಾಧಿಪೇಕ್ಷೆ ನೇರವೇರಿಲ್ಪಿಟ್ಟಿತು. ಶ್ರೀ ಸ್ತಾಪಿಯ ಪುಂಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪು ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಅಪ್ಪು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ ಸುಂದರ ಬೃಂದಾವನಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೊಂಡಿವೆ.

ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಿಳಿ ಅಮೃತ ತಿಲೆಯ ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನಗಣಪತಿ ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹನುಮಂತ ನಮೇಶನಾದ ಕೋದಂಡರಾವರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು 1982ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ ವರಾಡಲಾಯಿತು.

ಕನ್ನುಕುಮಾರಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಧ್ಯಾನ ಮಂದಿರ ಪ್ರಾಸ್ತಾಪಿಯ ಬಲ ಪಾಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿ ಭಜನೆ ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನ ವರಾಡಲು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಮನಶ್ಯಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಶಾಂತಿ ಧಾರು

ಪಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಂತರ ಮತ್ತಾಚಾರ್ಯರ ಮೂರ್ತಿ ಘಲಕೆಳ್ಳೂ ಹಾಗೂ ಗೀರೋಪದೇಶದ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯ ಘಲಕವೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ದೇವಳಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಿಕ್ಕಳೆ ತಂದಿದೆ.

ಶ್ರಾವಣ ವರ್ಷದ ಕಡೆಯ ಶನಿವಾರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನವೀನೆತ (ಬಿಸ್ಟ್) ಅಲಂಕಾರ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಸೇವೆ ಒಂದು ಅಪ್ರೋವ್ ಅನುಮತಿ ಹಾಗೂ ನಯನ ಮನೋಹರವಾದದ್ವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೇವೆಗೆ 450 ಕೆ.ಬಿ.ಗಳಷ್ಟು ಬಿಸ್ಟ್ ರ್ಯಾನ್ಸ್ ಬಳಿಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ನೇರೆದು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಾರ್ಗಾಶೀರ ವರ್ಷಸದ್ಲಿ ಹನುಮಜ್ಜ ಯಂತ್ರಿಯ ದಿನ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ 100 ಕೆ.ಮಿ. ಒಳಗೆ ವಾಸಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾನರಾಗಳಿಗೆ ಬಾಳಿ ಹಣ್ಣು ನ್ನು ಹಂಚುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತ ವರ್ಗವು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ ಸ್ವತ್ತುವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇದಿಗ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಟ್ರಿಸ್ಟ್ಸ್‌ನವರು ಈ ದೇಗುಲವನ್ನೂ ವಿಶ್ವದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಸುವರ್ಣ ದೇಗುಲವನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ವಹಣ ಮಾಡಲು ತೀವ್ರಣಾನಿಸಿ ಅದರಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಾಚಾರನ್ನು ಕರಾಗಿದ್ದು ಅದು ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಅಪಾರ ಶ್ರದ್ಧೆ ಭಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯಕೆಳ್ಳು ಹಾಗೂ ಟ್ರಿಸ್ಟ್ಸ್‌ನ ವರ ಹುಮ್ಮಿಸಿದಾಗಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸುವರ್ಣ ದೇಗುಲವಾಗಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಾಗಲಿದೆ ಎಂಬ ಹೆಷ್ಟು ನಮ್ಮದಾಗಿದೆ.

—ಕಾರ್ಕಾಳು ರಾಘವೇಂದ್ರ

ವಾಸವಿ ದೇವಸ್ಥಾನ

ಅರ್ಯಾ ವೈಶ್ವ ಸೇವಾ ಸಮಿತಿ (ರಿ) 358, 10ನೇ ಕುಸ್ತಿ, ಬಿ ಮೈನ್, ಎರಡನೇ ಹೆಂಟ, ಪೆಸ್ಟ್ ಆರ್ಥ್ ಕಾಡ್‌ ರಸ್ಟ್, ಮಂಜುನಾಥ ನಗರ,

ಬೆಂಗಳೂರು.

ಮಂಗಳವಾರ-ಶುಕ್ರವಾರಗಳಂದು ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು ದೀಪ ಹಚ್ಚಿ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವ್ಯಾಧಿಸಿದ್ದಿಸುವುದೇಬ ನಂಬಿಕೆ, ದೇವಾಲಯದ ಕಟ್ಟಡ ಸುಂದರವಾಗಿ ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಸುಕ್ಕೇತ್ರ ಸಿಂಗಟಾಲೂರ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ -

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಂಡರಿಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕ್ ಹೈಕೆ “ಸಿಂಗಟಾಲೂರ್” ಕ್ಕೇತ್ರ ಜಾಗ್ರತ್ ಕ್ಕೇತ್ರವೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಮಹಿತ್ ಇಲ್ಲಿರುವದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ! ಅದಕ್ಕೆಂದೇ “ವೀರೇಶ ದೂರೀಯೇ ನಿಗಾರು ಸರಿಯೇ ; ಸರಿ ಎಂದವರ ಹಲ್ಲು ಮುರಿಯೇ” ಅಂತಾ ಇಲ್ಲಿ ಮನೆ ವಹಾಗಿದೆ.

ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಕ್ಕೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಏರಾಜವಹಾನನಾಗಿ ಬಸವಳಿದು ಬಂದ ಭಕ್ತೆ ಜನಕೆ ಅಶಿರ್ವಾದಿಸುತ್ತಾನ್ನಿ. ಅವರ ಇಷ್ಟಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಚೇರಿಸುವ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪವಾಡ ಮಹಿಮೆ ಅಗಾಧವಾದದ್ದು. ಪರವಾತ್ಮನ ಲೀಲೆ ಅಹೋಫು ! ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಳ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣಿಭೂತನೂ ಅವನೇ ! ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಜಗತ್ತು ಎಪ್ಪೋ ಮುಂದುವರೆದರೂ ಪರವಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞ ಮಿರಿ ನಡೆಯಲಾಗದು. ಸುಖವೇ ಬರಲಿ ; ಮಂಬಿವೇ ಬರಲಿ ; ಅವನೇ ಕಾರಣ. ಅದಕ್ಕೆ “ಪರವಾತ್ಮನ ಲೀಲೆ” ಎನ್ನುವರು. ಅಂತಹ ಲೀಲಾ ಕ್ಕೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಿಂಗಟಾಲೂರ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯ ಕ್ಕೇತ್ರವೂ ಒಂದು.

ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಪಂಚಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಶ್ರೀ ರಂಭಾಪುರಿ ಪೀಠದ ಗೋತ್ರ ಪುರುಷನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಯು ಕಪ್ಪತೆ ಗಿರಿಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀ ಕ್ಕೇತ್ರವು ಸೃಷ್ಟಿ ಸಾಂದರ್ಭ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ ತಾಣವಾಗಿದೆ. ನಿವಾಸಮ ಕರ್ಮಾಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನ ಇದೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಸಾಧು-ಸಂತರು ನೆಲೆಸಿದ ಜಾಗೆ ಇದು, ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಭಕ್ತರ ಇಷ್ಟ ದೈವವಾಗಿದ್ದು ಸದಾಕಾಲ ಜಾಗ್ರತ್ನಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನಿತ್ಯ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತರು ಆಗಮಿಸಿ ಪುನಿರೂಪಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಚೈತ್ರ ಶುಕ್ಲಪೂರ್ತಿಪದೆಯಿಂದ ಜಾತ್ರೆ ಮಹಿಂಝವ ಜರಗತ್ತುವೆ. ಪ್ರತಿಪದ ಶುಕ್ಲ ಪಂಚಮಿ ದಿನ ಮಹಾರಘೋತ್ಸವ ಜರಗಿ ತ್ತುದೆ. ಮರುದಿನ ಪಷ್ಟಿ ತಿಥಿಯಂದು “ಅಗ್ನಿ” ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅದನ್ನು ನೋಡುವದೇ ಮಹಾ ಪ್ರಣ್ಯ ! ನಮಗೆಲ್ಲ ಕೈಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದರೆ, ಕಾಲಿಗೆ ಸೊಣ್ಣಿ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿದರೆ ಹಾಯ್ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಅದು ಮನಸ್ಯ ರಾದ ನಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವ ತಾನೇ ! ಇಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸ್ವರಾಷಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ವೀರೇಶನ ಭಕ್ತರು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಿ ರಕ್ತಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಶರೀರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ ಗಳಿಗೆ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಪುಗಳನ್ನು ಹೊರ ತೆಗೆಯುವಾಗ, ಕೆಂಡವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದಾಟಿವಾಗ, ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಎದ್ದು ಕಾಣಿತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ-ಮಹಕ್ಕಳು ಎಂಬ ಬೇಧವಿಲ್ಲದೇ ಜ್ಞಾತಿ ಬೇಧವಿಲ್ಲದೇ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳುವದಕ್ಕಿಂತ ನೋಡಿ ಪುನಿತರಾಗುವದು ಮಹಾ ಪ್ರಣ್ಯವೇ ಸರಿ !

ತಾಲ್ಲೂಕು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ 18-20 ಕೆ.ಮೀಟರ್ ಇರುವ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಳಾಗ್ರಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾಂವ ಜಲ್ಲೆಗಳ ಒಷ್ಣ ಸೌಕರ್ಯ ಇದೆ. ಪ್ರಾಣಿಕರಿಗಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರವಾಸಿ ಪುಂಡಿರ ಇದೆ. ದೇವಸ್ಥಾನ ಕರ್ಮಾಟಿಯವರು ರೂಪ್ಯಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಘನ ಸರಕಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಭಕ್ತ ಜನತೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಪುಂಡಿಪದ ಕಾರ್ಯ ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಸಾಗಿದೆ. ಸರಕಾರದ ವರ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ, ಪದವಿ ಪ್ರಾವಚ ಕಾಲೇಜ್ ಬುಡ ಪುಕ್ಕಳಿಗೆ ಉಚಿತ ಹಾಸ್ತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದೆ. ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕಶೈಲಿ ಸೋಂಕಿಲ್ಲ. ಪ್ರಶಾಂತ ಮಾಡಿಲಾಗಿದೆ.

ಸಿಂಗಾಲೂರು, ಹಿಮೃಗಿ ನವಲಿ ಈ ಮೂರು ಗ್ರಾಮದ ವರ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾಟಿಯವರು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಎಪ್ಪತ್ತು ಗಿರಿ ನೋಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಕಷ್ಟತ್ವಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಪುನಿತರಾಗುವದು ಹೇಳು ಅಂದಾಗಲೇ ದೇವರ ಮಹಿಮೆ ಅರ್ಥವಾಗುವದು.

ಅಂದಾನಯ್ಯ ಜ. ಕಣ್ಣೀವುತ್ತ

